

27196

GÖRÖG ÉS LATÍN REMEKÍRÓK.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIAÉNAK CLASSICA-PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

PLATON
THEAITETOS A.

(GÖRÖGÜL ÉS MAGYARUL.)

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

SIMON JÓZSEF SÁNDOR.

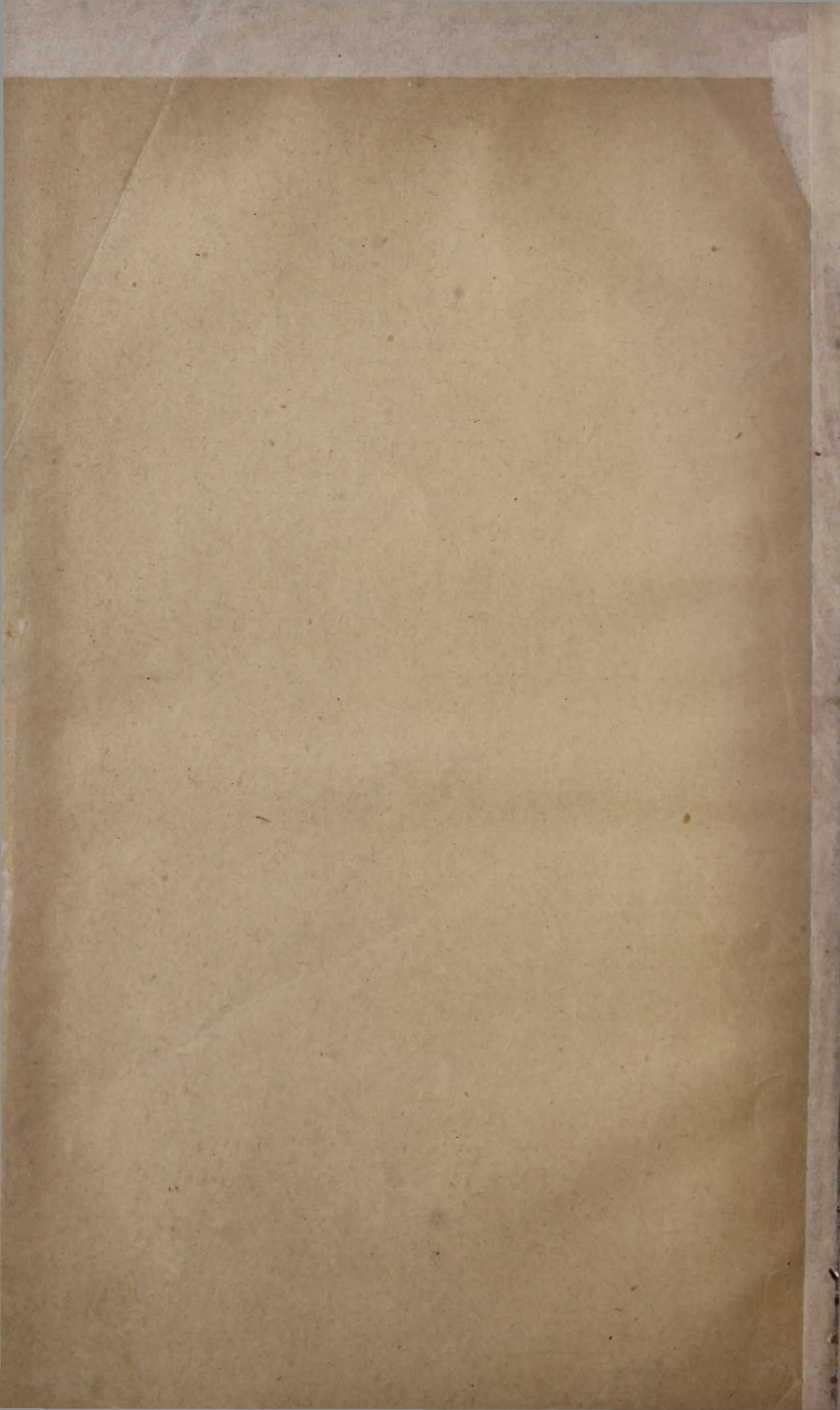
BUDAPEST.

FRANKLIN TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1890.

Ára 1 frt 20 kr.

GÖRÖG ÉS LATÍN
REMEKÍRÓK.

KIADJA

A M. TUD. AKADÉMIAÉNAK
CLASSICA-PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

PLATON
THEAITETOSA.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1890.

PLATON

THEAITETOSA.

(GÖRÖGÜL ÉS MAGYARUL.)

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTT

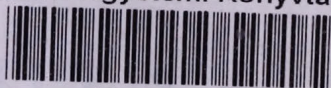
SIMON JÓZSEF SÁNDOR.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS ADÉMIA KIADVÁNYA.

1890.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000953086

27196

ELŐSZÓ.

Fordításomról kevés mondani valóm van. Tudtommal ez Platon *Theaitetos*ának legelső magyar fordítása. Így tehát magyar szövegre sehol sem támaszkodhattam. Lelkiismeretesen szemem előtt tartottam azonban Schleiermacher Frigyes német fordítását, nemkülönben az Osiander—Schwab-féle fordítást. Sőt nem egyszer meg-megnéztem a biponti-féle (görög-latín) kiadás latin fordítását is. E fordításokról lehetne kritikát mondani. A latin meglehetősen gyöngye. A német fordítások pedig — különösen a Schleiermacheré — nem egy helyen modern filozófiai nézetet csúsztatnak be Platon nézetei közé. Platon pl. semmit sem tud még «*subjectumról*» és «*objectumról*». Az ő naiv világnézetét tehát ilyesféle felfogásokkal nem szabad meghamisítanunk. Éppen ezért én részemről, a mennyire csak lehetett, mindennütt megtartottam fordításomban azt az egyszerű és naiv filozófiai hangot, a mely Platont olyannyira jellemzi.

Kant az antik dialektikát egy helyen «*a bőbeszédű fecsegés művészeté*»-nek mondja. S ez különösen találó Platon dialektikájára nézve. A mennyire csak nyelvünk természete engedte, fordításomban ezt is vissza iparkodtam tükröztetni. Folytonosan szemem előtt tartottam, hogy az igazi műfordításnak az eredeti gondolatot *minden árnyalattal* kötelessége visszaadni. Ugyanazt a hatást kell a fordításnak az olvasóban ébresztenie, a melyet az eredeti szöveg ébreszt az azon nyelvű olvasóban. Szolgáljon ez menteségemül fordításom netaláni bőbeszédűségére nézve. Platon nyelve különben így is emelkedett és költői. Hogy mennyire sikerült ezt is visszatükröztetnem, annak megítélése természetesen már nem az én feladatom. Annyit jó lélekkel mondhatok, hogy az őszinte törekvés és ügyszeretet sehol sem hagyott el munkámban. Még a fordításra nézve csak annyit tartok

szükségesnek megjegyezni, hogy eredeti szövegéül mindenütt a teubneri szövegkiadást használtam.

A *Bevezetésben* csak a tiszta tartalmat adom. A *Theaitetos* filozófiai fejtegetését megtalálhatja az olvasó a «*Magyar Philosophiai Szemle*» ez évfolyamának II—III. füzetében. *Platon Theaitetosa* cím alatt megvilágítom itt az egész ismereti kérdést a modern filozófia szempontjából.

S most még csak az van hátra, hogy mind akadémiai bírálóimnak, mind Csengeri János barátomnak, mint munkám szíves korrektorának, fáradságukért köszönetet mondjak s fordításomat a szíves olvasó figyelmébe ajánljam.

Budapesten, 1890 július 15-én.

Simon József Sándor

BEVEZETÉS.

Eukleides elmondja Terpsionnak, hogy találkozott a beteg Theaitetossal s kérte, hogy szálljon itt ki, Megarában. Rendkívül szeretett volna vele hosszasabban beszélgetni; mert nem csak Sokrates magasztalta szerfölött az ő tehetségeit, hanem épp most is igen sokan magasztalták őt a csatában tanúsított bátorságáért. De Theaitetos hazafelé sietett. Így aztán elkísérte őt Erinosig; s visszatértekor felidézte lelkében azt a nevezetes beszélgetést, a melyet Sokrates Theaitetossal folytatott egyszer. Teljesen méltó ez a beszélgetés arra, hogy meghallgassák, mert — a mint Sokrates maga mondotta — ebből a Theaitetosból «még okvetetlenül híres ember válik, a mire férfikorát eléri.»

Terpsion természetesen kíváncsi erre a beszélgetésre s kéri Eukleides-t, mondja el neki. Eukleides nem tudja könyv nélkül; de leírta akkoriban emlékezetből s később, a mikor csak Athenbe jött, Sokratestól magától kérdezősködve javítgatta. Elhozatván tehát most az iratot felolvassa Terpsion előtt. S ez e beszélgetés tartalma.

Sokrates találkozott egyszer a kyrenebeli Theodorossal s kérdezősködni kezdett tőle egyről-másról, különösen, hogy vannak-e ott az atheni ifjak között olyanok, a kikből «jeles emberek válhatnak.» Theodoros azt mondja, hogy talált egyet, nem szép ember, egészen Sokratesre ütött, de tehetségei csudálni valók. Könnyen, biztosan és sikeresen bánik a tudományokkal s oly nyugalmas a kutatásaiban, mint valami zajtalanul hömpölygő olajfolyó. S ez az ifjú a sunioni Euphroniosnak a fia, Theaitetos, a ki társaival épp akkor közeledik Sokrates felé a tornaiskola külső csarnokából. Sokrates tehát oda hivatja magához, s különféle bevezető kérdések után áttér a tulajdonképpeni kérdésre, t. i. hogy «egy és ugyanaz-e tudás és bölcsesség.» S mikor Theaitetos azt feleli rá, hogy «egy és ugyanaz» Sokrates így szól: «Éppen ez az a pont most már, a miben ingadozom; ez, a mivel nem bírok eléggé tisztába jönni magamtól, hogy *micsoda is hát a maga valóságában a tudás* (az ismeret).»

Theaitetos erre először a tudás tárgyaival felel, azt hiszi, hogy az, a mit valaki pl. Theodorostól tanulhat, szintén tudás; így pl. a geometria. Erre Sokrates kimutatja, hogy a tudás tárgyainak elsorolásával hibásan felel Theaitetos, mert nem az volt a kérdés, hogy *micsodáknak a tudása* a tudás, és hogy *hányféle* ezek a micsodák, hanem hogy *mi a tudás a maga valóságában*. A tudást tehát más valahol kell keresni. S Sokratesnek ebbeli újabb kérdezgetéseire azt feleli Theaitetos, úgy rémlik előtte, mintha semmi más valami nem volna a tudás, mint *érzéklés*.

Sokrates erre megdicséri Theaitetost, mivelhogy Protagoras is így határozta meg a tudást, mikor azt mondotta, «minden dolognak az ember a mértéke, a létezőnek is, a mint van s nem a létezőnek is, a mint nincs.» «Ezzel pedig azt akarja talán mondani, hogy a milyennek látszik minden egyes dolog nekem, olyan is az énnekem s a minőnek látszik neked, olyan az viszont teneked.» Ámde — folytatja czáfolatképpen később — «nemde néha, a mikor egy és ugyanaz a szél fuj, az egyik fázik közölünk, a másik pedig nem? S az egyik kevesebbet, a másik többet?» — «Vajjon tehát ezt a szelet hidegnek fogjuk-e most már önnönmagában tartani, vagy nem-hidegnek? vagy talán Protagorasnak hiszünk majd, hogy annak, a ki fázik, hideg; a ki pedig nem fázik, annak nem?» Mert valóban ilyennek tűnik fel mind a kettőnek. Már pedig «az, hogy *feltűnik*, csak *érzéklés* ugy-e?» «Így tehát a *feltűnés* és az *érzéklés* egy és ugyanaz úgy a melegben, mint minden más, hasonló dologban? A milyennek *érzeke*l valaki valamit, olyannak *tűnik* is az fel neki?» — «Az *érzéklés* tehát mindig a *létre* vonatkozik és mint *tudás* nem csalóka.»

Csakhogy egy nagy bibéje van ám a dolognak, még pedig az az állítás, hogy egy és ugyanaz a dolog önnönmagában *nem létezik*, és hogy sem a nevét nem mondhatja meg pontosan valaki valaminek, sem azt, hogy minő valami valósággal, hanem hogy ha valamit nagynak mond az ember, az egyúttal kicsinynek tűnik fel, s a mit súlyosnak tart, az viszont könnyűnek. S ez így van egyáltalán mindennel, mivel hogy semmi sem *egy*, semmi sem *valami*, semmi sem *valamilyen*. S így minden dolog, a melyről azt állítjuk, hogy *létezik*, csakis forgásból, mozgásból s egy a mással való vegyülésből származik; s mi nem is határozhatjuk meg pontosan: *nem létezik* ugyanis semmi soha, hanem csakis *létesül*. S ebben Parmenidest kivéve, valamennyien meg-

egyeznek a bölcsek. S ennek az állításnak elég bizonyítéka már az a tény is, hogy a látszólagos létezést és a létesülést *mozgás* hozza létre, a nem-létezést és a megsemmisülést pedig *nyugalom*. Maga a mélység is, és a tűz, a melyek pedig aztán a többi dolgokat szülik és fentartják, forgásból és surlódásból származnak. Hát a test életét nem a nyugalom és a tétlenség semmisíti-e meg; míg viszont a testgyakorlás és a mozgás leginkább fenntartja? S vajjon a lelkierő nem tanulással és munkássággal, a melyek szintén csak mozgások, szerzi-e meg ismereteit, tartja fenn önmagát és tökéletesedik? Tehát mind a testre, mind a lélekre *mozgás* a jó dolog, a másik pedig az ellenkező. Aztán meg — mondja Sokrates — a mit te fehér színnek mondasz, az önnönmagában véve nem külön létező valami sem a te szemeiden kívül, sem a te szemeidben. Azt se gondold, hogy bizonyos tért foglal el; mert hiszen akkor egy meghatározott *helyen létező* valami volna, állandóan *megmaradna* és nem volna *létesülőben*. Már pedig vannak ám olyanok is, sokkal műveltebbek a kik csak *létesülést* állítanak; s az ő alapgondolatuk, a melyből az összes dolgok kimagyarázhatók, az, hogy minden csak mozgás és rajta kívül nincs semmi más. A mozgásnak pedig két alakja van, — tömegénél fogva mindegyikök végtelen: az egyik a *cselekvő* erő, a másik a *szenvedő*. Kettejük találkozásából és kölcsönös surlódásából erednek a lett dolgok végtelen számmal, még pedig párosával t. i. részint mint érzéklett dolgok, részint pedig mint érzéklés, a mely mindig összetalálkozik és velük együtt létesül az érzéklett dolgokkal — s szakasztott így kell a többi dolgokat is felfognunk, a keménységet, a meleget és minden ilyest, hogy t. i. *önnönmagában* egyikük sem *létező* valami, sőt inkább, hogy minden csakis a mással való kölcsönös összefüggésben áll elő, még pedig önmozgásának megfelelő különfélesége szerint alakulva. — Mindebből következik tehát, hogy semmi sem egy és ugyanaz önnönmagában, hanem mindég csakis a más számára *létesül*. Ennélfogva a «*létezik*»-et mindenünnen ki kell küszöbölni, jöllehet minmagunk is sokszor pl. most is, kénytelenek vagyunk élni vele pusztán szokásból vagy éppen ügyetlenségből. Már pedig annak nem szabad úgy lennie, a mint azt a bölcsek mondják, nem szabad helybenhagyniok valamit, hogy *valakié*, hogy az *enyém*, nem szabad azt mondaniok, hogy *ez*, sem azt, hogy *az*, szóval semmi olyas névvel nem szabad valamit felruházniok, a mely valami *állandót* jelent, hanem a

valóságnak megfelelően csak *létesülő* és *létesült*, *megsemmisülő* és *elváltozó* dolgokról kell beszélniök. Mert ha valaki beszéd közben valamit *állandónak* mondana, akkor úgy járna, hogy igen könnyen megezáfolhatnák.

«Mondd meg hát most újra», — veti fel ismét egybefoglalva Sokrates a kérdést — «vajjon tetszik-e neked az az állítás, hogy semmi sem *létezik*, hanem minden csak *létesülőben* van?» Pedig még elmaradt a fejtegetésből valami, t. i. «az álmok és a betegségek; a többi között az örültség, meg a mit *elhallásnak* vagy *elnézésnek*, vagy más valami ilyen *érzécsalódásnak* szoktak nevezni.» Ezekben «csalóka észrevevések rejlenek és még sok hiányzik abból, hogy az, a mi kinek-kinek látszik, egyszersmind *létezzék* is, sőt ellenkezőleg: mindabból, a mi látszik, semmi sem létezik. S annak a számára most már a ki az *érzéklést tudásnak* tartja, s arról, a mi kinek-kinek látszik, azt hiszi, hogy valóban az is, kinek-kinek, a minek látszik — micsoda mentség marad még hátra? Theaitetos nem tud felelni. Bevallja, hogy nem tudná az ellenkezőjét állítani annak, hogy az örültek vagy az álmodozók nem csalóka képzeletben élnek akkor, a mikor pl. néhányan azt hiszik közülök, hogy istenek, néhányan meg, hogy szárnyaik vannak s álmukban szárnyaikkal röpködnek. Erre Sokrates figyelmezteti, hogy ez egy azzal a kérdéssel, hogy vajjon alszunk-e és mindazt, a miről gondolkodunk, csak álmodjuk-e, vagy pedig ébren vagyunk és ébren társalgunk egymással? Nem valami nehéz dolog tehát kételkedésbe esni, a mikor még az is kétséges dolog, vajjon ébrenlét-e ez, vagy álom.

Térj-meg-utczába jutottírá okoskodásunk, a melyből mindenesetre kibúvót kell keresnünk. Tovább okosodik tehát Sokrates s azt kérdi Theaitetostól: lesz-e annak valami közös tevékenysége egy másik dologgal, a mi a másiktól teljességgel különbözik? Ha ugyan éppenséggel más, akkor lehetetlen, hogy valami közös dologgal birjon, akár a tevékenységét, akár más valami sajátosságát tekintve. A míg tehát én nekem csak ily észrevevéseim vannak, addig nem is leszek más valamivé. Mert egy más valaminek más is az észrevevése és mássá teszi egyszersmind az észrevevőt is. Észrevevés alkalmával pedig sem én nem leszek a magam részéről olyan, az a tárgy sem a maga részéről ilyenné. Változás tehát sem a szemlélőben, sem a szemléltben nem jön olyan létre, a minő a szemlélet eredménye. Már pedig szükséges, hogy én, ha észrevevővé leszek, valamit vegyek is észre. Mert észrevevőnek lenni és semmit sem venni észre, nem eshetik meg.

A tárgynak pedig, ha édessé, keserűvé, vagy más ilyenfélévé lesz, egy másnak a számára kell ilyenné lennie. Mert édesnek lenni és senkinek a számára nem lenni édesnek, lehetetlenség. Azt hiszem tehát — mondja végeredménykép ezen okoskodásban Sokrates — hogy nem marad más hátra, mint egyikünknek is, másikunknak is *létezni*, ha már létezőnk és létesülni (átalakulni), ha már létesülünk. Teljes joggal mondhattad tehát, hogy a tudás nem más, mint érzéki észrevevés és hogy szakasztott ezt jelenti, a mikor Homeros, Herakleitos és az ő egész iskolája azt mondja: valamint a folyók, éppen úgy mozgásban van minden; és a mikor Protagoras, a ki pedig igen bölcs ember, azt mondja: minden dolognak mértéke az ember.

Csakhogy ismét van ám egy bökkenő a dologban. Ha t. i. mindenkinek csak az igaz, a mit érzékeivel észrevesz, és senki sem tudja a másikának belállapotát jobban megítélni és senki sem alkalmasabb a másikánál arra, hogy társának állítását megvizsgálja, helyes-e vagy nem helyes, hanem ha mindenkinek csakis a maga nézetei vannak s ezek mind helyesek és igazak: akkor miért oly bölcs ember Protagoras, hogy őt méltán más emberek tanítójának kell tekinteni s nagy díjjal jutalmazni? S miért vagyunk tudatlanabbak mi s miért kell nekünk ő hozzá járni iskolába, ha minden ember a saját bölcseségének a mértéke?

Világos dolog ebből, hogy más oldalról kell a dolgot újra megvizsgálni: «vajjon a tudás és az érzéki észrevevés azonosak-e vagy különbözők.» Mert ha *tudni* annyi volna, mint *érzékelni*, akkor kinek kinek az volna az *igaz*, azaz *való* tudása, a mennyit érzékel. S így aztán bármily különböző volna is egyiknek vagy a másiknak az *érzékelte*, mégis egyformán jogosult és igaz volna a másikéval a tudása. Ez pedig lehetetlen.

Az érzéki észrevevés maga tehát még nem lehet egy a tudással. Vajjon bevalljuk-e — mondja Sokrates — hogy a mit látásunkkal vagy hallásunkkal veszünk észre, mindazt ugyanakkor már tudjuk is? S vajjon fogjuk-e azt állítani, hogy mielőtt egy külföldi ember megtanulta volna nyelvünket, a mikor beszél, csak halljuk-e mi őt, vagy halljuk is és értjük is, hogy mit mond? Már pedig látni annyi, mint érzékeinkkel észrevenni s így a látás nem más, mint érzéki észrevevés. A ki tehát valamit lát, azt mondjuk róla, ismeretet szerzett arról a dologról, a melyet lát. Látás, érzéki észrevevés és ismerés ugyanis

azonosak. A ki pedig valamit lát és ismeretet szerzett arról a dologról, a melyet látott, az, ha behunyja is a szemét, rá emlékszik, pedig nem látja. A «nem látja» pedig annyi mint «nem ismeri», ha a *látja* és *ismeri* ugyanaz. Ebből következik most már, hogy az, a ki valamiről ismeretet szerzett, ha rá emlékszik is, még sem ismeri, mivel nem látja. Ezt pedig, ha ugyan megeshetnék, csudának mondtuk. Úgy látszik tehát, hogy valami csuda következik abból, ha az *ismeretet* (a tudást) és az érzéki észrevevést azonosnak mondjuk.»

De vajjon lehetséges-e, hogy az, a ki valamit tud, ne tudja azt, a mit tud. Ha a *látni*-t azonegynek tartjuk a *tudni*-val, akkor nem lehetetlen. Mit tennél ugyanis, kérdi Theaitetostól, azzal a fogós kérdéssel szemben — ha t. i. már egyszer, a mint mondani szokták, be találának hálózni s egy merész ember befogná kezével az egyik szemedet s azt kérdezné tőled — látod-e a befogott szemeddel az ő köpenyét? S a mikor Theaitetos azt feleli: «ezzel nem, de igenis a másikkal», Sokrates így szól: «Tehát látod is ugy-e, meg nem is látod egyszerre ugyanazt a tárgyat?» Így tehát a mit tudsz, ugyanazt nem is tudod. Most pl. látod azt, úgy tetszik, a mit nem látsz. Bevallottad pedig, hogy *látni* annyi, mint *tudni* és *nem látni* annyi mint *nem tudni*.

Csakis egy kibuvót lehetne még találni, hogy t. i. a tapasztalt dolgokra való ráemlékezés nem egyforma érzésnek tűnik fel akkor, a mikor semmit sem tapasztalunk és akkor, mikor tapasztaltunk. Meg aztán lehetséges dolog ám az is, hogy valaki valamit tudjon s ugyanazt viszont ne tudja. Éppen ezért újra meg kell e dolgot vizsgálni, hogy vajjon joggal vagy jogtalanul kifogásoltuk és ócsároltuk-e Protagorásnak azt az állítását, hogy kinek-kinek elegendő az ő belátása. Annyit természetesen megengedett Protagoras, hogy az egyiknek kevesebb, a másiknak több — ez a különbség közöttük — s hogy így némelyek bölcssek. Az is bizonyos, hogy tele van az élet olyanokkal, a kik tanítókat és vezetőket keresnek a maguk számára s más lények és mesterségek számára — s viszont olyanokkal, a kik képeseknek gondolják magukat mások tanítására és vezetésére. Ezekben az esetekben nemde azt kell mondanunk, hogy az emberek maguk azt hiszik, hogy mind bölcsesség, mind tudatlanság rejlik bennök? Bölcseségnek pedig ugy-e az *igaz* gondolatot, tudatlanságnak pedig a *hamis* képzeletet tartják? Azt állítsuk-e most már, hogy az embereknek *mindég igaz*

a képzeletök, vagy hogy *néha igaz, néha meg hamis*? Hiszen éppen maga Protagoras is belenyugszik abba, hogy ellenfeleinek az ő saját véleményére vonatkozó az a nézete, hogy t. i. neki nincs igaza, valamiképpen *igaznak* tűnjék fel, mivelhogy azt állítja, hogy mindenki *létező* dolgot gondol. Ennélfogva tehát Protagorastól elkezdve kétségbe vonja mindenki, hogy akár valamelyik kutya, akár maga a legjelesebb ember mértékül szolgálhatna csak egy olyas dologban is, a melyet nem tanult. Mivel tehát Protagoras igazságát mindenki kétségbe vonja, éppen ezért ez senki előtt sem a *való* igazság — sem más előtt, sem önmaga előtt.

Újra meg kell tehát Protagorast, vagy más valamelyik hívét kérdeznünk: Ti azt állítjátok, hogy minden dolognak a mértéke az ember, a fehérnek, a súlyosnak, a könnyűnek, egy szóval minden efféle dolognak. S mert meg van benne az ő kritériumok arra nézve, hogy mindent olyannak tartson, a milyennek érzékeivel észreveszi, *igaznak* és *létezőnek* gondolja el valamennyit. S vajjon megvan-e benne annak a kritériuma is most már, hogy mi történik majd a jövőben s hogy szakasztott úgy is történik-e neki minden, a hogy ő gondolja? Hiszen ha az ember az élet ezer még ezer viszonyait megvizsgálja, be kell vallania, hogy egyik ember a másikánál *bölcsőbb* s az ilyen azután *mérték* is. A tudatlannak pedig nem lehet *mértékül* szolgálnia. Ez a Protagoras állításának achilles-sarka. Miben áll tehát az a *mozgásnak* nevezett lét, ezt kell tulajdonképpen most már megvizsgálni. A Herakleitos hívei küzdenek különösen e tan mellett. De ropant nehéz velök vitába bocsájtkozni, mert ők, a mint irataikban is mondják, örökös *mozgásban* vannak s valamely állításnál, vagy kérdésnél állhatatosan megmaradni s pontról pontra nyugodtan felelgetni és kérdezgetni — ehhez éppenséggel nem is konyítanak. Míg viszont vannak, a kik ennek épp az ellenkezőjét hirdetik, t. i. hogy «mindennek *mereven nyugvó* az igaz neve, nem más.» Ezt hirdetik pl. a többi között Melissos, Parmenides. Melyik tanhoz szegődünk most már?!

Először is a «*mozgás*» tanát kell megvizsgálnunk s csak később a «*minden egy*» tanát.

Minden mozgásban van, mondják a mozgás tanának hirdetői. A mozgásnak pedig két neme van: a *változás* és a *helyváltoztatás*. S minden dolognak a mozgás mindkét nemében részt kell vennie,

különben *mozgásban* levő és *mereven álló* tüneményt is feltételeznénk. Ekkor aztán éppen olyan jogosan állíthatnók, hogy *minden mozgásban* van, mint hogy *minden mereven nyugszik*. Mivel tehát *minden*nek *mozgásban* kell lennie s *nem-mozgást* semmiféle dologban nem szabad feltételeznünk, ezért is *minden* jelenségnek a *mozgás minden* nemében részt kell vennie. Ámde ha a dolog csak *helyét* változtatná, de különben *nem változnék*, akkor még csak megtudnók valahogy mondani, hogy minő dolog is az, a mi *helyét* változtatva *folyásban* van. De mikor még az sem marad változatlanul, hogy az a dolog, a mely a folyásban folyik, fehér, hanem ez is megváltozik úgynyira, hogy tulajdonképpen ennek a fehér színnek is van ugyan folyása, de van azután egy más színbe való átmenet is mellette, hogy valahogyan rajta ne kaphassák azon, hogy állandóan megmaradó. Ezt pedig már nem lehet *egy bizonyos* színnek nevezni többé. S így vagyunk e szerint érzékiségünk minden nemével is. Épp oly joggal állíthatjuk ebben az értelemben, hogy *látunk*, mint hogy *nem látunk*, vagy hogy valami másnemű érzékletünk *van*, mint hogy *nincs*, mivel hogy *minden* kivétel nélkül *mozgásban* van. E szerint a tan szerint tehát arra a kérdésre, hogy *mi a tudás* épp olyan joggal felelhetni azt, hogy a *tudás tudás*, mint azt, hogy a *tudás nem tudás*. S így minden dologról helyesen ítélünk, akár azt mondjuk róla, hogy *úgy van*, akár hogy *nem úgy van*. Sőt még ezt az *úgy*-ot és *nem úgy*-ot sem szabad kimondanunk, mert már ezek is *állandóságot* fejeznek ki.

Protagorassal tehát végeztünk volna. Nem lehet vele egyetértünk abban, hogy *minden* dolognak *mértéke minden* ember. S abba sem egyezhetünk bele, hogy *tudás* (ismeret) *érzéklés*, legalább a «*minden mozgásban van*» elmélet szerint nem. Vizsgáljuk meg tehát a «*minden nyugvás*» tanát.

Minden egy és változatlan, mondja Melissos és Parmenides. Mindketten igen tiszteletre méltó emberek. Különösen Parmenides szeleme kiváló mélységű. Iparkodnunk kell tehát őt megérteni.

Érzékleteinket nem érzékszerveinkkel, hanem érzékszerveinken keresztül szerezzük meg. Különösen az összes érzékleteinkben közös dolgot t. i. a *létet*, a *nem létet*, a *hasonlóságot* és a *nem hasonlóságot*, az *azonosságot* és a *különbözőséget*, továbbá az *ő egységöket* vagy más *számviszonyukat* már a lelkünk *maga* a saját erejéből fürkészi ki. Már pedig ha a *létet* lelkünk *maga* foghatja csak fel, akkor annál inkább *lelkünk*

utján juthatunk csak el a dolgok *igazi mibenlétéhez*. Ebből következik, hogy a tudás nem az érzéki benyomásokban rejlik, hanem igenis a belőlök vont *következtetésben*. Ez pedig nem azonos az *érzékléssel*. Érzékléssel ugyanis még a *léthez* sem juthatunk el, annál kevésbbé tehát a dolgok valódi *mibenlétéhez* s így a *tudáshoz*. Érzéklés nem lehet annyi mint *tudás*.

Ámde nem az a kérdés mi *nem a tudás*, hanem hogy micsoda. A mint most meghatározhatjuk, az a tevékenysége lelkünknek, mely-nél fogva saját erejéből foglalkozik a létező dolgokkal. S ez a *vélemény-alkotás*. De a véleményeknek két fajuk van: helyes és nem helyes vélemény. Hogyan jöhet azonban bennünk *nem helyes* vélemény létre? Annak ugyanis, a ki véleményt alkot, vagy olyan dologról kell véle-ményt alkotnia, a mit tud, vagy olyanról, a mit nem tud. Már pedig a ki hamisan vélekedik, azt, a mit tud, csak nem gondolja más olyas-valaminek, a mit szintén tud, vagy a mit nem tud, olyasnak, a mit szintén nem tud. Másrészről a ki valamit tud, csak nem fogja ezt olyas valaminek gondolni, a mit nem tud, sem pedig azt, a mit nem tud, olyannak, a mit tud. Hogy vélekedhetik most már egyáltalában *hamisan* valaki? Vagy tudunk mindent, vagy nem tudunk. Mindkét esetben lehetetlenség *hamisan* vélekedni.

Vagy talán nem is a *tudás* és a *nem-tudás* utján, hanem a *lét* és a *nem-lét* útján kellene vizsgálódnunk? Más szóval, a ki *nem létező* dolgokról vélekedik, az szükségképpen *hamisan* vélekedik. De véle-kedhetik-e valaki *nem-létező* dolgokról? Hiszen ha valaki *valamit* lát, akkor csak talán *létező* dolgot lát? Vagy ha *valamit* hall vagy tapint, szintén csak *létező* dolgot hall és tapint? Tehát ha *valamiről* véleke-dik, talán csak szintén *létező* dologról vélekedik? Ennélfogva a ki *nem-létező* dologról vélekedik, az tulajdonképpen *semmiről* sem véle-kedik.

Okvetetlenül más útra kell tehát térnünk. Mondjuk talán ezt: a *hamis* vélemény *nem* más, mint egy bizonyos *véleménycsere*, mikor t. i. valaki valamely *létező* dolgot gondolatában egy más *létező* dolog-gal *cserél fel* s azt mondja, hogy ez az. Tehát mivel hibásan *mást* állít, *hamisan* vélekedik. Pl. mikor valaki szép helyett rútat, vagy rút he-lyett szépet gondol, akkor igazán *hamisan* vélekedik. — De lehetsé-ges-e egy bizonyos dolgot *más valaminek* és nem *ugyanannak* kép-zelni el a gondolkodásban? Vajjon mikor a gondolkodás ezt cselekszi,

ugyanakkor nem kell-e szükségképpen elképzelnie vagy mind a kettőt, vagy csak az egyiket? A *gondolkodás* a léleknek önnönmagával folytatott *társalgása*. Így tehát a vélekedés *beszéd* s a vélemény *kimondott beszéd*, nem ugyan egy más valaki előtt, még pedig hangosan kimondott, hanem csak némán, önnönmagához intézett beszéd. Már most aztán ha valaki valamit más valaminek vél, csak mondja is önnönmagában, hogy ez más valami. De lehetséges-e az, hogy valaki valamit olyas valaminek mondjon, a miről tudja, hogy nem az? Hiszen ha önnönmagában beszélni annyi, mint vélekedni, akkor, ha valaki *két* dologról beszél és vélekedik s lelkében *mind a kettőt* elképze-
 zeli, csak talán nem fogja azt mondani, vagy vélni, hogy az egyik annyi, mint a másik? Ha tehát valaki mind a kettőt egyszerre véli, akkor lehetetlen, hogy az egyiket a másiknak vélje; ha pedig csak az egyiket véli, a másikat pedig nem, akkor éppenséggel nem vélheti az egyiket a másiknak. Ez a meghatározás tehát: a *hamis* vélemény nem más, mint *véleménycsere*, egyenlő a semmivel.

Mikor áll be tehát *hamis vélemény*? Képzeljük, hogy lelkünk valami viasztábla, a melybe mindazt, a mit hallunk vagy látunk, mintha csak pecsétgyűrűvel ütnők rá, belevéssük. Ha most már valaki mind a két dolgot ismeri és látja, vagy bármiképpen érzékli, de egyiknek a képe sem felel meg ő benne az ő saját érzékletének, hanem olyan, mint mikor a rossz lövő elnézi a célt és máshova talál s mi azt mondjuk rá, hogy *«félre talál»*. Egy szóval olyan dologra nézve, a mit sem nem tud, sem nem érzékelt soha az ember, sem tévedni. sem *hamis* véleményt alkotni nem lehet. Csakis abban a dologban, a mit tudunk és érzéklünk, fordulhat majd erre, majd arra a véleményünk s válhatik egyszer hamissá, egyszer meg igazzá. Igazzá, ha közvetlenül és egyenesen egyeztetjük össze a megfelelő lenyomatokat és alakulatokat s *hamissá*, ha elforgatva és ferdén. Ha tehát valakinek a viasza jókora vastagságú, mennyiségű és simaságú a lelkében s megfelelően meg van puhítva, akkor az ő lenyomatai tiszták s éppen ezért eredeti képükkel, a melyeket *létezőknek* neveznek, igen könnyen egybeilleszkedhetnek. De ha valakinek szemetes és nem tiszta viaszból van a lelke magva s még szűk is a tere, akkor az ilyen nem képes minden egyes képet minden egyes lenyomattal gyorsan összeegyeztetni, tehát lassú és hamisan egyeztetni a képeket össze s így *hamis* lesz a véleménye. A *hamis* vélemény tehát sem nem az érzék-

leteknek egymáshoz való viszonyában, sem nem a gondolkodásban gyökeredzik, hanem az *érzékeknek a gondolkodáshoz való viszonyában*.

Azonban még itt sem lehet véglegesen megállapodni. Mert pl. ha valaki gondolatban számokat adva össze, megtévedhet s pl. *ötöt* meg, *hetet* adva össze *tizenegyet* mondhat, akkor már az ő úgynevezett viasztábláján cserélte fel a dolgokat. Abba a hibába esett tehát, hogy azt a mit tud, más, olyan valaminek tartotta, a mit szintén tud. Azaz *tudta* is meg *nem is tudta* egyszerre ugyanazt a dolgot. Ez pedig lehetetlenség. A *hamis* vélemény szükségkép más valami tehát, mint a gondolatnak az érzéklettel való felcserélése. Mert ha ez volna, akkor nem tévedhetnénk magukban a gondolatokban. Vagy nem létezik tehát *hamis* vélemény, vagy pedig lehetséges, hogy valaki azt, a mi tud, ugyanakkor ne tudja. Hol lehet itt kibuvót találni ? !

Különben már régen hibáztunk abban — mondja Sokrates — hogy nem egészen világosan társalogtunk. Százszor meg százszor mondtuk már, hogy *«ismerjük»* és *«nem ismerjük»*, *«tudjuk»* és *«nem tudjuk»*, mintha csak tökéletesen értenők egymást, holott pedig még csak a *tudás* fogalmát sem ismerjük. Meg kell tehát mondanunk, hogy *milyen* is az a *tudás*.

A *tudás* nem más, mintha valakinek *ismerete* van; helyesebben, ha valaki *ismerettel rendelkezik*. Mert ha pl. valaki köpenyt vesz magának s így birtokosa annak a köpenynek, de nem hordja: akkor nem mondhatni azt, hogy *«rendelkezik vele»*, hanem csak, hogy *«van neki»*. Képzeljünk el most minden egyes lélekbe a viasztábla helyett valamiféle, szárnyasokkal telt, úgynevezett ketreczet. A míg gyermekek vagyunk, addig azt kell mondanunk, hogy ez a ketrecz üres. A szárnyasokon pedig itt ismereteket kell értenünk. Ha most már valaki ismereteket szerzett s ketreczébe bezárta őket, akkor azt mondjuk róla, hogy megtanulta vagy megtalálta a dolgot, a melyre a szóban forgó ismeret vonatkozik. S ez a *tudás*. Ezekkel az ismeretekkel tehát az ember ilyenkor *«rendelkezik»*. Persze ezeket az ismereteket vadászgatva kell elfognia s ha elfogta, tartania, majd meg újra eleresztenie. Nevezzük el most már a másokkal való közlést *tanításnak*, a közlés elfogadását *tanulásnak*, azt pedig, hogy valakinek van valamije úgy, hogy *«rendelkezik»* is vele az említettük ketreczben, *tudásnak*. Mivel pedig más az *«ismeretekkel rendelkezés»* és más az *«ismeretekkel bírás»*, ezért lehetetlenség az, hogy valaki azzal, a mivel rendelkezik,

ne rendelkezék, úgy, hogy sohasem is eshetik meg az, hogy *ne tudná* azt, a mit *tud*; hanem igenis lehetséges, hogy neki *hamis véleménye* legyen ugyanarról a dologról. Mert az már lehetséges, hogy *ne erről* a dologról legyen neki ismerete, hanem e helyett egy más dologról. Mint mikor pl. valaki egyet el akar vadászva fogni az ő ismeretei közül s ezek keresztül-kasul röpködnek s ő az egyik helyett tévedésből a másikat fogja el. A mikor pedig az fogja el az ember, a melyet el akart fogni, akkor nem csalódik, hanem *létező* dologról vélekedik. S így származik az *igaz* és a *hamis* vélemény.

De most ismét új baj áll elé, hogy t. i. először is van valakinek valamiről ismerete s ezt magát még sem ismeri, még pedig nem is tudatlanságból, hanem éppen a saját ismereténél fogva. Azután meg, ha valaki ezt a dolgot pl. amannak, amaszt pedig ennek véli, furcsa dolog, hogy a lélek, jöllehet megvan benne az ismeret, még sem ismer semmit, sőt mindent félreismer. S így a lélekben a meglevő tudatlanság a tudásnak előidézője. Tehát talán a ki *nem-ismeretet* fog, annak lesz *hamis* véleménye? De honnan ismeri meg az ember mind az *ismeretet*, mind a *nem-ismeretet*? Ismeri-e mind a kettőt, vagy csak éppen az egyiket? Nem a régi körforgásba jutottunk-e újra?! Hiszen a *hamis* véleményt nem lehet addig megértenünk, a míg csak teljesen fel nem fogtuk, hogy mi a *tudás*.

Tegyük fel ennél fogva, hogy az *igaz vélemény a tudás*. Az igaz véleményben legalább nincs semmiféle tévedés. Ez ellen azonban ismét egy egész külön mesterség szól, t. i. a szónokok és a jogtudósok mestersége. Ezek ugyanis képesek akármire rávenni az embert az ő mesterségökkel, de korántsem úgy, hogy felvilágosítanak, hanem, mivel olyan véleményeket tudnak az emberben ébresztteni, a melyeket csak akarnak. E szerint, ha a bírakat olyas valamire veszi rá az ember, a mit csak akkor tudhat, ha látta, akkor a bírák ezt csak hallomásból, tehát csak *képzelve* és *nem tudva*, hogy *helyes* véleményben vannak, ítélik meg. Így aztán a *helyes vélemény* és a *tudás* még sem lehetnek azonosak, különben sohasem lehetne, még a legjobb bírónak sem, helyes véleménye tudás nélkül.

Tehát talán az *okadatolt helyes vélemény azonos a tudással*, a meg nem okolt pedig különbözik a tudástól. S a mire nem lehet okadatbeli alapot találni, az nem is tudható, a mire pedig lehet, az tudható. De hogyan különböztethető meg a *tudható* és a *nem-tudható* egymástól?

Hiszen a *legelső* dolgokat, mint ősalapokat, nem lehet megmagyarázni. Önnön valóságukban csakis megnevezhetjük, de közelebből meg nem határozhatjuk. Csakis annyit mondhatunk róluk, hogy nevők van. Megmagyarázhatatlanok és megismerhetetlenek tehát, de *érzékelhetők*. Az *ő kapcsolataik* azonban már megismerhetők és kifejezhetők és helyes vélemény szerint el is képzelhetők. S éppen ebben rejlik most már a dolog bibéje. A szótagokat pl. meg lehet magyarázni, de a szótagot alkotó betűket nem. Talán azt kellene tehát inkább mondanunk, hogy a szótag nem is a betűknek *összege*, hanem egy belőlök származott olyan dolog, a melynek önnönmagában *külön* alakja van, egészen különböző a betűktől? S így aztán a szótag részekre nem is bontható, különben okvetetlenül részei összegének, az *ő összes* részei egészének kellene lennié. De ha a hangelemek nem lehetnek a szótagnak *részei*, akkor semmit sem lehet említeni, a mi része a szótagnak a nélkül, hogy egyszersmind az *ő* hangeleme ne volna. Meg aztán, ha a szótag *oszthatatlan* alakot képez, akkor ott vagyunk vele, a hol imént a betűkkel, hogy t. i. mivel önnönmagában *nem-összetett*, megmagyarázni nem lehet; sőt még a *létet* sem lehet róla jogosan állítani, hanem csakis annyit, hogy *ez*, vagy *amaz*. Ha pedig a szótag sok betűből (hangelemből) áll s az *ő egészőket* alkotja, míg viszont ezek az *ő* részei: akkor mind a szótagnak, mind a hangelemeknek felismerhetőknek és meghatározhatóknak kell lenniök, ha ugyan az *összes* részek és az *egész* egy és ugyanazon dolog. Ha pedig egyetlenegy és részekre nem osztható, akkor mind a szótagnak mind a hangelemnek szintén meghatározhatatlannak és felismerhetetlennek kell lennie; mert hát mind a kettőjöknek ugyanazon szülőökük van.

Ezt az állítást tehát nem fogadjuk el, hogy t. i. a szótag megismerhető és meghatározható, de a hangelem nem.

Állítsuk tehát azt, hogy az elemek csoportja könnyebben megismerhető és fontosabb kapcsolataiknál. Mert mit is jelent ez, hogy *megokoló magyarázat*? Vagy azt, hogy az ember a saját gondolatait igék és főnevek segítségével teszi felfoghatókká, azaz *kimagyarázza magát*. De nem magyarázza-e ki magát mindenki, hacsak nem szél-ütött, vagy született süket-néma? Vagy talán azt, hogy valaki, ha azt kérdezik tőle, hogy minden egyes dolog micsoda, képes az alapelemekkel felelni meg a kérdésre. De milyen nevetséges dolog volna, ha minden egyes dolgot taglalva, részeinek felsorolásával említenénk meg

mindég. Hát aztán csak az alapelemekkel való meghatározás a *megokoló magyarázat*, de már a szótagokkal és nagyobb részekkel való *meg nem okolva magyarázás*? Van tehát helyes véleménynyel összekötött megokoló magyarázat is, a melyet pedig éppenséggel nem kell ismeretnek nevezni. Sem a *gondolatnak hanggal való kifejezése*, sem pedig az *alapelemeken keresztül az egészhez való haladás* nem lehet e szerint a tudás.

S melyik a harmadik eset? Az, hogy olyan *ismertető jelt* kell említenünk, a mely a kérdéses dolgot minden mástól megkülönbözteti. A ki tehát bármely dologra nézve a *helyes* véleményen kívül még az ő minden mástól *megkülönböztető sajátosságát* is megtalálta, annak a kezében van azután annak a dolognak az ismerete is, a melyről előbb csakis véleménye volt. Ámde a megokoló magyarázat épp a megkülönböztető sajátosság megtalálása, úgy, hogy a míg csak vélekedik valaki valamiről, addig csak a más dolgokkal *közös sajátosságokra* gondol. «De hát akkor — az isten szerelméért — hogyan vélekedtem éppen terólad» — kérdi Sokrates Theaitetostól — «és nem más valakiről?» Más szóval minden egyes dologról való helyes véleményünk is a *különbségre* vonatkozik. Mit jelent tehát most már az: a helyes véleményt megokoló magyarázattal kapcsolni össze? Semmi esetre sem jelentheti azt, hogy a *helyes* véleményhez még a különbséget is oda kell gondolnunk, mert hiszen a helyes vélemény épp az a vélemény, melynél fogva a dolgot a többi mástól megkülönböztetjük. Így tehát ez az egész meghatározásunk tautologia volna. Ha pedig a megokoló magyarázat megszerzése annyit akar kifejezni, mint: *megismerés*, nem pedig mint: a *különbség elképzelése*, akkor gyönyörű egy magyarázat ez a magyarázat, mert, ha *megismerni* valamit annyi, mint *tudásra* tenni szert valamiben, akkor erre a kérdésre, mi a *tudás*, úgy látszik azt lehetne felelni: *helyes* vélemény a *különbség tudásával* kapcsolatban. Már pedig az mindenestre együgyűség, hogy a mikor azt keressük, mi a *tudás*, egyúttal azt feleljük rá, helyes vélemény akár a különbségnek, akár más ilyen valaminek a *tudásával* kapcsolatban.

Tehát sem érzéki észrevevés (érzéklés), sem helyes vélemény, sem a helyes véleménynyel összekapcsolt megokoló magyarázat *nem tudás* (ismeret).

THEAITETOS.

(GÖRÖGÜL ÉS MAGYARUL.)

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα *Εὐκλείδης, Τερψίων, Σωκράτης, Θεόδωρος, Θεαίτητος.*

St. I.

P.
142

I. ὦ Ἀρτι, ὦ Τερψίων, ἦ πάλαι ἐξ ἀγροῦ;

Τερ. Ἐπεικῶς πάλαι. καὶ σέ γε ἐζήτουν κατ' ἀγορὰν καὶ ἐθαύμαζον, ὅτι οὐχ οἷός τ' ἦ εὔρεϊν.

Εὐ. Οὐ γὰρ ἦ κατὰ πόλιν.

Τερ. Ποῦ μὴν;

Εὐ. Εἰς λιμένα καταβαίνων Θεαιτήτῳ ἐνέτυχον φερόμενφ ἐκ Κορίνθου ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου Ἀθήναζε.

Τερ. Ζῶντι ἢ τετελευτηκότι;

B Εὐ. Ζῶντι καὶ μάλα μόλις· χαλεπῶς μὲν γὰρ ἔχει καὶ ὑπὸ τραυμάτων τινῶν, μᾶλλον μὴν αὐτὸν αἰρεῖ τὸ γεγονὸς νόσημα ἐν τῷ στρατεύματι.

Τερ. Μῶν ἢ δυσεντερία;

Εὐ. Ναί.

Τερ. Οἷον ἄνδρα λέγεις ἐν κινδύνῳ εἶναι.

Εὐ. Καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, ὦ Τερψίων, ἐπεὶ τοι καὶ νῦν ἡκουόν τινων μάλα ἐγκωμιαζόντων αὐτὸν περὶ τὴν μάχην.

C Τερ. Καὶ οὐδέν γ' ἄτοπον, ἀλλὰ πολὺ θαυμαστότερον εἰ μὴ τοιοῦτος ἦν. ἀτὰρ πῶς οὐκ αὐτοῦ Μεγαροῖ κατέλυεν;

THEAITETOS.

A beszélgetésben szereplő személyek: *Eukleides, Terpsion, Sokrates, Theodoros, Theaitetos.*

Steph
kiad.

I. EUK. Éppen most-e a faluról, édes Terpsion, vagy már régen? 142

TERP. Már jó régen. Kerestelek is a piacon s csudálkoztam, hogy nem birtalak megtalálni.

EUK. Természetes, mert nem voltam a városban.

TERP. Hát hol?

EUK. Lementem a kikötőbe s találkoztam Theaitetossal, a kit Korinthusból, a táborból, Athenæba hoztak.

TERP. Élve-e, vagy halva?

EUK. Élve, de fél lábával a sírban. Oda van biz' a szegény B egészen: egyrészt néhány sebe, másrészt pedig s különösen a táborban kapott betegsége kínozza.

TERP. Talán csak nem a vérhas?

EUK. De bizony az.

TERP. Mit mondasz? Milyen derék ember lebeg itt most élet s halál közt.

EUK. Bizony tetőtől talpig derék ember, édes Terpsion. Éppen most is hallom, hogy néhányan nagyon magasztalták a csatában.

TERP. Ézen nincs mit csudálkozni. Ellenkezőleg azt kellene inkább csudálni, ha nem így viselte volna magát. De hát miért is nem szállt itt ki, Megarában?

Εὐ. Ἡπείγετο οἴκαδε· ἐπεὶ ἔγωγ' ἐδεόμην καὶ συνεβούλευον, ἀλλ' οὐκ ἤθελεν. καὶ δῆτα προπέμψας αὐτόν, ἀπὶ πάλιν ἀνεμνήσθην καὶ ἐθαύμασα Σωκράτους, ὡς μαντικῶς ἄλλα τε δὴ εἶπε καὶ περὶ τούτου. δοκεῖ γάρ μοι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου ἐντυχεῖν αὐτῷ μειρακίῳ ὄντι, καὶ συγγενόμενός τε καὶ διαλεχθεὶς πάνυ ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὴν φύσιν. καὶ μοι ἐλθόντι Ἀθήναζε τούς τε λόγους οὓς διελέχθη αὐτῷ διηγήσατο, καὶ μάλα ἀξίους ἀκοῆς, εἶπέ τε ὅτι πᾶσα ἀνάγκη εἶναι τοῦτον ἐλλογίμῳ γενέσθαι, εἴπερ εἰς ἡλικίαν ἔλθοι.

Τερ. Καὶ ἀληθῆ γε, ὡς ἔοικεν, εἶπεν. ἀτὰρ τίνες ἦσαν οἱ λόγοι; ἔχοις ἂν διηγήσασθαι;

Εὐ. Οὐ μὰ τὸν Δία, οὐκοῦν οὕτω γε ἀπὸ στόματος
 143 ἀλλ' ἐγραψάμην μὲν τότε εὐθύς οἴκαδ' ἐλθὼν ὑπομνήματα, ὕστερον δὲ κατὰ σχολὴν ἀναμνησκόμενος ἔγραφον, καὶ ὁσάκις Ἀθήναζε ἀφικοίμην, ἐπανηρώτων τὸν Σωκράτη ὃ μὴ ἐμνησθήμην, καὶ δεῦρο ἐλθὼν ἐπηνωρθοῦμην· ὥστε μοι σχεδόν τι πᾶς ὁ λόγος γέγραπται.

Τερ. Ἀληθῆ· ἤκουσά σου καὶ πρότερον, καὶ μέντοι αἰεὶ μέλλον κελεύσειν ἐπιδειξάι διατέτριφα δεῦρο. ἀλλὰ τί κωλύει νῦν ἡμᾶς διελθεῖν; πάντως ἔγωγε καὶ ἀναπαύσασθαι δέομαι, ὡς ἐξ ἀγροῦ ἦκων.

Β *Εὐ.* Ἀλλὰ μὲν δὴ καὶ αὐτὸς μέχρι Ἑρινοῦ Θεαιτήτου προὔπεμψα, ὥστε οὐκ ἂν ἀγδῶς ἀναπαυοίμην. ἀλλ' ἴωμεν, καὶ ἡμῖν ἅμα ἀναπαυόμενοις ὁ παῖς ἀναγνώσεται.

Τερ. Ὅρθῶς λέγεις.

Εὐ. Τὸ μὲν δὴ βιβλίον, ὦ Τερψίων, τουτί· ἐγραψάμην δὲ δὴ οὕτως τὸν λόγον, οὐκ ἐμοὶ Σωκράτη διηγούμενον ὡς διηγείτο, ἀλλὰ διαλεγόμενον οἷς ἔφη διαλεχθῆναι. ἔφη δὲ τῷ τε γεωμέτρῳ
 C Θεοδώρῳ καὶ τῷ Θεαιτήτῳ. ἵνα οὖν ἐν τῇ γραφῇ μὴ παρέχοιεν πράγματα αἱ μεταξὺ τῶν λόγων διηγήσεις περὶ αὐτοῦ τε ὁπότε λέγοι ὁ Σω-

EUK. Sietett hazafelé; pedig magam is marasztgattam és hívogattam, de ő nem akart. Így aztán persze elkísértem őt. S visszatértemben csudálkozva gondoltam Sokratesre, hogy milyen jóstehetiséggel szólt a többi között ő róla is. Ha nem csalódom, kevéssel a halála előtt találkozott ugyanis vele, mikor ez még csak serdülni kezdett s miután kibeszélte s kitársalogta magát vele, rendkívül magasztalta az ő tehetségeit. A mikor azután én Athenæba jöttem, elmondta nekem vele folytatott egész beszélgetését. S ez igen méltó arra, hogy meghallgassák. D S azt tette hozzá, hogy ebből még okvetetlenül híres ember válik, a mire férfikorát eléri.

TERP. S úgy látszik, igazat is mondott. De hát miről is folyt csak ez a beszélgetések? Talán el tudnád újra mondani?

EUK. Hát biz' isten könyv nélkül úgy nem; de mikor haza jöttem, mindjárt leírtam azt, a mire még emlékeztem. S később, a 143 mikor időm engedte, újra elgondoltam s újra leírtam. S valahányszor csak Athenæba jöttem, mindannyiszor meg-megkérdeztem Sokratestól, a mire már nem emlékeztem s visszatérvén ki-kijavítottam magamnak. Mig azután ilyenképpen csaknem az egész beszélgetést írásba foglaltam.

TERP. Helyesen. Különben hallottam már előbb is tőled s igazán mindég akartalak kérni, hogy megmutasd; de mindeddig füstbe ment. De hát most mi gátol bennünket abban, hogy elővegyük? Énnekem legalább mindenesetre szükségem volna egy kis pihenőre, mivel faluról jöttem.

EUK. Biz' én magam is egészen Erinosisig¹ kísértem Theaitetost s így nem volna épp inyem ellen, ha kinyugodhatnám magamat. Menjünk tehát s a míg majd együtt pihenünk, el fogja olvasni a szolgánk.

TERP. Okosan mondod.

EUK. Az irat pedig, édes Terpsion, ime ez. A beszélgetést B persze nem úgy írtam le magamnak, mintha nekem úgy mondaná el Sokrates, a mint elbeszélte, hanem mintha azokkal beszélgetne, a kikkel akkor társalgott. Társalgott pedig Theodorossal, a C földmérővel, és Theaitetossal. S hogy az iratban a társalgás rendes menete meg ne akadjon, azért is az ilyeneket, mikor pl. Sok-

κράτης, οἷον, καὶ γὰρ ἔφην ἢ καὶ ἐγὼ εἶπον, ἢ αὐτὸ περὶ τοῦ ἀποκρινομένου, ὅτι συνέφη ἢ οὐχ ὡμολόγει, τούτων ἕνεκα ὡς αὐτὸν αὐτοῖς διαλεγόμενον ἔγραψα, ἐξελών τὰ τοιαῦτα.

Τερ. Καὶ οὐδέν γε ἀπὸ τρόπου, ὦ Εὐκλείδη.

Εὐ. Ἀλλὰ, παῖ, λαβὲ τὸ βιβλίον καὶ λέγε.

D Π. Σω. Εἰ μὲν τῶν ἐν Κυρήνῃ μᾶλλον ἐκηδόμην, ὦ Θεόδωρε, τὰ ἐκεῖ ἂν σε καὶ περὶ ἐκείνων ἂν ἡρώτων, εἴ τινες αὐτόθι περὶ γεωμετρίαν ἢ τινα ἄλλην φιλοσοφίαν εἰσὶ τῶν νέων ἐπιμέλειαν ποιούμενοι· νῦν δέ — ἦττον γὰρ ἐκείνους ἢ τοῦσδε φιλῶ, καὶ μᾶλλον ἐπιθυμῶ εἰδέναι τίνες ἡμῖν τῶν νέων ἐπίδοξοι γενέσθαι ἐπιεικεῖς· ταῦτα δὴ αὐτός τε σκοπῶ καθ' ὅσον δύναμαι, καὶ τοὺς ἄλλους ἐρωτῶ οἷς ἂν ὀρῶ τοὺς νέους ἐθέλοντας ξυγγίγνεσθαι. σοὶ δὴ οὐκ ὀλίγιστοι πλησιάζουσι, καὶ δικαίως· ἄξιός γάρ τὰ τε ἄλλα καὶ γεωμε-

E τρίας ἕνεκα. εἰ δὴ οὖν τινι ἐνέτυχες ἀξίῳ λόγου, ἡδέως ἂν πυθοίμην.

Θεο. Καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, ἐμοὶ τε εἰπεῖν καὶ σοὶ ἀκοῦσαι πάνυ ἄξιον, οἷω ὁμῖν τῶν πολιτῶν μεираκίῳ ἐντετύχηκα. καὶ εἰ μὲν ἦν καλός, ἐφοβούμην ἂν σφόδρα λέγειν, μὴ καὶ τῷ δόξῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ εἶναι· νῦν δέ, καὶ μὴ μοι ἄχθου, οὐκ ἔστι καλός, προσέεικε δὲ σοὶ τήν τε σιμότητα καὶ τὸ ἔξω τῶν ὁμμάτων·

144 ἦττον δὲ ἢ σὺ ταῦτ' ἔχει. ἀδεῶς δὴ λέγω. εὖ γὰρ σθι ὅτι ὧν δὴ πώποτε ἐνέτυχον, καὶ πάνυ πολλοῖς πεπλησίακα, οὐδένα πω ἡσθόμην οὕτω θαυμαστῶς εὖ πεφυκότα. τὸ γὰρ εὐμαθὴ ὄντα, ὡς ἄλλῳ χαλεπόν, πρᾶον αὐτὸ εἶναι διαφερόντως, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνδρεῖον παρ' ὄντινον, ἐγὼ μὲν οὗτ' ἂν ᾤόμην γενέσθαι οὔτε ὀρῶ γιγνομένους· ἀλλ' οἷ τε ὀξεῖς ὥσπερ οὗτος καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες

rates úgy beszél magáról: «én pedig azt mondtam», vagy «én pedig azt felelém», másrészt viszont, a mikor pl. valamelyik úgy válaszolt, hogy igazat ad neki, vagy nem hagyja helyben — elhagytam s úgy írtam le őt, a mint éppen velök társalkodik.

TEP. S ez nem is ellenkezik a dolog természetével, édes Eukleides.

EUK. Most pedig vedd az iratot szolgál, és olvasd.

II. SOKR. Ha a kyrenei dolgokat jobban a szivemen hordánám, édes Theodoros, kikérdezgetnélek az ottani viszonyokról és D személyekről, hogy vannak-e ott néhányan az ifjak között olyanok, a kik szeretnek a földméréssel vagy éppen más tudománynyal foglalkozni. Így azonban — mert hát még sem szeretem az ottaniakat annyira, mint az ittenieket — jobban is óhajtanám tudni, hogy kik vannak a mi ifjaink között, a kikből jeles emberek válhatnak. Ezt kutatom tehát egyrészt magam, a mennyire erőm engedi, másrészt pedig meg-megkérdezem másoktól is, a kikkel látom, hogy az ifjak szeretnek együtt lenni. Körülöttem pedig nem éppen a legkevesebben forgolódnak és méltán; méltó vagy te erre a többi között már csak a földmérésben való jártasságod miatt is. Szeret- E ném tehát megtudakolni tőled, vajjon találtál-e már egy említésre méltót?

THEOD. Valóban érdemes mind nekem elmondanom, mind neked meghallgatnod, édes Sokrates, hogy minő ifjura bukkan-
tam a polgártársaitok között. S ha még szép is volna, meglege-
tősen félnék róla beszélni, hogy valamiképpen úgy látszik majd
a dolog, mintha epekedném utána. De hát, ne vedd rossz néven
tőlem, nem szép ember, rád ütött a pisze orrával és a kiülő szemei-
vel; bár még sincs annyira nála, mint tenálad. Tartózkodás nélkül
beszélek. Tudd meg hát jól, hogy a kivel csak valaha találkoztam, — pedig igen sokakkal jöttem már össze, — senkinél sem
vettem észre, hogy oly csudálni való tehetségekkel született
volna. Mert gyors felfogásúnak lenni abban, a mi másnak nehe-
zére esik, másrészt pedig feltűnően szelidnek lenni és mégis
bátornak bárkivel mással szemben, olyan dolog, a mit sem lehet-
ségesnek nem hittem, sem másoknál még nem láttam. Sőt inkább
azok, a kik olyan éles eszűek, mint ő, s világos a fejök s nagy az

ὥς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ὁργὰς ὀξύρροποι εἰσι, καὶ ἄπτοντες
 B φέρονται ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρεί-
 ότεροι φύονται, οἳ τε αὖ ἐμβριθέστεροι νωθροὶ πῶς ἀπαντῶσι
 πρὸς τὰς μαθήσεις καὶ λήθης γέμοντες. ὁ δὲ οὕτω λείως τε καὶ
 ἀπταιστώως καὶ ἀνυσίμως ἔρχεται ἐπὶ τὰς μαθήσεις τε καὶ
 ζητήσεις μετὰ πολλῆς πραότητος, οἷον ἐλαίου ρέυμα ἀσφογηαὶ
 ῥέοντος, ὥστε θαυμάσαι τὸ τηλικούτον ὄντα οὕτω ταῦτα δια-
 πράττεσθαι.

Σω. Εὖ ἀγγέλλεις. τίνος δὲ καὶ ἔστι τῶν πολιτῶν;

Θεο. Ἀκήκοα μὲν τοῦνομα, μνημονεύω δὲ οὐ. ἀλλὰ γάρ
 C ἔστι τῶνδε τῶν προσιδόντων ὁ ἐν τῷ μέσῳ. ἄρτι γάρ ἐν τῷ
 ἔξω δρόμῳ ἡλείφοντο ἑταῖροί τέ τινες οὗτοι αὐτοῦ καὶ αὐτός,
 νῦν δὲ μοι δοκοῦσιν ἀλειψάμενοι δεῦρο ἵεσθαι. ἀλλὰ σκόπει εἰ
 γινώσκεις αὐτόν.

Σω. Γινώσκω· ὁ τοῦ Σουινίως Εὐφρονίου ἐστί, καὶ πάνυ
 γε, ὦ φίλε, ἀνδρὸς οἷον καὶ σὺ τοῦτον διηγεῖ, καὶ ἄλλως εὐδο-
 κίμου, καὶ μέντοι καὶ οὐσίαν μάλα πολλὴν κατέλιπε. τὸ δ'
 ὄνομα οὐκ οἶδα τοῦ μειρακίου.

D Θεο. Θεαίτητος, ὦ Σώκρατες, τό γε ὄνομα· τὴν μέντοι
 οὐσίαν δοκοῦσί μοι ἐπίτροποί τινες διεφθαρκέναι· ἀλλ' ὅμως
 καὶ πρὸς τὴν τῶν χρημάτων ἐλευθεριότητα θαυμαστός, ὦ Σώ-
 κρατες.

Σω. Γεννικὸν λέγεις τὸν ἄνδρα. καὶ μοι κέλεσε αὐτὸν
 ἐνθάδε παρακαθίζεσθαι.

Θεο. Ἔσται ταῦτα. Θεαίτητε, δεῦρο παρὰ Σωκράτῃ.

Σω. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Θεαίτητε, ἵνα καὶ γὼ ἐμαντὸν ἀνα-
 σκέψωμαι, ποῖόν τι ἔχω τὸ πρόσωπον. φησὶ γάρ Θεόδωρος
 E ἔχειν με σοὶ ὅμοιον. ἀτὰρ εἰ νῦν ἐχόντοιν ἑκατέρου λύραν ἔφη
 αὐτὰς ἡρμόσθαι ὁμοίως, πότερον εὐθὺς ἂν ἐπιστεῦομεν ἢ ἐπε-
 σκεψάμεθ' ἂν εἰ μουσικὸς ὢν λέγει;

Θεαί. Ἐπεσκεψάμεθ' ἂν.

Σω. Οὐκοῦν τοιοῦτον μὲν εὐρόντες ἐπειθόμεθ' ἂν, ἅμου-
 σον δέ, ἡπιστοῦμεν;

emlékezetők, rendesen könnyen is haragra lobbannak s eszeveszetten rohannak tova, mint a teher nélküli hajók, s inkább dühöngő, mint bátor természetűek; míg viszont a komolyabb természetűek B lustábban is fognak hozzá a tudományokhoz s mindannyiok csupa feledékenység. Ő azonban olyan könnyen, biztosan és sikeresen bánik a tudományokkal s oly nyugalmas a kutatásaiban, mint valami zajtalanul hömpölygő olajfolyó, úgy, hogy csudálkozni lehet azon, mint képes valaki ily korban így bánni el ezekkel a dolgokkal.

SOKR. Jó hírt mondasz. Sugyan melyik polgárnak a fia ez?

THEOD. Hallottam ugyan a nevét, de már nem emlékszem reá. De ime, épp ott van azok között, a kik felénk közelednek: az ott a középén. Éppen most kenték meg olajjal magukat ő maga és C néhány társa a tornaiskola külső csarnokában s most úgy látom, hogy megkenve idefelé jönnek. Vedd csak jól szemügyre, hátha ismered.

SOKR. Ismerem. A sunioni Euphroniosnak a fia; szakasztott olyan embernek, édes barátom, a milyennek te őt rajzoltad. Olyannak, a ki tekintélyes ember létére még igen nagy vagyont is hagyott hátra. A fiának a nevét azonban nem tudom.

THEOD. Az ő neve Theaitetos, édes Sokrates. A vagyonát D azonban — nekem úgy látszik — egyik másik gyámja elverte. De azért ő a pénzzel való szabad bánásmódja miatt is épp úgy megcsudálni való, édes Sokrates.

SOKR. Nemes gondolkodásúnak rajzolod ezt az embert. Hívd hát ide nekem, hadd üljön le ide mellém.

THEOD. Hivom. Theaitetos! Ide, ide Sokrateshez.

SOKR. Igen, igen; édes Theaitetos. Hadd vizsgáljam meg én is magamat, hogy milyen arczom van. Mert hát azt mondja Theodoros, hogy olyan az arczom, mint a tied. Már pedig ha E mindkettőnknek egy-egy lantunk volna s ő azt mondaná, hogy egyformán vannak hangolva, vajjon elhinnők-e neki azonnal, vagy megvizsgálnók, hogy mint zeneértő mondja-e ezt?

THEAIT. Biz' azt megvizsgálnók.

SOKR. S aztán ha annak találnök, hinnénk neki s mint nem zeneértőnek — nem hinnénk, úgy-e?

Θεαί. Ἀληθῆ.

Σω. Νῦν δέ γ' οἶμαι, εἴ τι μέλει ἡμῖν τῆς τῶν προσ-
145 ὤπων ὁμοιότητος, σκεπτέον εἰ γραφικὸς ὢν λέγει ἢ οὔ.

Θεαί. Δοκεῖ μοι.

Σω. Ἡ οὖν ζωγραφικὸς Θεόδωρος;

Θεαί. Οὐχ, ὅσον γέ με εἰδέναι.

Σω. Ἄρ' οὐδὲ γεωμετρικὸς;

Θεαί. Πάντως δὴ που, ὦ Σώκρατες.

Σω. Ἡ καὶ ἀστρονομικὸς καὶ λογιστικὸς τε καὶ μουσι-
κὸς καὶ ὅσα παιδείας ἔχεται;

Θεαί. Ἐμοιγε δοκεῖ.

Σω. Εἰ μὲν ἄρα ἡμᾶς τοῦ σώματός τι ὁμοίους φησὶν εἶναι
ἐπαινῶν πῃ ἢ ψέγων, οὐ πάνυ αὐτῷ ἄξιον τὸν νοῦν προσ-
έχειν.

Θεαί. Ἴσως οὔ.

B Σω. Τί δ', εἰ ποτέρου τὴν ψυχὴν ἐπαινοῖ πρὸς ἀρετὴν
τε καὶ σοφίαν; ἄρ' οὐκ ἄξιον τῷ μὲν ἀκούσαντι προθυμῆσθαι
ἀνασκέψασθαι τὸν ἐπαινεθέντα, τῷ δὲ προθύμως ἑαυτὸν ἐπι-
δεικνύναι;

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες.

III. Σω. Ὡρα τοίνυν, ὦ φίλε Θεαίτητε, σοὶ μὲν ἐπι-
δεικνύναι, ἐμοὶ δὲ σκοπεῖσθαι· ὥς εἴ ἴσθι ὅτι Θεόδωρος πολ-
λοὺς δὴ πρὸς με ἐπαινέσας ξένους τε καὶ ἀστοὺς οὐδένα πω
ἐπῆγεσεν ὥς σὲ νῦν δὴ.

Θεαί. Εἴ ἂν ἔχοι, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ὅρα μὴ παίζων
C ἔλεγεν.

Σω. Οὐχ οὗτος ὁ τρόπος Θεοδώρου· ἀλλὰ μὴ ἀναδύου
τὰ ὁμολογημένα σκηπτόμενος παίζοντα λέγειν τόνδε, ἵνα μὴ
καὶ ἀναγκασθῇ μαρτυρεῖν· πάντως γὰρ οὐδεὶς ἐπισκῆψει αὐτῷ.
ἀλλὰ θαρρῶν ἔμμενε τῇ ὁμολογίᾳ.

Θεαί. Ἀλλὰ χρὴ ταῦτα ποιεῖν, εἰ σοὶ δοκεῖ.

Σω. Λέγε δὴ μοι· μανθάνεις που παρὰ Θεοδώρου γεω-
μετρίας ἅττα;

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. Most pedig azt gondolom, hogy ha arcunk hasonló-
ságáról van szó, azt kell megvizsgálnunk, hogy mint festő mondja-e 145
ezt vagy nem?

THEAIT. Azt hiszem.

SOKR. Festő-e hát igazán Theodoros?

THEAIT. Nem az, legalább a mennyire én tudom.

SOKR. S talán még földmérő sem?

THEAIT. Mindenesetre hogy az, édes Sokrates.

SOKR. S talán még csillagász is, nagy számoló is, zeneértő
is s a miféle tudományág csak ide tartozik?

THEAIT. Nekem legalább úgy látszik.

SOKR. Ha tehát most már arcra hasonlóknak mond ben-
nünket, dicsérve bár, vagy éppen gyalázva, nem érdemes reá hall-
gatni, úgy-e?

THEAIT. Körülbelül nem.

SOKR. Hát akkor, ha egyikünknek a lelkét dicsérné nemes- B
sége vagy bölcsesége miatt, vajjon nem volna-e érdemes annak,
a ki ezt hallja, arra törekedni, hogy a megdicsértet megvizsgálja,
a megdicsértnek pedig, hogy magát készségesen bemutassa?

THEAIT. De bizony igen, édes Sokrates.

III. SOKR. Most hát itt van az ideje, kedves Theaitetos —
teneked, hogy magadat bemutasd, énnekem pedig, hogy téged
megvizsgáljalak. Mert jól tudd meg, hogy Theodoros sok idegent
és honfitársat dicsért meg már előttem, de senkit sem magasztalt
még annyira, mint most téged.

THEAIT. Mind szép volna, édes Sokrates; de lásd, hátha C
csak tréfából tette?

SOKR. Ez nem szokása Theodorosnak. Ne huzódozzál
tehát a vallomásaidban az alatt az ürügy alatt, hogy tréfából
mondta, hogy kénytelen ne legyen letenni rá a bizonyító esküt —
hiszen úgy sem fogja őt senki ezért bepörölni — hanem csak vallj
bátran és kitartással.

THEAIT. Hát már csak meg kell tennem, ha te így akarod.

SOKR. Mondd meg tehát nekem, tanulsz-e egy kis geo-
metriát is Theodorostól?

Θεαί. Ἐγωγε.

D Σω. Καὶ τῶν περὶ ἀστρονομίαν τε καὶ ἀρμονίας καὶ λογισμούς;

Θεαί. Προθυμοῦμαι γε δῆ.

Σω. Καὶ γὰρ ἐγώ, ὦ παῖ, παρά τε τούτου καὶ παρ' ἄλλων, οὓς ἂν οἶωμαι τι τούτων ἐπαίειν. ἀλλ' ὅμως τὰ μὲν ἄλλα ἔχω περὶ αὐτὰ μετρίως, σμικρὸν δέ τι ἀπορῶ, ὃ μετὰ σοῦ τε καὶ τῶνδε σκεπτέον. καὶ μοι λέγε· ἄρ' οὐ τὸ μανθάνειν ἐστὶ τὸ σοφώτερον γίνεσθαι περὶ ὃ μανθάνει τις;

Θεαί. Πῶς γὰρ οὔ;

Σω. Σοφία δέ γ' οἶμαι σοφοὶ οἱ σοφοί.

Θεαί. Ναί.

E Σω. Τοῦτο δὲ μὴ διαφέρει τι ἐπιστήμης;

Θεαί. Τὸ ποῖον;

Σω. Ἡ σοφία. ἢ οὐχ ἅπερ ἐπιστήμονες, ταῦτα καὶ σοφοί;

Θεαί. Τί μήν;

Σω. Ταυτὸν ἄρα ἐπιστήμη καὶ σοφία;

Θεαί. Ναί.

Σω. Τοῦτ' αὐτὸ τοίνυν ἐστὶν ὃ ἀπορῶ καὶ οὐ δύναμαι λαβεῖν ἱκανῶς παρ' ἑμαυτῷ, ἐπιστήμη ὃ τί ποτε τυγχάνει
146 ὄν. ἄρ' οὖν δὴ ἔχομεν λέγειν αὐτό; τί φατέ; τίς ἂν ἡμῶν πρῶτος εἴποι; ὃ δὲ ἀμαρτῶν, καὶ ὃς ἂν αἰεὶ ἀμαρτάνῃ, καθεδεῖται, ὥτπερ φασὶν οἱ παῖδες οἱ σφαιρίζοντες, ὄνος· ὃς δ' ἂν περιγένηται ἀναμάρτητος, βασιλεύσει ἡμῶν καὶ ἐπιτάξει ὃ τι ἂν βούληται ἀποκρίνεσθαι. τί σιγάτε; οὔ τί που, ὦ Θεόδωρε, ἐγὼ ὑπὸ φιλολογίας ἀγροικίζομαι, προθυμούμενος ἡμᾶς ποιῆσαι διαλέγεσθαι καὶ φίλους τε καὶ προσηγόρους ἀλλήλοις γίνεσθαι;

B Θεόδωρος. Ἦκιστα μὲν, ὦ Σώκρατες, τὸ τοιοῦτον

THEAIT. Tanulok.

SOKR. S talán valamit a csillagászatból, a zenetanból és a D számolás mesterségéből is?

THEAIT. Én legalább rajta vagyok.

SOKR. Szakasztott így én is, édes fiam, akár ő tőle, akár másoktól, a kikről csak gondolom, hogy valamicskét értenek mind-ebből. S habár a többi másban meglehetősen otthon vagyok ugyan, mégis van egy pont, a miben egy kissé ingadozom. S ezt szeretném is veled, vagy másokkal megbeszélni. Ezért is mondd meg hát nekem, vajjon tanulni nem annyi-e, mint bölcsébbé válni, abban, a mit az ember tanul?

THEAIT. Már hogyne volna annyi?

SOKR. A bölcsék pedig, a mint legalább én hiszem, a bölcseségüknél fogva bölcsék, ugy-e?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. Ez pedig csak nem különbözik talán a tudástól? ² E

THEAIT. Már micsoda?

SOKR. A bölcsesség. Vagy nem vagyunk-e mi mindabban, a mit csak tudunk, egyszersmind bölcsék is?

THEAIT. Miért ne volnánk?

SOKR. Egy és ugyanaz-e tehát tudás és bölcsesség?

THEAIT. Egy és ugyanaz.

SOKR. Éppen ez az a pont most már, a miben ingadozom; ez, a mivel nem bírok eléggé tisztába jönni magamtól, hogy micsoda is hát a maga valóságában a tudás. Hátha bizony meg is tudnók mondani? Mit szóltok hozzá? Ki mondaná meg közölünk először? S a ki elhibázza, meg azután a ki utána így sorban elhibázza, az, mint a gyerekek szokták mondani labdázás közben, leguggol majd számárnak; ³ a ki pedig hiba nélkül keresztüllábol rajta, az lesz majd a mi királyunk s azután feleltethet tetszés szerint a kérdéseivel. Nos, mit hallgattok? Talán csak nem követek el paraszt tempót, ugy-e édes Theodoros, hogy így szaporítom a szót; hiszen csak azt szeretném, hogy egymással beszélgetésbe eredjünk s egy a másnak barátaivá és frígyes társaivá lehessünk?

THEOD. Éppenséggel nem, édes Sokrates; az ilyesmi B

ἂν εἴη ἄγροικον, ἀλλὰ τῶν μεираκίων τι κέλευέ σοι ἀποκρίνεσθαι ἐγὼ μὲν γὰρ ἀήθης τῆς τοιαύτης διαλέκτου, καὶ οὐδ' αὖ συνεθίζεσθαι ἡλικίαν ἔχω· τοῖσδε δὲ πρόποι τε ἂν τοῦτο καὶ πολὺ πλεῖον ἐπιδιδόιεν· τῷ γὰρ ὄντι ἡ νεότης εἰς πᾶν ἐπίδοσιν ἔχει. ἀλλ', ὥσπερ ἤρῃω, μὴ ἀφίεσο τοῦ Θεαιτήτου, ἀλλ' ἐρώτα.

Σω. Ἀκούεις δὴ, ὦ Θεαίτητε, ἃ λέγει Θεόδωρος, ᾧ C ἀπιστεῖν, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὔτε σὺ ἐθελήσεις, οὔτε θέμις περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνδρὶ σοφῷ ἐπιτάττοντι νεώτερον ἀπειθεῖν. ἀλλ' εὖ καὶ γενναίως εἰπέ· τί σοι δοκεῖ εἶναι ἐπιστήμη;

Θεαί. Ἀλλὰ χρή, ὦ Σώκρατες, ἐπειδὴ περ ὑμεῖς κελεύετε. πάντως γάρ, ἂν τι καὶ ἀμάρτω, ἐπανορθώσετε.

IV. Σω. Πάνυ μὲν οὖν, ἂν πέρ γε οἴοί τε ὦμεν.

Θεαί. Δοκεῖ τοίνυν μοι καὶ ἃ παρὰ Θεοδώρου ἂν τις μάθοι ἐπιστήμη εἶναι, γεωμετρία τε καὶ ἅς νῦν δὴ σὺ διηλ- D θες, καὶ αὖ σκυτοτομική τε καὶ αἱ τῶν ἄλλων δημιουργῶν τέχναι, πᾶσαι τε καὶ ἐκάστη τούτων, οὐκ ἄλλο τι ἢ ἐπιστήμη εἶναι.

Σω. Γενναίως γε καὶ φιλοδώρως, ὦ φίλε, ἐν αἰτηθεῖς πολλὰ δίδως καὶ ποικίλα ἀνθ' ἀπλοῦ.

Θεαί. Πῶς τί τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες;

Σω. Ἴσως μὲν οὐδέν· ὃ μέντοι οἶμαι, φράσω. ὅταν λέγῃς σκυτικήν, μή τι ἄλλο φράξεις ἢ ἐπιστήμην ὑποδημάτων ἐργασίας;

Θεαί. Οὐδέν.

E Σω. Τί δ', ὅταν τεκτονικήν; μή τι ἄλλο ἢ ἐπιστήμην τῆς τῶν ξυλίνων σκευῶν ἐργασίας;

Θεαί. Οὐδὲ τοῦτο.

Σω. Οὐκοῦν ἐν ἀμφοῖν, οὗ ἐκατέρα ἐπιστήμη, τοῦτο ὀρίζεις;

paraszt tempó volna! Csak feleltesd meg magadnak valamelyiket az ifjak közül; mert hát én nem vagyok otthonos az ilyes vitatkozásban, de meg ki is vénültem már belőle. Ő nekik azonban egészen megfelelő dolog ez. S hozzá még igen nagy előhaladást is fognak tenni; mert hiszen az életben az ifjúkor az, a mely még mindenben tovább haladhat. Hát csak rajta, a hogy kezdted, el ne bocsásd Theaitetost, hanem kérdezzesd.

SOKR. Hallod-e csak, édes Theaitetos, mit mond Theodoros? Ő neki talán csak, azt hiszem, nem fogsz akarni majd engedetlenkedni? De meg különben sem volna illő, hogy ilyen dolgokban egy bölcsőbb előtt egy fiatalabb meg ne hajoljon. Ezért is hát csak felelj okosan és nyíltan: mit gondolsz, mi lehetne te szerinted a tudás?

THEAIT. Már hát mégis csak felelnem kell, édes Sokrates, mivel te annyira sarkalsz. De mindenesetre helyre ütöd majd, ha valami bakot lőnék.

IV. SOKR. Persze hogy helyre, ha ugyan magamnak is lesz annyi erőm hozzá.

THEAIT. Hát biz' énnekem úgy látszik, hogy az, a mit valaki Theodorostól tanulhat, szintén tudás; így pl. a geometria s a miket te éppen most elsoroltál; azután meg a cipésmesterség is, úgyszintén a többi kézművesek mesterségei is. Valamennyi együtt és mindegyikök külön-külön nem lehet más, mint tudás.

SOKR. Nemes bőkezűséggel ugyancsak sokat adtál, édesem, a mikor pedig csak egyet akartam s ugyancsak sokfélét egy egyszerű helyett.

THEAIT. Mit akarsz ezzel mondani, édes Sokrates?

SOKR. Lehet, hogy semmit; de hogy mit akarok, megmondom. Mikor a cipésmesterséget mondod, akkor ugy-e nem gondolsz mást, mint a cipőkészítésnek a tudását?

THEAIT. Nem.

SOKR. Hát akkor, a mikor az ácsmesterséget? Ugy-e nem E mást, mint a faeszközök készítésének tudását?

THEAIT. Szintén nem mást.

SOKR. Tehát mindkét esetben azt érted ugy-e, a mire a tudás külön-külön vonatkozik?

Θεαί. Ναί.

Σω. Τὸ δ' ἐπερωτηθέν, ὦ Θεαίτητε, οὐ τοῦτο ἦν, τίνων ἢ ἐπιστήμη, οὐδὲ ὁπόσαι τινές· οὐ γὰρ ἀριθμῆσαι αὐτάς βουλόμενοι ἠρόμεθα, ἀλλὰ γνῶναι ἐπιστήμην αὐτὸ ὃ τί ποτ' ἐστίν. ἢ οὐδὲν λέγω;

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν ὀρθῶς.

147 Σω. Σκέψαι δὴ καὶ τόδε. εἴ τις ἡμᾶς τῶν φαύλων τι καὶ προχείρων ἔροιτο, οἷον περὶ πηλοῦ, ὃ τι ποτ' ἐστίν, εἰ ἀποκρίναίμεθα αὐτῷ πηλὸς ὁ τῶν χυτρέων καὶ πηλὸς ὁ τῶν ἵπνοπλαθῶν καὶ πηλὸς ὁ τῶν πλινθουργῶν, οὐκ ἂν γελοῖοι εἴμεν;

Θεαί. Ἵσως.

Σω. Πρῶτον μὲν γέ που οἴόμενοι συνιέναι ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀποκρίσεως τὸν ἐρωτῶντα, ὅταν εἴπωμεν πηλός, B εἴτε ὁ τῶν κοροπλαθῶν προσθέντες εἴτε ἄλλων ὠντινωοῦν δημιουργῶν. ἢ οἶει τίς τι συνιήσιν τινος ὄνομα, ὃ μὴ οἶδε τί ἐστίν;

Θεαί. Οὐδαμῶς.

Σω. Οὐδ' ἄρα ἐπιστήμην ὑποδημάτων συνιήσιν ὁ ἐπιστήμην μὴ εἰδώς.

Θεαί. Οὐ γάρ.

Σω. Σκυτικὴν ἄρα οὐ συνιήσιν ὃς ἂν ἐπιστήμην ἀγνοῇ, οὐδὲ τινα ἄλλην τέχνην.

Θεαί. Ἔστιν οὕτως.

Σω. Γελοία ἄρα ἡ ἀπόκρισις τῷ ἐρωτηθέντι ἐπιστήμη C τί ἐστίν, ὅταν ἀποκρίνηται τέχνης τινὸς ὄνομα. τινὸς γὰρ ἐπιστήμην ἀποκρίνεται, οὐ τοῦτ' ἐρωτηθεῖς.

Θεαί. Ἐοικεν.

Σω. Ἐπειτά γέ που ἐξὸν φαύλως καὶ βραχέως ἀποκρίνασθαι περιέρχεται ἀπέραντον ὁδόν. οἷον καὶ ἐν τῇ τοῦ πηλοῦ ἐρωτήσει φαυλὸν που καὶ ἀπλοῦν εἰπεῖν ὅτι γῇ ὑγρῷ φυραθείσα πηλὸς ἂν εἴη, τὸ δ' ὅτου ἂν χαίρειν.

THEAIT. Azt.

SOKR. Már pedig a kérdés nem az volt édes Theaitetos, hogy micsodáknak a tudása és hogy hányfélék ezek a micsodák — mert hiszen nem azzal a szándékkal kérdeztük, hogy megszámláljuk azokat, hanem hogy megismerjük a tudást a maga igazi valóságában. Vagy nincs igazam?

THEAIT. De bizony egészen igazad van.

SOKR. Vizsgáld meg hát ezt is. Ha valaki tőlünk valami **147** közönséges és mindennapi dolgot kérdezne, a minő pl. a sár s azt kérdezné, hogy micsoda ez a maga valóságában s ha mi azt válaszolnók neki: sár a fazekasok, sár a kemenczecsinalók és sár a téglavetők sara: nem lennénk-e akkor nevetségesekké?

THEAIT. Körülbelül igen.

SOKR. Még pedig először is azért, mivel azt hiszszük, hogy a kérdező már abból is megérti a dolgot, ha csak visszafeleljük neki, hogy sár, ha hozzá teszszük is, akár hogy a bábu csinálóké, akár **B** hogy más mesterembereké. Vagy azt hiszed talán, hogy valaki megérti olyasvalaminek a jelentését, a miről nem tudja, hogy micsoda?

THEAIT. Semmiesetre sem.

SOKR. E szerint a cipészek tudását sem érti meg tehát senki, ha nem tudja, hogy mi a tudás?

THEAIT. Természetes, hogy nem.

SOKR. Így tehát az, a ki azt nem tudja, hogy mi a tudás, azt sem tudja, úgy-e, hogy mi a cipészség, vagy más egyéb mesterség?

THEAIT. Azt sem.

SOKR. Ennélfogva, ha valaki azt kérdezi, hogy mi a tudás, nevetséges az olyan felelet úgy-e, a mikor valamelyik mesterségnek a nevével válaszolunk? Mert egy bizonyos valaminek a tudását adjuk feleletül, a mikor pedig azt nem is kérdezték. **C**

THEAIT. Ugy látszik nevetséges.

SOKR. Azután pedig, mikor egyszerűen és röviden lehetne válaszolnunk, nagy kerülőt csinálunk. Például a mikor azt kérdezik, hogy mi a sár, kimerítő egyszerűséggel azt lehetne mondanunk: vízzel kevert föld — s nem törődnünk avval, hogy ki használja.

V. *Θεαί.* Ῥάδιον, ὦ Σώκρατες, νῦν γε οὕτω φαίνεται· ἀτὰρ κινδυνεύεις ἐρωτᾶν οἷον καὶ αὐτοῖς ἡμῖν ἑναγχος εἰσῆλθε D διαλεγόμενοις, ἐμοί τε καὶ τῷ σῷ ὁμωνύμῳ τούτῳ Σωκράτει.

Σω. Τὸ ποῖον δὴ, ὦ Θεαίτητε;

Θεαί. Περὶ δυνάμεών τι ἡμῖν Θεόδωρος ὅδε ἔγραφε, τῆς τε τρίποδος πέρι καὶ πεντέποδος, ἀποφαίνων ὅτι μή- κει οὐ ξύμμετροι τῇ ποδιαίᾳ, καὶ οὕτω κατὰ μίαν ἐκά- στην προαιρούμενος μέχρι τῆς ἑπτακαιδεκάποδος· ἐν δὲ ταύτῃ πως ἐνέσχετο. ἡμῖν οὖν εἰσῆλθέ τι τοιοῦτον, ἐπειδὴ ἄπειροι τὸ πλῆθος αἱ δυνάμεις ἐφαίνοντο, πειραθῆναι E ξυλλαβεῖν εἰς ἓν, ὅτῳ πάσας ταύτας προσαγορεύσομεν τὰς δυνάμεις.

Σω. Ἡ καὶ εὑρετέ τι τοιοῦτον;

Θεαί. Ἐμοιγε δοκοῦμεν· σκόπει δὲ καὶ σύ.

Σω. Λέγε.

Θεαί. Τὸν ἀριθμὸν πάντα δίχα διελάβομεν· τὸν μὲν δυνάμενον ἴσον ἰσάκεις γίνεσθαι τῷ τετραγώνῳ τὸ σχῆ- μα ἀπεικάζαντες τετράγωνόν τε καὶ ἰσόπλευρον προσεί- πομεν.

Σω. Καὶ εὖ γε.

Θεαί. Τὸν τοίνυν μεταξὺ τούτου, ὧν καὶ τὰ τρία 148 καὶ τὰ πέντε καὶ πᾶς ὃς ἀδύνατος ἴσος ἰσάκεις γενέσθαι, ἀλλ' ἢ πλείων ἐλαττονάκεις ἢ ἐλάττων πλεονάκεις γίνεται, μείζων δὲ καὶ ἐλάττων ἀεὶ πλευρὰ αὐτὸν περιλαμβάνει, τῷ προμήκει αὖ σχήματι ἀπεικάζαντες προμήκη ἀριθμὸν ἐκα- λέσαμεν.

Σω. Κάλλιστα. ἀλλὰ τί τὸ μετὰ τοῦτο;

Θεαί. Ὅσαι μὲν γραμμαὶ τὸν ἰσόπλευρον καὶ ἐπίπεδον ἀριθμὸν τετραγωνίζουσι, μήκος ὠρισάμεθα, ὅσαι δὲ τὸν ἑτερο-

V. THEAIT. Így aztán most már könnyűnek látszik a dolog, édes Sokrates. Hiszen te abba a kérdésbe kaptál most bele, mely a minapában nekünk is felötlött, mikor társalogtunk: nekem és ennek a te névrokonodnak, Sokratesnek.

D

SOKR. S ugyan melyik az, édes Theaitetos?

THEAIT. Theodoros lerajzolt nekünk egyetmást a négyzetek viszonyára nézve s a három négyszög lábnyi és öt négyszög lábnyi területű négyzetre vonatkozva kimutatta, hogy oldalait tekintve nem oszthatók az egy négyszög lábnyi területű négyzettel.⁴ S ily módon minden egyest elővett egészen a tizenhét négyszög lábnyi területűig. Itt azután véletlenül megállott. Nekünk most már az a gondolatunk támadt, hogy, mivel a négyzetek száma, a mint látszik, végtelen, talán meg kellene próbálnunk egyetlenegy szabályt állítani fel, a melylyel aztán valamennyi ilyen négyzetnek a viszonyát kifejezhetnők.

E

SOKR. S ugyan találatok egy ilyent?

THEAIT. Nekem legalább úgy tetszik. Vizsgáld meg csak te is.

SOKR. Mondd el hát.

THEAIT. Az összes számokat két osztályra osztottuk fel. Az olyan számot, mely egyenlő egy más számnak önnönmagával való szorzatával, (rajzbeli) alakját tekintve⁵ a négyzettel hasonlítottuk össze s elneveztük *egyenlőoldalú*, vagy *négyzetalkotó* számnak.

SOKR. Egészen helyesen.

THEAIT. A közöttük levő számokat pedig, a milyen a három, öt és minden olyan szám, a mely nem egyenlő valamely (egész) számmal, ha ezt önnönmagával szorozzuk, hanem egy olyannal (egészszel), mely egy nagyobbnak egy kisebbel, vagy viszont egy kisebbnek egy nagyobbval való szorzatából származik, a melynek (rajzbeli) alakját tehát mindég egy nagyobb és egy kisebb oldal rekeszti be — mondem, az ilyen számokat viszont a hosszúkás négyszöghöz hasonlítottuk és hosszúkás (négyszöget alkotó) számnak⁶ neveztük el.

148

SOKR. Igen találóan. És aztán?

THEAIT. Mindazokat a vonalakat most már, a melyek egyenlő oldalú négyszöget rekesztenek be, elneveztük *mértékvonalaknak*; azokat pedig, a melyek nem egyenlő oldalú négyszöget alkotnak,

B μήκη, δυνάμεις, ὥς μήκει μὲν οὐ ξυμμέτρους ἐκείναις, τοῖς δ' ἐπιπέδοις ἅ δύνανται. καὶ περὶ τὰ στερεὰ ἄλλο τοιοῦτον.

Σω. Ἀριστά γ' ἀνθρώπων, ὦ παῖδες· ὥστε μοι δοκεῖ ὁ Θεόδωρος οὐκ ἔνοχος τοῖς ψευδομαρτυρίοις ἔσεσθαι.

Θεαί. Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ὅ γε ἐρωτᾷς, περὶ ἐπιστήμης, οὐκ ἂν δυναίμην ἀποκρίνασθαι, ὥσπερ περὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυνάμεως. καίτοι σύ γέ μοι δοκεῖς τοιοῦτόν τι ζητεῖν· ὥστε πάλιν αὖ φαίνεται ψευδὴς ὁ Θεόδωρος.

C Σω. Τί δαί; εἴ σε πρὸς δρόμον ἐπαινῶν μηδενὶ οὕτω δρομικῷ ἔφη τῶν νέων ἐντετυχηκέναι, εἶτα διαθέων τοῦ ἀκμάζοντος καὶ ταχίστου ἡττήθης, ἡττόν τι ἂν οἶε ἀληθῆ τόνδ' ἐπαινεῖσαι;

Θεαί. Οὐκ ἔγωγε.

Σω. Ἀλλὰ τὴν ἐπιστήμην, ὥσπερ νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον, σμικρόν τι οἶε εἶναι ἐξευρεῖν καὶ οὐ τῶν πάντη ἄκρων;

Θεαί. Νῆ τὸν Δί' ἔγωγε καὶ μάλα γε τῶν ἀκροτάτων.

Σω. Θάρρει τοίνυν περὶ σαυτῷ καὶ τί οἶου Θεόδω-
D ρον λέγειν, προθυμήθητι δὲ παντὶ τρόπῳ τῶν τε ἄλλων πέρι καὶ ἐπιστήμης λαβεῖν λόγον, τί ποτε τυγχάνει ὄν.

Θεαί. Προθυμίας μὲν ἔνεκεν, ὦ Σώκρατες, φανεῖται.

VI. Σω. Ἴδι δὴ· καλῶς γὰρ ἄρτι ὑψηλήσω· πειρῷ μιμούμενος τὴν περὶ τῶν δυνάμεων ἀπόκρισιν, ὥσπερ ταύτας πολλὰς οὕσας ἐνὶ εἴδει περιέλαβες, οὕτω καὶ τὰς πολλὰς ἐπιστήμας ἐνὶ λόγῳ προσειπεῖν.

E Θεαί. Ἄλλ' εὖ ἴσθι, ὦ Σώκρατες, πολλάκις δὴ αὐτὸ ἐπεχείρησα σκέψασθαι, ἀκούων τὰς παρὰ σοῦ ἀποφερομέ-

szorzatvonalaknak,⁸ mivel hosszúságukat tekintve nem mérhetők B amazokkal, területbeli szorzatukra nézve azonban igenis oszthatók egymással. Szakasztott így jártunk el a köbszámokra nézve is.

SOKR. Helyesebben, mint bárki a földön, édes fiam. Így aztán meghiszem, hogy nem lesz része Theodorosnak hamis bizonyítványok kiállításában.

THEAIT. A tudásra vonatkozó kérdésekre azonban, édes Sokrates, nem vagyok képes úgy válaszolni, mint a hosszúságra és a területre. Ámbár úgy rémlik előttem, mintha te is ilyesvalamit keresnél. Így azután mégis csak úgy látszik, hogy Theodoros hamis bizonyítványt állított ki.

SOKR. Ugyan még mi?! Ha pl. téged a futásod miatt C dicsérne s azt mondaná, hogy senkit sem talált még az ifjak közül olyat, a ki úgy tudna futni s te azután versenyt futva vesztess lennél a legedzettebb és leggyorsabb futóval szemben, — azt gondold, hogy jogosan tenné, ha most már kevésbbé dicsérne?

THEAIT. Ezt ugyan nem gondolom.

SOKR. A mi pedig a tudást abban az értelemben illeti, a melyet éppen most említettem, talán bizony könnyű dolognak tartod s nem inkább a legnehezebb feladatok egyikének az ő meghatározását?

THEAIT. Biz' isten nehéznek tartom ezt magam is, még pedig a legislegnehezebb dolognak.

SOKR. Hát csak meríts bátorságot tenmagadból. Gondold meg, hogy mit mond Theodoros. Törekedjél minden áron arra, D hogy mint más egyéb dolgokban, úgy a tudásban is megtalálhasd hogy mi lehet az ő fogalma a maga valóságában.

THEAIT. Ha csak az én jóakaratomon mulik, édes Sokrates, majd kiderül.

VI. SOKR. Csak előre tehát! Hisz' épp az imént igen jól kezdted. Próbáld utánozni a négyzetekről adott feleletedet. A mint ebben azt a sok meglevő négyzetet egy osztályba foglaltad össze, éppen így próbáld meg és fejezd ki azt a sok tudást is egyetlennyel fogalomban.

THEAIT. Tudd meg hát jól, édes Sokrates, hogy ehhez már E gyakran hozzáfogtam, hogy megvizsgálom, a mikor hallottam a te

νας ἐρωτήσεις· ἀλλὰ γὰρ οὔτ' αὐτὸς δύναμαι πείσαι ἑμαυτὸν ὡς ἱκανῶς τι λέγω, οὔτ' ἄλλου ἀκοῦσαι λέγοντος οὔτως ὡς σὺ διακελεύει· οὐ μὲν δὴ αὖ οὐδ' ἀπαλλαγῆναι τοῦ μέλειν.

Σω. Ὡδίνεις γάρ, ὦ φίλε Θεαίτητε, διὰ τὸ μὴ κενὸς ἀλλ' ἐγκύμων εἶναι.

Θεαί. Οὐκ οἶδα, ὦ Σώκρατες· ὁ μέντοι πέπονθα λέγω.

149 Σω. Εἵτα, ὦ καταγέλαστε, οὐκ ἀκήκοας, ὡς ἐγὼ εἰμι υἱὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς, Φαιναρέτης;

Θεαί. Ἦδη τοῦτό γε ἤκουσα.

Σω. Ἄρα καί, ὅτι ἐπιτηδεύω τὴν αὐτὴν τέχνην, ἀκήκοας;

Θεαί. Οὐδαμῶς.

Σω. Ἄλλ' εὖ ἴσθ' ὅτι· μὴ μέντοι μου κατείπης πρὸς τοὺς ἄλλους. λέλγηθα γάρ, ὦ ἑταῖρε, ταύτην ἔχων τὴν τέχνην· οἱ δέ, ὅτε οὐκ εἰδότες, τοῦτο μὲν οὐ λέγουσι περὶ ἐμοῦ, ὅτι δὲ ἀτοπώτατός εἰμι καὶ ποιῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν. ἢ καὶ τοῦτο ἀκήκοας;

B Θεαί. Ἐγώ γε.

Σω. Εἵπω οὖν σοι τὸ αἴτιον;

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Ἐννόησον δὴ τὸ περὶ τὰς μαίας ἅπαν ὡς ἔχει, καὶ ῥᾶον μαθήσει ὁ βούλομαι. οἶσθα γάρ που ὡς οὐδεμία αὐτῶν ἔτι αὐτὴ κοῦσκομένη τε καὶ τίκτουσα ἄλλας μαιεύεται, ἀλλ' αἱ ἡδὴ ἀδύνατοι τίκτειν.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Αἰτίαν δέ γε τούτου φασὶν εἶναι τὴν Ἄρτεριν, ὅτι ἄλοχος οὔσα τὴν λοχείαν εἴληχε. στερίφαις μὲν οὖν C ἄρα οὐκ ἔδωκε μαιεύεσθαι, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενεστέρα ἢ λαβεῖν τέχνην ὣν ἂν ἡ ἄπειρος· ταῖς δὲ δι' ἡλικίαν ἀτόκοις προσέταξε, τιμῶσα τὴν αὐτῆς ὁμοιότητα.

elősorolt kérdéseidet. De bizony sem azt el nem tudnám hinni, hogy enmagam valami kielégítő feleletet tudok, sem pedig, hogy valakitől hallottam volna úgy kifejezve, a mint azt te sürgeted. Másrészt viszont azt sem tudom megállani, hogy ne gondolkozzam róla.

SOKR. Mert érzed vajdó fájdalmaidat, kedves Theaitetos, mivel nem vagy üres, hanem viselős.

THEAIT. Ezt nem tudom, édes Sokrates; de hogy mi szokott bántani, azt elmondom.

SOKR. De hát nem hallottad-e, te fura jószág, hogy én egy 149 szigorú bábának, Phainaretének, vagyok a fia.

THEAIT. Ezt mindenesetre már hallottam.

SOKR. Így hát már azt is hallottad, ugy-e, hogy én ezt a mesterséget is űzöm?

THEAIT. Ezt éppen nem.

SOKR. No tehát tudd meg most, hogy igen. De azután ne mondd ezt el rólam másoknak; mert hát az titok, édes barátom, hogy ezzel a mesterséggel foglalkozom. Ők pedig, mivel ezt nem tudják, nem is azt mondják majd rólam, hanem azt, hogy nagyon különc ember vagyok s szeretem az embereket zavarba hozni. Bizonyosan már ezt is hallottad, ugy-e?

B

THEAIT. Én igen.

SOKR. Megmondjam neked az okát is?

THEAIT. Meg, mindenesetre.

SOKR. Végy csak fontolóra a bábáknál mindent, hogy hogy van s akkor aztán könnyen meg fogod érteni, mit akarok. Valószínűen tudod ugyanis, hogy egyik sem szülészkedik addig másoknál, a míg ő maga várandós és szülésben van, hanem igenis akkor, a mikor már nem szül?

THEAIT. Mindenesetre, hogy így van.

SOKR. Azt mondják pedig, hogy ennek Artemis az oka, a ki hajadon létre a bábaságot kapta. Az igaz, hogy teljesen meddőket nem szokott a bábaságra tanítani, mivelhogy az ember C természetű gyöngébb, hogysem olyan mesterséget sajátítson el, a melyről éppenséggel semmit sem hallott. A koruknál fogva meddőket azonban ki szokta tanítani, mivel tiszteli bennök a magával való hasonlóságot.

Θεαί. Εἰκός.

Σω. Οὐκοῦν καὶ τόδε εἰκός τε καὶ ἀναγκαῖον, τὰς κυούσας καὶ μὴ γινώσκεισθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν μαιῶν ἢ τῶν ἄλλων;

Θεαί. Πάνυ γε.

Σω. Καὶ μὴν καὶ διδοῦσαι γε αἱ μαῖαι φαρμάκια καὶ D ἐπάδουσαι δύνανται ἐγείρειν τε τὰς ὠδῖνας καὶ μαλθακωτέρας, ἂν βούλωνται, ποιεῖν, καὶ τίκτειν τε δὴ τὰς δυστοκούσας, καὶ ἐάν γε ὅσιον δόξῃ, ἀμβλίσκειν [ἀμβλίσκουσιν];

Θεαί. Ἔστι ταῦτα.

Σω. Ἄρ' οὖν ἔτι καὶ τόδε αὐτῶν ἤσθησαι, ὅτι καὶ προμνήστριαί εἰσι δεινόταται, ὥς πάσσοφοι οὔσαι περὶ τοῦ γινώ-
ναι ποίαν χρή ποίῳ ἀνδρὶ συνοῦσαν ὥς ἀρίστους παῖδας τίκτειν;

Θεαί. Οὐδὲ πάνυ τοῦτο οἶδα.

Σω. Ἄλλ' ἴσθ' ὅτι ἐπὶ τούτῳ μείζον φρονοῦσιν ἢ ἐπὶ E τῇ ὀμφαλητομίᾳ. ἐννόει γάρ· τῆς αὐτῆς ἢ ἄλλης οἶει τέχνης εἶναι θεραπείαν τε καὶ ξυγκομιδὴν τῶν ἐκ γῆς καρπῶν καὶ αὐτὸ γινώσκειν εἰς ποίαν γῆν ποῖον φυτόν τε καὶ σπέρμα καταβλητέον;

Θεαί. Οὐκ, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς.

Σω. Εἰς γυναικῆα δέ, ὦ φίλε, ἄλλην μὲν οἶει τοιοῦτου, ἄλλην δὲ ξυγκομιδῆς;

Θεαί. Οὐκ οὐν εἰκός γε.

150 Σω. Οὐ γάρ. ἀλλὰ διὰ τὴν ἄδικόν τε καὶ ἄτεχνον ξυναγωγὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἣ δὴ προαγωγεία ὄνομα, φεύγουσι καὶ τὴν προμνηστικὴν ἅτε σεμναὶ οὔσαι αἱ μαῖαι, φοβούμεναι μὴ εἰς ἐκείνην τὴν αἰτίαν διὰ ταύτην ἐμπέσωσιν· ἐπεὶ ταῖς γε ὄντως μαίαις μόναις που προσήκει καὶ προμνήσασθαι ὀρθῶς.

Θεαί. Φαίνεται.

Σω. Τὸ μὲν τοίνυν τῶν μαιῶν τοσοῦτον, ἔλαττον δὲ τοῦ ἐμοῦ δράματος. οὐ γὰρ πρόσσεσι γυναῖξιν ἐνίστε μὲν B εἶδωλα τίκτειν, ἔστι δ' ὅτε ἀληθινά, τοῦτο δὲ μὴ ῥάδιον

THEAIT. Ez meglehet.

SOKR. Hát az nem meglehet-e, még pedig okvetetlenül, hogy a bábák jobban is tájékozódnak a viselős asszonyokra nézve, mint a többiek?

THEAIT. Okvetetlenül.

SOKR. S vajjon orvosságot adogatva és varázs-szókat mondogatva nem képesek-e a bábák — ha éppen akarják — megindítani vagy enyhíteni a vajudó fájdalmakat s viszont azoknál, a D kik nehezen szülnek, a szülést siettetni és elrontani, ha talán szükségesnek látják?

THEAIT. Bizony képesek.

SOKR. S talán már azt is hallottad rólok, hogy ők egyuttal a leggyakorlottabb párosítók is, mivel különösen jól értenek ahhoz, milyen nőhöz milyen férfiú illik, hogy a legjelesebb gyermekök legyen.

THEAIT. Ezt bizony még nem tudtam.

SOKR. Hát tudd meg, hogy ők erre még többet adnak, mint a köldökszínór lemetzésében való ügyességökre. Mert gondold meg csak: vajjon egy és ugyanazon mesterséghez tartozik-e, vagy talán máshoz, gondolni és összegyűjteni a szántóföldről a termést, másrészt pedig ismerni, hogy melyik földbe minő növényt vagy magot kell ültetni?

THEAIT. Nem máshoz, hanem egy és ugyanahhoz.

SOKR. A nőkre nézve pedig azt hiszed, édes barátom, hogy emennek más a mestersége és más az összegyűjtésnek is?

THEAIT. Ez nem igen valószínű.

SOKR. Bizony nem. Azonban a férfiúnak és a nőnek célra 150 nem vezető és ügyetlen párosíthatása miatt, a minek *kerítés* a neve, még a párosítást is kerülik a bábák, mivel becsületes asszonyok s attól tartanak, hogy miatta épp e *kerítéssel* fogják őket gyanúsítani. Mert skakis az igazi bábákat illeti meg, hogy jogszerűen párosítsanak.

THEAIT. Ugy látszik.

SOKR. Ennyi sokféle ugyan tehát a bábák dolga, mégis kevesebb az én feladatomnál. A nőknél ugyanis nem fordul az elő, hogy ha néha holtan szülnek, máskor pedig élve a gyermeket, ezt ne B

εἶναι διαγινῶναι. εἰ γὰρ προσῆν, μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον ἔργον ἦν ἂν ταῖς μαίαις τὸ κρίνειν τὸ ἀληθές τε καὶ μὴ· ἢ οὐκ οὔει;

Θεαί. Ἐγωγε.

VII. Σω. Τῇ δέ γ' ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει ὅσα ἐκεῖναις, διαφέρει δὲ τῷ τε ἄνδρας ἀλλὰ μὴ γυναῖκας μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκωπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα. μέγιστον δὲ τοῦτ' ἐνι C τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ, βασανίζειν δυνατόν εἶναι παντὶ τρόπῳ, πότερον εἰδῶλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκτει τοῦ νέου ἢ διάνοια ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές. ἐπεὶ τότε γε καὶ ἐμοὶ ὑπάρχει, ὅπερ ταῖς μαίαις· ἄγονός εἰμι σοφίας, καὶ ὅπερ ἤδη πολλοὶ μοι ὠνείδισαν, ὥς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτῶ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀποκρίνομαι περὶ οὐδενὸς διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν, ἀληθές ὠνείδιζουσι. τὸ δὲ αἷτιον τούτου τότε· μαιεύεσθαι με ὁ θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκώλυσεν. εἰμὶ δὴ οὖν αὐτὸς μὲν οὐ πάνυ τις σοφός, οὐδέ τί μοι ἔστιν εὖρημα D τοιοῦτο, γεγονὸς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔκγονον· οἱ δ' ἐμοὶ ξυγγινόμενοι τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται ἔνιοι μὲν καὶ πάνυ ἀμαθεῖς, πάντες δὲ προϋούσης τῆς ξυνουσίας, οἷσπερ ἂν ὁ θεὸς παρεῖκη, θαυμαστὸν ὅσον ἐπιδιδόντες, ὥς αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις δοκοῦσι· καὶ τοῦτο ἐναργές· ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὐρόντες τε καὶ κατέχοντες. τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεὸς τε καὶ ἐγὼ αἷτιος. ὧδε δὲ δῆλον· πολλοὶ E ἤδη τοῦτο ἀγνοήσαντες καὶ ἑαυτοὺς αἰτιασάμενοι, ἐμοῦ δὲ καταφρονήσαντες ἢ αὐτοὶ ἢ ὑπ' ἄλλων πεισθέντες ἀπῆλθον πρωϊαίτερον τοῦ δέοντος, ἀπελθόντες δὲ τὰ τε λοιπὰ ἐξήμβλωσαν διὰ πονηρὰν ξυνουσίαν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ μαιευθέντα κακῶς τρέφοντες ἀπώλεσαν, ψευδῇ καὶ εἰδῶλα περὶ πλείονος ποιησάμενοι τοῦ ἀληθοῦς, τελευτώντες δ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοξαν ἀμαθεῖς εἶναι. ὦν εἰς 151 γέγονεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ ἄλλοι πάνυ πολλοί·

volna könnyű dolog megkülönböztetni; mert ha ez előfordulna, akkor a legfontosabb és legszebb feladatuk volna a bábáknak megkülönböztetni tudni a természetest és a korcsszülöttet. Vagy nem így gondolod?

THEAIT. Persze, hogy így.

VII. SOKR. Az én bába-mesterségemre már most mindaz illik, a mi ő reájuk. Különbözik azonban annyiban, hogy férfiaknál és nem nőknél bábáskodik és hogy az ő lelkökre vigyáz, mikor szülnek, és nem a testökre. A legnagyobb feladat pedig az én mester-ségemben az, hogy meg tudjuk ítélni bárminő esetben, vajjon az ifjú gondolkodása valami nem-igazit, korcsot vagy pedig valami igazit, természetest szül-e. Mert énreám is illik az, a mi a bábákra, hogy t. i. meddő vagyok a bölcseségben és a mit már sokan szememre hánytak, hogy másokat egyre kérdezetek, de magam semmi feleletet nem adok, mivelhogy nincs semminemű bölcseségem. S ezt joggal hányják a szememre. Ennek pedig ez az oka: az istenség bábáskodni kényszerít, a nemzéstől pedig megfosztott. Így persze sem valami nagyon bölcs nem vagyok, sem valami olyas találmánynyal nem bírok, mely lelkemből fakadt sarjadékom volna. Ellenkezőleg néhányan azok közül, a kik velem társalognak, először igen tanulatlanoknak látszanak ugyan, de ha a társalgás tovább tart, akkor különösen azok, a kiknek az isten megadta, valamennyien csodálatos módon előhaladnak, a mint ezt ők maguk is, de meg a többiek is látják. Világos ebből most már az is, hogy ők sohasem én tőlem tanultak valamit, hanem hogy önmaguktól találnak ki és szereznek meg sok szép dolgot. A szülésnek persze én és az isten vagyunk a megindítói. Ez pedig már ebből is nyilvánlik, hogy mindezt nem tudva és maguknak tulajdonítva, engem pedig akár a saját akaratukból, akár, mert mások rábeszélések, semmibe sem véve, sokan hagytak már el előbb, mint kellett volna. Miután pedig eltávoztak tőlem, a többit halva szülték rossz társaságuk miatt. A mit pedig az én bábáskodásom alatt szültek, azt, mivel rosszul táplálták, elvesztették. S a nem-igazit, a korcsot többre becsülvén az igazinál, megérték azt, hogy mind a saját szemükben, mind mások előtt tudatlanoknak látszottak. Szakasztott így járt Aristeides is, a Lysimachos fia, és még mások igen

C

D

E

151

οἷς, ὅταν πάλιν ἔλθωσιν δεόμενοι τῆς ἐμῆς ξυνουσίας καὶ θαυμαστὰ δρῶντες, ἐνίοις μὲν τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον ἀποκωλύει ξυνεῖναι, ἐνίοις δὲ ἐγώ, καὶ πάλιν αὐτοὶ ἐπιδιδῶσι. πᾶσχοις δὲ δὴ οἱ ἐμοὶ ξυγγιγνόμενοι καὶ τοῦτο ταῦτόν ταῖς τικτούσαις· ὠδίνουσι γὰρ καὶ ἀπορίας ἐμπίπλυνται νύκτας τε καὶ ἡμέρας πολὺ μᾶλλον ἢ ἐκεῖναι· ταύτην δὲ τὴν ὠδῖνα ἐγείρειν τε καὶ ἀποπαύειν ἢ ἐμὴ τέχνη δύναται. καὶ οὗτοι μὲν

B δὴ οὕτως. ἐνίοτε δέ, ὦ Θεαίτητε, οἱ ἂν μοι μὴ δόξωσί πως ἐγκύμονες εἶναι, γνοὺς ὅτι οὐδὲν ἐμοῦ δέονται, πάνυ εὐμενῶς προμνῶμαι καί, ἔξιν θεῷ εἰπεῖν, πάνυ ἱκανῶς τοπάζω οἷς ἂν ξυγγενόμενοι ὄναιεντο· ὧν πολλοὺς μὲν δὴ ἐξέδωκα Προδίκῳ, πολλοὺς δὲ ἄλλοις σοφοῖς τε καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι. ταῦτα δὴ σοι, ὦ ἄριστε, ἔνεκα τοῦδε ἐμήκυνα, ὑποπτεύων σε, ὥσπερ καὶ αὐτὸς οἶει, ὠδίνειν τι κρυόντα ἔνδον. προσφέρου

C οὖν πρὸς με ὡς πρὸς μαίας υἱὸν καὶ αὐτὸν μαιευτικόν, καὶ ἃ ἂν ἐρωτῶ, προθυμοῦ ὅπως οἷός τ' εἴ οὕτως ἀποκρίνασθαι· καὶ ἐὰν ἄρα σκοπούμενός τι ὧν ἂν λέγῃς ἡγήσωμαι εἰδῶλον καὶ μὴ ἀληθές, εἴτα ὑπεξαιρῶμαι καὶ ἀποβάλλω, μὴ ἀγρίαινε ὥσπερ αἱ πρωτοτόκοι περὶ τὰ παιδία. πολλοὶ γὰρ ἤδη, ὦ θαυμάσιε, πρὸς με οὕτω διετέθησαν, ὥστε ἀτεχνῶς δάκνειν ἔτοιμοι εἶναι, ἐπειδὴν τινα λῆρον αὐτῶν ἀφαιρῶμαι, καὶ οὐκ οἶονταί με εὐνοίᾳ τοῦτο ποιεῖν, πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι ὅτι

D οὐδεὶς θεὸς δύνουσι ἀνθρώποις, οὐδ' ἐγὼ δυσνοίᾳ τοιοῦτον οὐδὲν δρῶ, ἀλλὰ μοι ψευδός τε ξυγχωρῆσαι καὶ ἀληθὲς ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις. πάλιν δὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς, ὦ Θεαίτητε, ὅ τί ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμη, πειρῶ λέγειν· ὡς δ' οὐχ οἷός τ' εἴ, μὴδέ ποτ' εἴπῃς. ἐὰν γὰρ θεὸς ἐθέλῃ καὶ ἀνδρίζῃ, οἷός τ' ἔσει.

sokan. A mikor aztán ezek az én társaságomra szorúlva, minden követ megmozgatnak, hogy hozzám újra visszajöhessenek, akkor megszólal bennem az isteni szózat s megtiltja, hogy néhányukkal társalkodjam; néhányukkal azonban megengedi s ezek ismét nagy előhaladást tesznek. Szenvednek azonban az én velem társalkodók is éppen úgy, mint a kik szülni készülnek. Érzik ugyanis a vajudás fájdalmait és a szorongó érzés még sokkal jobban kínozza őket éjjel és nappal, mint emezeket. S ezeket a vajudó fájdalmakat megindítani és lecsillapítani az én mesterségem. Ezzel a dologgal B tehát így állunk. Néha pedig úgy látszik nekem, édes Theaitetos, mintha némelyek talán nem is volnának viselősek, mivel látom, hogy rám éppenséggel nem szorulnak. Ilyenkor aután igen szívesen párosítom össze őket és istennek hála, mindég egészen pontosan eltalálom, hogy kiknek társaságából huzhatnak maguknak hasznot. Sok ilyen embert párosítottam már Prodikossal össze, sokat ismét más bölcsekkel és más kitűnő férfiakkal. Mindezt pedig azért mondtam el neked ily töviről-hegyire, drága barátom, mivel azt gyanítom, hogy — a mint te magad is gondolod — te is vajúdol, mint lelkedben viselő ember. Fordulj hát hozzám, egy bábának a fiához, a ki maga is szokott bábáskodni s felelj készségesen arra, C a mit tőled kérdezek, felelj úgy, a hogy csak erődtől telik. S ha majd azután én megvizsgálván szavaidat, valamit bennök koresznak és nem-igaznak mondok s kiszedve belőlök elhajítom, fel ne fortyanj, mint azok, a kik először szülnék, szokták a magzatjuk érdekében. Mert már sokan úgy nekem estek, drága barátom, hogy általában harapni is készek lettek volna, ha valami fecsegésektől megfosztom őket. S ezek nem is gondolják, hogy én ezt jó szándékból teszem, mivel távol állanak attól, hogy tudják, hogy a mint egyetlenegy isten sincs, a ki rosszakaratú volna az emberek irányában, úgy épp én sem rosszakaratból teszek így, hanem igenis azért, mivel D a kores dolgot dédelgetni s az igazságot elfojtani semmikép sem tartom megengedett dolognak. Kezdd hát el újra elülről, édes Theaitetos, és próbáld megmondani nékem, hogy mi a tudás. Azt azonban éppenséggel ne mondd, hogy nem vagy rá képes; mert ha isten akarja s hozzá még te is megembereled magad, meg is fogod tudni mondani.

VIII. *Θεαί.* Ἀλλὰ μέντοι, ὦ Σώκρατες, σοῦ γε οὕτω παρακλεουμένου αἰσχρὸν μὴ οὐ παντὶ τρόπῳ προθυμεῖσθαι ὅ τί τις ἔχει λέγειν. δοκεῖ οὖν μοι ὁ ἐπιστάμενός τι αἰσθάνεσθαι τοῦτο ὃ ἐπίσταται, καὶ ὥς γε νυνὶ φαίνεται, οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις.

Σω. Εὖ γε καὶ γενναίως, ὦ παῖ· χρὴ γὰρ οὕτως ἀποφαινόμενον λέγειν. ἀλλὰ φέρε δὴ αὐτὸ κοινῇ σκεψώμεθα, γόνιμον ἢ ἀνεμιαῖον τυγχάνει ὄν. αἴσθησις, φῆς, ἐπιστήμη;

Θεαί. Ναί.

Σω. Κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι
152 περὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ὃν ἔλεγε καὶ Πρωταγόρας. τρόπον δέ τινα ἄλλον εἴρηκε τὰ αὐτὰ ταῦτα. φησὶ γάρ που πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων, ὥς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὥς οὐκ ἔστιν. ἀνέγνωκας γάρ. που;

Θεαί. Ἀνέγνωκα καὶ πολλάκις.

Σω. Οὐκοῦν οὕτω πῶς λέγει, ὥς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται, τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δὲ αὖ σοί· ἄνθρωπος δὲ σύ τε κἀγώ;

Θεαί. Λέγει γὰρ οὖν οὕτως.

B *Σω.* Εἰκὸς μέντοι σοφὸν ἄνδρα μὴ ληρεῖν. ἐπακολουθήσωμεν οὖν αὐτῷ. ἄρ' οὐκ ἐνίοτε πνέοντος ἀνέμου τοῦ αὐτοῦ ὁ μὲν ἡμῶν ῥιγοῖ, ὁ δ' οὔ; καὶ ὁ μὲν ἡρέμα, ὁ δὲ σφύδρα;

Θεαί. Καὶ μάλα.

Σω. Πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα ψυχρὸν ἢ οὐ ψυχρὸν φήσομεν; ἢ πεισόμεθα τῷ Πρωταγόρᾳ ὅτι τῷ μὲν ῥιγοῦντι ψυχρὸν, τῷ δὲ μὴ οὔ;

Θεαί. Ὅμοιον.

Σω. Οὐκοῦν καὶ φαίνεται οὕτως ἐκατέρῳ;

VIII. THEAIT. Már mindenesetre csúf dolog volna édes Sokrates, — mivel annyira buzdítod az embert — nem minden áron arra törekedni, hogy a mit csak tud valaki, azt készségesen el is mondja. E Legyen tehát. Énnekem úgy látszik, hogy a ki valamit érzékeivel fel képes fogni, az tudja is azt. Ennélfogva úgy rémlik előttem, mintha semmi más valami nem volna a tudás, mint *érzéklés*.

SOKR. No ez már jól van és pompásan, édes fiam. Lásd, így kell megmondani az embernek a maga véleményét. De most hát csak rajta, vizsgáljuk meg ezt együttesen, hogy egészséges vagy beteges született talál-e lenni? Az *érzéklés* tudás; ezt állítod úgy-e?

THEAIT. Ezt.

SOKR. Annyi tény, hogy nem tarthatsz attól, hogy rosszúl határozta meg a tudást; hiszen Protagoras⁹ is ezt mondotta, **152** csak hogy egy kissé másképpen fejezte ki. Azt mondja ugyanis egy helyen: minden dolognak az ember a mértéke, a létezőnek is, a mint van, s a nem-létezőnek is, a mint nincs. De hiszen tán már olvastad is?

THEAIT. Olvastam, még pedig többször.

SOKR. Ezzel pedig azt akarja talán mondani, hogy a milyennek látszik minden egyes dolog nekem, olyan is az énnekem s a minőnek látszik neked, olyan az viszont teneked. Hiszen emberek vagyunk te is meg én is?

THEAIT. Hát bizony azt akarja.

SOKR. Okos ember természetesen nem fecseg össze-vissza; B éppen ezért adjunk neki teljesen igazat. De nemde néha, a mikor egy és ugyanaz a szél fúj, az egyik fázik közölünk, a másik pedig nem? S az egyik kevesebbet, a másik többet?

THEAIT. Bizony igen.

SOKR. Vajjon tehát ezt a szelet hidegnek fogjuk-e most már önnönmagában tartani, vagy nem-hidegnek? Vagy talán Protagorasnak hiszünk majd, hogy annak, a ki fázik, hideg; a ki pedig nem fázik, annak nem?

THEAIT. Ugy látszik.

SOKR. De hát valóban ilyennek is tűnik-e fel mind a kettőnek?

Θεαί. Ναί.

Σω. Τὸ δέ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαι ἔστιν;

Θεαί. Ὑποκρίνομαι γάρ.

C Σω. Φαντασία ἄρα καὶ αἰσθησις ταῦτόν ἐν τε θερμοῖς καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις. οἷα γὰρ αἰσθάνεται ἕκαστος, τοιαῦτα ἐκάστω καὶ κινδυνεύει εἶναι.

Θεαί. Ὑποκρίνομαι.

Σω. Αἰσθησις ἄρα τοῦ ὄντος ἀεὶ ἔστι καὶ ἀψευδές, ὥς ἐπιστήμη οὐσα.

Θεαί. Φαίνεται.

Σω. Ἄρ' οὖν πρὸς Χαρίτων πάσσοφός τις ἦν ὁ Πρωταγόρας, καὶ τοῦτο ἡμῖν μὲν ἡνίξετο τῷ πολλῷ συρφετῷ, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐν ἀπορρήτῳ τὴν ἀλήθειαν ἔλεγεν;

D Θεαί. Πῶς δὴ, ὦ Σώκρατες, τοῦτο λέγεις;

Σω. Ἐγὼ ἔρω καὶ μάλ' οὐ φαῦλον λόγον· ὥς ἄρα ἐν μὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἂν τι προσείποις ὁρθῶς οὐδ' ὅποιονοῦν τι, ἀλλ', ἐὰν ὥς μέγα προσαγορεύῃς, καὶ σμικρὸν φανεῖται, καὶ ἐὰν βαρὺ, κοῦφον, ξύμπαντά τε οὕτως, ὥς μηδενὸς ὄντος ἐνὸς μήτε τινὸς μήτε ὅποιονοῦν· ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται πάντα ἃ δὴ φαμεν εἶναι, οὐκ ὁρθῶς προσαγορεύοντες· ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτε οὐδέν, ἀεὶ δὲ γί-

E γνεται. καὶ περὶ τούτου πάντες ἐξῆς οἱ σοφοὶ πλὴν Παρμενίδου ξυμφέρεσθον, Πρωταγόρας τε καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρως, κωμωδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγωδίας δὲ Ὅμηρος, ὃς εἰπὼν Ὡκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν πάντα εἴρηκεν ἕκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως· ἢ οὐ δοκεῖ τοῦτο λέγειν;

Θεαί. Ὑποκρίνομαι.

THEAIT. Ilyennek.

SOKR. Már pedig az, hogy «feltűnik» csak *érzéklés* úgy-e?

THEAIT. Bizony az.

SOKR. Így tehát a *feltűnés* és az *érzéklés* egy és ugyanaz C
úgy a melegben, mint minden más, hasonló dologban? A milyen-
nek *érzékel* valaki valamit, olyannak *tűnik* is az fel neki?

THEAIT. Ugy tetszik, hogy olyannak.

SOKR. Az *érzéklés* tehát mindég a *létre* vonatkozik és mint
tudás nem csalóka?

THEAIT. Azt hiszem.

SOKR. De, a gráciákra kérdem, hát csakugyan igen bölcs
ember volt-e az a Protagoras és nekünk, a nagy tömegnek, rejt-
vényekben mondotta mindezt, a tanítványainak pedig titokban az
igazságot tanította?

THEAIT. Hogy érted ezt, édes Sokrates?

D

SOKR. Megmagyarázom — s mondhatom nem is csekélység
ez az állítás, hogy t. i. egy és ugyanaz a dolog önnönmagában
nem létezik és hogy sem a nevét nem mondhatja meg pontosan
valaki valaminek, sem azt, hogy minő valami valósággal, hanem
hogy ha valamit nagynak mond az ember, az egyúttal kicsinynek
tűnik fel, s a mit súlyosnak tart, az viszont könnyűnek. S ez így
van egyáltalában mindennel, mivelhogy semmi sem *egy*, semmi
sem *valami*, semmi sem *valamilyen*. S így minden dolog, a melyről
azt állítjuk, hogy *létezik*, csakis forgásból, mozgásból és egy a más-
sal való vegyülésből származik; s mi nem is határozhatjuk
meg pontosan: *nem létezik* ugyanis semmi soha, hanem csak
létesül. S ebben, Parmenidest¹⁰ kivéve, valamennyien meg- E
egyeznek a bölcsek: Protagoras, Herakleitos,¹¹ Empedok-
les¹² és a legkitűnőbb költők mind a két fajban: a komédiában
Epicharmos,¹³ a tragédiában pedig Homeros, a ki ezen sza-
vaival:

«Istenek atyja nagy Okeanos volt s Thetis az anyjuk»,

kimondotta, hogy minden a folyásnak és a mozgásnak a sarjadéka.
Vagy talán úgy látszik, mintha nem ezt mondaná?

THEAIT. Nekem ezt.

153 Σω. Τίς οὖν ἂν ἔτι πρὸς γε τοσοῦτον στρατόπεδον καὶ στρατηγὸν Ὅμηρον δύναιτο ἀμφισβητήσας μὴ καταγέλαστος γενέσθαι;

Θεαί. Οὐ ῥάδιον, ὦ Σώκρατες.

Σω. Οὐ γάρ, ὦ Θεαίτητε. ἐπεὶ καὶ τάδε τῷ λόγῳ σημεῖα ἱκανά, ὅτι τὸ μὲν εἶναι δοκοῦν καὶ τὸ γίγνεσθαι κίνησις παρέχει, τὸ δὲ μὴ εἶναι καὶ ἀπολλύσθαι ἡσυχία· τὸ γὰρ θερμόν τε καὶ πῦρ, ὃ δὴ καὶ τᾶλλα γεννᾷ καὶ ἐπιτροπεύει, αὐτὸ γεννᾶται ἐκ φορᾶς καὶ τρίψεως· τούτῳ δὲ κινήσεις. ἢ οὐχ αὗται γενέσεις πυρός;

B Θεαί. Αὗται μὲν οὖν.

Σω. Καὶ μὴν τό γε τῶν ζώων γένος ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων φύεται.

Θεαί. Πῶς δ' οὔ;

Σω. Τί δέ; ἡ τῶν σωματίων ἕξις οὐχ ὑπὸ ἡσυχίας μὲν καὶ ἀργίας διόλλυται, ὑπὸ γυμνασίων δὲ καὶ κινήσεων ἐπὶ πολὺ σώζεται;

Θεαί. Ναί.

Σω. Ἡ δ' ἐν τῇ ψυχῇ ἕξις οὐχ ὑπὸ μαθήσεως μὲν καὶ μελέτης, κινήσεων ὄντων, κτᾶται τε μαθήματα καὶ σώζεται καὶ γίγνεται βελτίων, ὑπὸ δ' ἡσυχίας, ἀμελετησίας τε καὶ ἀμαθίας
C οὔσης, οὔτε τι μανθάνει ἅ τε ἂν μάθῃ ἐπιμανθάνεται;

Θεαί. Καὶ μάλα.

Σω. Τὸ μὲν ἄρα ἀγαθὸν κινήσεις κατὰ τε ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, τὸ δὲ τοῦναντίον;

Θεαί. Ὅμοιον.

Σω. Ὅτι οὖν σοι λέγω νηνεμίας τε καὶ γαλήνας καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὅτι αἱ μὲν ἡσυχίαι σήπουσι καὶ ἀπολλύουσι, τὰ δ' ἕτερα σώζει; καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν κολοφῶνα ἀναγκάζω προσβιβάζων, τὴν χρυσὴν σειρὰν ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν ἥλιον Ὅμηρος λέγει, καὶ δηλοῖ ὅτι ἕως μὲν ἂν ἡ περιφορὰ ἢ κινουμένη καὶ ὁ ἥλιος, πάντα ἔστι καὶ σώζεται τὰ ἐν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, εἰ δὲ σταίῃ τοῦτο ὥσπερ δεθέν, πάντα

IX. SOKR. Ki tudna most már egy ily nagy sereggel és egy ily nagy vezérrel, mint Homeros, vitába bocsájtkozni a nélkül, hogy ki ne nevéssék ?

THEAIT. Biz' ez nem könnyű dolog, édes Sokrates.

SOKR. De nem ám, kedves Theaitetos. Hisz' ennek az állításnak elég bizonyítéka már az a tény is, hogy a látszólagos létezést és a létesülést mozgás hozza létre, a nem-létezést és a megsemmisülést pedig nyugalom. Maga a mélység is, és a tűz, a melyek pedig aztán a többi dolgokat szülik és fentartják, forgásból és surlódásból származnak. Már pedig ez mind a kettő mozgás. Vagy talán nem ezek a tűznek okai ?

THEAIT. De ezek.

SOKR. S természetesen az állatok világa is ugyanezekből a dolgokból származik ?

THEAIT. Már hogy ne ?

SOKR. Hát a test életét nem a nyugalom és a tétlenség semmisíti-e meg ; míg viszont a testgyakorlás és a mozgás leginkább fentartja ?

THEAIT. Igaz.

SOKR. S vajjon a lelkerő nem tanulással és munkássággal a melyek szintén csak mozgások, szerzi-e meg ismereteit, tartja, fenn önmagát és tökéletesedik ; míg nyugalom, tétlenség és nem-tanulás mellett nem csak hogy semmit sem tanul, de még a mit tudott is, elfelejti ?

THEAIT. Nagyon is el.

SOKR. Tehát mind a testre, mind a lélekre mozgás a jó dolog, a másik pedig az ellenkező ?

THEAIT. Természetesen.

SOKR. Szóljak-e továbbá a szélcsendről, a vízcsendről s más ilyen dolgokról, elmondjam-e, hogy, mint nyugalom, rothasztanak és pusztítanak, ellenkezőik pedig fentartanak ? Vagy hogy mindezt betetézsem : azon az aranylánczon¹⁴ semmi mást nem ért Homeros, mint a napot. S ebből világos, hogy mindaddig, míg a világ és a nap mozognak, minden létezik és fenmarad az istenek és az emberek hazájában, ha pedig egyszer mindez, mintha oda volna szegezve, megállapodnék, akkor minden

χρήματ' ἂν διαφθαρείη καὶ γένοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ἄνω κάτω πάντα;

Θεαί. Ἄλλ' ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ταῦτα δηλοῦν, ἅπερ λέγεις.

Χ. Σω. Ὑπόλαβε τοίνυν, ὦ ἄριστε, οὕτωςί· κατὰ τὰ ὅμματα πρῶτον, ὃ δὴ καλεῖς χρῶμα λευκόν, μὴ εἶναι αὐτὸ ἕτερόν τι ἔξω τῶν σῶν ὀμμάτων μηδ' ἐν τοῖς ὅμμασι· μηδέ Εἰν' αὐτῷ χώραν ἀποτάξεως. ἤδη γάρ ἂν εἴη τε ὃν που ἐν τάξει καὶ μένοι καὶ οὐκ ἂν ἐν γενέσει γίγνοιτο.

Θεαί. Ἀλλὰ πῶς;

Σω. Ἐπώμεθα τῷ ἄρτι λόγῳ, μηδὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐν ὃν τιθέντες· καὶ ἡμῖν οὕτω μέλαν τε καὶ λευκὸν καὶ ὀτιοῦν ἄλλο χρῶμα ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν ὀμμάτων πρὸς τὴν προσήκουσαν φορὰν φανεῖται γεγεννημένον, καὶ ὃ δὴ ἕκαστον εἶναί φαμεν χρῶμα, οὔτε τὸ προσβάλλον οὔτε τὸ προσβαλλόμενον 154 ἔσται, ἀλλὰ μεταξύ τι ἐκάστω ἴδιον γεγονός· ἢ σὺ δι᾽ ἰσχυρίσαιο ἂν ὥς οἷον σοὶ φαίνεται ἕκαστον χρῶμα, τοιοῦτον καὶ κυνὶ καὶ ὀτιοῦν ζῶφι;

Θεαί. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

Σω. Τί δέ; ἄλλω ἀνθρώπῳ ἄρ' ὅμοιον καὶ σοὶ φαίνεται ὀτιοῦν; ἔχεις τοῦτο ἰσχυρῶς, ἢ πολὺ μᾶλλον, ὅτι αὐδὲ σοὶ αὐτῷ ταῦτόν διὰ τὸ μηδέποτε ὁμοίως αὐτὸν σεαυτῷ ἔχειν;

Θεαί. Τοῦτο μᾶλλον μοι δοκεῖ ἢ ἐκεῖνο.

Β Σω. Οὐκοῦν εἰ μὲν ᾧ παραμετρούμεθα ἢ οὐ ἐφαπτόμεθα, μέγα ἢ λευκὸν ἢ θερμὸν ἦν, οὐκ ἂν ποτε ἄλλω προσπεσὼν ἄλλο ἂν ἐγγόνει, αὐτὸ γε μηδὲν μεταβάλλον· εἰ δὲ αὖ τὸ παραμετρούμενον ἢ ἐφαπτόμενον ἕκαστον ἦν τούτων, οὐκ ἂν αὖ ἄλλου προσελθόντος ἢ τι παθόντος αὐτὸ μηδὲν παθὼν ἄλλο ἂν ἐγένετο. ἐπεὶ νῦν γε,

dolog elpusztulna s a mint mondani szokták, az egész világ a feje tetejére állana? ¹⁵

THEAIT. Már bizony nekem is úgy látszik, édes Sokrates, hogy mindez azt jelenti, a mit mondasz.

X. SOKR. Most már hát így gondold el a dolgot, drága barátom: először is a mi a szemeidet illeti, a mit te fehér színnek mondasz, az önnönmagában véve nem külön létező valami sem a te szemeiden kívül, sem a te szemeidben. Azt se gondold, hogy bizonyos tért foglal el; mert hiszen akkor egy meghatározott helyen létező valami volna, állandóan megmaradna és nem volna létesülőben.

THEAIT. De hát miben?

SOKR. Kövessük csak ezt az iménti állításunkat s tegyük fel, hogy semmi sincs olyan, a mi önnönmagában *egy* volna. Ekkor aztán a fekete is, a fehér is és minden más szín úgy fog feltűnni, mintha szemünknek a megfelelő mozgásra való ráirányításából eredne. S így most már mindaz, a mit színnek mondunk, sem nem a ráirányzó, sem nem az, a mire rá van irányozva, hanem valami közöttük levő dolog, a mi mindenkinek külön-külön létesül. ¹⁵⁴ Avvagy mernéd-e azt állítani, hogy a milyennek teneked látszik minden szín, olyannak is látszik mind a kutyanak, mind pedig bármely más állatnak?

THEAIT. Ezt biz' isten nem merném.

SOKR. Hát egy más embernek vajjon éppen olyannak tűnik-e fel, a minőnek teneked? Bizonyos vagy-e ebben egészen? Sőt inkább, hogy talán tenmagadnak sem látszik mindég ugyanannak, mivel te sem érzed magadat soha ugyanabban az állapotban?

THEAIT. Nekem inkább ez látszik igaznak, mint amaz.

SOKR. Ha tehát valamely tárgy, a melyet megmérünk B vagy megtapintunk, igazán nagy, fehér vagy meleg volna, akkor egy másikkal érintkezve sohasem is lehetne mássá, mivel önnönmagában semmitsem változott. Másrészről pedig, ha e tulajdonságok mindegyike a megmérőben vagy a megtapintóban volna, akkor egy másikhoz közelítve vagy valamiképpen megváltozva azért nem lehetne mássá, mivel ez (t. i. a megmérő vagy megtapintó) maga semmitsem változott. Ellenkezőleg valahogy könnyen

ὦ φίλε, θαυμαστά τε καὶ γελοῖα εὐχερῶς πως ἀναγκαζόμεθα λέγειν, ὡς φαίη ἂν Πρωταγόρας τε καὶ πᾶς ὁ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ ἐπιχειρῶν λέγειν.

Θεαί. Πῶς δὴ καὶ ποῖα λέγεις;

C Σω. Σμικρὸν λαβὲ παράδειγμα, καὶ πάντα εἴσει ἅ βούλομαι. ἀστραγάλους γάρ που ἔξ, ἂν μὲν τέτταρας αὐτοῖς προσενέγκῃς, πλείους φαμέν εἶναι τῶν τεττάρων καὶ ἡμιολίους, ἐὰν δὲ δώδεκα, ἐλάττους καὶ ἡμίσεις· καὶ οὐδὲ ἀνεκτὸν ἄλλως λέγειν· ἢ σὺ ἀνέξει;

Θεαί. Οὐκ ἔγωγε.

Σω. Τί οὖν; ἂν σε Πρωταγόρας ἔρηται ἢ τις ἄλλος· ὦ Θεαίτητε, ἔσθ' ὅπως τι μείζον ἢ πλέον γίνεται ἄλλως ἢ ἀξιεπὲς; τί ἀποκρινεῖ;

D Θεαί. Ἐὰν μὲν, ὦ Σώκρατες, τὸ δοκοῦν πρὸς τὴν νῦν ἐρώτησιν ἀποκρίνωμαι, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἐὰν δὲ πρὸς τὴν προτέραν, φυλάττων μὴ ἐναντία εἴπω, ὅτι ἔστιν.

Σω. Εὖ γε νῆ τὴν Ἥραν, ὦ φίλε, καὶ θείως. ἀτάρ, ὡς ἔοικεν, ἐὰν ἀποκρίνη ὅτι ἔστιν, Εὐριπίδειόν τι ἐυμβήσεται· ἢ μὲν γὰρ γλῶττα ἀνέλεγκτος ἡμῖν ἔσται, ἢ δὲ φρὴν οὐκ ἀνέλεγκτος.

Θεαί. Ἀληθῆ.

E Σω. Οὐκοῦν εἰ μὲν δεινοὶ καὶ σοφοὶ ἐγώ τε καὶ σὺ ἡμεν, πάντα τὰ τῶν φρενῶν ἐξηταχότες, ἥδη ἂν τὸ λοιπὸν ἐκ περιουσίας ἀλλήλων ἀποπειρώμενοι, ἐυνελθόντες σοφιστικῶς εἰς μάχην τοιαύτην, ἀλλήλων τοὺς λόγους τοῖς λόγοις ἐκρούομεν· νῦν δὲ ἅτε ἰδιῶται πρῶτον βουλευσόμεθα θεάσασθαι αὐτὰ πρὸς αὐτά, τί ποτ' ἔστιν ἃ διανοούμεθα, πότερον ἡμῖν ἀλλήλοις ἐυφωνεῖ ἢ οὐδ' ὅπως τι.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν ἔγωγε τοῦτ' ἂν βουλοίμην.

csudálatos és nevetséges dolgokat volnánk kénytelenek állítani, édesem, a mint kénytelen volna Protagoras is és vele mindenki, a ki mindezt így próbálná állítani.

THEAIT. Hogy-hogy? S ugyan mik volnának ezek?

SOKR. Végy egy egyszerű példát s megérted mind, a mit C akarok. Ha pl. valahová hat koczkát s hozzájuk ismét még négyet raknál, mindenesetre többnek mondanók azt a hatot ennél a négynél, úgy-e, még pedig ennek a felével többnek? Ha pedig tizenkettőt, kevesebbnek és pedig csak félannyinak? S más felelet nem is volna megengedhető. Vagy talán te megengednél?

THEAIT. Eszem ágában sincs.

SOKR. Hát ha Protagoras, vagy más valaki azt kérdezné tőled: Ugyan édes Theaitetos, van-e rá eset, hogy valami nagyobb, vagy több lehetne egy másiknál másképpen, mint növekedés által? Mit felelnél neki?

THEAIT. Ha erre a mostani kérdésedre kellene a véleményemet megmondanom, édes Sokrates, akkor azt, hogy nincs; ha D azonban az előbbire, akkor őrizkedve attól, hogy ellenmondásba keveredjem, azt, hogy igenis van.

SOKR. Herára mondom, édes barátom, hogy jól van és nagyszerűen. De hát úgy látszik, hogy, ha azt válaszolnád, hogy van, akkor olyas valamit mondanál, mint Euripides: t. i. a nyelvünket ugyan megezáfolták, de a gondolatunk megezáfolatlan.¹⁶

THEAIT. Igaz.

SOKR. Ha most már én és te derék és bölcs emberek volnánk, olyanok, a kik a gondolkodásnak minden titkát kifürkészték, akkor nyakig úszva a bölcsességben fejtegetésünk további részében már csak egymást próbálgatnók s a szophisták módjára olyan harcra kelnék egymással, a melyben egy a másnak a mondatait E a mondataival legyűrné. Mivel azonban csak laikusok vagyunk, azért is először önnönmagukban vizsgáljuk meg a dolgokat, hogy t. i. mik azok, a mikről mi most gondolkodunk, vajjon kölcsönösen egybehangzó tapasztalataink vannak-e róluk, vagy pedig egyáltalában nem egybehangzók.

THEAIT. Ezt bizony magam is felette óhajtanám.

XI Σω. Καὶ μὴν ἔγωγε. ὅτε δ' οὕτως ἔχει, ἄλλο τι ἢ ἡρέμα, ὥς πάνυ πολλὴν σχολὴν ἄγοντες, πάλιν ἐπανασκεψόμεθα, οὐδ' δυσκολαίνοντες, ἀλλὰ τῷ ὄντι ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξετάζοντες, ἅττα ποτ' ἐστὶ ταῦτα τὰ φάσματα ἐν ἡμῖν; ὧν πρῶτον ἐπισκοποῦντες φήσομεν, ὥς ἐγὼ οἶμαι, μηδέποτε μηδὲν ἂν μείζον μηδὲ ἐλάττω γενέσθαι μήτε ὄγκῳ μήτε ἀριθμῷ, ἕως ἴσον εἴη αὐτὸ ἑαυτῷ. οὐχ οὕτως;

Θεαί. Ναί.

Σω. Δεύτερον δέ γε, ὃ μήτε προστίθεται μήτε ἀφαιροῖτο, τοῦτο μήτε ἀυξάνεσθαι ποτε μήτε φθίνειν, ἀεὶ δὲ ἴσον εἶναι.

Θεαί. Κομιδῇ μὲν οὖν.

B Σω. Ἄρ' οὖν οὐ καὶ τρίτον, ὃ μὴ πρότερον ἦν, ἀλλὰ ὅστερον τοῦτο εἶναι ἄνευ τοῦ γενέσθαι καὶ γίνεσθαι ἀδύνατον;

Θεαί. Δοκεῖ γε δῆ.

Σω. Ταῦτα δῆ, οἶμαι, ὁμολογήματα τρία μάχεται αὐτὰ αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, ὅταν τὰ περὶ τῶν ἀστραγάλων λέγωμεν, ἢ ὅταν φῶμεν ἐμὲ τηλικόνδε ὄντα, μήτε ἀυξήθεντα μήτε τοῦναντίον παθόντα, ἐν ἑναιαυτῷ σοῦ τοῦ νέου νῦν μὲν μείζω εἶναι, ὅστερον δὲ ἐλάττω, μῆδὲν τοῦ ἐμοῦ ὄγκου ἀφαιρεθέντος ἀλλὰ σοῦ ἀυξηθέντος. εἰμὶ γὰρ δῆ ὅστερον ὃ πρότερον οὐκ ἦ, οὐ γενόμενος· ἄνευ γὰρ τοῦ γίνεσθαι γενέσθαι ἀδύνατον, μῆδὲν δὲ ἀπολλὺς τοῦ ὄγκου οὐκ ἂν ποτε ἐγίγνομην ἐλάττων. καὶ ἄλλα δῆ μυρία ἐπὶ μυρίοις οὕτως ἔχει, εἴπερ καὶ ταῦτα παραδεξόμεθα. ἔπει γάρ που, ὦ Θεαίτητε· δοκεῖς γοῦν μοι οὐκ ἄπειρος τῶν τοιούτων εἶναι.

Θεαί. Καὶ νῆ τοὺς θεοὺς γε, ὦ Σώκρατες, ὑπερφυῶς ὥς θαυμάζω τί ποτ' ἐστὶ ταῦτα, καὶ ἐνίοτε ὥς ἀληθῶς βλέπων εἰς αὐτὰ σκοτοδινῶ.

D Σω. Θεόδωρος γάρ, ὦ φίλε, φαίνεται οὐ κα-

XI. SOKR. De még én is. Mivel pedig így áll a dolog, vizsgáljuk meg hát újra szép csendesen, — hiszen van még igen sok időnk reá, — türelmünket el nem veszítve, sőt még minmagunkat is 155 valóságunkban megismerelve, hogy ugyan micsodák is bennünk ezek a jelenségek. S hacsak magát az elsőt megvizsgáljuk közülük, azonnal ki fogjuk nyilatkoztatni, a mint legalább én hiszem, hogy semmiféle dolog nagyobb vagy kisebb nem lehet sem mértékre, sem számra nézve mindaddig, a míg csak önnönmagával azonos marad. Nemde így lesz a dolog?

THEAIT. Igy.

SOKR. Másodszor pedig, hogy egy dolog, a melyhez semmit sem teszünk s a melyből semmit el nem veszünk, sem nem gyarapodik, sem nem fogy, hanem önnönmagával mindég azonos.

THEAIT. Egészen természetes.

SOKR. Nem különben harmadszor, hogy a mi előbb nem B volt, az később is lehetetlen a nélkül, hogy már létesült volna vagy éppen most létesülne.

THEAIT. Ez is világos.

SOKR. Ez a helybenhagytuk három állítás, azt hiszem, azonnal összeütközik most már egymással lelkünkben, mihelyt a kockákról mondottakat visszaidézzük, vagy mihelyt az állítjuk, hogy pl. én, a ki ilyen vagy amolyan korú vagyok a nélkül, hogy nőnék, vagy ellenkezőleg megkisebbedném, egy év leforgása alatt tenálad, az ifjúnál, a kinél most nagyobb vagyok, később kisebb leszek, holott súlyomból semmit sem veszítettem s csakis azért, mivel te megnőttél. Az vagyok ugyanis később, a mi előbb nem C voltam, a nélkül, hogy átváltoztam volna. Hiszen átváltozás nélkül lehetetlen valamivé lenni. Ha tehát semmit sem veszítettem a súlyomból, akkor egyáltalában nem is lehettem kisebbé. S szakasztott így vagyunk száz meg százezer más dologgal, ha mindezt rájuk alkalmazzuk. Csak talán igazat adsz nekem, édes Theaitetos, hiszen úgy látom, hogy az ilyen dolgokban nem vagy járatlan.

THEAIT. Biz' isten, édes Sokrates, egészen tele vagyok csudálattal a fölött, hogy micsoda is hát mindez s néha-néha csakugy szédül a fejem, mikor igazán belepillantok.

SOKR. Mégis csak úgy látszik hát, édesem, hogy Theodo- D

κῶς τοπάζειν περὶ τῆς φύσεώς σου. μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἀλλή ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη, καὶ ἔοικεν ὁ τὴν Ἰριν Θαύμαντος ἔκγονον φήσας οὐ κακῶς γενεαλογεῖν. ἀλλὰ πότερον μανθάνεις ἤδη δι' ὃ ταῦτα τοιαῦτ' ἐστὶν ἐξ ὧν τὸν Πρωταγόραν φαμὲν λέγειν, ἢ οὐπω;

Θεαί. Οὐπω μοι δοκῶ.

Σω. Χάριν οὖν μοι εἴσει, ἐάν σοι ἀνδρός, μᾶλλον δὲ Εἰ ἀνδρῶν ὀνομαστῶν τῆς διανοίας τὴν ἀλήθειαν ἀποκεκρυμμένην συνεξερευνήσωμαι ζητῶν;

Θεαί. Πῶς γὰρ οὐκ εἶσομαι, καὶ πάνυ γε πολλήν;

XII. Σω. Ἄθρει δὴ περισκοπῶν, μή τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι ἢ οὐ ἂν δύνωνται ἀπρίξ τοῖν χεροῖν λαβέσθαι, πράξεις δὲ καὶ γενέσεις καὶ πᾶν τὸ ἀόρατον οὐκ ἀποδεχόμενοι ὥς ἐν οὐσίας μέρει.

Θεαί. Καὶ μὲν δὴ, ὦ Σώκρατες, σκληροῦς γε λέγεις 156 καὶ ἀντιτύπους ἀνθρώπους.

Σω. Εἰσὶ γάρ, ὦ παῖ, μάλ' εὖ ἄμουσοι· ἄλλοι δὲ πολὺ κομψότεροι, ὧν μέλλω σοι τὰ μυστήρια λέγειν. ἀρχὴ δέ, ἐξ ἧς καὶ ἃ νῦν δὴ ἐλέγομεν πάντα ἥρτηται, ἥδε αὐτῶν, ὡς τὸ πᾶν κίνησις ἦν καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδέν, τῆς δὲ κινήσεως δύο εἶδη, πλήθει μὲν ἄπειρον ἐκότερον, δύναμιν δὲ τὸ μὲν ποιεῖν ἔχον, τὸ δὲ πάσχειν. ἐκ δὲ τῆς τούτων ὁμιλίας τε καὶ τρίψεως πρὸς ἄλληλα γίνε-
B ται ἔκγονα πλήθει μὲν ἄπειρα, δίδυμα δέ, τὸ μὲν αἰσθητόν, τὸ δὲ αἰσθησις, αἰ συνεκπίπτουσα καὶ γεννωμένη μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ. αἰ μὲν οὖν αἰσθήσεις τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἔχουσιν ὀνόματα, ὅψεις τε καὶ ἀκοαὶ καὶ ὁσφρήσεις καὶ φύξεις τε καὶ καύσεις καὶ ἡδοναί γε δὴ καὶ λύπαι καὶ ἐπιθυμίαι καὶ φόβοι κεκλημέναι καὶ ἄλλαι, ἀπέραντοι μὲν αἰ ἀνώ-
νυμοι, παμπληθεῖς δὲ αἰ ὀνομασμένοι· τὸ δ' αὖ αἰσθητόν

ros mégsem rosszúl ítélte meg a tehetségeidet. Mert kiváltképpen filozófusnak a szokása az, hogy csudálkozik. Nincs ugyanis más kezdete a filozófiának, mint éppen ez. S úgy látszik, hogy, a ki Irist Thaumas¹⁷ gyermekének mondá, nem éppen rosszúl tájékozódik a származások tudományában. De vajjon érted-e most már, hogy miért következik mindez abból, a mit szavaink szerint Protagoras mond, vagy nem?

THEAIT. Azt hiszem, hogy nem.

SOKR. Tehát megköszönöd majd nekem, ha törekszem veled együtt kitalálni e férfiú, de különösen más nevezetes férfiak nézetének a velejét?

E

THEAIT. Már hogyne köszönném; meg bizony, még pedig igen nagyon.

XII. SOKR. Nézz hát körül figyelmesen, hogy valaki az avatatlanok közül meg ne hallgassa. Avatatlanok pedig azok, a kik azt hiszik, hogy semmi más nem létezik, csak a mit ők a kezökkel közvetlenül megfoghatnak; míg viszont tevékenységeket, létesüléseket és minden mást, a mi nem látható, már nem soroznak a létezők osztályába.

THEAIT. De hiszen te durva és ellenszenves emberekről beszélsz, édes Sokrates!

156

SOKR. Azok is, édes fiam, nagyon faragatlanok. Vannak azonban mások is, sokkal műveltebbek; az ő titkos tanaikat szeretném most közölni veled. Az ő alapgondolatuk, melyből a most megbeszéltük összes dolgok kimagyarázhatók, úgy hangzik, hogy minden csak mozgás és rajta kívül nincs semmi más. A mozgásnak pedig két alakja van — tömegénél fogva mindegyikök végtelen: az egyik a cselekvő erő, a másik a szenvedő. Kettejük találkozásából és kölcsönös surlódásából erednek a lett dolgok végtelen számmal, még pedig párosával t. i. részint mint érzéklett dolgok, részint pedig mint érzéklés, a mely mindég összetalálkozik és velök együtt létesül az érzéklett dolgokkal. Az érzéklésnek pedig ezek a nevei minálunk: látás, hallás, szaglás, a hidegnek és a melegnek érzése, a kedvérzés és a kedvetlenség, a vágyódás és a félelem s még más dolgok végtelen nagy számmal, a miknek nevük nincs és viszont igen sok más, a miknek nevük van. Az érzéklett dolgok

B

γένος τούτων ἐκάσταις ὁμόγονον, ὅφεισι μὲν χρώματα παντοδα-
 C παῖς παντοδαπά, ἀκοαῖς δὲ ὡσαύτως φωναί, καὶ ταῖς ἄλλαις
 αἰσθήσεσι τὰ ἄλλα αἰσθητὰ συγγενῇ γιγνόμενα. τί δὴ οὖν
 ἡμῖν βούλεται οὗτος ὁ μῦθος, ὦ Θεαίτητε, πρὸς τὰ πρότερα;
 ἄρα ἐννοεῖς;

Θεαί. Οὐ πάνυ, ὦ Σώκρατες.

Σω. Ἄλλ' ἄθρει ἐάν πως ἀποτελεσθῇ. βούλεται γὰρ δὴ
 λέγειν ὡς ταῦτα πάντα μὲν, ὥσπερ λέγομεν, κινεῖται, τάχος δὲ
 καὶ βραδυτής ἐνι τῇ κινήσει αὐτῶν. ὅσον μὲν οὖν βραδύ, ἐν
 τῷ αὐτῷ καὶ πρὸς τὰ πλησιάζοντα τὴν κίνησιν ἴσχει καὶ οὕτω
 D δὴ γεννᾷ, τὰ δὲ γεννώμενα οὕτω δὴ *βραδύτερά ἐστιν· ὅσον
 δὲ αὖ ταχύ, πρὸς τὰ πόρρωθεν τὴν κίνησιν ἴσχει καὶ οὕτω
 γεννᾷ, τὰ δὲ γεννώμενα οὕτω δὴ *θάττω ἐστί. φέρεται γὰρ
 καὶ ἐν φορᾷ αὐτῶν ἡ κίνησις πέφυκεν. ἐπειδὴν οὖν ὄμμα καὶ
 ἄλλο τι τῶν τούτῳ ξυμμέτρων πλησιάσαν γεννήσῃ τὴν λευκό-
 τητά τε καὶ αἰσθησιν αὐτῇ ξύμφυτον, ἃ οὐκ ἂν ποτε ἐγένετο
 ἐκατέρου ἐκείνων πρὸς ἄλλο ἐλθόντος, τότε δὴ μεταξὺ φερο-
 μένων τῆς μὲν ὀφews πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς δὲ λευκότητος
 πρὸς τοῦ συναποτίκτοντος τὸ χρῶμα, ὁ μὲν ὀφθαλμὸς ἄρα
 ὀφews ἔμπλεως ἐγένετο καὶ ὁρᾷ δὴ τότε καὶ ἐγένετο οὐ τι
 E ὄψις ἀλλὰ ὀφθαλμὸς ὁρῶν, τὸ δὲ συγγενήσαν τὸ χρῶμα λευ-
 κότητος περιεπλήσθη καὶ ἐγένετο οὐ λευκότης αὖ ἀλλὰ λευκόν,
 εἴτε ξύλον εἴτε λίθος εἴτε ὅτιοῦν ξυνέβη [χρῶμα] χρωσθῆναι
 τῷ τοιοῦτῳ χρώματι. καὶ τᾶλλα δὴ οὕτω, σκληρὸν καὶ θερμὸν
 καὶ πάντα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὑποληπτέον αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ
 157 μὴδὲν εἶναι, ὃ δὴ καὶ τότε ἐλέγομεν, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀλληλα
 ὁμιλίᾳ πάντα γίνεσθαι καὶ παντοῖα ἀπὸ τῆς κινήσεως, ἐπεὶ
 καὶ τὸ ποιοῦν εἶναι τι καὶ τὸ πάσχον αὐτῶν ἐπὶ ἐνὸς νοῆσαι,
 ὥς φασιν, οὐκ εἶναι παγίως. οὔτε γὰρ ποιοῦν ἐστί τι, πρὶν ἂν
 τῷ πάσχοντι ξυνέλθῃ, οὔτε πάσχον, πρὶν ἂν τῷ ποιοῦντι· τό τέ

viszont az egyes érzéklések mindegyikével közös forrásból fakadnak. Pl. a látás különféle érzéklésbeli tüneményeivel egyszerre létesülnek a különféle színek, a halláséival éppen így a hangok, C nemkülönben az érzéklések többi tényeivel a többi velök rokon érzéki tények egyéb alakjai. Mit akar most már ez a beszéd az előbb mondottakra jelenteni, édes Theaitetos; talán meg is tudnád mondani, úgy-e?

THEAIT. Nem igen, édes Sokrates.

SOKR. Figyelj hát, hogy hova lyukad ki végre a dolog. Azt akarja jelenteni, hogy mindez, a mint már mondtuk, mozgásban van s gyorsaság és lassúság az ő mozgásukban rejlik. A lassúnak a mozgása egy és ugyanazon a helyen van és a hozzá közel eső felé mozog; így származik. Az ilyen módon származott mozgás D a lassúbb. A gyorsabbjuk viszont a tőle távol eső felé mozog, így jön létre; s mivel így jött létre, már gyorsabb is. Távolabbra forog ugyanis s ebből a forgásból származik az ő mozgása. Ha már most a szem és egy a szemnek megfelelő dolog egymás közelébe jutnak s ebből azután fehér vagy más neki megfelelő érzéki-tény származik: — a mi pedig éppenséggel nem létesülhetett volna, ha egyikük vagy másikuk egy más dologhoz közeledett volna, míg most a szemből kisugárzó látásnak s a színt-szülő tárgyból fakadó fehérnek forgása közben a szem természetesen megtelt a látás tényével és E lát — akkor nem csak hogy a látás ténye létesül, hanem egyúttal a szem is látóvá válik s a színt-szülő dolog megtelik fehérséggel. Ekkor azután nem *fehérség* létesült, hanem *fehér* dolog: fa, kő, vagy más valami, a mi éppen ebbe a színbe burkolódzott. S szakasztott így kell a többi dolgokat is felfognunk, a keményet, a meleget és minden ilyest, hogy t. i. *önönmagában* egyikük sem létező valami — ezt különben már az imént is állítottuk — sőt inkább, hogy minden csakis a mással való kölcsönös összefüggésben 157 áll elő, még pedig önmozgásának megfelelő különfélesége szerint alakulva, mivel az éppenséggel nem vezetne semmi eredményre, ha — a mint-ők állítják — mind a *cselekvő*, mind a *szenvedő* dolgot csak *egyetlen egy* dologból akarnók kimagyarázni. Hiszen nem is lehet valami *cselekvő* addig, a míg *szenvedővel* nem kerül össze s viszont nem *szenvedő*, mielőtt *cselekvővel* érintkeznék. Azután meg

τινι ξυνελθὸν καὶ ποιοῦν ἄλλω αὖ προσπεσὸν πάσχον ἀνε-
φάνη. ὥστε ἐξ ἀπάντων τούτων, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν,
οὐδὲν εἶναι ἐν αὐτὸ καθ' αὐτό, ἀλλὰ τινι ἀεὶ γίγνεσθαι, τὸ δ'
B εἶναι πανταχόθεν ἐξαιρετέον, οὐχ ὅτι ἡμεῖς πολλὰ καὶ ἄρτι
ἠναγκάσμεθα ὑπὸ συνηθείας καὶ ἀνεπιστημοσύνης χρῆσθαι
αὐτῷ. τὸ δ' οὐ δεῖ, ὡς ὁ τῶν σοφῶν λόγος, οὔτε τι ξυγ-
χωρεῖν οὔτε του οὔτ' ἐμοῦ οὔτε τόδε οὔτ' ἐκεῖνο οὔτε ἄλλο
οὐδὲν ὄνομα ὃ τι ἂν ἴσῃ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι
γιγνόμενα καὶ ποιούμενα καὶ ἀπολλύμενα καὶ ἀλλοιούμενα·
ὡς ἐάν τί τις στήσῃ τῷ λόγῳ, εὐέλεγκτος ὁ τοῦτο ποιῶν.
δεῖ δὲ καὶ κατὰ μέρος οὕτω λέγειν καὶ περὶ πολλῶν ἀθροι-
σθέντων, ᾧ δὴ ἀθροίσματι ἀνθρωπὸν τε τίθενται καὶ λίθον
C καὶ ἕκαστον ζῶον τε καὶ εἶδος. ταῦτα δὴ, ὦ Θεαίτητε,
ἄρ' ἡδέα δοκεῖ σοι εἶναι, καὶ γεύοιο ἂν αὐτῶν ὡς ἀρε-
σκόντων;

Θεαί. Οὐκ οἶδα ἔγωγε, ὦ Σώκρατες· καὶ γὰρ οὐδὲ περὶ
σοῦ δύναμαι κατανοῆσαι, πότερα δοκοῦντά σοι λέγεις αὐτὰ ἢ
ἐμοῦ ἀποπειρᾶ.

Σω. Οὐ μνημονεύεις, ὦ φίλε, ὅτι ἐγὼ μὲν οὔτ' οἶδα
οὔτε ποιοῦμαι τῶν τοιούτων οὐδὲν ἐμὸν, ἀλλ' εἰμὶ αὐτῶν ἄγο-
νος, σὲ δὲ μαιεύομαι καὶ τούτου ἕνεκα ἐπάδω τε καὶ παρατί-
θημι ἐκάστων τῶν σοφῶν ἀπογεύσασθαι, ἕως ἂν εἰς φῶς τὸ
D σὸν δόγμα ξυνεξαγάγω· ἐξαχθέντος δὲ τότε ἤδη σκέφομαι εἴτ'
ἀνεμιαῖον εἴτε γόνιμον ἀναφανήσεται. ἀλλὰ θαρρῶν καὶ καρ-
τερῶν εὖ καὶ ἀνδρείως ἀποκρίνου ἃ ἂν φαίνηται σοι περὶ ὧν
ἂν ἐρωτῶ.

Θεαί. Ἐρώτα δὴ.

XIII. Σω. Λέγε τοίνυν πάλιν, εἴ σοι ἀρέσκει τὸ μή τι εἶναι

a cselekvő maga is, ha egy más dologgal kerül össze, evvel összefüggésben szenvedőnek is mutatkozhatik. Mindebből következik tehát, — különben már a kezdetén is mondtuk, — hogy semmi sem egy és ugyanaz örökké önnönmagában, hanem mindég csakis a más számára *létesül*. Ennélfogva a «*létezik*»-et mindenünnen ki kell küszöbölni, jöllehet minmagunk is sokszor, pl. most is, kénytelenek vagyunk élni vele pusztá szokásból vagy éppen ügyetlenségből. Már pedig annak nem szabad úgy lennie, a mint azt a bölcsek mondják, nem szabad helyben hagyniok valamit, hogy *valakié*, hogy az *enyém*, nem szabad azt mondaniok, hogy *ez*, sem azt hogy *az*, szóval semmi olyas névvel nem szabad valamit felruházniok, a mely valami állandót jelent, hanem a valóságnak megfelelően csak *létesülő* és *létesült*, *megsemmisülő* és *elváltozó* dolgokról kell beszélniök. Mert ha valaki beszéd közben valamit *állandónak* mondana, akkor úgy járna, hogy igen könnyen megezáfolhatnák. Az egyes részt tehát és sok résznek az összecsoportosulását éppen úgy egy egységbe foglalva kell megnevezni, mint a hogy egy egységbe foglalják össze az *ember*, *kő*, vagy akármely *élő lény* vagy *C alak* részeinek kifejezését. Megfelel-e most már mindez a szájad ízének, édes Theaitetos, s ízlik-e mint valami ízletes eledel?

THEAIT. Biz' én nem tudom, édes Sokrates. De meg azt sem tudnám kieszelni, vajjon úgy mondd-e mindezt, mint a saját nézeteidet, vagy, hogy engem próbára tégy.

SOKR. Te már nem emlékszel rá, édes barátom, hogy én egyrészt semmit sem tudok, másrészt pedig egyetlenegy gondolatot sem állítok fel ezek közül úgy, mint a magamét. Én mind-ebben terméketlen vagyok. Csakis tenálad bábáskodom. S épp azért beszélem most tele a fejedet s tálalok eléd ízleltőül mindenféle bölcseségből; hogy végre aztán talán egyszer a te nézetedet D is napfényre hozom. S a mikor napfényre hoztam, akkor azután megvizsgálom, vajjon korcs-szület-e, vagy talán rendes gyerekek látszik. Hát csak rájta; felelj bátran, bizalmasan és okosan; mondd, hogy mit gondolsz ezekről a tőled kérdeztem dolgokról?

THEAIT. Jól van. Kérdezz.

XIII. SOKR. Mondd meg hát most újra, vajjon tetszik-e noked az az állítás, hogy semmi sem *létezik*, hanem minden csak *létesü-*

ἀλλὰ γίνεσθαι ἀεὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ πάντα ἃ ἄρτι διῆμυν.

Θεαί. Ἄλλ' ἔμοιγε, ἐπειδὴ σοῦ ἀκούω οὕτω διεξιόντος, θαυμασίως φαίνεται ὥς ἔχειν λόγον καὶ ὑποληπτέον ἥπερ διελήλυθας.

Ε Σω. Μὴ τοίνυν ἀπολίπωμεν ὅσον ἐλλεῖπον αὐτοῦ. λείπεται δὲ ἐνυπνίων τε πέρι καὶ νόσων, τῶν τε ἄλλων καὶ μανίας, ὅσα τε παρακούειν ἢ παρορᾶν τι ἄλλο παραισθάνεσθαι λέγεται. οἷσθα γάρ που ὅτι ἐν πᾶσι τούτοις ὁμολογουμένως ἐλέγχεσθαι δοκεῖ
158 ὃν ἄρτι διῆμυν λόγον, ὥς παντός μᾶλλον ἡμῖν ψευδεῖς αἰσθήσεις ἐν αὐτοῖς γιγνομένας, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ φαινόμενα ἐκάστω ταῦτα καὶ εἶναι, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον οὐδὲν ὧν φαίνεται εἶναι.

Θεαί. Ἀληθέστατα λέγεις, ὦ Σώκρατες.

Σω. Τίς δὴ οὖν, ὦ παῖ, λείπεται λόγος τῷ τὴν αἴσθησιν ἐπιστήμην τιθεμένῳ. καὶ τὰ φαινόμενα ἐκάστω ταῦτα καὶ εἶναι τούτῳ ᾧ φαίνεται;

Θεαί. Ἐγὼ μὲν, ὦ Σώκρατες, ὁκνῶ εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔχω τί λέγω, διότι μοι νῦν δὴ ἐπέπληξας εἰπόντι αὐτό. ἐπεὶ ὥς ἀληθῶς
B γε οὐκ ἂν δυναίμην ἀμφισβητῆσαι, ὥς οἱ μαινόμενοι ἢ οἱ ὀνειρώττοντες οὐ ψευδῇ δοξάζουσιν, ὅταν οἱ μὲν θεοὶ αὐτῶν οἴωνται εἶναι, οἱ δὲ πτηνοὶ τε καὶ ὥς πετόμενοι ἐν τῷ ὕπνῳ διανοῶνται.

Σω. Ἄρ' οὖν οὐδὲ τὸ τοιόνδε ἀμφισβήτημα ἐννοεῖς περὶ αὐτῶν, μάλιστα δὲ περὶ τοῦ ὄναρ τε καὶ ὕπαρ;

Θεαί. Τὸ ποῖον;

Σω. Ὁ πολλάκις σε οἶμαι ἀκηκοέναι ἐρωτῶντων τί ἂν τις ἔχοι τεκμήριον ἀποδείξαι, εἴ τις ἔροιτο νῦν οὕτως ἐν τῷ παρόντι, πότερον καθεύδομεν καὶ πάντα ἃ διανοούμεθα ὀνειρωτ-
C τομεν, ἢ ἐγρηγόραμέν τε καὶ ὕπαρ ἀλλήλοις διαλεγόμεθα.

Θεαί. Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ἄπορον γε ὅτῳ χρή

lőben van: jó, szép és minden, a mit csak éppen tárgyaltunk, véges-végig?

THEAIT. Mindenesetre, ha téged hallak, a hogy így végig még rajtuk, csudálatos, de nekem úgy látszik, mintha így állana a dolog s mintha mindent úgy kellene felfognunk, a mint te végig fejtegetted.

SOKR. Ne hagyjuk el hát most már, a mi még hátra van E belőle. Hátra vannak pedig még az álmok és a betegségek; a többi között az örültség, meg a mit *elhallásnak* vagy *elnézésnek*,¹⁸ vagy más valami ilyen érzéksalódásnak szoktak nevezni. Tudod ugyanis, hogy valamennyi ilyen dologban megczáfolhatónak látszik minden, éppen most fejtegettük állításunk, mivel bennök egyáltalában csalóka észrevevések rejlenek és még sok hiányzik abból, hogy az, a mi kinek-kinek látszik, egyszersmind *létezzék* is, sőt ellenkezőleg: mindabból, a mi látszik, semmi sem *létezik*. 158

THEAIT. Teljesen igazat mondasz, édes Sokrates.

SOKR. S annak a számára most már, édes fiam, a ki az *érzéklést tudásnak* tartja s arról, a mi kinek-kinek látszik, azt hiszi, hogy valóban az is kinek-kinek, a minek látszik — micsoda ment-ség marad még hátra?

THEAIT. Én részemről tartózkodom megvallani, édes Sokrates, hogy bizony nem tudok mit mondani reá. Hisz' éppen most, a mikor ezt állítottam, ugyancsak nekem jöttél. Meg hát, őszintén szólva, nem is tudnám ellenkezőjét állítani annak, hogy az B örültek vagy az álmodozók nem csalóka képzeletben élnek akkor, a mikor pl. néhányan azt hiszik közölők, hogy istenek, néhányan meg hogy szárnyaik vannak s álmukban szárnyaikkal röpködnek.

SOKR. És hát nem jut-e mind erre eszedbe az a kérdés, különösen az ébrenlétre és az álmra nézve?

THEAIT. Már melyik?

SOKR. Az, a melyet — úgy gondolom — te már sokszor hallottál, hogy ugyan micsoda bizonyítékot hozhat fel valaki arra, ha pl. azt találják most éppen kérdezni, vajjon alszunk-e és mind- azt, a miről gondolkodunk, csak álmodjuk-e, vagy pedig ébren vagyunk és ébren társalgunk egymással.

THEAIT. Biz' az nagy kérdés, édes Sokrates, hogy ugyan C

ἐπιδείξει τεκμηρίῳ· πάντα γὰρ ὥσπερ ἀντίστροφα τὰ αὐτὰ παρακολουθεῖ. ἅ τε γὰρ νυνὶ διειλέγμεθα, οὐδὲν κωλύει καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ δοκεῖν ἀλλήλοις διαλέγεσθαι· καὶ ὅταν δὴ ὄναρ ὀνειράτα δοκῶμεν διηγείσθαι, ἄτοπος ἢ ὁμοίότης τούτων ἐκείνοις.

Σω. Ὅρᾳς οὖν ὅτι τό γε ἀμφισβητῆσαι οὐ χαλεπόν, ὅτε D καὶ πότερόν ἐστιν ὕπαρ ἢ ὄναρ ἀμφισβητεῖται καὶ δὴ ἴσου ὄντος τοῦ χρόνου ὃν καθευδόμεν ὧ ἐγρηγόραμεν, ἐν ἑκατέρῳ διαμάχεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰ ἀεὶ παρόντα δόγματα παντὸς μᾶλλον εἶναι ἀληθῆ, ὥστε ἴσον μὲν χρόνον τάδε φαμέν ὄντα εἶναι, ἴσον δὲ ἐκεῖνα, καὶ ὁμοίως ἐφ' ἑκατέροις δι᾽σχυρίζομεθα.

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

Σω. Οὐκοῦν καὶ περὶ νόσων τε καὶ μανιῶν ὁ αὐτὸς λόγος, πλὴν τοῦ χρόνου, ὅτι οὐχὶ ἴσος;

Θεαί. Ὅρθῶς.

Σω. Τί οὖν; πλῆθι χρόνου καὶ ὀλιγότῃ τὸ ἀληθὲς ὁρισθήσεται;

E Θεαί. Γελοῖον μέντ' ἂν εἶη πολλαχῇ.

Σω. Ἀλλὰ τι ἄλλο ἔχεις σαφὲς ἐνδείξασθαι, ὅποια τούτων τῶν δοξασμάτων ἀληθῆ;

Θεαί. Οὐ μοι δοκῶ.

XIV. Σω. Ἐμοῦ τοίνυν ἄκουε οἷα περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιεν οἱ τὰ ἀεὶ δοκοῦντα ὀρίζομενοι τῷ δοκοῦντι εἶναι ἀληθῆ. λέγουσι δέ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὕτως ἐρωτῶντες· ὦ Θεαίτητε, ὃ ἂν ἕτερον ἢ παντάπασι, μή πῃ τινα δύναμιν τὴν αὐτὴν ἔξει τῷ ἐτέρῳ; καὶ μὴ ὑπολάβωμεν τῇ μὲν ταῦτόν εἶναι ὃ ἐρωτῶμεν, τῇ δὲ ἕτερον, ἀλλ' ὅλως ἕτερον.

minő bizonyítékkal is kellene ezt bebizonyítani, mert hát itt is minden strófának megvan — mint a versekben — a maga ellen-strófája. Hiszen pl. mindaz, a miről most társalogtunk, egészen bátran úgy tűnhetik fel, mintha csak álmunkban beszéltük volna meg egymással. Hiszen a mikor úgy tetszik nekünk, mintha álmunkban álmainkat beszélőnk el egymásnak, az szakasztott olyan eset, mint ez.

SOKR. Tehát most már látod, hogy itt nem valami nehéz dolog kételkedésbe esni, a mikor még az is kétséges dolog, vajjon D
ébred-e ez vagy álom. S mivel az az idő, a melyet átalszunk és a melyet ébren töltünk, egészen egyforma, lelkünk mindegyikben habozhat abban, hogy az ő éppen meglevő képzetei egyáltalában igazak-e; úgyannyira, hogy éppen annyi ideig *ezt* mondjuk létezőnek, éppen annyi ideig pedig *amazt* s így azután mindkét esetben mindegyiket egyformán igaznak tartjuk.

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. De hát úgy-e a betegségekről és az örültségekről is érvényes ez az állítás, kivéve azt, hogy az idejök nem egyforma.

THEAIT. Tökéletesen.

SOKR. S vajjon az idejök hosszúsága vagy rövidsége határozza-e meg az igazat?

THEAIT. No ez igazán nevetséges volna.

SOKR. Van tehát valami más módod is még annak a világos megmagyarázására, hogy ezek közül az állítások közül melyik az igaz? E

THEAIT. Azt hiszem, hogy nincs.

XIV. SOKR. Hallgasd meg hát most én tőlem, hogy mit szoktak erre mondani azok, a kik mindazt, a mi valaki előtt csak valamikor is feltűnik, igaznak állítják arra nézve, a kinek feltűnik. Hát biz ezek azt mondják, még pedig, a mint én hiszem, ebbe a kérdésbe foglalva össze: ugyan édes Theaitetos, lesz-e annak valami közös tevékenysége egy másik dologgal, a mi a másiktól teljességgel különbözik? Ezt pedig ne úgy képzeljük, hogy a kérdeztek dolog ebben pl. megegyezik a másikkal, abban pedig különbözik tőle, hanem: hogy éppenséggel más.

Θεαί. Ἀδύνατον τοίνυν ταῦτόν τι ἔχειν ἢ ἐν δυνάμει ἢ
 159 ἐν ἄλλῳ ὁτιδήποτε, ὅταν ἢ κομιδῇ ἕτερον.

Σω. Ἄρ' οὖν οὐ καὶ ἀνόμοιον ἀναγκαῖον τὸ τοιοῦτον
 ὁμολογεῖν;

Θεαί. Ἐμοιγε δοκεῖ.

Σω. Εἰ ἄρα τι ξυμβαίνει ὅμοιον τῷ γίνεσθαι ἢ ἀνό-
 μοιον, εἴτε ἑαυτῷ εἴτε ἄλλῳ, ὁμοιούμενον μὲν ταῦτόν φήσομεν
 γίνεσθαι, ἀνομοιούμενον δὲ ἕτερον;

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Οὐκοῦν πρόσθεν ἐλέγομεν ὡς πολλὰ μὲν εἴη τὰ
 ποιοῦντα καὶ ἄπειρα, ὡσαύτως δέ γε τὰ πάσχοντα;

Θεαί. Ναί.

Σω. Καὶ μὴν ὅτι γε ἄλλο ἄλλῳ συμμιγνύμενον καὶ
 ἄλλῳ οὐ ταῦτ' ἄλλ' ἕτερα γεννῇσει;

B Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Λέγωμεν δὴ ἐμέ τε καὶ σέ καὶ τὰλλ' ἤδη κατὰ
 τὸν αὐτὸν λόγον, Σωκράτῃ ὑγιαίνοντα καὶ Σωκράτῃ αὐτὸ ἀσθε-
 νοῦντα. πότερον ὅμοιον τοῦτ' ἐκείνῳ ἢ ἀνόμοιον φήσομεν;

Θεαί. Ἄρα τὸν ἀσθενοῦντα Σωκράτῃ, ὅλον τοῦτο λέγεις
 ὅλῳ ἐκείνῳ, τῷ ὑγιαίνοντι Σωκράτει;

Σω. Κάλλιστα ὑπέλαβες· αὐτὸ τοῦτο λέγω.

Θεαί. Ἀνόμοιον δὴ που.

Σω. Καὶ ἕτερον ἄρα οὕτως ὥσπερ ἀνόμοιον;

Θεαί. Ἀνάγκη.

C Σω. Καὶ καθεύδοντα δὴ καὶ πάντα ἃ νῦν διήλθομεν,
 ὡσαύτως φήσεις;

Θεαί. Ἐγώ γε.

Σω. Ἐκαστον δὴ τῶν πεφυκότων τι ποιεῖν ἄλλο τι, ὅταν μὲν

THEAIT. Ha ugyan éppenséggel más, akkor lehetetlen, hogy valami közös dologgal birjon, akár a tevékenységét, akár más valami sajátságát tekintve.

159

SOKR. Az ily dolgot nem úgy kell-e most már meghatározunk, mint hozzá nem-hasonlót?

THEAIT. Nekem legalább úgy látszik, hogy igen.

SOKR. Ha már most valami bizonyos tekintetben akár önnön magához, akár egy más dologhoz hasonló vagy nem hasonló talál lenni, akkor a hasonlót ugy-e azonosnak fogjuk mondani, a nem-hasonlót pedig különbözőnek?

THEAIT. Szükségképpen.

SOKR. S vajjon nem mondtuk-e már az imént, hogy sok, sőt megszámlálhatatlan dolog van cselekvő és ugyanannyi viszont szenvedő?

THEAIT. Mondottuk.

SOKR. S úgy-e azt is, hogy ha az egyik a másikkal összekerül s azután ismét egy másikkal, akkor nem azonos, hanem különböző dolgok származnak?

THEAIT. Persze, hogy ezt is mondtuk.

B

SOKR. Beszéljünk most már szakasztott ezen a módon én rólam, te rólad és a többi dolgokról: Sokratesről, mint egészségesről s viszont aztán Sokratesről, a mikor beteg. Vajjon ezt az állapotot hasonlónak vagy nem-hasonlónak fogjuk-e ahhoz mondani?

THEAIT. Már t. i. a beteg Sokratest érted egészben véve, az egészséges Sokrateshez szintén egészben véve?

SOKR. Gyönyörűen eltaláltad. Éppen ezt gondolom.

THEAIT. Hát biz' azt nem-hasonlónak.

SOKR. Így aztán mint nem-hasonlót persze különbözőnek is?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. És ha alszik, vagy ha az imént tárgyaltuk körülmények között van, akkor is így fogsz róla beszélni?

THEAIT. Én már így.

SOKR. E szerint minden dolog, a mely tevékenynek van teremtvé, különböző emberre talál bennem, a mikor pl. az egész-

C

λάβῃ ὑγιαίνοντα Σωκράτη, ὥς ἐτέρῳ μοι χρήσεται, ὅταν δὲ ἀσθενοῦντα, ὥς ἐτέρῳ;

Θεαί. Τί δ' οὐ μέλλει;

Σω. Καὶ ἕτερα δὴ ἐφ' ἑκατέρου γεννήσομεν ἐγὼ τε ὁ πάσχων καὶ ἐκεῖνο τὸ ποιοῦν;

Θεαί. Τί μὴν;

Σω. Ὅταν δὴ οἶνον πίνω ὑγιαίνων, ἡδὺς μοι φαίνεται καὶ γλυκὺς;

Θεαί. Ναί.

Σω. Ἐγέννησε γὰρ δὴ ἐκ τῶν προωμολογημένων τό τε ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον γλυκύτητά τε καὶ αἴσθησιν, ἅμα φερόμενα ἀμφοτέρω, καὶ ἡ μὲν αἴσθησις πρὸς τοῦ πάσχοντος οὐσα αἰσθανομένην τὴν γλῶσσαν ἀπειργάσατο, ἡ δὲ γλυκύτης πρὸς τοῦ οἴνου περὶ αὐτὸν φερομένη γλυκὺν τὸν οἶνον τῇ ὑγιαίνουσῃ γλώττῃ ἐποίησε καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν τὰ πρότερα ἡμῖν οὕτως ὁμολόγητο.

Σω. Ὅταν δὲ ἀσθενοῦντα, ἄλλο τι πρῶτον μὲν τῇ ἀληθείᾳ οὐ τὸν αὐτὸν ἔλαβεν; ἀνομοίῳ γὰρ δὴ προσῆλθεν.

Θεαί. Ναί.

Σω. Ἔτερα δὴ αὖ ἐγεννησάτην ὅ τε τοιοῦτος Σωκράτης καὶ ἡ τοῦ οἴνου πόσις, περὶ μὲν τὴν γλῶτταν αἴσθησιν πικρότητος, περὶ δὲ τὸν οἶνον γιγνομένην καὶ φερομένην πικρότητα, καὶ τὸν μὲν οὐ πικρότητα ἀλλὰ πικρόν, ἐμὲ δὲ οὐκ αἴσθησιν ἀλλ' αἰσθανόμενον;

Θεαί. Κομιδῇ μὲν οὖν.

Σω. Οὐκοῦν ἐγὼ τε οὐδὲν ἄλλο ποτὲ γενήσομαι οὕτως αἰσθανόμενος· τοῦ γὰρ ἄλλου ἄλλη αἴσθησις, καὶ 160 ἄλλοιόν [καὶ ἄλλον] ποιεῖ τὸ αἰσθανόμενον· οὐτ' ἐκεῖνο τὸ ποιοῦν ἐμὲ μήποτε ἄλλῳ συνελθόν ταῦτόν γεννήσαν τοιοῦτον γένηται· ἀπὸ γὰρ ἄλλου ἄλλο γεννήσαν ἄλλοιόν γενήσεται.

Θεαί. Ἔστι ταῦτα,

séges Sokratessel érintkezik, és ismét különbözõre, a mikor a beteggel ?

THEAIT. Már hogyné ? !

SOKR. S ekkor aztán már mind a két esetben más és más eredményt is teremtünk, t. i. én mint szenvedõ és viszont mint cselekvõ.

THEAIT. Miért ne ?

SOKR. A mikor tehát mint egészséges ember bort iszom, kellemesnek és édesnek találom majd úgy-e ?

THEAIT. Bizonyára.

SOKR. Mert az imént megállapítottuk dolgoknál fogva a cselekvõ és a szenvedõ édességet és érzéki észrevevést szült. Mindkettejük együttesen mozgó ; még pedig az érzéki észrevevés a szenvedõből indulva ki, felébresztette a nyelv érzéki észrevevését ; az édesség pedig a borból fakadva s benne köröskörül mozogva, a bort édessé tette az egészséges nyelvre nézve mind létezése mind pedig feltünése szerint.

THEAIT. Szakasztott így határoztuk meg az előbbi dolgokat is.

SOKR. Ha pedig akkor érintkezik vele, a mikor beteg, akkor úgy-e igazság szerint először is nem-azonosra bukkan benne ; mert hiszen nem-hasonlóval találkozott ?

THEAIT. Ugy van.

SOKR. Az ilyen Sokrates tehát és a bornak ivása persze E más eredményt is szült : a nyelven a keserűség érzetét, a borban pedig a létesült és a mozgó keserűséget ; s a bort nem keserűséggé, hanem csak keserűvé változtatta, engem pedig nem észrevevéssé, hanem észrevevővé ?

THEAIT. Tökéletesen így van.

SOKR. A míg tehát én nekem csak ily észrevevéseim vannak, addig nem is leszek más valamivé. Mert egy más valaminek más is az észrevevése és mássá teszi egyszersmind az észrevevőt is. 160 Az pedig, a mi én reám hatott, ha nem más valamivel jó érintkezésbe és ugyanazt eredményezi, nem is válhatik ilyenné. Mert csakis ha egy más valamiből mást eredményez, változik át mássá.

THEAIT. Mind igaz,

Σω. Οὐδὲ μὴν ἔγωγε ἐμαυτῷ τοιοῦτος, ἐκείνῳ τε ἑαυτῷ τοιοῦτον γενήσεται.

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν.

Σω. Ἀνάγκη δέ γε ἐμέ τε τινὸς γίγνεσθαι, ὅταν αἰσθανόμενος γίγνωμαι· αἰσθανόμενον γάρ, μηδενὸς δὲ αἰσθανόμενον B ἀδύνατον γίγνεσθαι· ἐκείνῳ τε τινὶ γίγνεσθαι, ὅταν γλυκὺ ἢ πικρὸν ἢ τι τοιοῦτον γίγνηται· γλυκὺ γάρ, μηδενὶ δὲ γλυκὺ ἀδύνατον γίγνεσθαι.

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

Σω. Λείπεται δὴ, οἶμαι, ἡμῖν ἀλλήλοις, εἴτ' ἐσμέν, εἶναι, εἴτε γιγνόμεθα, γίγνεσθαι, ἐπείπερ ἡμῶν ἡ ἀνάγκη τὴν οὐσίαν συνδεῖ μὲν, συνδεῖ δὲ οὐδενὶ τῶν ἄλλων, οὐδ' αὖ ἡμῖν αὐτοῖς. ἀλλήλοις δὴ λείπεται συνδεδέσθαι, ὥστε εἴτε τις εἶναι τι ὀνομάζει, τινὶ εἶναι ἢ τινὸς ἢ πρὸς τι ῥητέον αὐτῷ, εἴτε γίγνεσθαι· αὐτὸ δὲ ἐφ' αὐτοῦ τι ἢ ὄν ἢ γιγνόμενον οὔτε αὐτῷ C λεκτέον οὔτ' ἄλλου λέγοντος ἀποδεκτέον, ὡς ὁ λόγος ὃν διεληλύθαμεν σημαίνει.

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες.

Σω. Οὐκοῦν ὅτε δὴ τὸ ἐμέ ποιοῦν ἐμοί ἐστι καὶ οὐκ ἄλλῳ, ἐγὼ καὶ αἰσθάνομαι αὐτοῦ, ἄλλος δ' οὔ;

Θεαί. Πῶς γὰρ οὔ;

Σω. Ἀληθὲς ἄρα ἐμοί ἢ ἐμῇ αἰσθησίᾳ· τῆς γὰρ ἐμῆς οὐσίας ἀεὶ ἐστι· καὶ ἐγὼ κριτὴς κατὰ τὸν Πρωταγόραν τῶν τε ὄντων ἐμοί, ὡς ἔστι, καὶ τῶν μὴ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν.

Θεαί. Ἔοικεν.

D XV. Σω. Πῶς ἂν οὖν ἀφευδῆς ὢν καὶ μὴ παύων τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ ὄντα ἢ γιγνόμενα οὐκ ἐπιστήμων ἂν εἶην ὥνπερ αἰσθητής;

Θεαί. Οὐδαμῶς ὅπως οὔ.

SOKR. Tehát én nem leszek a magam részéről olyanná, az a tárgy sem a maga részéről ilyené.

THEAIT. Persze, hogy nem.

SOKR. Pedig szükséges, hogy én, ha észrevevővé leszek, valamit vegyek is észre. Mert észrevevőnek lenni és semmit sem venni észre, nem eshetik meg. A tárgynak pedig, ha édessé, keserűvé vagy más ilyenfélévé lesz, egy másnak a számára kell B ilyené lennie. Mert édesnek lenni és senkinek a számára nem lenni édesnek, lehetetlenség.

THEAIT. Mindenesetre így van.

SOKR. Azt hiszem tehát, hogy nem marad más hátra, mint egyikünknek is, másikunknak is létezni, ha már létezünk és létesülni (átalakulni), ha már létesülünk; mert hát a mi személyünknek a szükségessége a létezést forrasztja velünk össze, még pedig összeforrasztja nem más valakivel s viszont velünk sem, mint más valakikkel. Szükséges pedig, hogy egyikünk a másikával összeköttetésbe lépjen, úgy, hogy ha valaki valamit létezőnek vagy létesülőnek mond, annak azt is kell mondania, hogy ez vagy valaminek a számára, vagy valaminek a birtokában, vagy valamivel viszonyban létezik. Mert valamely létezőt vagy létesülőt önnön magában sem neki nem szabad állítania, sem pedig, ha más valaki C állítaná, helyben hagynia, a mint ezt a most fejtegettük kérdés bizonyítja.

THEAIT. Minden bizonynyal édes Sókrates.

SOKR. Tehát most már a mi én reám hat, az én nekem létezik és nem másnak, és én veszem őt észre és nem más.

THEAIT. Már hogyan?

SOKR. Következésképp nekem az *én* észrevevésem igaz. Hiszen mindég az *én* létezésemnek egyik része. Már pedig Protagoras szerint enmagamnak *én* ítélem meg a létezőket, a mint léteznek, és a nem-létezőket, a mint nem léteznek.

THEAIT. Természetesen.

XV. SOKR. Ha most már nem csal és nem hibáz a gondolkozásom a létező és létesülő dolgokat illetőleg, nincs-e akkor nekem tudomásom mindazon dolgokról, a melyeket észreveszek?

THEAIT. Éppenséggel nem lehet másképp.

Σω. Παγκάλως ἄρα σοι εἴρηται ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἄλλο τι ἐστὶν ἢ αἰσθησίς, καὶ εἰς ταῦτόν συμπέπτωκε, κατὰ μὲν Ὅμηρον καὶ Ἡράκλειτον καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον φῶλον οἷον βεύματα κινεῖσθαι τὰ πάντα, κατὰ δὲ Πρωταγόραν τὸν σοφώτατον πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον **Ε** εἶναι, κατὰ δὲ Θεαίτητον τούτων οὕτως ἐχόντων αἰσθησιν ἐπιστήμην γίνεσθαι. ἥ γάρ, ὦ Θεαίτητε; φῶμεν τοῦτο σὸν μὲν εἶναι οἷον νεογενὲς παιδίον, ἐμὸν δὲ μαίευμα; ἢ πῶς λέγεις;

Θεαί. Οὕτως ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες.

Σω. Τοῦτο μὲν δὴ, ὡς ἔοικε, μόλις ποτὲ ἐγεννήσαμεν, ὃ τι δὴ ποτε καὶ τυγχάνει ὄν. μετὰ δὲ τὸν τόκον τὰ ἀμφιδρόμια αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς ἐν κύκλῳ περιθρεκτέον τῷ λόγῳ, σκοπουμένους μὴ λάθῃ ἡμᾶς οὐκ ἄξιον ὄν τροφῆς τὸ γινόμενον, ἀλλὰ ἀνεμιαῖόν τε καὶ ψευδός. ἢ σὺ οἶε πάντως δεῖν **161** τό γε σὸν τρέφειν καὶ μὴ ἀποτιθέναι; ἢ καὶ ἀνέξει ἐλεγχόμενον ὁρῶν, καὶ οὐ σφόδρα χαλεπανεῖς, ἐάν τις σοῦ ὡς πρωτοτόκου αὐτὸ ὑφαιρῇ;

Θεό. Ἀνέξεται, ὦ Σώκρατες, Θεαίτητος· οὐδαμῶς γὰρ δύσκολος. ἀλλὰ πρὸς θεῶν εἰπέ, ἢ αὖ οὐχ οὕτως ἔχει;

Σω. Φιλόλογος γ' εἰ ἀτεχνῶς καὶ χρηστός, ὦ Θεόδωρε, ὅτι με οἶε λόγων τινὰ εἶναι θύλακον καὶ ῥαδίως ἐξελόντα **Β** ἐρεῖν ὡς οὐκ ἔχει οὕτω ταῦτα· τὸ δὲ γινόμενον οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι οὐδεὶς τῶν λόγων ἐξέρχεται παρ' ἐμοῦ ἀλλ' ἀεὶ παρὰ τοῦ ἐμοὶ προσδιαλεγομένου, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἐπίσταμαι πλέον πλὴν βραχείος, ὅσον λόγον παρ' ἐτέρου σοφοῦ λαβεῖν καὶ ἀποδέξασθαι μετρίως. καὶ νῦν τοῦτο παρὰ τοῦδε πειράσομαι, οὐ τι αὐτὸς εἰπεῖν.

Θεό. Σὺ κάλλιον, ὦ Σώκρατες, λέγεις· καὶ ποιεῖ οὕτως.

XVI. Σω. Οἶσθ' οὖν, ὦ Θεόδωρε, ὃ θαυμάζω τοῦ ἐταίρου σου Πρωταγόρου;

SOKR. Teljes joggal mondhattad tehát, hogy a tudás nem más, mint érzéki észrevevés és hogy szakasztott ezt jelenti, a mikor Homeros, Herakleitos és az ő egész iskolája azt mondja: valamint a folyók, éppen úgy mozgásban van minden; és a mikor Protagoras, a ki pedig igen bölcs ember, azt mondja: minden dolognak mértéke az ember; vagy mikor Theaitetos szerint: ha E mind így állnak a dolgok, észrevevésből lesz a tudás. Ugy-e édes Theaitetos? Ugy adjuk-e hát ezt ki, mint a te újszülött magzatodat, a kit én segítettem világra? vagy hogy gondolod?

THEAIT. Így kell kiadnunk édes Sokrates.

SOKR. Hát bíz' ezt, — bármint van is a dolog, — úgy látszik, nagy fáradsággal hoztuk a világra. De ha már egyszer a világra hoztuk, hát akkor meg kell járnunk fejtegetésünkben, a mint illik, köröskörül az ő keresztelő szertartását is ¹⁹ s megvizsgálunk jól, hátha megcsal bennünket az újszülött és nem méltó arra, hogy felneveljük, mert nem-természetes, korcs. Vagy mit gondolsz, neveljük fel mindenesetre ezt a te csecsemődet és ne tegyük ki? ²⁰ 161 Ki birod-e majd állani, ha látod, hogy kritizálják, s nem fortyansz-e fel azonnal, ha valaki elveszi tőled, mint valami asszony, a ki most először szült?

THEOD. Theaitetos ki fogja állani, édes Sokrates. Ő éppen-séggel nem olyan érzékeny. De hát mondd már, az égre kérlek, talán bizony nem is így áll igazán a dolog?

SOKR. Mindenesetre nagyon tudni vágyó és jámbor ember vagy, ha azt hiszed, hogy én kiszopom a kisujjamból s aztán mindjárt be is van bizonyítva, hogy mindez nem úgy van; azt pedig B nem veszed észre, hogy' megy a dolog, hogy t. i. egyetlen egy állítás sem én belőlem fakad, hanem abból, a kivel én társalkodom. Én semmihez sem konyítok, kivéve azt a csekélységet, hogy megragadom a társamnak okos szavait és egy kissé megmeghányogatom. Ezzel is épp így akarok most tenni, de korántsem enmagam állítani valamit.

THEOD. Igen szépen beszélsz, édes Sokrates, csak tégy is hát így vele.

XVI. SOKR. Hát tudod-e, édes Theodoros, hogy mit csudálok én a te barátodnál, Protagorasz-nál?

C Θεό. Τὸ ποῖον;

Σω. Τὰ μὲν ἄλλα μοι πάνυ ἡδέως εἴρηκεν, ὥς τὸ δοκοῦν ἐκάστω τοῦτο καὶ ἔστι· τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ λόγου τεθαύμακα ὅτι οὐκ εἶπεν ἀρχόμενος τῆς ἀληθείας ὅτι πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ὅς ἢ κυνοκέφαλος ἢ τι ἄλλο ἀτοπώτερον τῶν ἐχόντων αἴσθησιν, ἵνα μεγαλοπρεπῶς καὶ πάνυ καταφρονητικῶς ἤρξατο ἡμῖν λέγειν, ἐνδεικνύμενος ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ὥσπερ θεὸν ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίᾳ, ὁ δ' ἄρα ἐτύγχανεν ὦν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων

D βατράχου γυρίνου, μὴ ὅτι ἄλλου τοῦ ἀνθρώπων. ἢ πῶς λέγωμεν, ὦ Θεόδωρε; εἰ γὰρ δὴ ἐκάστω ἀληθὲς ἔσται ὁ ἂν δι' αἰσθήσεως δοξάζῃ, καὶ μήτε τὸ ἄλλου πάθος ἄλλος βέλτιον διακρινεῖ, μήτε τὴν δόξαν κυριώτερος ἔσται ἐπισκέφασθαι ἕτερος τὴν ἐτέρου, ὁρθὴ ἢ ψευδής, ἀλλ' ὁ πολλάκις εἴρηται, αὐτὸς τὰ αὐτοῦ ἕκαστος μόνος δοξάσει, ταῦτα δὲ πάντα ὁρθὰ καὶ ἀληθῆ, τί δὴ ποτε, ὦ ἐταῖρε, Πρωταγόρας μὲν σοφός,

E ὥστε καὶ ἄλλων διδάσκαλος ἀξιούσθαι δικαίως μετὰ μεγάλων μισθῶν, ἡμεῖς δὲ ἀμαθέστεροί τε καὶ φοιτητέον ἡμῖν ἦν παρ' ἐκείνου μέτρῳ ὄντι αὐτῷ ἐκάστω τῆς αὐτοῦ σοφίας; καὶ ταῦτα πῶς μὴ φῶμεν δημούμενον λέγειν τὸν Πρωταγόραν; τὸ δὲ δὴ ἐμὸν τε καὶ τῆς ἐμῆς τέχνης τῆς μαιευτικῆς σιγῶ, ὅσον γέλωτα ὀφλισκάνομεν· οἶμαι δὲ καὶ ἑύμπασα ἢ τοῦ διαλέγεσθαι πραγματεία. τὸ γὰρ ἐπισκοπεῖν καὶ [ἐπιχειρεῖν] ἐλέγχειν τὰς ἀλλήλων φαντασίας τε καὶ δόξας, ὁρθὰς ἐκάστου οὔσας, οὐ
162 μακρὰ μὲν καὶ διωλύγιος φλυαρία, εἰ ἀληθὴς ἢ ἀλήθεια Πρωταγόρου, ἀλλὰ μὴ παίζουσα ἐκ τοῦ ἀδύτου τῆς βίβλου ἐφθέγξατο;

Θεό. ὦ Σώκρατες, φίλος ἀνὴρ, ὥσπερ σὺ νῦν δὴ εἶπες. οὐκ ἂν οὖν δεξαίμην δι' ἐμοῦ ὁμολογοῦντος ἐλέγχεσθαι Πρωταγόραν, οὐδ' αὖ σοὶ παρὰ δόξαν ἀντιτείνειν. τὸν οὖν Θεαίτητον πάλιν λαβέ· πάντως καὶ νῦν δὴ μάλ' ἐμμελῶς σοι ἐφαίγετο ὑπακούειν,

THEOD. Ugyan mit?

C

SOKR. Az az állítása pl. igen tetszik nekem, hogy a milyen-
nek valami valakinek látszik, olyan is az neki. Csudáлом pedig
állításának kiindulópontját, hogy t. i. nem azt tette *«Igazsága»*
kiindulópontjául,²¹ hogy minden dolognak mértéke a disznó, vagy
a majom, vagy más valamiféle buta állat, a melynek különben meg-
van az érzéki észrevevő képessége. Akkor legalább nagyszerűen és
gőgös lenézéssel kezdte volna előttünk a beszédét s bebizonyította
volna, hogy ő, jóllehet mi őt, mint valami istent, csudáltuk böl-
csesége miatt, belátásra nézve éppenséggel nem áll feljebb egy
békaporontynál, annál kevésbbé aztán valamelyik embernél. Vagy D
mit is mondjunk mást édes Theodoros? Hiszen ha mindenkinek
csak az az igaz, a mit érzékeivel észrevesz, és senki sem tudja a
másikának belállapotát jobban megítélni és senki sem alkalmasabb
a másikánál arra, hogy társának állítását megvizsgálja, helyes-e
vagy nem helyes, hanem ha, — a miről már többször szólottunk, —
mindenkinek csakis a maga nézetei vannak s ezek mind helyesek
és igazak: akkor, édes barátom, miért oly bölcs ember Protagoras,
hogy őt méltán más emberek tanítójának kell tekinteni s nagy
díjjal jutalmazni? S miért vagyunk tudatlanabbak mi s miért kell E
nekünk ő hozzá járni iskolába, ha minden ember a saját bölcsesé-
gének a mértéke? Nemde azt kellene inkább mondanunk, hogy
Protagoras ezt csakis a nép kegyének hajhászataért mondja?
Magamról és bábaságomról persze nem is szólok, hogy t. i. mily
nevetséges dolog az, a mit művelünk. Éppen ezt gondolom a vitat-
kozva fejtegetésről is. Mert a mások gondolatainak és nézeteinek
megvizsgálása és megczáfolása, mivel kinek-kinek egyformán
igazak, vajjon nem hosszadalmas ide-oda fecsegés-e, ha ugyan 162
igaz a Protagoras *igazsága* s ha ő könyvének legszentebb helyén
nem tréfás mondatokat hirdetett?

THEOD. Protagoras én nekem, a mint most te magad is
mondottad édes Sokrates, kedves barátom. Éppen ezért nem is
szeretném, hogy az én vallomásaim alapján czáfold meg. Másrés-
zről meg veled sem szeretnék meggyőződéselem ellenére szembe-
szállani. Vedd hát újra Theaitetost elé. Hiszen úgy látom, hogy
most is nagy figyelemmel hallgatott reád.

B Σω. Ἄρα κἂν εἰς Λακεδαιμόνα ἐλθὼν, ὦ Θεόδωρε, πρὸς τὰς παλαιστρας ἀξίους ἂν ἄλλους θεώμενος γυμνοὺς, ἐνίους φαύλους, αὐτὸς μὴ ἀντεπιδεικνύναι τὸ εἶδος παραποδύμενος;

Θεό. Ἀλλὰ τί μὴν δοκεῖς, εἴπερ μέλλοιέν μοι ἐπιτρέφειν καὶ πείσεσθαι; ὥσπερ νῦν οἶμαι ὑμᾶς πείσειν ἐμὲ μὲν εἶναι θεᾶσθαι καὶ μὴ ἔλκειν πρὸς τὸ γυμνάσιον σκληρὸν ἤδη ὄντα, τῷ δὲ δὴ νεωτέρῳ τε καὶ ὑγροτέρῳ ὄντι πρόσπαλαίειν.

XVII. Σω. Ἀλλ' εἰ οὕτως, ὦ Θεόδωρε, σοὶ φίλον, οὐδ' C ἐμοὶ ἐχθρόν, φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι. πάλιν δὴ οὖν ἐπὶ τὸν σοφὸν Θεαίτητον ἱτέον, λέγε δὴ, ὦ Θεαίτητε, πρῶτον μὲν ἃ νῦν δὴ διήλθομεν, ἄρα οὐ συνθαυμάζεις εἰ ἐξαίφνης οὕτως ἀναφανήσῃ μηδὲν χείρων εἰς σοφίαν ὅτουσιν ἀνθρώπων ἢ καὶ θεῶν; ἢ ἥττόν τι οἶει τὸ Πρωταγόρειον μέτρον εἰς θεοῦς ἢ εἰς ἀνθρώπους λέγεσθαι;

Θεαί. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε· καὶ ὅπερ γε ἐρωτᾷς, πάνυ θαυμάζω. ἡνίκα γὰρ διήμμεν ὃν τρόπον λέγοιεν τὸ δοκοῦν ἐκάστῳ D τοῦτο καὶ εἶναι τῷ δοκοῦντι, πάνυ μοι εὖ ἐφαίνετο λέγεσθαι· νῦν δὲ τοῦναντίον τάχα μεταπέπτωκεν.

Σω. Νέος γὰρ εἶ, ὦ φίλε παῖ· ταῖς οὖν δημηγορίαις ὀξέως ὑπακούεις καὶ πείθει. πρὸς γὰρ ταῦτα ἐρεῖ Πρωταγόρας ἢ τις ἄλλος ὑπὲρ αὐτοῦ· ὦ γενναῖοι παῖδες τε καὶ γέροντες, δημηγορεῖτε ξυγκαθεζόμενοι, θεοὺς τε εἰς τὸ μέσον ἄγοντες, οὓς ἐγὼ ἔκ τε τοῦ λέγειν καὶ τοῦ γράφειν περὶ αὐτῶν, ὥς εἰ- E σὶν ἢ ὥς οὐκ εἰσὶν, ἐξαιρῶ, καὶ ἃ οἱ πολλοὶ ἂν ἀποδέχοντο ἀκούοντες, λέγετε ταῦτα, ὥς δεινὸν εἰ μηδὲν διοίσει εἰς σοφίαν ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων βосκήματος ὅτουσιν· ἀπόδειξιν δὲ καὶ ἀνάγκην οὐδ' ἡντινοῦν λέγετε, ἀλλὰ τῷ εἰκότι χρῆσθε, ᾧ εἰ ἐθέλοι Θεόδωρος ἢ ἄλλος τις τῶν γεωμετρῶν χρώμενος

SOKR. Hát ha Lakedaimonba mennél a torna iskolákba, édes Theodoros, s látnád, hogy néhányan a tornázásra már levetkeztek, néhányan pedig ügyetlenek: nem tartanád-e érdemesnek, hogy tenmagad is levetkezzél és megmutasd a tested alakját? B

THEOD. Már mit gondolsz, miért ne tenném, ha ugyan ők megengednék nekem és rá hagynák magukat beszélni. A mint pl. most azt gondolom, titeket is rábeszélhetlek arra, hogy engedjétek meg, hogy én csak néző lehessek s ne vigyetek a versenytérre, mint olyan ügyetlen embert, hanem küzdjétek ezzel a fiatalabbal és rugékonyabbal.

XVII. SOKR. Jól van édes Theodoros. «Ha a szived akarja, az enyémet se marja,»²² a mint a közmondás tartja. Tehát majd újra C a bölcs Theaitetoshoz fordulunk. Mondd csak hát, édes Theaitetos, először is azt, a mit éppen most fejtegettünk, hogy t. i. nem csudálkozol-e azon, hogy ilyenképpen egyszerre csak épp oly bölcsnek látszol, mint bármelyik ember vagy éppen isten? Vagy azt gondolod, hogy a Protagoras mértéke kevésbé vonatkozik az istenekre, mint az emberekre?

THEAIT. Nem, ezt biz' isten nem gondolom. S valóban nagyon csudálkozom azon, a mit kérdeztél. Mert a mikor azt fejtegettük, hogy mily értelemben kell ezt venni: «kinek-kinek csak az van, a mi neki látszik»: akkor egészen találónak látszott nekem D ez a mondat. De most egyszerre csak az ellenkezőbe csapott át a nézetem

SOKR. Azért, mert még fiatal vagy, édes fiam. Könnyen hallgatsz és könnyen hajtasz a világ szavára. Lásd Protagoras, vagy egy más valaki a maga részéről erre így felelne: oh ti tisztelt ifjak és öregek, ti körbe ülve papolgattok s az isteneket is körötökbe huzzátok; én pedig még attól is tartózkodom, hogy csak annyit szóljak vagy írjak róluk: vannak-e, vagy nincsenek. S ti E olyas dolgot beszéltek, a mit talán a nagy tömeg helyeselné, ha hallaná s a mi rettenetes volna, ha semmiben sem különböznék egyetlen egy ember sem bölcseségre nézve bármelyik állattól. Bizonyításról és szükségességről persze semmit sem szóltok. Erre csakis a látszatot használjátok. Már pedig, ha akár Theodoros, akár egy más földmérő, ezt találná használni, a mikor a földet

γεωμετρεῖν, ἄξιός οὐδ' ἐνὸς μόνου ἂν εἴη. σκοπεῖτε οὖν σύ τε
 163 καὶ Θεόδωρος εἰ ἀποδέξεσθε πιθανολογία τε καὶ εἰκόσι περὶ
 τούτων λεγομένους λόγους.

Θεαί. Ἄλλ' οὐ δίκαιον, ὦ Σώκρατες, οὔτε σὺ οὔτε ἂν
 ἡμεῖς φαῖμεν.

Σω. Ἄλλη δὴ σκεπτέον, ὥς ἔοικεν, ὥς ὃ τε σὺ καὶ ὁ
 Θεόδωρος λόγος.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν ἄλλη.

Σω. Τῇδε δὴ σκοπῶμεν, εἰ ἄρα ἐστὶν ἐπιστήμη τε καὶ
 αἴσθησις ταῦτόν ἢ ἕτερον. εἰς γὰρ τοῦτό που πᾶς ὁ λόγος
 ἡμῖν ἔτεινε, καὶ τούτου χάριν τὰ πολλὰ καὶ ἄτοπα ταῦτα ἐκινή-
 σαμεν. οὐ γάρ;

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

B Σω. Ἡ οὖν ὁμολογήσομεν, ἃ τῷ ὁρᾶν αἰσθανόμεθα
 ἢ τῷ ἀκούειν, πάντα ταῦτα ἅμα καὶ ἐπίστασθαι; οἷον τῶν
 βαρβάρων πρὶν μαθεῖν τὴν φωνὴν πότερον οὐ φήσομεν ἀκού-
 ειν, ὅταν φθέγγωνται, ἢ ἀκούειν τε καὶ ἐπίστασθαι ἃ λέ-
 γουσι; καὶ αὖ γράμματα μὴ ἐπιστάμενοι, βλέποντες εἰς αὐτὰ
 πότερον οὐχ ὁρᾶν ἢ ἐπίστασθαι, εἴπερ ὁρῶμεν, διῃσχυριούμεθα;

Θεαί. Αὐτό γε, ὦ Σώκρατες, τοῦτο αὐτῶν, ὅπερ ὁρῶμεν
 τε καὶ ἀκούομεν, ἐπίστασθαι φήσομεν· τῶν γὰρ τὸ σχῆμα
 καὶ τὸ χρῶμα ὁρᾶν τε καὶ ἐπίστασθαι, τῶν δὲ τὴν ὀξύτητα καὶ
 C βαρύτητα ἀκούειν τε ἅμα καὶ εἰδέναι· ἃ δὲ οἱ τε γραμματι-
 σταὶ περὶ αὐτῶν καὶ οἱ ἐρμηνεῖς διδάσκουσιν, οὔτε αἰσθάνεσθαι
 τῷ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν οὔτε ἐπίστασθαι.

XVIII. Σω. Ἄριστά γ', ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐκ ἄξιόν σοι
 πρὸς ταῦτα ἀμφισβητῆσαι. ἵνα καὶ αὐξάνῃ. ἀλλ' ὅρα δὴ καὶ
 τὸδε ἄλλο προσίόν, καὶ σκύπει πῇ αὐτὸ διωσόμεθα.

Θεαί. Τὸ ποῖον δὴ;

Σω. Τὸ τοιόνδε· εἴ τις ἔροιτο, ἄρα δυνατόν, ὅτου τις ἐπιστή-

méri, akkor egy fabatkát érőnek sem tartanak őt. Vizsgáld meg hát most te is édes Theodoros, vajjon bele nyugodnátok-e ebben a kérdésben olyas beszédekbe, a melyek csak a rábeszélésre és a valószínűsége támaszkodnak ? 163

THEAIT. Biz' ez nem volna helyes édes Sokrates. Ilyet sem te, sem mi nem állítanánk.

SOKR. Más oldalról kell tehát — úgy látszik — a dolgot vizsgálnunk. Ez a te nézeted ; de meg a Theodorosé is.

THEAIT. Mindenesetre más oldalról.

SOKR. Vizsgáljuk meg hát arról az oldalról: vajjon a tudás és az érzéki észrevevés azonosak-e vagy különbözők ? Hiszen erre irányult egész fejtegetésünk. Ennek a kedvéért hordtuk össze ezt a sok se füle se farka dolgot. Ugy-e ?

THEAIT. Persze.

SOKR. Vajjon bevalljuk-e tehát, hogy a mit látásunkkal B vagy hallásunkkal veszünk észre, mindazt ugyanakkor már tudjuk is ? S vajjon fogjuk-e azt állítani, hogy mielőtt egy külföldi ember megtanulta volna nyelvünket, a mikor beszél, csak halljuk-e mi őt, vagy halljuk is és értjük is, hogy mit mond ? Meg azután melyiket állítjuk majd: ha a betűket nem ismerjük és rájuk nézünk, nem látjuk-e őket, vagy pedig már ismerjük, ha rájuk pillantunk?

THEAIT. Azt fogjuk mondani, édes Sokrates, hogy mindazt, a mit belőlök látunk vagy hallunk, már tudjuk is. Némely dologban pl. az alakot és a színt ha látjuk, azonnal ismerjük is, némelyikben viszont ha a magasságot és a mélységet halljuk, rögtön tudjuk is. Azt azonban, a mit a nyelvtanítók vagy tolmácsok C tanítanak bennök, sem látásunkkal sem hallásunkkal észre nem veszszük, sem nem ismerjük.

XVIII. SOKR. Talpraesett, édes Theaitetos. S nem is volna szép dolog most elvitatni tőled ; hadd nőjjön a bátorságod. De lásd, van itt még egy más bökkenő is. Nézz csak utána, hogy hogy lábolunk keresztül rajta.

THEAIT. Ugyan miféle ?

SOKR. Hát ilyenféle: ha valaki pl. azt kérdezné, vajjon lehetséges-e, hogy valaki ismeretet szerezzen magának valamiről D

μων γένοιτό ποτε, ἔτι ἔχοντα μνήμην αὐτοῦ τούτου καὶ σωζόμενον, τότε ὅτε μέμνηται μὴ ἐπίστασθαι αὐτὸ τοῦτο ὃ μέμνηται. μακρολογῶ δέ, ὥς ἔοικε, βουλόμενος ἐρέσθαι, εἰ μαθὼν τίς τι μεμνημένος μὴ οἶδεν.

Θεαί. Καὶ πῶς, ὦ Σώκρατες; τέρας γὰρ ἂν εἴη ὃ λέγεις.

Σω. Μὴ οὖν ἐγὼ ληρῶ; σκόπει δέ. ἄρα τὸ ὁρᾶν οὐκ αἰσθάνεσθαι λέγεις καὶ τὴν ὄψιν αἰσθῆσιν;

Θεαί. Ἐγωγε.

Σω. Οὐκοῦν ὁ ἰδὼν τι ἐπιστήμων ἐκείνου γέγονεν ὃ εἶδε κατὰ τὸν ἄρτι λόγον;

Θεαί. Ναί.

Ε Σω. Τί δέ; μνήμην οὐ λέγεις μέντοι τι;

Θεαί. Ναί.

Σω. Πότερον οὐδενὸς ἢ τινός;

Θεαί. Τινὸς δὴ που.

Σω. Οὐκοῦν ὧν ἔμαθε καὶ ὧν ἤσθετο, τοιουτωνί τινων;

Θεαί. Τί μὴν;

Σω. Ὅ δὴ εἶδέ τις, μέμνηταί που ἐνίοτε;

Θεαί. Μέμνηται.

Σω. Ἡ καὶ μύσας; ἢ τοῦτο δράσας ἐπελάθετο;

Θεαί. Ἀλλὰ δεινόν, ὦ Σώκρατες, τοῦτό γε φάναι.

164 Σω. Δεῖ γε μέντοι, εἰ σώσοιμεν τὸν πρόσθε λόγον· εἰ δὲ μὴ, οἴχεται.

Θεαί. Καὶ ἐγώ, νῆ τὸν Δία, ὑποπτεύω, οὐ μὴν ἱκανῶς γε συννοῶ· ἀλλ' εἰπέ πῃ.

Σω. Τῇδε· ὁ μὲν ὁρῶν ἐπιστήμων, φαμέν, τούτου γέγονεν οὐπερ ὁρώη. ὅψις γὰρ καὶ αἰσθήσις καὶ ἐπιστήμη ταῦτὸν ὁμολόγηται.

Θεαί. Πάνυ γε.

Σω. Ὁ δέ γε ὁρῶν καὶ ἐπιστήμων γεγονώς οὐ

s ezt emlékezetében jól megőrizze, mégis valahányszor csak rá gondol, ne ismerje azt, a mire gondol. Ugy látszik azonban, hogy nagyon bőbeszédű vagyok. Azt akarom kérdezni: ha valaki valamit megtanult és rá gondol, nem tudja-e azt?

THEAIT. Már hogyan tudná, édes Sokrates. Hisz' az v lóságos csuda volna, ha úgy volna.

SOKR. Talán csak nem beszélek tehát bolondokat? vizsgál meg csak. Vajjon nem azt állítod-e, hogy látni annyi, mint érzékeinkkel észrevenni s így a látás nem más, mint érzéki észrevevés?

THEAIT. Ezt állítom.

SOKR. A ki tehát valamit látott, az — az éppen most mondottaknál fogva — megismerte azt a dolgot? E

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. S ezt nem emlékezésnek nevezed-e?

THEAIT. Persze, hogy igen.

SOKR. S vajjon semmire vagy valamire való emlékezés-e?

THEAIT. Már valamire való emlékezésnek kell lennie.

SOKR. Tehát olyasvalamire való, a mit megtanult vagy észrevett az ember, ugy-e?

THEAIT. Mire volna másra való?

SOKR. Arra pedig, a mit valaha látott, mégis csak megemlékszik néha az ember?

THEAIT. Meg.

SOKR. S vajjon meg-e akkor, ha a szemét behunyja? Avvagy ha ezt teszi, már talán elfelejti?

THEAIT. Ezt rettentőség volna állítani, édes Sokrates.

SOKR. Pedig igazán ezt kell, ha meg akarjuk menteni 164 előbbi állításunkat. Különben vége van, ha nem azt állítjuk.

THEAIT. Isten ucsese, előttem is rémlik már valami, de még nem látom egészen tisztán. Mondd csak hát, hogy hogy is van.

SOKR. Hát így: A ki valamit lát, azt mondjuk róla, ismeretet szerzett arról a dologról, a melyet lát. Látás, érzéki észrevevés és ismerés ugyanis azonosak. Ezt állítottuk.

THEAIT. Éppen ezt.

SOKR. A ki pedig valamit lát és ismeretet szerzett arról a

έώρα, ἐὰν μύσῃ, μέμνηται μέν, οὐχ ὁρᾷ δὲ αὐτό·
ἦ γάρ;

Θεαί. Ναί.

B Σω. Τὸ δέ γε οὐχ ὁρᾷ οὐκ ἐπίσταται ἐστίν, εἴπερ καὶ
τὸ ὁρᾷ ἐπίσταται.

Θεαί. Ἀληθῆ.

Σω. Συμβαίνει ἄρα, οὗ τις ἐπιστήμων ἐγένετο, ἔτι με-
μνημένον αὐτὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐπειδὴ οὐχ ὁρᾷ ὃ τέρας ἔφα-
μεν ἂν εἶναι εἰ γίγναιτο.

Θεαί. Ἀληθέστατα λέγεις.

Σω. Τῶν ἀδυνάτων δὴ τι ξυμβαίνειν φαίνεται, ἐὰν τις
ἐπιστήμην καὶ αἴσθησιν ταῦτόν φῇ εἶναι.

Θεαί. Ὅμοιον.

Σω. Ἄλλο ἄρα ἐκάτερον φατέον.

Θεαί. Κινδυνεύει.

C Σω. Τί οὖν δῆτ' ἂν εἴῃ ἐπιστήμη, πάλιν ἐξ ἀρχῆς, ὥς
ἔοικε, λεκτέον· καίτοι τί ποτε μέλλομεν, ὦ Θεαίτητε, ὁρᾶν;

Θεαί. Τίνος πέρι;

Σω. Φαινόμεθ' αἰ μὴ ἀλεκτρούνης ἀγεννοῦς δίκην, πρὶν
νενικηκέναι, ἀποπηδῆσαντες ἀπὸ τοῦ λόγου ἄδειν.

Θεαί. Πῶς δῆ;

Σω. Ἀντιλογικῶς εἰκόκαμεν πρὸς τὰς τῶν ὀνομάτων ὁμο-
λογίας ἀνομολογησάμενοι καὶ τοιοῦτ' ὅτινι περιγεγόμενοι τοῦ
λόγου ἀγαπᾶν, καὶ οὐ φάσκοντες ἀγωνισαί· ἀλλὰ φιλόσοφοι εἶναι
D λανθάνομεν ταῦτ' ἐκείνους τοῖς δεινοῖς ἀνδράσι ποιοῦντες.

Θεαί. Οὕτω μανθάνω ὅπως λέγεις.

Σω. Ἄλλ' ἐγὼ πειράσομαι δηλῶσαι περὶ αὐτῶν ὅ γε
δὴ νοῶ. ἡρόμεθα γὰρ δὴ εἰ μαθὼν καὶ μεμνημένος τίς
τι μὴ ἐπίσταται, καὶ τὸν ἰδόντα καὶ μύσαντα μεμνημένον,
ὁρῶντα δὲ οὐ, ἀποδείξαντες, οὐκ εἰδόντα ἀπεδείξαμεν καὶ

dologról, a melyet látott, az, ha behunyja is a szemét, rá emlékszik, pedig nem látja. Talán nem?

THEAIT. De igen, rá.

SOKR. A *«nem látja»* pedig annyi mint *nem ismeri*, ugy-e, ha a *látja és ismeri* ugyanaz?

B

THEAIT. Egészen annyi.

SOKR. Ebből következik most már, hogy az, a ki valamiről ismeretet szerzett, ha rá emlékszik is, még sem ismeri, mivel nem látja. Ezt pedig, ha ugyan megeshetnék, csudának mondtuk.

THEAIT. Napnál fényesebb, a mit mondasz.

SOKR. Ugy látszik tehát, hogy valami csuda következik abból, ha az ismeretet és az érzéki észrevevést azonosnak mondjuk.

THEAIT. Ugy látszik.

SOKR. Tehát egyikét is, másikat is különbözőnek kell mondanunk?

THEAIT. Nem marad más hátra.

SOKR. Ugy látszik tehát, hogy megint elülről kell kezdenünk, hogy ugyan mi is lehet az ismeret. De hát mibe fogjunk most már, édes Theaitetos?

THEAIT. Hogy-hogy?

SOKR. Azt veszem észre, hogy szakasztott úgy jártunk, mint a gyáva kakas. Győzelmet kukorékoltunk elugorva a kérdéstől, még mielőtt győztünk volna.

THEAIT. Hogy érted ezt?

SOKR. Vitatkozó kedvünkben — úgy tetszik — megegyeztünk a szók rokon jelentésében; s most örülünk, hogy így valahogy keresztülláboltunk a kérdésen. S habár azt mondjuk, hogy nem vagyunk betűfalók, hanem filozófusok, mégsem vesszük észre, D hogy épp úgy cselekszünk, mint ezek a szörnyűséges emberek.

THEAIT. Még most sem értem, hogy mit beszélsz.

SOKR. No majd megpróbálom, megmagyarázom, hogy hogy értem a dolgot. Tehát azt kérdeztük, hogy ha valaki valamit megtanult és emlékezetében hordozza, nem ismeri-e? Továbbá megmutattuk, hogy az, a ki valamit lát, ha behunyja is a szemét, rá emlékszik ugyan, de már nem látja. S ebből kihoztuk, hogy nem

ἄμα μεμνημένον· τοῦτο δ' εἶναι ἀδύνατον. καὶ οὕτω δὴ μῦθος ἀπώλετο ὁ Πρωταγόρειος, καὶ ὁ σὸς ἄμα ὁ τῆς ἐπιστήμης καὶ αἰσθησεως, ὅτι ταῦτόν ἐστιν.

Ε Θεαί. Φαίνεται.

Σω. Οὐ τι ἄν, οἶμαι, ὦ φίλε, εἴπερ γε ὁ πατήρ τοῦ ἐτέρου μύθου ἔζη, ἀλλὰ πολλὰ ἂν ἤμυνε· νῦν δὲ ὀρφανὸν αὐτὸν ἡμεῖς προπηλακίζομεν. καὶ γὰρ οὐδ' οἱ ἐπίτροποι οὐς Πρωταγόρας κατέλιπε, βοηθεῖν ἐθέλουσιν, ὧν Θεόδωρος εἰς ὅδε. ἀλλὰ δὴ αὐτοὶ κινδυνεύσομεν τοῦ δικαίου ἔνεκ' αὐτῷ βοηθεῖν.

Θεο. Οὐ γὰρ ἐγώ, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ μᾶλλον Καλλίας 165 ὁ Ἰππονίκου τῶν ἐκείνου ἐπίτροπος· ἡμεῖς δὲ πως θάττον ἐκ τῶν φιλῶν λόγων πρὸς τὴν γεωμετρίαν ἀπενεύσαμεν. χάριν γε μέντοι ἔχομεν, ἐὰν αὐτῷ βοηθῇς.

Σω. Καλῶς λέγεις, ὦ Θεόδωρε. σκέψαι οὖν τὴν γ' ἐμὴν βοήθειαν. τῶν γὰρ ἄρτι δεινότερα ἂν τις ὁμολογήσειε μὴ προσέχων τοῖς ῥήμασι τὸν νοῦν, ἢ τὸ πολὺ εἰθίσμεθα φάναι τε καὶ ἀπαρνεῖσθαι. σοὶ λέγω ὅπη, ἢ Θεαιτήτῃ;

Θεο. Εἰς τὸ κοινὸν μὲν οὖν, ἀποκρινέσθω δὲ ὁ νεώτερος.

Β σφαλεῖς γὰρ ἦττον ἀσχημονήσει.

XIX. Σω. Λέγω δὴ τὸ δεινότατον ἐρώτημα, ἔστι δὲ οἶμαι τοιόνδε τι· ἄρα οἶόν τε τὸν αὐτὸν εἰδόμενα τι τοῦτο ὁ οἶδε μὴ εἰδέναι;

Θεο. Τί δὴ οὖν ἀποκρινόμεθα, ὦ Θεαιτήτε;

Θεαί. Ἀδύνατόν που, οἶμαι ἔγωγε.

Σω. Οὐκ, εἰ τὸ ὁρᾶν γε ἐπίστασθαι θήσεις. τί γὰρ χρήσει ἀφύκτῳ ἐρωτήματι, τὸ λεγόμενον ἐν φρέατι συνεχόμενος, ὅταν ἐρωτᾷ ἀνέκπληκτος ἀνὴρ, καταλαβὼν τῇ χειρὶ σοῦ τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, εἰ ὁρᾷς τὸ ἱμάτιον τῷ κατειλημμένῳ;

Γ Θεαί. Οὐ φήσω, οἶμαι, τούτῳ γε, τῷ μέντοι ἐτέρῳ.

ismeri ugyan a dolgot, de mégis rá emlékszik. Ez pedig lehetlenség. Így persze oda lett a Protagoras állítása, de vele a tied is, hogy t. i. az ismeret és az érzéki észrevevés egy és ugyanaz.

THEAIT. Ugy látszik.

E

SOKR. De nem lenne ám oda, édes barátom, ha a másik tannak élne a teremtője; ő megvédené ám minden oldalról. Így azonban most rosszul bánunk vele, mert árva. Hiszen ime a Protagoras hátrahagyta kezesek sem akarnak segítségére jönni. Közéjük tartozik pedig Theodoros is. Így hát most már az igazságosság kedvéért is magunknak kell rajta segítenünk.

THEOD. Nem én vagyok, édes Sokrates, hanem inkább Hipponikosnak a fia, Kallias, az ő hagyatékainak a keze. Hiszen mi a meddő vitákból csakhamar átcsaptunk a földméréshez. Mindenesetre megköszönjük azonban, ha segítesz rajta. 165

SOKR. Szépen beszélsz, édes Theodoros. Ügyelj hát most a segítségemre. Mert az éppen most tárgyalt dolgoknál még rettetesebb dolgokba kell annak belenyugodnia, a ki nem figyel a mi kifejezéseinkre, hogy t. i. mennyiben szoktuk legtöbbszörre igenelni vagy éppen tagadni a dolgot. Te neked mondjam-e hát, hogy mennyiben, vagy Theaitetosnak?

THEOD. Biz' azt édes mindnyájunknak; de csak hadd felelgesen az rá, a ki fiatalabb. Ha hibáz, úgy sem éri őt olyan nagy szégyen.

B

XIX. SOKR. Feladom tehát azt a felette szörnyöséges kérdést — szörnyöségesnek legalább, a mint én gondolom, csak szörnyöséges — : vajjon lehetséges-e, hogy az, a ki valamit tud, ne tudja azt, a mit tud?

THEOD. Mit feleljünk most erre, édes Theaitetos.

THEAIT. Én részemről lehetetlennek tartom a feleletet.

SOKR. Ha a látni-t azonegynek tartod a tudni-val, akkor nem lehetetlen. Mit tennél ugyanis azzal a fogós kérdéssel szemben — ha t. i. már egyszer, a mint mondani szokták, be találnának hálózni s egy merész ember befogná kezével az egyik szemedet s azt kérdezné tőled — látod-e a befogott szemeddel az ő köpenyét?

THEAIT. Ezzel nem, azt mondanám, de igenis a másikkal. C

Σω. Οὐκοῦν ὁρᾷς τε καὶ οὐχ ὁρᾷς ἅμα ταῦτόν;

Θεαί. Οὕτω γέ πως.

Σω. Οὐδὲν ἐγώ, φήσει, τοῦτο οὔτε τάττω οὔτ' ἡρόμην τὸ ὅπως, ἀλλ' εἰ, ὃ ἐπίστασαι, τοῦτο καὶ οὐκ ἐπίστασαι. νῦν δ' ὃ οὐχ ὁρᾷς, ὁρῶν φαίνει. ὠμολογηκώς δὲ τυγχάνεις τὸ ὁρᾶν ἐπίστασθαι καὶ τὸ μὴ ὁρᾶν μὴ ἐπίστασθαι. ἐξ οὖν τούτων λογίζου τί σοι συμβαίνει.

D Θεαί. Ἀλλὰ λογίζομαι ὅτι τάναντία οἷς ὑπεθέμην.

Σω, Ἵσως δέ γ', ὧ θαυμάσιε, πλείω ἂν τοιαῦτ' ἔπαθες, εἴ τίς σε προσηρώτα εἰ ἐπίστασθαι ἔστι μὲν ὀξύ, ἔστι δὲ ἀμβλύ, καὶ ἐγγύθεν μὲν ἐπίστασθαι, πόρρωθεν δὲ μὴ, καὶ σφόδρα καὶ ἡρέμα τὸ αὐτό, καὶ ἄλλα μυρία, ἃ ἐλλοχῶν ἂν πελταστικός ἀνὴρ μισθοφόρος ἐν λόγοις ἐρόμενος, ἡνίκ' ἐπιστήμην καὶ αἴσθησιν ταῦτόν ἔθου, ἐμβαλὼν ἂν εἰς τὸ ἀκούειν καὶ ὁσφραίνεσθαι καὶ τὰς τοιαύτας αἰσθη-
E σεις, ἤλεγχεν ἂν ἐπέχων καὶ οὐκ ἀνιείς, πρὶν θαυμάσας τὴν πολυάρατον σοφίαν ξυνεποδίσθης ὑπ' αὐτοῦ, οὗ δὴ σε χειρωσάμενός τε καὶ ξυνδῆσας ἤδη ἂν τότε ἐλύτρου χρημάτων ὥσων σοί τε κακείνῳ ἐδόκει. τίν' οὖν δὴ ὁ Πρωταγόρας, φαίης ἂν ἴσως, λόγον ἐπίκουρον τοῖς αὐτοῦ ἐρεῖ; ἄλλο τι πειρώμεθα λέγειν;

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

XX. Σω. Ταῦτά τε δὴ πάντα ὅσα ἡμεῖς ἐπαμύνοντες
166 αὐτῷ λέγομεν, καὶ ὁμόσε, οἶμαι, χωρήσεται, καταφρονῶν ἡμῶν καὶ λέγων· οὗτος δὴ ὁ Σωκράτης ὁ χρηστός, ἐπειδὴ αὐτῷ παιδίον τι ἐρωτηθὲν ἔδωκεν, εἰ οἷόν τε τὸν αὐτόν τὸ αὐτὸ μεμνήσθαι ἅμα καὶ μὴ εἰδέναι, καὶ δεῖσαν ἀπέφησε διὰ τὸ μὴ δύνασθαι προσρᾶν, γέλωτα δὴ τὸν ἐμὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀπέδειξε.

SOKR. Tehát látod is ugy-e, meg nem is látod egyszerre ugyanazt a tárgyat?

THEAIT. Körülbelül így áll a dolog.

SOKR. Én sem nem azt fürkészem — fogja rá felelni — sem nem azt kérdeztem, hogy *így* vagy *úgy áll*, hanem azt, hogy a mit tudsz, ugyanazt nem is tudod. Most pl. látod azt, úgy tetszik, a mit nem látsz. Bevallottad pedig, hogy *lát*ni annyi mint *tud*ni és *nem-lát*ni annyi mint *nem-tud*ni. Vedd hát most fontolóra, mi következik mindebből.

THEAIT. Már fontolgatom. Az ellenkezője annak, a mit előre bocsájtottam.

D

SOKR. Talán még több ilyes dolgot is vehetnél észre, gyönyörűséges barátom, ha ugyan valaki még azt is megkérdezné tőled: vajjon van-e világos és homályos tudás; nem különben, hogy közletről van tudás, de távolról már nincs s viszont hogy a tudás részint gyors, részint lassú és száz meg száz efféle kérdést, melyeket egy pusztán szókkal hadakozó, ide-oda szökdécselő, felbérelt vitázó²³ kérdezhetne tőled vita közben, hogy befonjon, mivelhogy a tudást és az érzéki észrevevést azonegynek állítottad. Majd meg aztán a hallásra, a szaglásra és a többi ilyen érzéki észrevevésekre csapna át s czáfolgatva erősen szorítana s nem eresztene el addig, E a míg csak csudálva az ő sokat magasztalt bölcsességét, meg nem hódolnál előtte. A mikor azután hatalmába kerített és megkötözött, csakis annyi váltságdíjért eresztene szabadon, a mennyiben meg tudátok egymás között egyezni. Ugyan minő bizonyítékot mondhatna hát Protagoras — találnád kérdezni — a saját nézeteinek védelmére? Ne próbáljuk meg mind elmondani?

THEAIT. De csak próbáljuk meg, mindenesetre.

XX. SOKR. Azt hiszem, hogy mind erre, a mit mi most, hogy rajta segítsünk, elmondottunk, ránk fog majd zudulni s lenézve bennünket így szól: Ime ez a Sokrates, az a derék férfiú, mivel egy gyerek-ember arra a kérdésre, vajjon lehetséges-e, hogy ugyanaz az ember valamire emlékezzék s ugyanakkor azt a dolgot ne tudja, ugyannyira megijedt, hogy ijedtében tagadó feleletet adott, mivel nem volt képes egy pillantást vetni előre — mondom, ez a Sokrates azért nevetségessé tett engem az ő bizonyítgatásaival.

τὸ δέ, ὦ ῥαθυμότατε Σώκρατες, τῇδ' ἔχει· ὅταν τι τῶν ἐμῶν δι' ἐρωτήσεως σκοπῆς, ἐὰν μὲν ὁ ἐρωτηθεὶς οἴάπερ ἂν ἐγὼ ἀποκριναίμην ἀποκρινόμενος σφάλλῃται, ἐγὼ ἐλέγχομαι, εἰ δὲ ἄλλοῖα, αὐτὸς ὁ ἐρωτηθεὶς. αὐτίκα γὰρ δοκεῖς τινά σοι ξυγχωρήσεσθαι μνήμην παρεῖναι τῷ ὧν ἔπαθε τοιοῦτόν τι οὖσαν πάθος, οἷον ὅτε ἔπασχε, μηκέτι πάσχοντι; πολλοῦ γε δεῖ. ἢ αὖ ἀποκνήσειν ὁμολογεῖν οἷόν τ' εἶναι εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι τὸν αὐτὸν τὸ αὐτό; ἢ ἐάνπερ τοῦτο δεῖσῃ, δώσειν ποτὲ τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνομοιούμενον τῷ πρὶν ἀνομοιουῖσθαι ὄντι; μᾶλλον δὲ τὸν εἶναι τίνα, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς, καὶ τούτους γιγνο-

C μένους ἀπείρους, ἐάνπερ ἀνομοιώσις γίγνηται, εἰ δὴ ὀνομάτων γε δεήσει θηρεύσεις διευλαβεῖσθαι ἀλλήλων; ἀλλ', ὦ μακάριε, φήσῃ, γενναιοτέρως ἐπ' αὐτὸ ἐλθὼν ὃ λέγω, εἰ δύνασαι, ἐξελεῖξον ὥς οὐχὶ ἴδιαι αἰσθήσεις ἐκάστῳ ἡμῶν γίγονται, ἢ ὥς ἰδίων γιγνομένων οὐδέν τι ἂν μᾶλλον τὸ φαινόμενον μόνῳ ἐκείνῳ γίγνοιτο, ἢ εἰ εἶναι δεῖ ὀνομάζειν, εἴη ᾧπερ φαίνεται· ὅς δὲ δὴ καὶ κυνοκεφάλους λέγων οὐ μόνον αὐτὸς ὕηνεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούοντας τοῦτο ὁρᾷν εἰς τὰ συγγράμματά μου ἀναπεύθεις, οὐ

D καλῶς ποιῶν. ἐγὼ γὰρ φημί μὲν τὴν ἀλήθειαν ἔχειν ὥς γέγραφα· μέτρον γὰρ ἕκαστον ἡμῶν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ μὴ· μυρίον μέντοι διαφέρειν ἕτερον ἐτέρου αὐτῷ τούτῳ, ὅτι τῷ μὲν ἄλλα ἔστι τε καὶ φαίνεται, τῷ δὲ ἄλλα· καὶ σοφίαν καὶ σοφὸν ἄνδρα πολλοῦ δέω τὸ μὴ φάναι εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καὶ λέγω σοφόν, ὃς ἂν τινι ἡμῶν, ὧ φαίνεται καὶ ἔστι κακά, μεταβάλλων ποιήσῃ ἀγαθὰ φαίνεσθαι τε καὶ εἶναι. τὸν δὲ λόγον αὖ μὴ

Pedig a dolog, hamarosan végző Sokrates barátom, így áll: Ha valaki kérdezgetve vizsgálja valamelyik állításomat s az, a kit kérdezgetnek, szakasztott azt feleli, a mit én magam felelnék, és belesül, akkor én sülök bele; de ha mást felel, akkor csak ő maga B sül bele, a kit kérdeztek. Hát talán bizony azt hiszed, — hogy a dologra térjek — lesz valaki egy véleményen veled abban, hogy a tapasztalt dolgok bármelyikére való ráemlékezés éppen olyan érzésnek tűnik fel akkor, a mikor semmit sem tapasztalunk, és akkor, a mikor tapasztaltunk? Attól ugyan messze állunk! Vagy hogy valaki vonakodik majd megvallani, hogy bizony az is lehetséges, hogy valaki valamit tudjon s ugyanazt viszont ne tudja? Avvagy, hogy ha ettől talán félne, azt találja majd egyszer helyeselni, hogy az, a ki megváltozott, még mindég ugyanaz, a ki volt, mielőtt megváltozott volna? Sőt talán még azt is, hogy az a személy egy-
 valaki és nem *ők*, még pedig *ők* megszámlálhatatlan sokaságban származva, valahányszor csak változás jó létre — ha ugyan már vigyázniia kell az embernek, hogy egyik a másik kifejezéseire hajtó-
 vadászatot ne tartson? — Hja, drága barátom! — így folytatja majd — rohanj csak, ha birsch, még nagyobb bátorsággal az állításomnak és czáfold meg, hogy nincsenek mindegyikünknek külön-
 külön, saját észrevevéseink, vagy hogyha éppen külön-külön származnak, akkor is semmi sem keletkezik — annál kevésbbé a *jelenség* — egyedül csak az illető számára, vagy ha éppen *létezésnek* kell ezt nevezni, hát *nem* annak *létezik*, a kinek *jelentkezik*. Ha pedig te disznóról, vagy majomról beszélsz, nemcsak hogy ten-
 magad disznókodol, hanem még a hallgatódait is ráveszed, hogy ezt tegyék az én irataimmal. Ez pedig már galádság tetőled. Mert D én csak azt mondom, hogy az az igaz, a mit én írtam. Mindegyikünk mértéke a *létezőknek* és a *nem-létezőknek*. Száz meg ezer különbség van az egyik és a másik között éppen azért, mert az egyiknek ez, a másiknak pedig *amaz létezik* és *jelentkezik*. S távol állok attól, hogy azt állítsam, hogy sem bölcsesség, sem bölcs ember nem létezik. Sőt éppen magát azt nevezem közöttünk bölcsnek, a ki, ha az ő számára rossz dolgok léteznek és jelentkeznek, megváltoztatja a dolgot s kiviszi, hogy számára jó dolgok jelentkezzenek és létezzenek. Most pedig ezen állításaimban ne kapaszkodjál megint

- Ε τῷ ῥήματί μου δίωκε, ἀλλ' ὥδε ἔτι σαφέστερον μάθε τί λέγω. οἷον γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐλέγετο ἀναμνήσθητι, ὅτι τῷ μὲν ἀσθενοῦντι πικρὰ φαίνεται ἃ ἐσθίει καὶ ἔστι, τῷ δὲ ὑγιαίνοντι τάναντία ἔστι καὶ φαίνεται· σοφώτερον μὲν οὖν τούτων οὐδέτε-
- 167**ρον δεῖ ποιῆσαι· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. οὐδὲ κατηγορητέον ὥς ὁ μὲν κάμνων ἀμαθής, ὅτι τοιαῦτα δοξάζει, ὁ δὲ ὑγιαίνων σοφός, ὅτι ἄλλοι'· μεταβλητέον δ' ἐπὶ θάτερα· ἀμείνων γὰρ ἢ ἑτέρα ἔξις. οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ παιδείᾳ ἀπὸ ἑτέρας ἕξεως ἐπὶ τὴν ἀμείνω μεταβλητέον. ἀλλ' ὁ μὲν ἱατρὸς φαρμάκοις μεταβάλλει, ὁ δὲ σοφιστὴς λόγοις. ἐπεὶ οὐ τί γε ψευδῇ δοξάζοντά τις τινα ὕστερον ἀληθῇ ἐποίησε δοξάζειν. οὔτε γὰρ τὰ μὴ ὄντα δυνατόν δοξάσαι, οὔτε ἄλλα παρ' ἃ ἂν πάτχη· ταῦτα δὲ ἀεὶ ἀλη-
- Β**θῇ. ἀλλ' οἶμαι, πονηρὰς ψυχῆς ἔξει δοξάζοντας συγγενῇ ἑαυτῆς χρηστῇ ἐποίησε δοξάσαι ἕτερα τοιαῦτα, ἃ δὴ τινες τὰ φαντάσματα ὑπὸ ἀπειρίας ἀληθῇ καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ βελτίω μὲν τὰ ἕτερα τῶν ἑτέρων, ἀληθέστερα δὲ οὐδέν. καὶ τοὺς σοφοὺς, ὧ φίλε Σώκρατες, πολλοῦ δέω βατράχους λέγειν, ἀλλὰ κατὰ μὲν σώματα ἱατροὺς λέγω, κατὰ δὲ φυτὰ γεωργοὺς. φημὶ γὰρ καὶ τούτους τοῖς φυτοῖς ἀντὶ πονηρῶν αἰσθήσεων, ὅταν τι αὐτῶν ἀσθενῇ, χρηστάς καὶ ὑγιεινὰς αἰσθήσεις
- Γ**τε καὶ ἀληθείας ἐμποιοῦν, τοὺς δὲ γε σοφοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ῥήτορας ταῖς πόλεσι τὰ χρηστὰ ἀντὶ τῶν πονηρῶν δίκαια δοκεῖν καὶ εἶναι ποιεῖν. ἐπεὶ οἷά γ' ἂν ἐκάστη πόλει δίκαια καὶ καλὰ δοκῇ, ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῇ, ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ· ἀλλ' ὁ σοφὸς ἀντὶ πονηρῶν ὄντων αὐτοῖς ἐκάστων χρηστὰ ἐποίησεν εἶναι καὶ δοκεῖν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ σοφιστὴς τοὺς παιδευομένους οὕτω δυνάμενος παιδαγωγεῖν
- Δ**σοφός τε καὶ ἄξιος πολλῶν χρημάτων τοῖς παιδευθεῖσι· καὶ οὕτω σοφώτεροί τέ εἰσιν ἕτεροι ἑτέρων καὶ οὐδεὶς ψευδῇ δοξάζει, καὶ σοί, ἐάν τε βούλῃ ἐάν τε μή, ἀνεκτέον

a szók egérfarkába, hanem iparkodjál ilyféleképpen még világosabbban megérteni, hogy mit mondok. Gondolj csak arra, mit E mondtam az előbbieken, hogy t. i. a beteg ember előtt az ételek keserűeknek *léteznek* és *jelentkeznek*, az egészséges előtt pedig ellenkezőknek. Bölcsőbbnek egyiket sem kell közölők tartanunk. Avval sem szabad eléállnunk, hogy a beteg tudatlan, mivel ilyen 167 észrevevései vannak, az egészséges pedig bölc, mivel másfélék az érzékletei. Sőt inkább a másik állapotba kell őt helyeznünk; mert ez a másik állapot jobb. Szakasztott így kell a nevelésben is az egyik állapotból a jobbikba át- meg átváltoztatnunk. S az orvos orvos-szerekkel változtat át, a szofista meg szavakkal. S nem is akadt még senki, a ki egy hibás képzetekkel bíró embert helyes útra terelt volna. Mert a *nem-létező* dolgokról lehetetlenség képzeteket alkotni. Sem pedig mást nem érzékelhet az ember, mint a mit tapasztal. Ez örökre igaz marad. Már én csak azt gondolom, hogy a kik lelkőknek rossz tulajdonságainál fogva lelkőkkel rokon érzék- B letekkel bírnak, ezeket csak jó lélek szokta úgy átalakítani, hogy más, még pedig olyan érzékleteket szerezzenek, melyeket némelyek járatlanságukban *igaz* jelenségeknek hívnak. Én azonban ezeket csak *jobbakkak* mondom a többieknél; *igazabbnak* pedig egyiket sem. Attól pedig távol vagyok, kedves Sokrates, hogy a bölcseseket békáknak mondjam. E helyett, ha a testet veszem tekintetbe, inkább orvosoknak, s ha a növényvilágot, inkább földművelőknek hívnám őket. Mert azt állítom, hogy a növényekben, a mikor valamelyik beteg, rossz érzékleteik helyett ők is jó és egészséges érzékleteket, t. i. igazságokat hoznak létre. Ugy szintén keresztülviszik C a bölcses és a jó szónokok azt is, hogy a becstelen dolgok helyett a becsületesek tűnnek fel az államokban igazságosaknak és szerepelnek ilyenekül. Mert hát az, a mi minden egyes városnak igazságosnak és szépnek látszik, ugyanez is ő neki mindaddig, a míg csak ennek gondolja. Pedig a bölc ember ki szokta vinni, hogy valamennyi becstelen dolog becsületesként szerepel s ilyennek látszik. Ennél az állításnál fogva bölc a szofista is, mivel így tudja nevelni tanítványait és sok pénzt keres meg a neveltjeinél. Így azután D bölcsőbb is egyike a másikánál s egyikének sincsenek hibás érzékletei. Neked is akarva, nem akarva, bele kell nyugodnod most már,

ὄντι μέτρῳ· σώζεται γὰρ ἐν τούτοις ὁ λόγος οὗτος. ὃ σὺ εἰ μὲν ἔχεις ἐξ ἀρχῆς ἀμφισβητεῖν, ἀμφισβήτει, λόγῳ ἀντι-
 διεξελθὼν, εἰ δὲ δι' ἐρωτήσεων βούλει, δι' ἐρωτήσεων· οὐδὲ
 γὰρ τοῦτο φευκτέον, ἀλλὰ πάντων μάλιστα διωκτέον τῷ νοῦν
 Ε ἔχοντι. ποίει μέντοι οὕτως· μὴ ἀδίκει ἐν τῷ ἐρωτᾶν. καὶ
 γὰρ πολλὴ ἀλογία ἀρετῆς φάσκοντα ἐπιμελεῖσθαι μηδὲν ἄλλ'
 ἢ ἀδικοῦντα ἐν λόγοις διατελεῖν. ἀδικεῖν δ' ἐστὶν ἐν τῷ
 τοιούτῳ, ὅταν τις μὴ χωρὶς μὲν ὡς ἀγωνιζόμενος τὰς δια-
 τριβὰς ποιῇται, χωρὶς δὲ διαλεγόμενος, καὶ ἐν μὲν τῷ παίζῃ
 τε καὶ σφάλλῃ καθ' ὅσον ἂν δύνηται, ἐν δὲ τῷ διαλέγεσθαι
 σπουδάζῃ τε καὶ ἐπανορθοῖ τὸν προσδιαλεγόμενον, ἐκεῖνα μόνα
 168 αὐτῷ ἐνδεικνύμενος τὰ σφάλματα, ἃ αὐτὸς ὅφ' ἑαυτοῦ καὶ
 τῶν προτέρων συνουσιῶν παρεκέκρουστο· ἂν μὲν γὰρ οὕτω
 ποιῇς, ἑαυτοὺς αἰτιάσονται οἱ προσδιατρίβοντές σοι τῆς αὐτῶν
 ταραχῆς καὶ ἀπορίας, ἀλλ' οὐ σέ, καὶ σέ μὲν διώξονται καὶ
 φιλήσουσιν, αὐτοὺς δὲ μισήσουσι, καὶ φεύξονται ἀφ' ἑαυτῶν
 εἰς φιλοσοφίαν, ἵν' ἄλλοι γενόμενοι ἀπαλλαγῶσι τῶν οἱ πρό-
 τερον ἦσαν· ἐὰν δὲ τὰναντία τούτων ὁρᾷς ὥσπερ οἱ πολ-
 λοί, τὰναντία ξυμβήσεται σοι καὶ τοὺς ξυνόντας ἀντὶ φιλοσό-
 B φων μισοῦντας τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἀποφανεῖς, ἐπειδὴν πρε-
 σβύτεροι γένωνται. ἐὰν οὖν ἐμοὶ πείθῃ, ὃ καὶ πρότερον
 ἐρρήθῃ, οὐ δυσμενῶς οὐδὲ μαχητικῶς, ἀλλ' ἴλεψ τῇ διανοίᾳ
 συγκαθεῖς ὡς ἀληθῶς σκέψει τί ποτε λέγομεν, κινεῖσθαι τε
 ἀποφαινόμενοι τὰ πάντα, τό τε δοκοῦν ἐκάστῳ τοῦτο καὶ
 εἶναι ἰδιώτῃ τε καὶ πόλει. καὶ ἐκ τούτων ἐπισκέψει, εἴτε
 ταῦτόν εἴτε καὶ ἄλλο ἐπιστήμη καὶ αἴσθησις, ἀλλ' οὐχ,
 ὥσπερ ἄρτι, ἐκ συνηθείας ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ἃ
 C οἱ πολλοὶ ὕπη ἂν τύχωσιν ἔλκοντες ἀπορίας ἀλλήλοις παν-
 τοδαπὰς παρέχουσι. ταῦτα, ὦ Θεόδωρε, τῷ ἐταίρῳ σου
 εἰς βοήθειαν προσήρκεσα μὲν κατ' ἐμὴν δύναμιν, σμικρὰ

hogy mint mérték szerepelj. Csakis így marad ugyanis érvényben
 ez az állításom. Ha azonban újból valami ellenvetésed volna
 ellene, hát csak mondd el akár egybenfolyó fejtegetésben, akár
 kérdésekben, ha éppen így szeretnéd. Mert a kinek esze van, annak
 úgy sem szabad ez előtt meghátrálnia, sőt ellenkezőleg minden
 erejéből üldöznie. Különösen pedig arra figyelj, hogy valahogy be
 ne hálózz kérdéseiddel. Nincs nagyobb esztelenség annál, mint ha E
 valaki azt mondja, hogy a becsületességet tartja szeme előtt s
 azután véges-végig csak ravaszkodik a beszédjében. Beszédben
 ravaszkodni pedig annyit jelent, mint mikor valaki abban leli
 gyönyörűségét, hogy nem különbözteti meg a pusztá szóharczot a
 komoly fejtegetéstől s abban teljes erejéből viccelget és csalogat,
 ebben pedig komolykodni törekszik s fejtegető társát javíttatja és
 csakis olyan tévedéseit tünteti fel, a melyekbe ő maga magától 168
 és előbbi fejtegetései miatt bonyolódott. Persze, hogy ha így
 cselekszel, akkor azok, a kik veled társalognak, csak magukat fog-
 ják okolni megzavarodásuk és tudatlanságuk miatt s nem téged.
 Téged lépten-nyomon követnek és szeretnek, magukat pedig majd
 gyűlölik s önmaguk elől a filozófiához menekülnek, hogy más
 emberekké váljanak s kivetkőzzenek abból, a mi az előtt voltak.
 Ha pedig ezzel ellenkezően cselekszel, mint sok más ember, ellen-
 kező is történik majd veled; s a veled társalgókat, a helyett, hogy
 a bölcselkedésre taníttanád, inkább a bölcselkedés meggyűlölésére B
 bírod, ha majd megöregszenek. De ha én rám hallgatsz, akkor, a
 mint már előbb is mondtam, nem ellenséges indulattal, vagy
 vita-dühvel eltelve, hanem barátságos hangulatban merülve el a
 tárgyba igazán vizsgálgod majd, a mit mi állítunk, mikor azt
 mondjuk, hogy minden mozgásban van és hogy mind az egyes
 embernek, mind magának az államnak a számára is csak az létezik,
 a mi kinek-kinek jelentkezik. S ebből azután következteted azt is,
 vajjon azonos-e vagy különböző-e a tudás és az érzéklés (érzéki
 észrehevés), de korántsem úgy, mint az imént, t. i. a szóknak és a
 fogalmaknak közönséges használatából, a mint őket véletlenül a C
 tömeg alkalmazza s velök egy a mást különfélekép zavarba hozza.
 Csak ezt akartam felhozni, édes Theodoros, hogy barátodon, a
 mennyire tőlem telik, segítsék. Csekélység persze az egész, mert

ἀπὸ σμικρῶν· εἰ δ' αὐτὸς ἔζη, μεγαλειότερον ἂν τοῖς αὐτοῦ ἐβοήθησεν.

XXI. Θεο. Παίξεις, ὦ Σώκρατες· πάνυ γὰρ νεανικῶς τῷ ἀνδρὶ βεβοήθηκας.

Σω. Εὖ λέγεις, ὦ ἐταῖρε. καὶ μοι εἰπέ· ἐνενόησάς που λέγοντος ἄρτι τοῦ Πρωταγόρου καὶ ὀνειδίζοντος ἡμῖν ὅτι πρὸς
D παιδίον τοὺς λόγους ποιούμενοι τῷ τοῦ παιδὸς φόβῳ ἀγωνι-
ζόμεθα εἰς τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χαριεντισμόν τινα ἀποκαλῶν, ἀπο-
σεμνύνων δὲ τὸ πάντων μέτρον, σπουδάσαι ἡμᾶς διεκελεύσατο
περὶ τὸν αὐτοῦ λόγον;

Θεο. Πῶς γὰρ οὐκ ἐνενόησα, ὦ Σώκρατες;

Σω. Τί οὖν; κελεύεις πείθεσθαι αὐτῷ;

Θεο. Σφόδρα γε.

Σω. Ὅρᾳς οὖν ὅτι τάδε πάντα πλὴν σοῦ παιδία ἐστίν;
εἰ οὖν πεισόμεθα τῷ ἀνδρὶ, ἐμὲ καὶ σὲ δεῖ ἐρωτῶντάς τε καὶ
E ἀποκρινομένους ἀλλήλοις σπουδάσαι αὐτοῦ περὶ τὸν λόγον, ἵνα
μὴ τοι τοῦτό γε ἔχῃ ἐγκαλεῖν, ὥς παίζοντες πρὸς μεράκια
δισκεψάμεθ' αὐ τοῦτον τὸν λόγον.

Θεο. Τί δ'; οὐ πολλῶν τοι Θεαίτητος μεγάλους πώ-
γωνας ἐχόντων ἄμεινον ἂν ἐπακολουθήσειε λόγῳ διερευνω-
μένῳ;

Σω. Ἄλλ' οὐ τι σοῦ γε, ὦ Θεόδωρε, ἄμεινον. μὴ
οὖν οἷου ἐμὲ μὲν τῷ σῷ ἐταίρῳ τετελευτηκότι δεῖν παντὶ
169 τρόπῳ ἐπαμύνεin, σὲ δὲ μηδενί, ἀλλ' ἔθι, ὦ ἄριστε, ὀλίγον
ἐπίσπου, μέχρι τούτου αὐτοῦ ἕως ἂν εἰδῶμεν εἴτε ἄρα σὲ
δεῖ διαγραμμάτων περὶ μέτρον εἶναι, εἴτε πάντες ὁμοίως σοὶ
ἱκανοὶ ἑαυτοῖς εἴς τε ἀστρονομίαν καὶ τᾶλλα ὧν δὴ σὺ περὶ
αἰτίαν ἔχεις διαφέρειν.

Θεο. Οὐ ῥᾶδιον, ὦ Σώκρατες, σοὶ παρακαθήμενον
μὴ διδόναι λόγον, ἀλλ' ἐγὼ ἄρτι παρελήμνησα φάσκων σε

hiszen csekélységből ered. De ha ő maga élne, fényesebben állana helyt a saját állításaiért.

XXI. THEOD. Tréfálsz, édes Sokrates; mert ugyancsak fiatalos hévvel siettél ennek az embernek a segítségére.

SOKR. Helyes, a mit mondasz, édes barátom. De mondd csak, hogy ugyan megfigyelted-e, a mit az imént Protagoras mondott, mikor szemünkre lobbantotta, hogy egy gyerek-emberhez intéztük a szavunkat, s felhasználva ennek a gyereknek a félel- D
mét, úgy küzdöttünk az ő állításai ellen. S ezt viccelgetésnek nevezte; majd a minden dolgok mértékét magasztalva, nemde arra intett bennünket, hogy az ő állításaival komolyan foglalkozzunk?

THEOD. Már hogyan figyeltem volna meg, édes Sokrates?

SOKR. Mit gondolsz hát, nem kellene-e rá hallgatnunk?

THEOD. Sőt nagyon is kellene.

SOKR. De hát nem veszed-e észre, hogy ők rajtad kívül mind gyerek-emberek? Ha tehát most ő rá akarunk hallgatni, akkor énnekem meg teneked kell kölcsönösen kérdegetve és felelgetve komolyan hozzá fogunk az ő állításaihoz, hogy legalább E
azt ne hányhassa szemünkre, hogy gyerekekkel viccelgetve vizsgáltuk ez állításait.

THEOD. Micsoda? Hát Theaitetos nem tudná nagyobb figyelemmel kísérni a kérdéses állítás fejtegetésének menetét, mint sokan, a kiknek nagy a szakálluk?

SOKR. De még sem jobban, mint te, édes Theodoros. Ne hidd tehát azt, hogy énnekem a te megboldogult barátodon minden áron segítenem kell, teneked pedig éppen semmit sem kell tenned; hanem rajta, drága barátom, tarts velem egy kis ideig. 169
Csakis addig, a míg tisztába jövünk avval, hogy vajjon teneked is mértéknek kell-e lenned a geometriai alakokban, vagy hogy valamennyien — épp úgy, mint te — elég otthonosak a csillagászatban és a tudomány más ágaiban, a melyekben t. i. teneked oly kitűnő híred van.

THEOD. Bizony, édes Sokrates, ha melletted ül az ember, nem könnyű dolog kivonnia magát a fejtegetés alól. S csak most látom, hogy hiába szaporítottam a szót az imént, hogy t. i. légy

ἐπιτρέφειν μοι μὴ ἀποδύεσθαι, καὶ οὐχὶ ἀναγκάσειν καθάπερ
 Λακεδαιμόνιοι· σὺ δὲ μὴ δοκεῖς πρὸς τὸν Σκεῖρωνα μᾶλλον
 Β τείνειν. Λακεδαιμόνιοι μὲν γὰρ ἀπιέναι ἢ ἀποδύεσθαι κε-
 λεύουσι, σὺ δὲ κατ' Ἀνταῖόν τί μοι μᾶλλον δοκεῖς τὸ δρᾶμα
 δρᾶν· τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης πρὶν ἀναγκάσης ἀποδύ-
 σας ἐν τοῖς λόγοις προσπαλιῖσαι.

Σω. Ἄριστά γε, ὦ Θεόδωρε, τὴν νόσον μου ἀπέικασας·
 ἰσχυρικώτερος μέντοι ἐγὼ ἐκείνων. μυρίοι γὰρ ἤδη μοι Ἑρα-
 κλέες τε καὶ Θησέες ἐντυγχάνοντες καρτεροὶ πρὸς τὸ λέγειν μάλ'
 C εἶ ξυγκεκόφασιν, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέν τι μᾶλλον ἀφισταμαι· οὕτω τις
 ἔρωσ δεινὸς ἐνδεδυκε τῆς περὶ ταῦτα γυμνασίας. μὴ οὖν μηδὲ σὺ
 ψθονήσης προσανατριψάμενος σαυτὸν τε ἅμα καὶ ἐμὲ ὄνησαι.

Θεο. Οὐδὲν ἔτι ἀντιλέγω, ἀλλὰ λέγε ὅπῃ ἐθέλεις· πάν-
 τως τὴν περὶ ταῦτα εἰμαρμένην, ἣν ἂν σὺ ἐπικλώσῃς, δεῖ
 ἀνατλήναι ἐλεγχόμενον. οὐ μέντοι περαιτέρω γε ὧν προτίθουσαι
 οἷός τ' ἔσομαι παρασχεῖν ἐμαυτὸν σοι.

Σω. Ἄλλ' ἀρκεῖ καὶ μέχρι τούτων. καὶ μοι πάντῃ τήρει
 τὸ τοιόνδε, μὴ που παιδικὸν τι λάθωμεν εἶδος τῶν λόγων
 D ποιούμενοι, καὶ τις πάλιν ἡμῖν αὐτὸ ὀνειδίσῃ.

Θεο. Ἀλλὰ δὴ πειράσομαί γε καθ' ὅσον ἂν δύνωμαι.

XXII. Σω. Τοῦδε τοίνυν πρῶτον πάλιν ἀντιλαβώμεθα
 οὐπερ τὸ πρότερον, καὶ ἴδωμεν, ὀρθῶς ἢ οὐκ ὀρθῶς ἐδυσχε-
 ραίνομεν ἐπιτιμῶντες τῷ λόγῳ, ὅτι αὐτάρκη ἕκαστον εἰς φρό-
 νησιν ἐποίει· καὶ ἡμῖν ξυνεχώρησεν ὁ Πρωταγόρας, περὶ 2
 τοῦ ἀμείνωνος καὶ χείρονος διαφέρειν τινάς, οὓς δὴ καὶ εἶναι
 σοφούς. οὐχί;

Θεο. Ναί.

Σω. Εἰ μὲν τοίνυν αὐτὸς παρὼν ὠμολόγει ἀλλὰ μὴ
 E ἡμεῖς βοηθοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ ξυνεχωρήσαμεν, οὐδὲν ἂν πάλιν
 ἔδδει ἐπαναλαβόντας βεβαιοῦσθαι· νῦν δὲ τάχ' ἂν τις

oly jó, ne vetköztess le s ne kényszerítsd úgy az embert, mint ezt a lakedaimonok szokták. De hát te, úgy látszik, csak annál jobban követed Skeiront.²⁴ A lakedaimonok ugyanis csak azt kívánják, B hogy vagy menjen el, vagy vetközzék neki az ember. Te azonban inkább Antaios²⁵ módjára akarod a játékot végigjátszani s nem ereszted el előbb, a ki közeledbe jutott, míg csak rá nem kényszerítetted, hogy neki vetközve te veled szó-tusában megbirkózzék.

SOKR. Találó hasonlatát festettél a betegségemnek, édes Theodoros, csak hogy én még szívósabb vagyok ám, mint ők. Mert én már ezer meg ezer Heraklessel és Theseussal találkoztam, a kik erősek voltak a szó-tusában s engem ugyancsak jól elagya-bugyáltak. S én mégsem hagyom ám abba a dolgot, sőt annál is C inkább — oly nagy vágyam támadt az efféle testgyakorlatokra. Ne bujj hát ki csupa irigységből a velem való szótusa alól, hiszen ez neked is, nekem is csak hasznunkra válik.

THEOD. Nincs ellene több szavam. Beszélj tetszésed szerint. Mindenesetre elszenvedem a sors rám szabta halált, a melylyel sujtani készülsz s megczáfoltatom magamat. A kijelölted határon túl azonban már nem állhatok majd szolgálatodra.

SOKR. Majd elég lesz ezen belül is. De jól figyelj aztán rám, hogy valamiképpen, a nélkül, hogy észrevennők, össze-vissza ne fecsegjünk, mint a gyerekek. Valaki még újra szemünkre hányná. D

THEOD. Mindenesetre rajta leszek, a mennyire csak erőm engedi.

XXII. SOKR. Először is vizsgáljuk meg hát újra az iménti dolgot s nézzük meg, hogy vajjon joggal vagy jogtalanul kifogásoltuk és ócsároltuk-e azt az állítását, hogy kinek-kinek elegendő az ő belátása. Annyit természetesen megengedett Protagoras, hogy az egyiknek kevesebb, a másiknak több — ez a különbség közöttük — s, hogy így némelyek bölcssek. Nemde?!

THEOD. Ugy van.

SOKR. Éppen ezért, ha most ő maga volna itt jelen és nyilatkoznék így — és nem mi jönnénk segítségére azzal, hogy ezt az E ő nevében kijelentjük: akkor nem kellene erre a pontra többé visszatérnünk, hogy megerősítsük. Most azonban bárki is igen

ἡμᾶς ἀκύρους τιθεῖν τῆς ὑπὲρ ἐκείνου ὁμολογίας. διὸ καλλιονως ἔχει σαφέστερον περὶ τούτου αὐτοῦ διομολογήσασθαι· οὐ γάρ τι σμικρὸν παραλλάττει οὕτως ἔχον ἢ ἄλλως.

Θεο. Λέγεις ἀληθῆ.

Σω. Μὴ τοῖνυν δι' ἄλλων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐκείνου λόγου ὡς
170 διὰ βραχυτάτων λάβωμεν τὴν ὁμολογίαν.

Θεο. Πῶς;

Σω. Οὕτωςί· τὸ δοκοῦν ἐκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναί φησί· που ᾧ δοκεῖ;

Θεο. Φησί γὰρ οὖν.

Σω. Οὐκοῦν, ὦ Πρωταγόρα, καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπου, μᾶλλον δὲ πάντων ἀνθρώπων δόξας λέγομεν, καὶ φαμέν οὐδένα ὄν τινα σὺ τὰ μὲν αὐτὸν ἡγεῖσθαι τῶν ἄλλων σοφώτερον, τὰ δὲ ἄλλους ἑαυτοῦ, καὶ ἔν γε τοῖς μεγίστοις κινδύναις, ὅταν ἐν στρατείαις ἢ νόσοις ἢ ἐν θαλάττῃ χειμάζωνται, ὥσπερ πρὸς θεοὺς ἔχειν τοὺς ἐν ἐκάστοις ἄρχοντας, σωτῆρας σφῶν προσδοκῶντας, οὐκ ἄλλῳ τῷ διαφέροντας ἢ τῷ εἰδέναι· καὶ πάντα που μεστὰ τὰνθρώπινα ζητούντων διδασκάλους τε καὶ ἄρχοντας ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζῶων τῶν τε ἐργασιῶν, οἰομένων τε αὖ ἱκανῶν μὲν διδάσκειν, ἱκανῶν δὲ ἄρχειν εἶναι. καὶ ἐν τούτοις ἅπασι τί ἄλλο φήσομεν ἢ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἡγεῖσθαι σοφίαν καὶ ἀμαθίαν εἶναι παρὰ σφίσιν;

Θεο. Οὐδὲν ἄλλο.

Σω. Οὐκοῦν τὴν μὲν σοφίαν ἀληθῆ διάνοιαν ἡγοῦνται, τὴν δὲ ἀμαθίαν ψευδῆ δόξαν;

C Θεο. Τί μήν;

Σω. Τί οὖν, ὦ Πρωταγόρα, χρησόμεθα τῷ λόγῳ; πότερον ἀληθῆ φῶμεν ἀεὶ τοὺς ἀνθρώπους δοξάζειν, ἢ ποτὲ μὲν ἀληθῆ, ποτὲ δὲ ψευδῆ; ἐξ ἀμφοτέρων γάρ που ξυμβαίνει μὴ ἀεὶ ἀληθῆ ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς δοξάζειν. σκόπει γάρ, ὦ Θεόδωρε, εἰ ἐθέλοι ἄν τις τῶν ἀμφὶ Πρωταγόραν

könnyen elvitathatja tőlünk azt a jogot, hogy az ő nevében akármit is kijelentsünk. Jobb lesz ennélfogva erre a pontra nézve még jobban tisztába jönnünk. Mert bíz' ez nem csekélység, hogy így van-e a dolog, vagy úgy.

THEOD. Igazad van.

SOKR. Ne más állításokból, hanem csakis ebből vonjuk ki hát a lehető legrövidebben az ő nyilatkozatát.

170

THEOD. De hát hogyan?

SOKR. Így: Kinek-kinek a számára az létezik, — ezt mondja, nemde? — a mi neki jelentkezik.

THEOD. Persze, hogy ezt.

SOKR. Most pedig mondjuk ki mi is, édes Protagoras, egy embernek, helyesebben minden embernek a gondolatait, hogy t. i. nincs senki, bárki legyen is különben, a ki némely dologban önnön magát ne tartaná okosabbnak másoknál, némelyikben pedig másokat önnön magánál, és hogy a legnagyobb veszedelmekben, pl. hadjáratok alkalmával, vagy mikor betegség, vagy a tengeren vihar lepi meg az embert, mindenki isteneinek tekinti vezetőit, szabadítót lát bennök; holott ezek semmi másban nem különböz- B nek tőlük, mint tudásukban. Azután meg tele van az élet olyanokkal, a kik tanítókat és vezetőket keresnek a maguk számára s más lények és mesterségek számára, — s viszont olyanokkal, a kik képeseknek gondolják magukat mások tanítására és vezetésére. Ezekben az esetekben nemde azt kell mondanunk, hogy az emberek maguk azt hiszik, hogy mind bölcsesség, mind tudatlanság rejlik bennök.

THEOD. Mást nem is lehet állítanunk.

SOKR. Bölcseségnek pedig úgy-e az igaz gondolatot, tudatlanságnak pedig a hamis képzeletet tartják?

THEOD. Mi mást különben?!

C

SOKR. Mit csináljunk most már édes Protagoras, az említettük állítással? Azt állítsuk-e, hogy az embereknek *mindég igaz* a képzeletök, vagy hogy *néha igaz, néha meg hamis*? Mert már abból, hogy kétféle, az következik, hogy nem *mindég igazat* képzelnek ám, hanem egyszer igazat, egyszer hamisat. Hiszen fontold meg csak, édes Theodoros, hogy belenyugodna-e Protagorasnak

ἢ σὺ αὐτὸς διαμάχεσθαι ὥς οὐδεὶς ἡγεῖται ἕτερος ἕτερον ἀμαθῆ τε εἶναι καὶ ψευδῆ δοξάζειν.

Θεο. Ἄλλ' ἄπιστον, ὦ Σώκρατες.

D Σω. Καὶ μὴν εἰς τοῦτό γε ἀνάγκης ὁ λόγος ἦκει ὁ πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρωπον λέγων.

Θεο. Πῶς δῆ;

Σω. Ὅταν σὺ κρίνας τι παρὰ σαυτῷ πρὸς με ἀποφαίνῃ περὶ τινος δόξαν, σοὶ μὲν δὴ τοῦτο κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ἀληθὲς ἔστω, ἡμῖν δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις περὶ τῆς σῆς κρίσεως πότερον οὐκ ἔστι κριταῖς γενέσθαι, ἢ αἰεὶ σὲ κρίνομεν ἀληθῆ δοξάζειν; ἢ μυρίοι ἐκάστοτέ σοι μάχονται ἀντιδοξάζοντες, ἡγούμενοι ψευδῆ κρίνειν τε καὶ οἶσθαι;

E Θεο. Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, μάλα μυρίοι δῆτα, φησὶν Ὅμηρος, οἳ γέ μοι τὰ ἐξ ἀνθρώπων πράγματα παρέχουσιν.

Σω. Τί οὖν; βούλει λέγωμεν ὥς σὺ τότε σαυτῷ με ἀληθῆ δοξάζεις, τοῖς δὲ μυρίοις ψευδῆ;

Θεο. Ἐοικεν ἔκ γε τοῦ λόγου ἀνάγκη εἶναι.

Σω. Τί δέ; αὐτῷ Πρωταγόρᾳ ἄρ' οὐχὶ ἀνάγκη, εἰ μὲν μὴδὲ αὐτὸς ᾤετο μέτρον εἶναι ἀνθρωπον μὴδὲ οἱ πολλοί, ὥσπερ οὐδὲ οἴονται, μὴδενὶ δὴ εἶναι ταύτην τὴν ἀλήθειαν ἣν 171 ἐκεῖνος ἔγραψεν; εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ᾤετο, τὸ δὲ πλῆθος μὴ συνοίεται, οἷσθ' ὅτι πρῶτον μὲν ὅσῳ πλείους οἷς μὴ δοκεῖ ἢ οἷς δοκεῖ, τοσούτῳ μᾶλλον οὐκ ἔστιν ἢ ἔστιν.

Θεο. Ἀνάγκη, εἵπερ γε καθ' ἐκάστην δόξαν ἔσται καὶ οὐκ ἔσται.

Σω. Ἐπειτά γε τοῦτ' ἔχει κομφότατον· ἐκεῖνος μὲν περὶ τῆς αὐτοῦ οἵσεως τὴν τῶν ἀντιδοξαζόντων οἴησιν,

valamelyik követője, pl. te magad is, abba, hogy senkise gondolja azt a másikáról, hogy tudatlan, vagy hogy hamis képzeletei vannak.

THEOD. De hiszen ez hihetetlen is volna, édes Sokrates.

SOKR. Már pedig éppen ebbe a kényes helyzetbe sodor az D az állítás, hogy minden dolognak az ember a mértéke.

THEOD. Ugyan miképpen?

SOKR. Ha pl. valamit tenmagadban megvizsgáltál s azután elmondod nekem róla alkotott véleményedet, akkor az iménti állításunk szerint — megengedem ugyan, hogy teneked igaznak tetszik — nincs-e nekünk is, a többieknek szabadságunkban bírászkodni a te nyilatkozatod felett? Vagy talán mi mindég azt állítjuk, hogy a te véleményed igaz? Avvagy nem ezren, meg ezren szállnak majd veled szembe ellenkező véleménynyel s azt állítják, hogy nem igaz a nyilatkozatod és a véleményed?

THEOD. Isten ucsese, édes Sokrates, ezren és ezren van E nak — elmondhatom Homerossal, — a kik nekem szörnyű galibát csinálnak.²⁶

SOKR. De menjünk tovább. Hát azt szeretnéd-e, hogyha azt mondanók, hogy teneked ugyan igaznak látszik a képzeleted, de ezer meg ezer embernek hamisnak?

THEOD. Pedig úgy látszik, mintha szükségkép ezt kellene mondani előbbi állításunknál fogva.

SOKR. S vajjon nem kell-e magának Protagorasnak is belátnia, hogy, ha sem ő maga nem találná azt hinni, hogy az ember mérték, sem pedig a sokaság — a mint ez csakugyan nem is hiszi — akkor ez az ő megírta igazság tulajdonképpen senki előtt sem létezik. Ha azonban ő maga ugyan hinné, de a sokaság 171 nem tartana vele, akkor csak belátod úgy e, hogy először is menél többen vannak azok, a kiknek nem úgy tűnik fel a dolog, mint azok, a kiknek úgy tűnik fel, ez annál inkább nem létezik, mint létezik.

THEOD, Szükségképpen, ha ugyan minden egyes feltűnés határoz abban, hogy létezik-e, vagy nem létezik.

SOKR. Azután pedig az a legfurcsább a dologban, hogy maga is belenyugszik abba, hogy ellenfeleinek az ő saját vélemé-

ἢ ἐκεῖνον ἡγοῦνται ψεύδεσθαι, ξεγχωρεῖ που ἀληθῆ εἶναι ὁμολογῶν τὰ ὄντα δοξάζειν ἅπαντας.

Θεο. Πάνυ μὲν οὖν.

B Σω. Οὐκοῦν τὴν αὐτοῦ ἂν ψευδῇ ξεγχωροῖ, εἰ τὴν τῶν ἡγουμένων αὐτὸν ψεύδεσθαι ὁμολογεῖ ἀληθῆ εἶναι;

Θεο. Ἀνάγκη.

Σω. Οἱ δέ γ' ἄλλοι οὐ ξεγχωροῦσιν ἑαυτοὺς ψεύδεσθαι;

Θεο. Οὐ γὰρ οὖν.

Σω. Ὁ δέ γ' αὖ ὁμολογεῖ καὶ ταύτην ἀληθῆ τὴν δόξαν εἶναι ὣν γέγραφεν.

Θεο. Φαίνεται.

Σω. Ἐξ ἀπάντων ἄρα ἀπὸ Πρωταγόρου ἀρξαμένων ἀμφισβητήσεται, μᾶλλον δὲ ὑπὸ γε ἐκεῖνου ὁμολογήσεται, ὅταν τῷ τάναντία λέγοντι ξεγχωρῇ ἀληθῆ αὐτὸν δοξάζειν, τότε καὶ C ὁ Πρωταγόρας αὐτὸς ξεγχωρήσεται μήτε κύνα μήτε τὸν ἐπιτυχόντα ἄνθρωπον μέτρον εἶναι μηδὲ περὶ ἑνὸς οὐ ἂν μὴ μάθῃ. οὐχ οὕτως;

Θεο. Οὕτως.

Σω. Οὐκοῦν ἐπειδὴ ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πάντων, οὐδενὶ ἂν εἴῃ ἡ Πρωταγόρου ἀλήθεια ἀληθής, οὔτε τινὶ ἄλλῳ οὔτ' αὐτῷ ἐκείνῳ.

Θεο. Ἄγαν, ὦ Σώκρατες, τὸν ἐταῖρόν μου καταθέομεν.

Σω. Ἀλλὰ τοι, ὦ φίλε, ἄδηλον εἰ καὶ παραθέομεν τὸ ὀρθόν. εἰκὸς γε ἄρα ἐκεῖνον πρესβύτερον ὄντα σοφώτερον D ἡμῶν εἶναι· καὶ εἰ αὐτίκα ἐντεῦθεν ἀνακύψεις μέχρι τοῦ αὐχένος, πολλὰ ἂν ἐμέ τε ἐλέγξας ληροῦντα, ὥς τὸ εἰκὸς, καὶ σὲ ὁμολογοῦντα, καταδὸς ἂν οἴχοιτο ἀποτρέχων. ἀλλ' ἡμῖν ἀνάγκη, οἶμαι, χρῆσθαι ἡμῖν αὐτοῖς, ὁποῖοί τινές ἐσμεν, καὶ τὰ δοκοῦντα δεῖ ταῦτα λέγειν. καὶ δῆτα καὶ νῦν ἄλλο τι φῶμεν ὁμολογεῖν ἂν τοῦτό γε ὄντινον. τὸ εἶναι σοφώτερον ἕτερον ἐτέρου, εἶναι δὲ καὶ ἀμαθέστερόν;

Θεο. Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ.

nyére vonatkozó az a nézete, hogy t. i. neki nincs igaza, valami-
képpen *igaznak* tűnjék fel, mivelhogy azt állítja, hogy mindenki
létező dolgot gondol.

THEOD. Ugy van.

SOKR. Már pedig azzal csak beismeri úgy-e, hogy az ő véle- B
ménye hamis, ha megengedi, hogy *igazok* van azoknak, a kik ő
róla azt állítják, hogy nincs igaza?

THEOD. Szükségképpen.

SOKR. A többiek azonban nem egyeznek bele abba, hogy
nincs igazok, úgy-e?

THEOD. Persze, hogy nem.

SOKR. Ennélfogva tehát Protagorastól elkezdve — sőt ő
még be is vallja; mert a mikor belenyugszik ebbe, hogy a ki ellen-
kezőt állít, annak is igaz a véleménye, akkor csak helybenhagyja
maga Protagoras is — kétségbe vonja mindenki, hogy akár vala- C
melyik kutya, akár maga a legjelesebb ember mértékül szolgál-
hatna csak egy olyas dologban is, a melyet nem tanult. Nemde
így van?

THEOD. Így.

SOKR. Mivel tehát Protagoras igazságát mindenki kétségbe
vonja, éppen ezért ez senki előtt sem a való igazság — sem más
előtt, sem önmaga előtt.

THEOD. No ugyan erősen neki megyünk ennek az én bará-
tomnak, édes Sokrates.

SOKR. S lásd édesem, még sem bizonyos, hogy vajjon nem
surranunk-e el az igazság mellett. Az persze valószínű, hogy ő
öregebb lévén, okosabb is minálunk. S ha most egyszerre csak a D
nyakáig is kibujhatna a földből, sok bolondságot bizonyítana itt
be reám; még pedig, a mint valószínű, egyuttal azt is, hogy te
helyeselted — s azután alá merülve eltűnnék a szemünk elől. De
hát minekünk, — én legalább azt gondolom — akármilyen
gyöngék vagyunk is, minmagunkra kell támaszkodnunk s mindég
a saját véleményeinket kimondanunk. Így pl. most is mond-
hatunk-e mást, minthogy mindenkinek be kell azt ismernie, hogy
egyik bolcsőbb vagy éppen tudatlanabb a másikánál.

THEOD. Nekem legalább úgy látszik.

XXIII. Σω. Ἡ καὶ ταύτη ἂν μάλιστα ἴστασθαι τὸν λόγον, ἥ ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν βοηθοῦντες Πρωταγόρα, ὥς τὰ μὲν πολλὰ ἥ δοκεῖ ταύτη καὶ ἔστιν ἐκάστω, θερμά, ξηρά, γλυκέα, πάντα ὅσα τοῦ τύπου τούτου· εἰ δέ που ἔν τισι ξυγχωρήσεται διαφέρειν ἄλλον ἄλλου, περὶ τὰ ὑγιεινὰ καὶ νοσώδη ἐθελῆσαι ἂν φάναι μὴ πᾶν γύναιον καὶ παιδίον καὶ θηρίον δὲ ἱκανὸν εἶναι ἰᾶσθαι αὐτὸ γινῶσκον ἑαυτῷ τὸ ὑγιεινόν, ἀλλὰ ἐνταῦθα δὴ ἄλλον ἄλλου διαφέρειν, εἴπερ που;

Θεο. Ἐμοιγε δοκεῖ οὕτως.

172 Σω. Οὐκοῦν καὶ περὶ πολιτικῶν, καλὰ μὲν καὶ αἰσχροὶα καὶ δίκαια καὶ ἄδικοι καὶ ὅσια καὶ μὴ, οἷα ἂν ἐκάστη πόλις οἰηθεῖσα θῆται νόμιμα αὐτῇ, ταῦτα καὶ εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἐκάστη, καὶ ἐν τούτοις μὲν οὐδὲν σοφώτερον οὔτε ἰδιώτην ἰδιώτου οὔτε πόλιν πόλεως εἶναι· ἐν δὲ τῷ ξυμφέροντα ἑαυτῇ ἢ μὴ ξυμφέροντα τίθεσθαι, ἐνταῦθ', εἴπερ που, αὐτὸ ὁμολογήσει ξύμβουλόν τε ξυμβούλου διαφέρειν καὶ πόλεως δόξαν ἐτέραν Β ἐτέρας πρὸς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ ἂν πάνυ τολμήσεις φῆσαι, ἃ ἂν θῆται πόλις ξυμφέροντα οἰηθεῖσα αὐτῇ, παντὸς μᾶλλον ταῦτα καὶ ξυνοίσειν· ἀλλ' ἐκεῖ οὐ λέγω, ἐν τοῖς δικαίοις καὶ ἀδίκτοις καὶ ὁσίοις καὶ ἀνοσίοις, ἐθέλουσιν ἰσχυρίζεσθαι ὡς οὐκ ἔστι φύσει αὐτῶν οὐδὲν οὐσίαν ἑαυτοῦ ἔχον, ἀλλὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῦτο γίγνεται ἀληθὲς τότε ὅταν δόξη καὶ ὅσον ἂν δοκῇ χρόνον· καὶ ὅσοι γε δὴ μὴ παντάπασι τὸν Πρωταγόρου λόγον λέγουσιν, ὥδὲ πως τὴν σοφίαν ἄγουσι; λόγος δὲ ἡμᾶς, ὦ Θεόδωρε, ἐκ λόγου μείζων ἐξ ἐλάττονος καταλαμβάνει.

C Θεο. Οὐκοῦν σχολὴν ἄγομεν, ὦ Σώκρατες;

Σω. Φαινόμεθα. καὶ πολλάκις μὲν γε δὴ, ὦ δαιμόνιε,

XXIII. SOKR. S ezen a módon, a melyen, mikor Protagorasnak segítségére jöttünk, vázoltuk a dolgot, főképpen ezt az állítást lehetne E talán megállapítanunk, hogy t. i. sok jelenség a minőnek jelentkezik, olyan is mindenkinek; így pl. a melegség, a szárazság, az édesség és minden velök rokon dolog. Ha azonban bizonyos dolgokban kész volna valaki bevallani, hogy az egyik ember különbözik a másiktól, akkor már az egészséges és a beteg állapotra csak készséggel bevallaná, hogy nem minden asszony, gyerek és állat képes önnönmagát gyógyítani és felismerni, hogy mi egészséges ő neki, hanem hogy ha valahol, hát éppen itt különbözik egyik a másiktól?

THEOD. Azt hiszem, hogy be.

SOKR. Szakasztott így a társadalmi kérdésekben: a szép- 172 ben, a rútban, az igazságos és az igazságtalan, a vallásos és a vallástalan dolgokban, a melyeket minden egyes állam önnönmagának törvényesen megállapított, ugyanazt tartja igazságnak mindegyikök. S ezekben a dolgokban semmivel sem bölesebb sem a magán ember a magán embernél, sem az egyik állam a másikánál. Annak a megállapításában azonban, hogy mi a haszonnal járó mindegyikökre nézve és mi nem, ha valamiben, hát ebben igenis, meg fogják engedni, hogy az *igazság* tekintetében mind az egyik tanácsadó a másiktól, mind az egyik állam véleménye a másiktól különbözik. S nem igen merészelnék azt mondani, hogy a mit B valamely állam hasznosnak állapít meg a maga számára, az a legjobban hasznára is válik neki. Az épp imént említettem igazságos és igazságtalan, vallásos és vallástalan dolgokban azonban szilárdan meg fognak maradni annál az állításnál, hogy természeténél fogva egyiköknek sincs meghatározott létök, hanem hogy, a melyet közösen elképzelnek, az a vélemény igaz, még pedig akkor, a mikor annak gondolják, és addig, a meddig gondolják. Körülbelül így vélekednek, úgy-e, a böleseségről azok, a kik nem ragaszkodnak teljesen a Protagoras állításához? De ime, édes Theodoros, egy C kisebb kérdésből hova-tovább egy nagyobbba bonyolódunk.

THEOD. Nem tesz semmit, édes Sokrates; hiszen van elég időnk.

SOKR. Én is azt hiszem. Studod-e, drágám, hogy annyszor

καὶ ἄλλοτε κατενόησα, ἀτὰρ καὶ νῦν, ὥς εἰκότως οἱ ἐν ταῖς φιλοσοφίαις πολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὰ δικαστήρια ἰόντες γελοῖοι φαίνονται ῥήτορες.

Θεο. Πῶς δὴ οὖν λέγεις;

Σω. Κινδυνεύουσιν οἱ ἐν δικαστηρίοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐκ νέων κυλινδούμενοι πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ τοιαύτῃ διατριβῇ τεθραμμένους ὥς οἰκείται πρὸς ἐλευθέρους τεθράφθαι.

Θεο. Πῇ δὴ;

Σω. Ἦι τοῖς μὲν τοῦτο, ὃ σὺ εἶπες, ἀεὶ πάρεστι, σχολή, καὶ τοὺς λόγους ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ σχολῆς ποιοῦνται, ὥσπερ ἡμεῖς νυνὶ τρίτον ἤδη λόγον ἐκ λόγου μεταλαμβάνομεν, οὕτω κάκεινοι, ἐὰν αὐτοὺς ὁ ἐπελθὼν τοῦ προκειμένου μᾶλλον καθάπερ ἡμᾶς ἀρέσῃ· καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχῃσι τοῦ ὄντος· οἱ δὲ ἐν ἀσχολίᾳ τε ἀεὶ λέγουσι·
 Ε κατεπεῖγαι γὰρ ὕδωρ ῥέον, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιῆσθαι, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε καὶ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην, ὣν ἐκτὸς οὐ ῥητέον· ἣν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν· οἱ δὲ λόγοι ἀεὶ περὶ ὁμοδόλου πρὸς δεσπότην καθήμενον, ἐν χειρὶ τὴν δίκην ἔχοντα, καὶ οἱ ἀγῶνες οὐδέποτε τὴν ἄλλως ἀλλ' ἀεὶ τὴν περὶ αὐτοῦ· πολλάκις δὲ καὶ περὶ ψυχῆς ὁ δρόμος· ὥτ' ἐξ ἀπάν-
 173των τούτων ἔντονοι καὶ δριμεῖς γίνονται, ἐπιστάμενοι τὸν δεσπότην λόγῳ τε θωπεῦσαι καὶ ἔργῳ χαρίσασθαι, σμικροὶ δὲ καὶ οὐκ ὀρθοὶ τὰς ψυχάς. τὴν γὰρ ἀβῆν καὶ τὸ εὐθύ τε καὶ τὸ ἐλεύθερον ἢ ἐκ νέων δουλείᾳ ἀφῆρηται, ἀναγκάζουσα πράττειν σχολιά, μεγάλους κινδύνους καὶ φόβους ἔτι ἀπαλαῖς ψυχαῖς ἐπιβάλλουσα, οὓς οὐ δυνάμενοι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ὑποφέρειν, εὐθύς ἐπὶ τὸ ψεῦδός τε καὶ τὸ ἀλλή-
 Β λους ἀνταδικεῖν τρεπόμενοι πολλὰ κάμπτονται καὶ συγκλῶνται,

eszembe jutott már, — így a többi közt éppen most is — mennyire természetes az, hogy azok, a kik a filozófiával sokáig foglalkoztak, ha egyszer mint szónokok lépnek fel a törvényszék előtt, nevétségesekké lesznek.

THEOD. Ugyan hogy érted ezt ?

SOKR. Ugy látszik legalább, hogy a kik kora ifjúságuktól a törvényszéknél vagy más ilyen helyeken forgolódtak, összehasonlítva azokkal, a kik a filozófiában, vagy más ilyen foglalatosságban nőtték fel, úgy vannak nevelve, mint a rabszolgák a szabad emberekhez képest.

THEOD. Hogy-hogy ?

SOKR. Ugy, hogy mivel a filozófusoknak mindég megvan az előbb említettél elég idejök s vizsgálódásaikat csendes nyugodtsággal folytatják, s mint pl. mi most, harmadszor csapunk át az egyik kérdésből a másikba, éppen úgy tesznek ők is, ha az újonnan felmerülő kérdés, mint minket, őket is jobban érdekli az éppen tárgyalt kérdésnél. Hosszadalmassággal, vagy éppen rövidséggel semmit sem törődnek, csakhogy éppen a dolog velejét megtalálhassák. Ezek azonban mindég a pillanat hatása alatt beszélnek. A víz-óra lefolyása sietteti őket ; nem engedi, hogy arról beszéljenek, a miről kedvök tartja. Azután meg ellenfelök ott áll és sakkban tartja őket az előttök felolvasott jegyzékkel, — a melynek vádirat a neve — a melyen túl semmit sem szabad beszélniök. S hozzá még a beszédjök is mindég egyik vagy másik szolgatársukról szól, a ki előtt ott ül az ura kezében az itélettel. S a vita soha sem folyik erről vagy arról, hanem mindég ő róla, az illető személyről, még pedig gyakran életre-halálra szóló küzdelemmel. Ez azután szenvedélyesekké és csipősekké teszi őket s megtanítja arra, mint kell az uruknak szavukkal hizelegni s tettükkel kedvére lenni. Lelkök azonban kicsinyes és nem halad egyenes úton. A kora ifjúságuktól tartó rabszolgáskodás megfosztá őket a fejlődéstől, a nyíltszívűségtől és a szabad gondolkodástól ; álútakra kényszeríté s nagy veszedelmektől való félelembe sodrá még gyöngéd lelköket úgy annyira, hogy igazságos és igaz úton nem bírva belőlök kibontakozni, csakkamar csalfaságra és jogtalanságra szoktak egy a mással szemben és a sok hajlongó meggörbülésben

ὥσθ' ὕγιες οὐδέν ἔχοντες τῆς διανοίας εἰς ἄνδρας ἐκ μειρακίων τελευτῶσι, δεινοί τε καὶ σοφοὶ γεγονότες, ὥς οἴονται. καὶ οὗτοι μὲν δὴ τοιοῦτοι, ὧ Θεόδωρε· τοὺς δὲ τοῦ ἡμετέρου χοροῦ πότερον βούλει διελθόντες ἢ ἐάσαντες πάλιν ἐπὶ τὸν λόγον τρεπόμεθα, ἵνα μὴ καί, ὃ νῦν δὴ ἐλέγομεν, λίαν πολὺ τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ μεταλήφει τῶν λόγων καταχρώμεθα;

C Θεο. Μηδαμῶς, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ διελθόντες. πάνυ γὰρ εὖ τοῦτο εἴρηκας, ὅτι οὐχ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ τοιῷδε χορεύοντες τῶν λόγων ὑπηρέται, ἀλλ' οἱ λόγοι οἱ ἡμέτεροι ὥσπερ οἰκείται, καὶ ἕκαστος αὐτῶν περιμένει ἀποτελεσθῆναι ὅταν ἡμῖν δοκῇ· οὔτε γὰρ δικαστῆς οὔτε θεατῆς ὥσπερ ποιηταῖς ἐπιτιμήσων τε καὶ ἄρξων ἐπιστατεῖ παρ' ἡμῖν.

XXIV. Σω. Λέγωμεν δὴ, ὥς ἔοικεν, ἐπεὶ σοί γε δοκεῖ, περὶ τῶν κορυφαίων· τί γὰρ ἂν τις τοὺς γε φαύλως διατρίβοντας ἐν φιλοσοφίᾳ λέγοι; οὗτοι δὲ που ἐκ νέων πρῶτον μὲν D εἰς ἀγορὰν οὐκ ἴσασι τὴν ὁδόν, οὐδὲ ὅπου δικαστήριον ἢ βουλευτήριον ἢ τι κοινὸν ἄλλο τῆς πόλεως συνέδριον· νόμους δὲ καὶ ψηφίσματα λεγόμενα ἢ γεγραμμένα οὔτε ὁρῶσιν οὔτε ἀκούουσι· σπουδαὶ δὲ ἐταιριῶν ἐπ' ἀρχάς καὶ σύνοδοι καὶ δεῖπνα καὶ σὺν αὐλητρίσι κῶμοι, οὐδὲ ὄναρ πράττειν προσίσταται αὐτοῖς. εὖ δὲ ἢ κακῶς τις γέγονεν ἐν πόλει, ἢ τί τῷ κακὸν ἐστὶν ἐκ προγόνων γεγονὸς ἢ πρὸς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, μᾶλλον αὐτὸν λέληθεν ἢ οἱ τῆς θαλάττης λεγόμενοι χόες. καὶ ταῦτα E πάντ' οὐδ' ὅτι οὐκ οἶδεν, οἶδεν· οὐδὲ γὰρ αὐτῶν ἀπέχεται τοῦ εὐδοκιμεῖν χάριν, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ καὶ ἐπιδημεῖ, ἡ δὲ διάνοια, ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ καὶ οὐδέν, ἀτιμάσασα πανταχῇ φέρεται κατὰ Πίνδαρον, τά τε γὰρ ὑπένερθε καὶ τὰ ἐπίπεδα

oda jutottak, hogy mire belőlők, mint ifjakkól, férfiak válnak, B
 semminemű egészséges gondolat nincs bennök, noha hatalmas és
 okos embereknek tartják is magukat. S ilyenek ezek az emberek
 édes Theodoros. Akarod-e már most, hogy a mi osztályunkból
 vegyük embereinket, vagy ne bántsuk őket és forduljunk vissza
 vizsgálódásunk tárgyához, hogy valamiképpen — a mit csak éppen
 most említettünk — vissza ne éljünk a vizsgálódásainkban élvez-
 hető szabadsággal és fesztelenséggel?

THEOD. Éppen nem édes Sokrates. Bizony csak vegyük elő
 őket. Igen helyesen mondtad, hogy mi, a kik ehhez az osztály- C
 hoz tartozunk, nem vagyunk vizsgálódásainknak alárendelve, sőt
 inkább vizsgálódásaink a mi rabszolgáink s mindegyikök türelem-
 mel várja, a míg be nem fejezzük őket. Nálunk nincs sem bíró,
 sem néző, mint a költőknél, megbízva azzal, hogy nekünk szemre-
 hányást tegyen, vagy parancsokat osztogasson.

XXIV. SOKR. Beszéljünk hát — ha már neked úgy tetszik, — s
 ez egészen rendjén is van — a filozófia mestereiről. Minek ugyanis
 szót vesztegetni azokra, a kik csak úgy immel-ámmal szoktak fog-
 lalkozni a filozófiával? Ezek a mesterek pl. gyerek-koruktól itt
 nőve fel, még csak azt sem tudják, melyik út vezet a piacra, hol
 lehet a törvényszék, hol a tanácsház, vagy más valamelyik gyüle- D
 kezőhely a polgárok számára. Kihirdetett vagy írott törvényekről
 és néphatározatokról sem nem hallottak, sem nem láttak még
 semmit. A pajtáskodóknak hivatalkereső sürgésére-forgására, a
 gyűlésekre, a lakomákra, a fuvola hangjaival kísért éjjeli dobzódá-
 sokra még álmukban sem jut eszökbe gondolni. Arról pedig, hogy
 valaki magas vagy alacsony származású-e a városban, vagy hogy
 van-e az egyiken, vagy a másikon őseiről, atyjáról vagy anyjáról
 rámaradt valami szennyfolt, még kevesebbet tudnak, mint arról,
 hogy — a mint mondani szokták — hány csepp víz van a tenger-
 ben. Sőt még arról sem tudnak semmit, hogy ők mindezt nem
 tudják. S ennek nem is az ő jó hírok-nevők az oka, hanem az, E
 hogy valósággal csak a testök van itt jelen és érzi magát itthono-
 san a városban, a lelkök pedig mindezt semmit sem érő csekély-
 ségnek tartja s a mint Pindaros mondja, megvetve az ilyes dolgo-
 kat, körös-körül lebeg a mindenségben, megméri a földet mélysé-

γεωμετροῦσα, οὐρανοῦ τε ὑπὲρ ἀστρονομοῦσα, καὶ πᾶσαν πάντῃ
 174 φύσιν ἐρευνωμένη τῶν ὄντων ἐκάστου ὅλου, εἰς τῶν ἐγγύς
 οὐδὲν αὐτὴν συγκαθιεῖσα.

Θεα Πῶς τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες;

Σω. Ὡσπερ καὶ Θαλῆν ἀστρονομοῦντα, ὦ Θεόδωρε, καὶ
 ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ, Θράττα τις ἐμμελὴς καὶ
 χάριεσσα θεραπαινὶς ἀποσκῶψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ
 προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας
 λανθάνοι αὐτόν. ταῦτόν δὲ ἀρκεῖ σκῶμμα ἐπὶ πάντας ὅσοι ἐν
 Β φιλοσοφίᾳ διάγουσι. τῷ γὰρ ὄντι τὸν τοιοῦτον ὁ μὲν πλη-
 σίον καὶ ὁ γείτων λέληθεν, οὐ μόνον ὅ τι πράττει, ἀλλ'
 ὀλίγου καὶ εἰ ἄνθρωπός ἐστιν ἢ τι ἄλλο θρέμμα· τί δέ ποτ'
 ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ τί τῇ τοιαύτῃ φύσει προσήκει διάφορον
 τῶν ἄλλων ποιεῖν ἢ πάσχειν, ζητεῖ τε καὶ πράγματ' ἔχει διε-
 ρευνώμενος. μανθάνεις γάρ που, ὦ Θεόδωρε· ἢ οὐ;

Θεο. Ἐγωγε· καὶ ἀληθῆ λέγεις.

Σω. Τοιγάρτοι, ὦ φίλε, ἰδίᾳ τε συγγιγνόμενος ὁ τοιοῦτος
 C ἐκάστῳ καὶ δημοσίᾳ, ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅταν ἐν δικα-
 στηρίῳ ἢ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ
 τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχεσθαι οὐ μόνον Θράτ-
 ταις ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά τε καὶ πᾶσαν ἀπο-
 ρίαν ἐμπίπτων ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχημოსύνη δεινὴ, δόξαν
 ἀβελτερίας παρεχομένη. ἐν τε γὰρ ταῖς λοιδορίαις ἴδιον ἔχει
 οὐδένα λοιδορεῖν οὐδέν, ἅτ' οὐκ εἰδὼς κακὸν οὐδὲν οὐδενὸς ἐκ
 D τοῦ μὴ μεμελετηκέναι· ἀπορῶν οὖν γελοῖος φαίνεται· ἐν τε
 τοῖς ἐπαίνοις καὶ ταῖς τῶν ἄλλων μεγαλαυχίαις, οὐ προσ-
 ποιήτως, ἀλλὰ τῷ ὄντι γελῶν ἐνδῆλος γιγνόμενος ληρώ-
 δης δοκεῖ εἶναι. τύραννόν τε γὰρ ἢ βασιλέα ἐγκωμιαζόμενον

gében és szélességében, kiszámítja a csillagok járását az égen s átvizsgálja mindenütt mindennek, a mi a mindenségben van, az egész természetét — de a mi éppen a szeme előtt van, ahhoz egy-
174
általában le nem ereszkedik.

THEOD. Hogy érted ezt, édes Sokrates ?

SOKR. Ugy, a hogy a monda szerint egy okos és vicces thrák szolgáló értette, édes Theodoros, a ki a csillagok járására figyelő Thalest, mivel, a míg a csillagokat leste, egy gödörbe bukkott, ezzel tette nevetségessé: hogy mi történik az égen, azt minden áron tudni szeretné, de hogy mi van előtte, a lábai alatt, arról semmit sem tud. Szakasztott ez a gúny illik minden olyan emberre is, a ki a filozófiával foglalkozik Mert az ilyen valósággal B semmit sem tud arról, a mi hozzá legközelebb, éppen a szemei előtt van. S nemcsak, hogy arról nincs tudomása, hogy mit cselekszik, hanem talán még arról sincs, hogy fiú-e vagy leány. De hogy mi valójában az ember és hogy az ilyen természetű lénynek mit illik másképpen cselekedni vagy szenvedni, mint másoknak, azt igenis kutatja és nem ismer fáradságot a kifürkészésében. Megértettél, úgy-e édes Theodoros ? vagy nem ?

THEOD. Egészen meg. S azt mondom, hogy igazad van.

SOKR. Ezért is az ilyen ember, édesem, ha akár magán, akár nyilvános úton érintkezésbe jut valakivel, vagy ha a törvény-C szék előtt és más valahol kénytelen oly dolgokról beszélni, a melyek ott a lábánál és a szeme előtt történnek, — a mint már előbb is mondtam — nevetségessé válik nem csak a thrák szolgálók előtt, hanem a többi emberek előtt is, a mikor csupa tapasztatlanságból, rettenetes zavarában egyik gödörből a másikba esik. S ez az ügyetlensége veszedelmes reá nézve: azt a véleményt ébreszti ugyanis, hogy javíthatatlan. A mikor pl. mások legyalázására kerül a sor, ő voltaképpen senkire semminemű becsmérő kifejezést nem talál; mert hát senkiről sem tud valami rosszat, mivel ezzel sòhasem törődött. Így lesz tudatlanságból nevetségessé. Mikor D pedig másokat dicsérnek vagy éig magasztalnak, akkor csakhamar kiderül, hogy ő nem tetteti magát, hanem igenis valósággal nevet. S ez úgy tünteti fel őt, mintha együgyű volna. Ha pl. hallja, hogy egy urat, vagy egy királyt magasztalnak előtte, akkor úgy tetszik

ἕνα τῶν νομέων, οἷον συβώτην ἢ ποιμένα ἢ τινα βουκόλον ἡγεῖται ἀκούειν εὐδαιμονιζόμενον πολὺ βδάλλοντα· δυσκολώτερον δὲ ἐκείνων ζῶον καὶ ἐπιβουλότερον ποιμαίνειν τε καὶ βδάλλειν νομίζει αὐτούς, ἄγροικον δὲ καὶ ἀπαιδευτον ὑπὸ ἀσχολίας οὐδὲν ἦττον τῶν νομέων τὸν τοιοῦτον ἀναγκαῖον γίνεσθαι, Ε σῆκόν ἐν ὄρει τὸ τεῖχος περιβεβλημένον. γῆς δὲ ὅταν μυρία πλέθρα ἢ ἔτι πλείω ἀκούσῃ ὥς τις ἄρα κεκτημένος θαυμαστὰ πλήθει κέκτηται, πάνσμιχρα δοκεῖ ἀκούειν εἰς ἅπασαν εἰωθὼς τὴν γῆν βλέπειν. τὰ δὲ δὴ γένη ὑμνούντων, ὥς γενναῖός τις ἑπτὰ πάππους πλουσίους ἔχων ἀποφῆναι, παντάπασιν ἀμβλὺ
175 καὶ ἐπὶ σμικρὸν ὀρώντων ἡγεῖται τὸν ἔπαινον, ὑπὸ ἀπαιδευσίας οὐ δυναμένων εἰς τὸ πᾶν αἰεὶ βλέπειν οὐδὲ λογίζεσθαι ὅτι πάππων καὶ προγόνων μυριάδες ἐκάστη γεγόνασιν ἀναρίθμητοι, ἐν αἷς πλούσιοι καὶ πτωχοὶ καὶ βασιλεῖς καὶ δοῦλοι βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες πολλάκις μυριοὶ γεγόνασιν ὁμοῦν, ἀλλ' ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσι καταλόγῳ προγόνων σεμνυνομένων καὶ ἀναφερόντων εἰς Ἡρακλέα τὸν Ἀμφιτρώωνος ἄτοπα αὐτῷ καταφαίνεται τῆς
 Β σμικρολογίας, ὅτι δὲ ὁ ἀπ' Ἀμφιτρώωνος εἰς τὸ ἄνω πεντεκαιεικοστὸς τοιοῦτος ἦν, οἷα συνέβαινεν αὐτῷ τύχῃ, καὶ ὁ πεντηκοστὸς ἀπ' αὐτοῦ, γελᾷ οὐ δυναμένων λογίζεσθαί τε καὶ χαυνότητα ἀνοήτου ψυχῆς ἀπαλλάττειν. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις ὁ τοιοῦτος ὑπὸ τῶν πολλῶν καταγελάται, τὰ μὲν ὑπερηφάνος ἔχων, ὥς δοκεῖ, τὰ δ' ἐν ποσὶν ἀγνοῶν τε καὶ ἐν ἐκάστοις ἀπορῶν.

Θεο. Παντάπασι τὰ γινόμενα λέγεις, ὦ Σώκρατες.

XXV. Σω. Ὅταν δέ γέ τινα αὐτός, ὦ φίλε, ἐλκύσῃ
 C ἄνω, καὶ ἐθελήσῃ τις αὐτῷ ἐκβῆναι ἐκ τοῦ τί ἐγὼ σὲ ἀδικῶ ἢ σὺ ἐμέ; εἰς σκέψιν αὐτῆς δικαιοσύνης τε καὶ ἀδικίας, τί τε ἑκάτερον αὐτοῖν καὶ τί τῶν πάντων ἢ ἀλλήλων διαφέρετον; ἢ ἐκ τοῦ εἰ βασιλεὺς εὐδαίμων κεκτημένος [τ' αὖ] πολὺ χρυσίον. βασιλείας περὶ καὶ ἀνθρωπίνης ὅλως εὐδαιμονίας καὶ

neki, mintha csak azt hallaná, hogy egy pásztort pl. kondást, juhászt vagy gulyást magasztalnának azért, hogy jól tud fejni. Csakis azt gondolja hozzá, hogy azok ingerlékenyebb és ravaszabb állatokat őriznek és fejnek, mint ezek, és hogy az ilyen embereknek örökös elfoglaltságuk miatt szükségképp szakasztott olyan durva és tanulatlan embereknek kell lenniök, a milyenek a pásztorok. E Hiszen az ő akluk is hegyen épült és falakkal van körülveve. S ha azt hallja, hogy valakinek pl. ötezer hold földje, tehát igen nagy vagyona van, akkor úgy tetszik neki, mintha ez csak potomság volna, mert ő már megszokta, hogy csak az egész földet nézze. Mikor pedig valakinek a nemzetségét magasztalják, hogy milyen előkelő származású, hét gazdag őst képes felmutatni, akkor ő ezt a dicséretet csakis az együgyű rövidlátók számára valónak tartja, a kik t. i. csupán csak azért, mert nincs elég műveltségök, nem 175 birják tekintetöket az egész mindenségre fordítani s meggondolni, hogy mindegyikünknek ezer meg ezer ősök és dédapánk van, közöttük gazdagok, szegények, királyok, rabszolgák, idegenek és görögök, sokszor százan és százan. Azt pedig, hogy valaki a családfáját egész a huszonötödik ízig terjeszti ki s Heraklesig, Amphitryon fiáig viszi fel, már együgyű gyerekeskedésnek nézi s nevet rajta, hogy az ilyen ember nem tudja belátni, hogy végre is B Amphitryonnak a huszonötödik, sőt még az ötvenedik őse is csak olyan ember volt, mint akárki más a világon, s hogy ezt belátva nem tud felhagyni együgyű lelkének pöffeszkedésével. Sezt az embert minden ilyes dologban kineveti a tömeg, majd azért, mivel büszkének tartja, majd, mivelhogy a mi a lábai alatt van, azt nem ismeri; egyáltalában pedig azért, hogy mindenben tehetetlen.

THEOD. Tökéletesen a való életet fested, édes Sokrates.

xxv. SOKR. Ha azonban ő maga magához valakit felemel, édes barátom, ha t. i. valakinek kedve kerekedik ebből a tételből: C «mivel bántalak én meg téged, vagy te engem», kiindulva magát a jogosságot és jogtalanságot megvizsgálni, hogy micsoda is mind a kettő tulajdonképpen s miben különböznek egy a mástól, vagy minden mástól, — vagy ha éppen ezt a mondatot: «boldog az a király, a kinek sok az aranya», teszi valaki alapmondatává, hogy ezután a királyságról és általában az emberek szerencsés és szeren-

ἀθλιότητος ἐπὶ σκέψιν, ποίω τέ τινε ἐστὸν καὶ τίνα τρόπον ἀνθρώπου φύσει προτῇκει τὸ μὲν κτήσασθαι αὐτοῖν, τὸ δὲ ἀποφυγεῖν — περὶ τούτων ἀπάντων ὅταν αὖ δέῃ λόγον διδόναι.

Δυναὶ τὸν σμικρὸν ἐκείνον τὴν ψυχὴν καὶ δριμύνην καὶ δικανικὴν, πάλιν αὖ τὰ ἀντίστροφα ἀποδίδωσιν· ἱλιγγίων τε ἀφ' ὕψηλόν κρεμασθεῖς καὶ βλέπων μετέωρος ἄνωθεν ὑπὸ ἀηθείας ἀδημονῶν τε καὶ ἀπορῶν καὶ βαρβαρίζων γέλωτα θοράτταις μὲν οὐ παρέχει οὐδ' ἄλλῃ ἀπαιδεύτῳ οὐδενί, οὐ γὰρ αἰσθάνονται, τοῖς δ' ἐναντίως ἢ ὡς ἀνδραπόδοις τραφεῖσιν ἅπασιν. οὗτος δὲ ἑκάτερου τρόπος, ὃ Θεόδωρε, ὁ μὲν τῷ ὄντι ἐν ἐλευθερίᾳ τε καὶ ἐσχολῇ τεθραμμένον, ὃν δὲ φιλόσοφον καλεῖς, ᾧ ἀνεμέσσητον εὐήθει δοκεῖν καὶ οὐδενί εἶναι, ὅταν εἰς δουρικὰ ἐμπέσῃ διακονήματα, οἷον στρωματόδεσμον μὴ ἐπισταμένου συσκευάσασθαι μηδὲ ὄψον ἡδῦναι ἢ θῶπας λόγους· ὁ δ' αὖ τὰ μὲν τοιαῦτα πάντα δυνάμενον τορῶς τε καὶ ὀξέως διακονεῖν, ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένου ἐπιδέξια ἐλευθέρως οὐδέ γ' 176 ἁρμονίαν λόγων λαβόντος ὀρθῶς ὑμνήσαι θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν εὐδαιμόνων βίον ἀληθῆ.

Θεο. Εἰ πάντας, ὃ Σώκρατες, πείθοις ἃ λέγεις ὥσπερ ἐμέ, πλείων ἂν εἰρήνῃ καὶ κακὰ ἐλάττω κατ' ἀνθρώπους εἶη.

Σω. Ἄλλ' οὐτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὃ Θεόδωρε· ὑπεναντίον γάρ τι τῷ ἀγαθῷ ἀεὶ εἶναι ἀνάγκη· οὐτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρύσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκείσε φεύγειν ὅ τι τάχιστα. φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. ἀλλὰ γάρ, ὃ ἄριστε, οὐ πάνυ ῥάδιον πείσαι ὥς ἄρα οὐχ ὧν ἔνεκα

csétlen helyzetéről, az ő minéműségükről s arról a szempontról, a mely szerint az ember természetében rejlik, hogy az egyiket keresi, a másikat pedig kerüli, fejtegetésekbe bocsájtkozzék — mondom, ha viszont ezekről a dolgokról kell ennek a kislelkű, csípős szavú, D pörösködésekben jártas embernek számot adnia: akkor aztán ő már készen áll a felelettel. Amaz pedig csak úgy szédül ilyenkor, mikor ott kell lebegnie a magasban s alá pillantania onnan a szédítő magasságból s csakúgy szorúl a szíve meg nem szokott, kényes helyzetében s a nyelve össze-vissza hebeg — s ilyenkor bezzeg ő a neveltség tárgya, persze nem thrák szolgálok, vagy más műveletlen népség előtt, — hiszen ezek nem is konyítanak mindehhez — hanem igenis minden olyan ember előtt, a ki nem rabszolga módjára, hanem egészen ellenkezően van nevelve. Ime, ez jellemzi őket kettejüket, édes Theodoros. Az egyiket az, hogy valódi szabadságban és nyugalomban nevelkedett. Te filozófusnak nevezed őt. E Az ő fejére nem hoz szégyent, ha együgyűnek és használhatatlannak látszik, mikor rabszolgáknak való munkára talál, pl. hogy nem ért a podgyászoláshoz, az étel-sózáshoz, vagy a hizelgés-gyártáshoz. A másikat viszont az jellemzi, hogy mindezzel a mesterséggel nagyon finoman és hamarosan tud bánni, de különben meg nem is konyít ahhoz, hogy lakomák alkalmával férfiasan és sikerrel komoly beszédbe ereszkedjék, annál kevésbbé pedig ahhoz, hogy beszédjében a művészi hangot eltalálva megfelelően dic-őitse az istenek és a dicső férfiak derék életét.

176

THEOD. Ha mindenkit úgy meg tudnál győzni szavaid igazságáról, mint engem, édes Sokrates, akkor több jó és kevesebb rossz uralkodnék az emberek között.

SOKR. Hja, édes Theodoros, a rossz sem ki nem veszhet soha, — hiszen a jónak kell, hogy ellentéte is legyen — sem az istenekhez át nem költözködhetik, mert az a rendeltetése, hogy a halandók között és ezen a vidéken kóboroljon. Éppen ezért rajta kell lennünk, hogy innen mentől előbb máshova fussunk. A futás B útja pedig az, hogy mentől hasonlóbba legyünk az istenekhez. S ez a hasonlóság abban áll, hogy tudatosan igazságosak legyünk és vallásosak. De korántsem olyan könnyű dolog ám, drága barátom, megértetni valakivel, hogy nem olyan czélból kell ezt az

οἱ πολλοὶ φασὶ δεῖν πονηρίαν μὲν φεύγειν, ἀρετὴν δὲ διώκειν, τούτων χάριν τὸ μὲν ἐπιτηδευτέον, τὸ δ' οὐ, ἵνα μὴ κακὸς καὶ ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ εἶναι· ταῦτα γὰρ ἐστὶν ὁ λεγόμενος γραῶν ὕβρις, ὡς ἐμοὶ φαίνεται· τὸ δὲ ἀληθὲς ὧδε λέγωμεν.

C θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἶόν τε δικαιοτάτος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὐτῷ γένηται ὃ τι δικαιοτάτος. περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρὸς καὶ οὐδενία τε καὶ ἀνανδρία. ἡ μὲν γὰρ τούτου γῶσις σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἄγνοια ἀμαθία καὶ κακία ἐναργής· αἱ δ' ἄλλαι δεινότητές τε δοκοῦσαι καὶ σοφαί ἐν μὲν πολιτικαῖς θυναστείαις γιγνόμεναι φορτικαί, ἐν δὲ τέχναις βάνουσαι. τῷ οὖν ἀδικοῦντι καὶ ἀνό-
D σια λέγοντι ἢ πράττοντι μακρῷ ἄριστ' ἔχει τὸ μὴ συγχωρεῖν δεινῷ ὑπὸ πανουργίας εἶναι· ἀγάλλονται γὰρ τῷ ὀνειδεῖ, καὶ οἶονται ἀκοῦειν ὅτι οὐ λήροί εἰσι, γῆς ἄλλως ἄχθῃ, ἀλλ' ἄνδρες οἷους δεῖ ἐν πόλει τοὺς σωθησομένους. λεκτέον οὖν τάληθές, ὅτι τοσοῦτῳ μᾶλλον εἰσιν οἱ οὐκ οἶονται, ὅτι οὐχὶ οἶονται. ἀγνοοῦσι γὰρ ζημίαν ἀδικίας, ὃ δεῖ ἥκιστα ἀγνοεῖν. οὐ γὰρ ἐστὶν ἦν δοκοῦσι, πληγαί τε καὶ θάνατοι, ὧν ἐνίοτε πάσχουσιν οὐδὲν ἀδικοῦντες, ἀλλὰ ἦν ἀδύνατον ἐκφυγεῖν.

E Θεο. Τίνα δὴ λέγεις;

Σω. Παραδειγμάτων, ὧ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἐστώτων, τοῦ μὲν θεοῦ εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου ἀθλιωτάτου, οὐχ ὁρῶντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἡλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας λανθάνουσι τῷ μὲν ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους πράξεις, 177 τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι. οὗ δὴ τίνουσι δίκην ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ὃ ὁμοιοῦνται· ἐὰν δ' εἴπωμεν ὅτι, ἂν μὴ ἀπαλλαγῶσι

életmódot követnünk, a minőből az emberek általában gondolják, hogy a gonoszságot kerülni s az erényt keresni kell, t. i. abból a célból, hogy ne gonosznak, hanem jónak lássék az ember. Ez a vén asszonyok bogara. Legalább a mint én tudom, így szokták nevezni. Az igazat itt így kell felfognunk. Az isten soha és semmiféle körülmények között nem lehet jogtalanzkodó, hanem mindég a lehető legigazságosabb; és semmiben sem hasonlíthatunk hozzá C jobban, mintha mi is mentől igazságosabbakká leszünk. S ettől függ a férfúnak igazi deréksége, vagy semmirevaló, haszontalan volta. Ennek a belátása bölcsesség és igazi erény; a be nem látása tudatlanság és határozott gonoszság. A többi látszatos derékségek és bölcseségek pedig a társadalmi szereplésben visszatetszők s a mesterségek gyakorlásában lealacsonyítók. Ezért is a legislegjobban cselekszünk akkor, ha az olyan embernél, a ki igazságtalan és istentelen dolgokat beszél és cselekszik, e miatt a gonoszsága miatt D éppenséggel semminemű derékséget nem tételezünk fel. Mert ők még a korhólásra is sokat tartanak s azt hiszik, az a hír kering róluk, hogy nem üres fejű fecsegők, a kik csak terhére vannak a földnek, hanem derék férfiak, a kikről az állam tartja kötelességének gondoskodni. Meg kell nekik az igazat őszintén mondani, hogy t. i. annál inkább olyanok, a milyeneknek magukat nem tartják, már csak azért is, mivel magukat ilyeneknek nem tartják. Hiszen nem ismerik — a mit pedig leginkább kellene ismer- niök — a jogtalanság büntetését. Ez nem a verésben vagy a meg- ölésben rejlik, a mint ők képzelik, — a mit néha-néha, a nélkül hogy jogtalanzkodtak volna, kell egyeseknek elszenvedniök — ellen- kézőleg az a büntetés ez, a mely elől egyáltalában nem lehet elme- nekülni.

E

THEOD. S melyik büntetést gondolod?

SOKR. Az életben találhatunk rá elég példát, édesem, hogy az istenes ember igen boldog, az istentelen pedig igen boldog- talan. De ezek ezt mind nem látják. Együgyűségökben és igen nagy fokú értelmetlenségökben nem veszik észre, hogy jogtalan- kodó tetteik miatt ehhez hasonlítanak és éppen nem ahhoz. Bü- 177 tetésül azután még éltökben annak a sorsára jutnak, a kihez ha- sonlítanak. Ha az ilyeneknek azt mondjuk, hogy, ha fel nem hagy-

τῆς δεινότητος, καὶ τελευτήσαντας αὐτοὺς ἐκεῖνος μὲν ὁ τῶν κακῶν καθαρὸς τόπος οὐ δέξεται, ἐνθάδε δὲ τὴν αὐτοῖς ὁμοιότητα τῆς διαγωγῆς αἰεὶ ἔξουσιν, κακοὶ κακοῖς συνόντες, ταῦτα δὲ καὶ παντάπασιν ὥς δεινοὶ καὶ πανοῦργοι ἀνοήτων τινῶν ἀκούσονται.

Θεο. Καὶ μάλα δῆ, ὦ Σώκρατες.

- B Σω. Οἶδά τοι, ὦ ἐταῖρε. ἐν μέντοι τι αὐτοῖς συμβέβηκεν, ὅτι ἂν ἰδίᾳ λόγον δέῃ δοῦναί τε καὶ δέξασθαι περὶ ὧν φέγουσι, καὶ ἐθελήσωσιν ἀνδρικῶς πολὺν χρόνον ὑπομεῖναι καὶ μὴ ἀνάνδρως φεύγειν, τότε ἀτόπως, ὦ δαιμόνιε, τελευτῶντες οὐκ ἀρέσκουσιν αὐτοὶ αὐτοῖς περὶ ὧν λέγουσι, καὶ ἡ ῥητορικὴ ἐκείνη πως ἀπομαραίνεται, ὥστε παίδων μηδὲν δοκεῖν διαφέρειν. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπειδὴ καὶ πάρεργα τυγχάνει
- C λεγόμενα, ἀποστῶμεν· εἰ δὲ μή, πλείω αἰεὶ ἐπιρρέοντα καταχώσει ἡμῶν τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον· ἐπὶ δὲ τὰ ἔμπροσθεν ἴωμεν, εἰ καὶ σοὶ δοκεῖ.

Θεο. Ἐμοὶ μὲν τὰ τοιαῦτα, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἀηδέστερα ἀκούειν· ῥᾶν γὰρ τηλικῶδε ὄντι ἐπακολουθεῖν· εἰ μέντοι δοκεῖ, πάλιν ἐπανίωμεν.

- XXVI. Σω. Οὐκοῦν ἐνταῦθά που ἤμεν τοῦ λόγου, ἐν ᾧ ἔφαμεν τοὺς τὴν φερομένην οὐσίαν λέγοντας, καὶ τὸ αἰεὶ δοκοῦν ἐκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι· τούτῳ ᾧ δοκεῖ, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἐθέλειν διισχυρίζεσθαι, καὶ ὧχ ἥμιστα περὶ τὰ δίκαια, ὥς
- D παντὸς μᾶλλον, ἃ ἂν θῆται πόλις δόξαντα αὐτῇ, ταῦτα καὶ ἔστι δίκαια τῇ θεμένῃ, ἕωςπερ ἂν κέηται· περὶ δὲ τὰ γαθοῦ οὐδένα ἀνδρεῖον ἔθ' οὕτως εἶναι, ὥστε τολμᾶν διαμάχεσθαι ὅτι ἃ ἂν καὶ ὠφέλιμα οἰηθεῖσα πόλις ἑαυτῇ θῆται, καὶ ἔστι τοσοῦτον χρόνον ὅσον ἂν κέηται ὠφέλιμα, πλὴν εἴ τις τὸ ὄνομα λέγοι· τοῦτο δὲ που σκῶμμ' ἂν εἴη πρὸς ὃ λέγομεν. οὐχί;

nak mostani derékségökkal, haláluk után zárt ajtókra találnak a minden rossztól tiszta helyen s itt kell majd örökké, még pedig az ő éltök módjának megfelelő sorsban élniök s mint rosszaknak a rosszakkal társalogniök: akkor ők mindezt általában csakis úgy hallgatják meg, mint a hogy az esztelenek szavait szokták azok, a kik magukat tekintélyes és ügyes embereknek tartják.

THEOD. Biz' ez úgy van, édes Sokrates.

SOKR. Tudom, édes barátom. Egy következménye mégis B van ennek rájok nézve. Ha t. i. ők egyenként társalgásba bocsájtkoznak és válaszolnak olyas dolgokra nézve, a miket ócsárolnak s azután az a feltett szándékuk van, hogy férfiasan, sokáig megállják a sarat s nem futnak el gyáván a társalgás elől: akkor azután drága barátom, nem igen tetszenek ám ők önnönmaguknak a társalgás végeztével még pedig a miatt, a mit mondtak; s az ő szónoki művészetök úgy leapad, hogy egészen gyermekeknek tünnek fel. De hagyjuk abba ezt a tárgyat; úgyis csak mellékesen tértünk ki reá. Különben még megeshetik, hogy a fel-feltolakodó kérdések nagy bősége el talál bennünket terelni felvett, eredeti tárgyunktól. C Kezdjük el újból előbbi vitapontunkat, ha ugyan neked nincs ellene kifogásod.

THEOD. Nekem szintén nem kellemetlen valamit hallani róla, édes Sokrates, s mint afféle jól meglett embernek nem is olyan fáradságos követni a fejtegetést. Ha tehát tetszik, kezdjük el újra.

XXVI. SOKR. Ott hagytuk el, nemde, a kérdést, a hol azt mondtuk, hogy azok, kik a változó létet állítják és azt, hogy kinek-kinek a számára *létezik* is az, a mi neki *jelentkezik* — mondom, hogy azok minden más esetben, s különösen pedig a jogi dolgokban, szintén azt akarják határozottan állítani, hogy mindenesetre *jogos* D az államra nézve az, a mit valamelyik állam magamagának *jogosnak* képzel, még pedig mindaddig, a míg ő érvényben hagyja? De a mi a *jót* illeti, már senki sem annyira merész, hogy védeni merné azt az állítást, hogy a mit valamely állam *hasznosnak* gondol és tart a maga számára, az valóban *hasznos* is ő rá nézve még pedig mindaddig, a míg csak ő ennek tartja. Kivévén, ha csak valaki magát a szót nem akarná mondani. Ez azonban mégis csak tréfának tünnek fel a mi vizsgálódásunkkal szemben, úgy-e?

Θεο. Πάνυ γε.

E Σω. Μή γάρ λεγέτω τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ὃ ὀνομαζόμενον θεωρεῖται.

Θεο. Μή γάρ.

Σω. Ἄλλ' ὃ ἂν τοῦτο ὀνομάζῃ, τούτου δὴ που στοχάζεται νομοθετουμένη, καὶ πάντας τοὺς νόμους, καθ' ὅσον οἴεται τε καὶ δύναται. ὡς ὠφελιμωτάτους ἑαυτῇ τίθεται· ἢ πρὸς ἄλλο τι βλέπουσα νομοθετεῖται;

178 Θεο. Οὐδαμῶς.

Σω. Ἡ οὖν καὶ τυγχάνει αἰεὶ, ἢ πολλὰ καὶ διαμαρτάνει ἐκάστη;

Θεο. Οἶμαι ἔγωγε καὶ ἀμαρτάνειν.

Σω. Ἐτι τοίνυν ἐνθένδε ἂν μᾶλλον πᾶς τις ὁμολογήσειε ταῦτά ταῦτα, εἰ περὶ παντός τις τοῦ εἶδους ἐρωτῇ, ἐν ᾧ καὶ τὸ ὠφελίμον τυγχάνει ὄν. ἔστι δέ που τὸ περὶ τὸν μέλλοντα χρόνον, ὅταν γὰρ νομοθετώμεθα, ὡς ἐσομένους ὠφελίμους τοὺς νόμους τιθέμεθα εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. τοῦτο δὲ μέλλον ὀρθῶς ἂν λέγοιμεν.

B Θεο. Πάνυ γε.

Σω. Ἰθὶ δὴ, οὕτως ἐρωτῶμεν Πρωταγόραν ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἐκείνῳ τὰ αὐτὰ λεγόντων· πάντων μέτρον ἄνθρωπός ἐστιν, ὡς φατέ, ὦ Πρωταγόρα, λευκῶν, βαρέων, κούφων. οὐδενὸς ὅτου οὐ τῶν τοιοῦτων· ἔχων γὰρ αὐτῶν τὸ κριτήριον ἐν αὐτῷ, οἷα πάσχει τοιαῦτα οἰόμενος, ἀληθῆ τε οἴεται αὐτῷ καὶ ὄντα. οὐχ οὕτως;

Θεο. Οὕτως.

Σω. Ἡ καὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι. φήσομεν, ὦ Πρω-
C ταγόρα, ἔχει τὸ κριτήριον ἐν αὐτῷ, καὶ οἷα ἂν οἰηθῇ ἔσεσθαι, ταῦτα καὶ γίγνεται ἐκείνῳ τῷ οἰηθέντι; οἷον θερμά, ἂρ' ὅταν τις οἰηθῇ ἰδιώτης αὐτὸν πυρετὸν λήψεσθαι καὶ ἔσεσθαι ταύτην τὴν θερμότητα, καὶ ἕτερος, ἱατρός δέ, ἀντοιηθῇ, κατὰ τὴν ποτέρου δόξαν φῶμεν τὸ μέλλον ἀποβήσεσθαι; ἢ κατὰ τὴν ἀμφοτέρων, καὶ τῷ μὲν ἱατρῷ

THEOD. Mindenesetre.

SOKR. Mert nem a szót kell megnevezni, hanem magát a E szóban kifejezett *dolgot*.

THEOD. Persze, hogy nem a szót.

SOKR. Már pedig minden állam azt szeretné törvényeivel elérni, a mit a *szón* gondol. Éppen ezért mindegyikök belátása és ereje szerint mentől hasznosabbá iparkodik valamennyi törvényét tenni. Vagy talán valami más célból alkotják a törvényeket?

THEOD. Oh, éppen nem.

SOKR. S vajjon sikerül-e ez valamennyiöknek, vagy egyikök és másikkok itt-ott bakot is lő?

THEOD. Én bizony azt hiszem, hogy hébe-korba meg-meg-téved.

SOKR. S a mi ezt a dolgot illeti, kiki még jobban helyeselné akkor, ha azt az egész *fogalmat* kérdezné, a mely éppen a hasznosat is magába foglalja. De hát ez már a jövőre vonatkozik. Mert ha mi törvényeket alkotunk, akkor úgy alkotjuk őket, hogy csak ezutánra legyenek hasznosak. Már pedig ezt helyesen nevezük *jövőnek*.

THEOD. Egészen helyesen.

SOKR. Rajta tehát, kérdezzük meg Protagorast, vagy egy más valakit, a ki ugyanazt állítja, a mit ő: Ti azt állítjátok, édes Protagoras, hogy minden dolognak a mértéke az ember, a fehérnek, a súlyosnak, a könnyűnek, egy szóval minden efféle dolognak. S mert megvan benne az ő kritériumuk arra nézve, hogy mindent olyannak tartson, a milyennek érzékeivel észreveszi, *igaznak* és *létezőnek* gondolja el valamennyit. Vagy nem így van?

THEOD. Egészen így.

SOKR. S vajjon megvan-e benne annak a kritériuma is, édes Protagoras, — mondhatnók ezután — hogy mi történik majd a C jövőben s hogy szakasztott úgy is történik-e neki minden, a hogy ő gondolja? Így pl. a forróság. Ha egy laikus azt gondolja pl. hogy neki láza lesz s hogy megkapja ezt a forróságot, egy másik pedig, t. i. az orvos, éppen az ellenkezőt hiszi: mi mit állítunk akkor? Azt-e, hogy csak az egyiknek a véleménye szerint fog a jövő kiütni, vagy hogy mind a kettőé szerint? Még pedig, hogy az orvos előtt

178

B

C

οὐ θερμὸς οὐδὲ πυρέττων γενήσεται, ἑαυτῷ δὲ ἀμφοτέρω ;

Θεο. Γελοῖον μὲντ' ἂν εἶη.

Σω. Ἄλλ', οἶμαι, περὶ οἴνου γλυκύτητος καὶ αὐστηρότητος μελλούσης ἔσεσθαι ἢ τοῦ γεωργοῦ δόξα, ἀλλ' οὐχ ἢ τοῦ κιθαριστοῦ, κυρία.

Θεο. Τί μήν :

Σω. Οὐδ' ἂν αὖ περὶ ἀναρμόστου τε καὶ εὐαρμόστου ἐσομένου παιδοτρίβης ἂν βέλτιον δοξάσεις μουσικοῦ, ὃ καὶ ἔπειτα αὐτῷ παιδοτρίβῃ δόξει εὐάρμοστον εἶναι.

Θεο. Οὐδαμῶς.

Σω. Οὐκοῦν καὶ τοῦ μέλλοντος ἐστιάσεσθαι μὴ μαγειρικοῦ ὄντος, σκευαζομένης θοίνης, ἀκυροτέρα ἢ κρίσις τῆς τοῦ ὀφιοποιοῦ περὶ τῆς ἐσομένης ἡδονῆς. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἤδη ὄντος ἐκάστω ἡδέος ἢ γεγονότος μηδὲν πω τῷ λόγῳ διαμαχώμεθα, ἀλλὰ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκάστω καὶ δόξειν καὶ ἔσεσθαι πότερον αὐτὸς αὐτῷ ἄριστος κριτής, ἢ σὺ, ὦ Πρωταγόρα, τό γε περὶ λόγους πιθανὸν ἐκάστω ἡμῶν ἐσόμενον εἰς δικαστήριον βέλτιον ἂν προδοξάσαις ἢ τῶν ἰδιωτῶν ὅστισοῦν ;

Θεο. Καὶ μάλα, ὦ Σώκρατες, τοῦτό γε σφόδρα ὑπισχνεῖτο πάντων διαφέρειν αὐτός.

Σω. Νῆ Δία, ὦ μέλε· ἢ οὐδεὶς γ' ἂν αὐτῷ διελέγετο διδούς πολὺ ἀργύριον, εἰ μὴ τοὺς συνόντας ἔπειθεν ὅτι καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι τε καὶ δόξειν οὔτε μάντις οὔτε τις ἄλλος ἄμεινον κρίνειεν ἂν ἢ αὐτός [αὐτῷ].

Θεο. Ἀληθέστατα.

Σω. Οὐκοῦν καὶ αἱ νομοθεσίαι καὶ τὸ ὠφέλιμον περὶ τὸ μέλλον ἐστί, καὶ πᾶς ἂν ὁμολογοῖ νομοθετουμένην πόλιν πολλάκις ἀνάγκην εἶναι τοῦ ὠφελιμωτάτου ἀποτυγχάνειν ;

Θεο. Μάλα γε.

Σω. Μετρίως ἄρα ἡμῖν πρὸς τὸν διδάσκαλόν σου εἰρήσε-

sem forróvá sem lázassá nem lesz, önmagában azonban igenis mind a kettő?

THEOD. Ez ugyan nevetséges volna.

SOKR. Szakasztott így — az én véleményem legalább ez — abban is, hogy a bor édes lesz-e vagy savanyú a jövőben, a bírásznak és nem a cziterásnak a véleménye a döntő?

THEOD. Már hogyan?

SOKR. Nemkülönben arra nézve is, hogy mi lesz összehangzó és nem összehangzó, nem a tornamesternek nyom többet a szava, hanem a zenésznek, úgy hogy azután maga a tornamester is összehangzónak találja majd azt, a mit ez.

THEOD. Bizony, nem a tornamesternek.

SOKR. S ha valaki nagy ebédet akar adni s nem ért az ételek készítéséhez, akkor az ő szava kevesebbet fog érni, mint a szakácmesteré, a készítendő lakomára nézve. Arról a kellemesről pedig, melyet kiki érez, vagy már érzett, éppenséggel ne is vitatkozzunk; E csakis arról szóljunk, a mely kinek-kinek a jövőben fog *jelentkezni és létezni*. Vajjon e tekintetben kiki a legjobb bírāja-e önnönmagának, vagy te, édes Protagoras, mégis csak jobban tudod előre megítélni, mint egy ehhez nem értő ember, hogy mit lehet mind-egyikünknek meggyőző erejűvé tenni beszéddel a bíróság előtt és mit nem?

THEOD. S különösen ebben a pontban volt ő híres arról, édes Sokrates, hogy mindenkit felülmult.

SOKR. Biz' isten úgy van, drága barátom. Hiszen senki sem társalgott volna vele és fizetett volna neki annyi sok pénzt, ha 179 nem tudta volna elhitetni kíséreeivel, hogy azt semmiféle jó vagy más valaki nem tudja olyan jól megítélni, mint éppen ő, hogy mi fog a jövőben történni vagy látszani.

THEOD. Tökéletesen igaz.

SOKR. S a törvények alkotása és a hasznos szintén a jövőt illetik, úgy-e? S mégis bárkicsoda is igazat ad abban, hogy egy törvényalkotó állam néha-néha szükségképp el-elnézi a leghasznosabbat.

THEOD. Még pedig nagyon is el.

SOKR. Joggal állíthatjuk tehát a te tanítóddal szemben,

Βται, ὅτι ἀνάγκη αὐτῷ ὁμολογεῖν σοφώτερόν τε ἄλλον ἄλλου εἶναι καὶ τὸν μὲν τοιοῦτον μέτρον εἶναι, ἐμοὶ δὲ τῷ ἀνεπιστήμονι μηδὲ ὅπωςτιοῦν ἀνάγκην εἶναι μέτρῳ γίνεσθαι, ὥς ἄρτι με ἠνάγκαζεν ὁ ὑπὲρ ἐκείνου λόγος, εἴτ' ἐβουλόμην εἶτε μή, τοιοῦτον εἶναι.

Θεο. Ἐκείνη μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, μάλιστα ἀλίσκεσθαι ὁ λόγος, ἀλίσκόμενος καὶ ταύτη, ἥ τὰς τῶν ἄλλων δόξας κυρίας ποιεῖ, αὐταὶ δὲ ἐφάνησαν τοὺς ἐκείνου λόγους οὐδαμῇ ἀληθεῖς ἡγοῦμεναι.

Σω. Πολλαχῇ, ὦ Θεόδωρε, καὶ ἄλλῃ ἂν τό γε τοιοῦτον ἀλοίῃ μὴ πᾶσαν παντὸς ἀληθῆ δόξαν εἶναι· περὶ δὲ τὸ παρὸν ἐκάστῳ πάθος, ἐξ ὧν αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ κατὰ ταύτας δόξαι γίνονται, χαλεπώτερον ἐλεῖν ὥς οὐκ ἀληθεῖς. ἴσως δὲ οὐδὲν λέγω· ἀνάλωτοι γάρ, εἰ ἔτυχον, εἰσὶ, καὶ οἱ φάσκοντες αὐτάς ἐναργεῖς τε εἶναι καὶ ἐπιστήμας τάχα ἂν ὄντα λέγοιεν, καὶ Θεαίτητος ὅδε οὐκ ἀπὸ σκοποῦ εἴρηκεν αἰσθησιν καὶ ἐπιστήμην ταυτὸν θέμενος. προσιτέον οὖν ἐγγυτέρω, ὥς ὁ ὑπὲρ Πρωταγόρου λόγος ἐπέταττε, καὶ σκεπτέον τὴν φερομένην ταύτην οὐσίαν διακρούοντα, εἴτε ὕγιες εἴτε σαθρὸν φθέγγεται· μάχῃ δ' οὖν περὶ αὐτῆς οὐ φαύλη οὐδ' ὀλίγοις γέγονεν.

XXVII. Θεο. Πολλοῦ καὶ δεῖ φαύλη εἶναι, ἀλλὰ περὶ μὲν τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπιδίδωσι πάμπαν. οἱ γὰρ τοῦ Ἡρακλείτου ἐταῖροι χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου μάλα ἐρρωμένως.

Σω. Τῷ τοι, ὦ φίλε Θεόδωρε, μᾶλλον σκεπτέον καὶ ἐξ ἄρχῃς, ὥσπερ αὐτοὶ ὑποτείνονται.

Θεο. Παντάπασι μὲν οὖν. καὶ γάρ, ὦ Σώκρατες, περὶ τούτων τῶν Ἡρακλειτείων, ἥ ὥσπερ σὺ λέγεις Ὀμηρείων, καὶ ἔτι παλαιότερων, αὐτοῖς μὲν τοῖς περὶ τὴν Ἐφεσον, ὅσοι προσποιῶνται ἔμπειροι εἶναι, οὐδὲν μᾶλλον οἶόν τε διαλεχθῆναι ἢ τοῖς οἰστρώσιν. ἀτεχνῶς γὰρ κατὰ τὰ συγγράμματα φέρονται,

hogy ő neki is okvetetlenül be kell azt vallania : hogy egyik a más-
sikánál bölcsőbb s az ilyen azután *mérték* is. Ennekem azonban,
mivel tudatlan vagyok, nem éppen okvetetlenül kell *mérték*nek
lennem, a hogy pedig azt az ő róla említettük állítás követelné,
hogy akarva, vagy nem akarva, *de* ennek kellennem.

THEOD. Nekem csakugyan úgy látszik, édes Sokrates, hogy
ez az ő állításának achilles-sarka. Mert valóban ott lehet legjobban
megtámadni, hogy másoknak a véleményeit érvényre emeli, holott
ezek nyíltan éppen nem fogadják el igazaknak az ő állításait.

SOKR. Bizony, édes Theodoros, még sok más ponton meg
lehet ám az ilyen állítást támadni. Mert nem mindenkinek
igaz a véleménye. A mi pedig kinek-kinek éppen meglévő
állapotát illeti, a melyből az ő érzéklései és a nekik megfelelő
képzetei erednek, azt már bajosabb meghatározni, hogy igaz-e,
vagy nem. Lehet különben, hogy nincs igazam. S ezeket az
állításokat talán éppenséggel nem lehet megczáfolni. S így azok,
a kik azt állítják, hogy ezek nem csálnak s a *tudást* alkotják, elta-
lálták a valót. *Ily módon* aztán a mi Theaitetosunk is közel járt
a célponthoz, mikor azt állította, hogy az *érzék* és a *tudás* azo-
nosak. Éppen ezért lépünk hozzá még egy kissé közelebb, a mint
ezt már a Protagoras védelme is megköveteli, és kopogtassuk meg
ennek a *mozgásnak* nevezett létnek az oldalbordáját, vajjon tiszta
hangot ad-e, vagy pedig tompát ? Nem kis harczot víttak már ezért
a pontért — és nem is kevesen.

XXVII. THEOD. Bizony éppen nem kicsit. S különösen Ioniában²⁷
még ma is egyre nagyobbodik. A Herakleitos követői ugyancsak
nagy erővel küzdenek ezért az állításért.

SOKR. Éppen azért annál inkább kell legelőlről megvizsgál-
nunk a kérdést, kedves Theodoros, hogy hogyan is magyarázzák
csak ők tulajdonképpen.

THEOD. Mindenesetre, édes Sokrates. Hiszen erről a Herak-
leitostól, vagy, a mint te mondod Homerostól, sőt talán még
régibb időkből származó tanról magukkal az ephesosiakkal, a kik
benne jártasaknak adják ki magukat, vitába bocsájtkozni egy
cseppel sem jobb, mint az olyanokkal, a kiket veszett kutya mart
meg. Mert ők, a mint irataikban is mondják, örökös mozgásban

τὸ δ' ἐπιμεῖναι ἐπὶ λόγῳ καὶ ἐρωτήματι καὶ ἡσυχίῳς ἐν μέρει
 ἀποκρίνασθαι καὶ ἐρέσθαι ἦττον αὐτοῖς ἔνι ἢ τὸ μηδέν· μάλ-
 180 λον δὲ ὑπερβάλλει τὸ οὐδ' οὐδὲν πρὸς τὸ μηδὲ σμικρὸν ἐνεῖναι
 τοῖς ἀνδράσιν ἡσυχίας· ἀλλ' ἂν τινά τι ἔρη, ὥσπερ ἐκ φαρέ-
 τρας ῥηματίσκια αἰνιγματώδη ἀνασπῶντες ἀποτοξεύουσι. καὶ
 τούτου ζητῆς λόγον λαβεῖν, τί εἶρηκεν, ἐτέρῳ πεπλήξῃαι καὶνῶς
 μετωνομασμένῳ, περανεῖς δὲ οὐδέποτε οὐδὲν πρὸς οὐδένα αὐτῶν.
 Β οὐδέ γε ἐκεῖνοι αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' εὖ πάνυ φυλάττουσι
 τὸ μηδέν βέβαιον ἔαν εἶναι μῆτ' ἐν λόγῳ μῆτ' ἐν ταῖς αὐτῶν ψυ-
 χαῖς, ἡγούμενοι, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, αὐτὸ στάσιμον εἶναι· τούτῳ δὲ
 πάνυ πολεμοῦσι, καὶ καθ' ὅσον δύνανται πανταχόθεν ἐκβάλλουσιν.

Σω. Ἴσως, ὦ Θεόδωρε, τοὺς ἀνδρας μαχομένους ἐώρα-
 κας, εἰρηνεύουσι δὲ οὐ συγγέγονας· οὐ γάρ σοι ἐταῖροί εἰσιν·
 ἀλλ', οἶμαι, τὰ τοιαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ σχολῆς φράζουσιν,
 οὐς ἂν βούλωνται ὁμοίους αὐτοῖς ποιῆσαι.

Θεο. Ποίοις μαθηταῖς, ὦ δαιμόνιε; οὐδὲ γίγνεται τῶν
 C τοιούτων ἕτερος ἐτέρου μαθητῆς, ἀλλ' αὐτόματοι ἀναφύονται,
 ὁπόθεν ἂν τύχῃ ἕκαστος αὐτῶν ἐνθουσιάσας, καὶ τὸν ἕτερον ὁ
 ἕτερος οὐδὲν ἡγεῖται εἰδέναι. παρὰ μὲν οὖν τούτων, ὅπερ ἦα
 ἐρῶν, οὐκ ἂν ποτε λάβοις λόγον οὔτε ἐκόντων οὔτε ἀκόν-
 των· αὐτοὺς δὲ δεῖ παραλαβόντας ὥσπερ πρόβλημα ἐπισκο-
 πεῖσθαι.

Σω. Καὶ μετρίως γε λέγεις. τό γε δὴ πρόβλημα ἄλλο τι
 παρειλήφαμεν παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων, μετὰ ποιήσεως ἐπικρυ-
 D πτομένων τοὺς πολλούς, ὥς ἡ γένεσις τῶν ἄλλων πάντων Ὀκεα-
 νός τε καὶ Τηθύς ρεύματα τυγχάνει καὶ οὐδὲν ἔστηκε, παρὰ δὲ
 τῶν ὑστέρων, ἅτε σοφωτέρων, ἀναφανδὸν ἀποδεικνυμένων, ἵνα καὶ
 οἱ σκυτοτόμοι αὐτῶν τὴν σοφίαν μάθωσιν ἀκούσαντες καὶ παύ-

vannak s valamely állításnál, vagy kérdésnél állhatatosan megmaradni s pontról pontra nyugodtan felelgetni és kérdezgetni — ehhez éppenséggel nem is konyítanak. S ez az *éppenséggel nem annyira* 180 uralkodik ezeken az embereken, hogy egy mákszemnyi nyugalmat sem lehetne bennök találni. Ha valakit pl. megkérdez az ember közölök, akkor kivesz a puzdrájából (mint valami nyilazó) egy néhány rejtvényyszerű mondatocskát s szerteszét lövöldözi. S ha azután, hogy t. i. mit is mondott csak, ezeknek a jelentésére nézve vonja őt kérdőre valaki, akkor ismét egy másik, újdonságú szaváلتozattal vág feléje vissza. De ne adj' isten, hogy csak egygyel is tisztába jöhetne valamire nézve közölök az ember. Persze még ők maguk sincsenek tisztában egymással. Ügyelnek is rá erősen, hogy valamiképpen valamit határozottan meg ne állapítsanak sem fejte- B getések folytán, sem a saját gondolataikban. Mert azt hiszik, — én legalább így gondolom — hogy az aztán mereven megállapodott találna lenni. E helyett azonban dühösen vitatkoznak s a hogy csak bírnak, dobálódznak a szavakkal erre is, amarra is.

SOKR. Talán éppen csatájok hevében látta'd ezeket a férfiakat, édes Theodoros, s nem akkor, a mikor a békét élvezik. Mert ők nincsenek veled ezen a véleményen. Azt hiszem legalább, hogy tanítványaikkal mégis csak közlik mindezt, a mikor idejük engedi. Hiszen önmagukhoz akarják hasonlókká tenni őket.

THEOD. Miféle tanítványaikkal, drága barátom?! Az effajta emberek közt nem lesz egy a másnak tanítványává. Kiki úgy cse- C peredik fel magamagától, a mint éppen a lelke a megindító lökést kapta. S egyike a másikat rendesen tudatlannak tartja. Az ilyen emberekből — a mint éppen mondani akartam — ha akarják is, ha nem is, semminemű feleletet ki nem húzhat az ember. Sőt inkább velök is úgy kell bánni, mintha valami nagy problémát vizsgálna az ember.

SOKR. Találók megjegyzés. De azt a vitakérdést nem ősainktől örököltük-e, a kik költői lepellel vonták be a sokaság szemei elől, hogy t. i. minden dolognak a nemzője Okeanos és Tethys D éppen folyók s hogy semmi sem mereven álló. A későbbiek pedig már bölcsőbbek lévén, azt hirdetgették mindenfelé, — hogy a czipészek is hallják és megtanulják az ő bölcseségeket s ne adjanak

σονται ἡλιθίως οἰόμενοι τὰ μὲν ἐστάναι, τὰ δὲ κινεῖσθαι τῶν ὄντων, μαθόντες δ' ὅτι πάντα κινεῖται τιμῶσιν αὐτούς; ὀλίγου δὲ ἐπελαθόμεν, ὦ Θεόδωρε, ὅτι ἄλλοι αὖ τάναντία τούτοις ἀπεφάναντο, οἷον ἀκίνητον τελέθειν ὅ πάντ' ὄνομ' εἶναι, καὶ ἄλλα ὅσα Μέλισσοί τε καὶ Παρμενίδαι ἐναντιούμενοι πᾶσι τούτοις δι´σχυρίζονται, ὥς ἔν τε πάντα ἐστὶ καὶ ἔστηκεν αὐτὸ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔχον χώραν ἐν ἣ κινεῖται. τούτοις οὖν, ὦ ἐταῖρε, πᾶσι τί χρησόμεθα; κατὰ σμικρὸν γὰρ προϊόντες λελήθαμεν ἀμφοτέρων
 181 εἰς τὸ μέσον πεπτωκότες, καὶ ἂν μὴ πη ἀμυνόμενοι διαφύγωμεν, δίκην δώσομεν ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς παλαιστραῖς διὰ γραμμῆς παίζοντες, ὅταν ὑπ' ἀμφοτέρων ληφθέντες ἔλκωνται εἰς τάναντία. δοκεῖ οὖν μοι τοὺς ἐτέρους πρότερον σκεπτέον, ἐφ' οὔσπερ ὠρμήσαμεν, τοὺς ῥέοντας· καὶ ἐὰν μὲν τι φαίνωνται λέγοντες, συνέλξομεν μετ' αὐτῶν ἡμᾶς αὐτούς, τοὺς ἐτέρους ἐκφυγεῖν πειρώμενοι· ἐὰν δὲ οἱ τοῦ ὅλου στασιῶται ἀληθέστερα λέγειν δοκῶσι, φευξόμεθα παρ' αὐτοὺς ἀπ' αὐτῶν τὰ ἀκίνητα κινούντων. ἀμφοτέροι δ' ἂν φανῶσι μηδὲν μέτριον λέγοντες, γελοῖοι ἐσόμεθα ἡγούμενοι ἡμᾶς μὲν τι λέγειν φαύλους ὄντας, παμπαιίους δὲ καὶ πασσόφους ἄνδρας ἀποδεδοκιμακότες. ὅρα οὖν, ὦ Θεόδωρε, εἰ λυσιτελεῖ εἰς τοσοῦτον προῖέναι κίνδυνον.

Θεο. Οὐδὲν μὲν οὖν ἀνεκτόν, ὦ Σώκρατες, μὴ οὐ διασκέφασθαι τί λέγουσιν ἑκάτεροι τῶν ἀνδρῶν.

XXVIII. Σω. Σκεπτέον ἂν εἴη σοῦ γε οὕτω προθυμοῦμένου. δοκεῖ οὖν μοι ἀρχὴ εἶναι τῆς σκέψεως κινήσεως πέρι, ποῖόν τί ποτε ἄρα λέγοντες φασὶ τὰ πάντα

hitelt csakugy hebehurgyán minden olyan állításnak: hogy t. i. a létező dolgok némelyike mereven áll, másika pedig mozgásban van, hanem, hogy tanulják ezt meg, — hogy minden mozgásban van s tiszteljék ez állításért őket? De kicsi híjja, hogy el nem felejtettem, édes Theodoros, hogy vannak, a kik ennek épp az ellenkezőjét hirdették: pl. ezt:

E

«mindennek *mereven nyugvó* az igaz neve, nem más».

Igy pl. a többi között egy Melissos²⁸ és Parmenides ennek szintén az ellenkezőjét vitatják, hogy t. i. minden egy s önnön-magában szilárdan álló s nincs olyan hely, a melyen mozogna. Mihez folyamodunk most már ezekkel a férfiakkal szemben, édes barátom? Lassan-lassan előre haladva, egyszer csak két szék között a földre ültünk²⁹ s ha nem segítünk valahogy magunkon, hogy feltápáskodjunk, úgy kell majd meglakolnunk, mint azoknak a fiúknak, a kik a vívóiskolában azt játszszaák,³⁰ hogy egymást megragadva egy bizonyos határvonalon keresztül iparkodnak húzni. Én tehát azt hiszem, hogy először is azoknak az állítását kell megvizsgálnunk, a kiknek már nekik mentünk: t. i. a *mozgás* tanát. S ha kitűnik, hogy igazok van, akkor aztán az ő segítségökkel áthuzatjuk magunkat hozzájuk, amazoktól pedig, ha lehet, elmenekülünk. Ha pedig azt látnók, hogy a «*minden egy*»-nek szövet-séges társai találták el az igazat, akkor megfordítva, azoktól fogunk elmenekülni akarai, a kik a mereven állót *mozgásba* hozták. De ha kiviláglik, hogy sem ennek, sem annak nem tartható az állítása, akkor persze nevetségesekké tennők magunkat, ha mi is, a kik csak olyan hétköznapi emberek vagyunk, neki bátorodnánk, hogy valami okosabbat állítsunk, mikor azokat a kipróbált és tetőtől talpig böles férfiakat lebíráltuk. Vizsgáld meg tehát, édes Theodoros, vajjon érdemes-e nekünk ilyen nagy veszedelembé rohanni?

181

B

THEOD. Nem tudná elviselni a szívem, édes Sokrates, ha meg nem vizsgálnók, hogy ugyan mit is állít hát helyesen mind a két fél XXVIII. SOKR. Vizsgáljuk meg hát, ha te is úgy akarod. Kezdenünk én szerintem mindenesetre a mozgás tanával kell, hogy t. i. minő is hát a gondolatuk menete azoknak, a kik szerint *minden mozgásban* van. Azaz evvel csak azt akarom mondani, hogy vajjon csupán egy nemét állítanak-e mozgásnak, vagy a mint előttem

C

κινεῖσθαι. βούλομαι δὲ λέγειν τὸ τοιόνδε· πότερον ἓν τι εἶδος αὐτῆς λέγουσιν ἢ ὥσπερ ἑμοὶ φαίνεται δύο; μὴ μέντοι μόνον ἑμοὶ δοκεῖτω, ἀλλὰ συμμετέχε καὶ σὺ, ἵνα κοινῇ πάσχωμεν, ἂν τι καὶ δέῃ. καὶ μοι λέγε· ἄρα κινεῖσθαι καλεῖς, ὅταν τι χώραν ἐκ χώρας μεταβάλλῃ ἢ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ στρέφῃται;

Θεο. Ἐγωγε.

Σω. Τοῦτο μὲν τοίνυν ἓν ἔστω εἶδος. ὅταν δὲ ἡ μὲν ἐν τῇ αὐτῇ, γηράσκη δέ, ἢ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται, ἢ τινα ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἄρα οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως;

Θεο. Ἐμοιγε δοκεῖ.

Σω. Ἀναγκαῖον μὲν οὖν. δύο δὲ λέγω τούτῳ εἶδη κινήσεως, ἀλλοίωσιν, τὴν δὲ περιφοράν.

Θεο. Ὅρθῳς γε λέγων.

Σω. Τοῦτο τοίνυν οὕτω διελόμενοι διαλεγώμεθα ἤδη τοῖς τὰ πάντα φάσκουσι κινεῖσθαι καὶ ἐρωτῶμεν· πότερον πᾶν φατέ ἀμφοτέρως κινεῖσθαι, φερόμενόν τε καὶ ἀλλοιούμενον, ἢ τὸ ἓ μὲν τι ἀμφοτέρως, τὸ δ' ἑτέρως;

Θεο. Ἀλλὰ μὰ Δί' ἔγωγε οὐκ ἔχω εἰπεῖν· οἶμαι δ' ἂν φάναι ἀμφοτέρως.

Σω. Εἰ δέ γε μή, ὦ ἑταῖρε, κινούμενά τε αὐτοῖς καὶ ἐστῶτα φανείται, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ὀρθῶς ἔξει εἰπεῖν ὅτι κινεῖται τὰ πάντα ἢ ὅτι ἔστηκεν.

Θεο. Ἀληθέστατα λέγεις.

Σω. Οὐκοῦν ἐπειδὴ κινεῖσθαι αὐτὰ δεῖ, τὸ δὲ μὴ κινεῖσθαι μὴ ἐνεῖναι μηδενί, πάντα δὲ πᾶσαν κίνησιν ἀεὶ κινεῖται.

Θεο. Ἀνάγκη.

Σω. Σκόπει δὴ μοι τόδε αὐτῶν· τῆς θερμότητος ἢ λευκότητος [ἢ] ὅπου οὖν γένεσιν οὐχ οὕτω πως ἐλέγομεν φάναι αὐτούς, φέρεσθαι ἕκαστον τούτων ἅμα αἰσθήσει μεταξὺ τοῦ ποιοῦντός τε καὶ πάσχοντος, καὶ τὸ μὲν πάσχον αἰσθητὸν ἄλλ' οὐκ αἰσθησιν ἔτι γίνεσθαι, τὸ δὲ ποιοῦν ποῖόν τι ἄλλ' οὐ ποιότητα; ἴσως οὖν ἢ ποιότης

rémlik: kettőt? De hogy ne csak az én véleményem szerepeljen egyedül, végy te is részt benne. Hadd legyen közös a szenvedésünk, ha valami baj találna érni engem. Felelj tehát: mozgásnak nevezed-e te azt, ha valami valahonnan helyet változtat, vagy pedig ugyanazon a helyen forog?

THEOD. Már biz' én annak.

SOKR. Jó, legyen tehát ez az egyik neve; ha pedig valami egy és ugyanazon a helyen marad ugyan, de megöregszik, megfeketedik, vagy megfehéredik, vagy puhából keménynyé lesz és más ilyes valami változást szenved, nem érdemes-e ezt a mozgás egy másik nemének tartanunk?!

THEOD. Nekem úgy tetszik, hogy érdemes.

SOKR. Szükségképpen. Ezt a két nemét gondolom én tehát a mozgásnak: a *változást* és a *helyváltoztatást*.

THEOD. Teljesen igazad van.

SOKR. Ez után a felosztás után most már beszéljük meg a dolgot azokkal, a kik azt állítják, hogy minden mozgásban van. Kérdezzük meg őket: mit gondoltok, vajjon minden dolog mind a két mozgást végzi-e, t. i. helyet változtat és megváltozik, vagy részben mind a kettőt, de részben csak az egyiket?

THEOD. Én biz' isten nem tudnám megmondani. Azt hiszem azonban, hogy azt válaszolnák: mind a kettőt.

SOKR. Annyi tény, édes barátom, hogy, ha nem ezt, akkor *mozgásban* lévő és *mereven álló* tüneményt is feltételeznének. Ekkor aztán nem lehetne jogosabban állítaniok, hogy minden mozgásban van, mint hogy minden mereven nyugszik.

THEOD. Tökéletesen igazad van.

SOKR. Mivel tehát mindennek *mozgásban* kell lennie s *nem-mozgást* semmiféle dologban nem szabad feltételeznünk, ezért 182
s *minden* jelenségnek a mozgás *minden* nemében részt kell vennie.

THEOD. Szükségképpen.

SOKR. De vizsgálód meg csak ezt a következő dolgot is. A melegről, a fűhérségről és más egyéb ilyen tüneményről nem azt állítottuk-e, hogy ő szerintök az érzéki észrevevés alatt mind-egyikök a cselekvő és a szenvedő közt mozog s akkor aztán a szenvedő *érzéklenné* válik és nem *érzéklensé*; a cselekvő pedig bizonyos

ἄμα ἀλλόκοτόν τε φαίνεται ὄνομα καὶ οὐ μανθάνεις ἀθρόον λεγόμενον· κατὰ μέρη οὖν ἄκουε. τὸ γὰρ ποιοῦν οὔτε θερμότης οὔτε λευκότης, θερμὸν δὲ καὶ λευκὸν γίγνεται, καὶ τᾶλλα οὕτω· μέμνησαι γάρ· που καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι οὕτως ἐλέγομεν, ἐν μὴδὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι, μὴδ' αὖ τὸ ποιοῦν ἢ πάσχον, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων πρὸς ἄλληλα συγγιγνομένων τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ αἰσθητὰ ἀποτίκτοντα τὰ μὲν ποιά ἅττα γίνεσθαι, τὰ δὲ αἰσθανόμενα.

Θεο. Μέμνημαι. πῶς δ' οὔ;

Σω. Τὰ μὲν τοίνυν ἄλλα χαίρειν ἐάσωμεν, εἴτε ἄλλως C εἴτε οὕτως λέγουσιν· οὐ δ' ἔνεκα λέγομεν, τοῦτο μόνον φυλάττωμεν, ἐρωτῶντες· κινεῖται καὶ ῥεῖ, ὥς φατέ, τὰ πάντα; ἢ γάρ;

Θεο. Ναί.

Σω. Οὐκοῦν ἀμφοτέρας ἅς διειλόμεθα κινήσεις, φερόμενά τε καὶ ἀλλοιούμενα;

Θεο. Πῶς δ' οὔ; εἴ πέρ γε δὴ τελέως κινήσεται.

Σω. Εἰ μὲν τοίνυν ἐφέρετο μόνον, ἡλλοιοῦτο δὲ μή, εἴχομεν ἄν που εἰπεῖν, οἷα ἅττα ῥεῖ τὰ φερόμενα· ἢ πῶς λέγωμεν;

Θεο. Οὕτως.

D Σω. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸν ῥεῖν τὸ ῥέον, ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ῥοήν, τῆς λευκότητος, καὶ μεταβολήν εἰς ἄλλην χρώαν, ἵνα μὴ ἀλφ ταύτη μένον· ἄρά ποτε οἷόν τέ τι προσεῖπεῖν χρώμα, ὥστε καὶ ὀρθῶς προσαγορεύειν;

Θεο. Καὶ τίς μηχανή, ὦ Σώκρατες, ἢ ἄλλο γέ

minőségűvé, de nem bizonyos *minőséggé*? De talán ez a *minőség*-
valami idegenszerű kifejezésnek látszik neked s ebben az *általános*
(absztrakt) használatában talán nem is érted. Értsd akkor *egyedi* B
(konkrét) jelentésében, t. i. hogy a mi *tevékeny*, az sem melegséggé,
sem fehérséggé nem válik, hanem igenis valami *meleggé*, vagy *fehérré*.
S így vagyunk a többi dolgokkal is. Hiszen még emlékszel, hogy ezt
állítottuk ezelőtt is, hogy t. i. semmi sem *egy* meghatározott valami
a maga valóságában s viszont, hogy nemcsak *cselekvő*, vagy *szen-*
vedő, hanem, hogy, a mikor mind a kettejüknek egy a másra való
közös hatásából az *érzéklés* és az *érzéklett* dolog származik, ugyan-
akkor az egyik bizonyos *minőségűvé*, a másik pedig *érzékletté* válik.

THEOD. Emlékszem. Hogyne emlékezném?!

SOKR. Ne törődjünk most már a kérdésnek egyetlen más
oldalával se, hogy t. i. így értik-e, vagy úgy?! Csakis azt tartsuk C
szemünk előtt, a miről éppen szólunk; csakis ez legyen a mi kér-
désünk: mozgásban és folyásban van-e csakugyan minden, a
mint állítjátok? Ugy-e, hogy csak ez?

THEOD. Mindenesetre.

SOKR. Még pedig, hogy vajjon a mozgásnak imént meg-
különböztettük mind a két neme, t. i. a helyváltoztatás és a válto-
zás szerint van-e, úgy-e?

THEOD. Persze, hogy így, ha ugyan igazán mozgásban akar
lenni.

SOKR. Ha most már a dolog csak helyét változtatná, de
különbben nem változnék, akkor még csak megtudnók valahogy
mondani, hogy minő dolog is az, a mi helyét változtatva folyás-
ban van. Vagy hogy is fejezzük ki magunkat?

THEOD. Csakis így.

SOKR. De mikor még az sem marad változatlanul, hogy D
az a dolog, a mely a folyásban folyik, fehér, hanem ez is megvál-
tozik ugyannyira, hogy tulajdonképpen ennek a fehér színnek is
van ugyan folyása, de van azután egy más színbe való átmenet is
mellette, hogy valahogyan rajta ne kaphassák azon, hogy állan-
dóan megmaradó. Lehet-e most már ezt *egy bizonyos* színnek
nevezni, ha ugyan ez az elnevezés helyes akar lenni?

THEOD. Már hogy lehetne, édes Sokrates. S vele együtt

τι τῶν τοιούτων, εἶπερ ἀεὶ λέγοντος ὑπεξέρχεται, ἅτε δὴ ῥέον;

Σω. Τί δὲ περὶ αἰσθήσεως ἐροῦμεν ὁποιασοῦν, οἷον Ἐτῆς τοῦ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν; μένειν ποτὲ ἐν αὐτῷ τῷ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν;

Θεο. Οὐκ οὐν δεῖ γε, εἶπερ πάντα κινεῖται.

Σω. Οὐτε ἄρα ὁρᾶν προσρητέον τι μᾶλλον ἢ μὴ ὁρᾶν, οὐδέ τιν' ἄλλην αἰσθησιν μᾶλλον ἢ μὴ, πάντων γε πάντως κινουμένων.

Θεο. Οὐ γὰρ οὖν.

Σω. Καὶ μὴν αἰσθησίς γε ἐπιστήμη, ὥς ἔφαμεν ἐγὼ τε καὶ Θεαίτητος.

Θεο. Ἦν ταῦτα.

Σω. Οὐδὲν ἄρα ἐπιστήμην μᾶλλον ἢ μὴ ἐπιστήμην ἀπεκρινάμεθα ἐρωτώμενοι ὅ τί ἐστιν ἐπιστήμη.

183 Θεο. Ἐοίκατέ.

Σω. Καλὸν ἂν ἡμῖν συμβαίνοι τοῦ ἐπανόρθωμα τῆς ἀποκρίσεως, προθυμηθεῖσιν ἀποδείξαι ὅτι πάντα κινεῖται, ἵνα δὴ ἐκείνη ἢ ἀπόκρισις ὀρθῇ φανῇ. τὸ δ', ὥς ἔοικεν, ἐφάνη, εἰ πάντα κινεῖται, πᾶσα ἀπόκρισις, περὶ ὅτου ἂν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθῇ εἶναι, οὕτω τ' ἔχειν φάναι καὶ μὴ οὕτω, εἰ δὲ βούλει, γίγνεσθαι, ἵνα μὴ στήσωμεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ.

Θεο. Ὅρθῳς λέγεις.

Σω. Πλὴν γε, ὦ Θεόδωρε, ὅτι οὕτω τε εἶπον καὶ οὐχ οὕτω. Β δεῖ δὲ οὐδὲ τοῦτο, οὕτω λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι κινοῖτο τὸ οὕτω· οὐδ' αὖ μὴ οὕτω· οὐδὲ γὰρ τοῦτο κίνησις· ἀλλὰ τιν' ἄλλην φωνὴν θετέον τοῖς τὸν λόγον τοῦτον λέγουσιν, ὥς νῦν γε πρὸς τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν οὐκ ἔχουσι ῥήματα, εἰ μὴ ἄρα τὸ οὐδ' ὅπως.

nem lehet minden más hozzá hasonló dolgot sem. Mert hát mind-egyikök el-elsurran beszéd közben az ember szeme elől, mivel *folyásban* van.

SOKR. S mit szóljunk az érzéklésnek bármely neméről, a milyen pl. a látás, vagy a hallás? Vagy talán a látásban és a hallásban van valami állandóan megmaradó?

THEOD. Ezt nem szabad állítanunk, mivel minden *mozgásban* van.

SOKR. Tehát nem szabad nagyobb joggal állítanunk, hogy *látunk*, mint, hogy *nem látunk*; sem azt, hogy valami másnemű érzékletünk *van*, mint, hogy *nincs*, mivelhogy *minden* kivétel nélkül *mozgásban* van.

THEOD. Természetes, hogy nem szabad.

SOKR. Már pedig az érzéklés tudás. Így állítottuk Theaitetossal.

THEOD. Ezt állítottátok.

SOKR. Ennélfogva arra a kérdésre, hogy mi a tudás, éppen olyan joggal feleltük azt, hogy a tudás tudás, mint azt, hogy a tudás nem tudás.

THEOD. Úgy látszik, hogy épp olyan joggal.

183

SOKR. No ugyancsak pompásan ütne ki a mi feleletünknek a védelme, ha meg akarnók mutatni, hogy minden mozgásban van csupán csak azért, hogy ez a felelet helyesnek lássék. Kitűnt ugyanis, a mint láthatod, hogy ha minden mozgásban van, akkor a minden egyes dologról adható felelet is helyes, akár úgy hangzik, hogy *úgy van*», akár hogy *«nem úgy van»*, vagy ha úgy tetszik, hát helyes *lesz*, — hogy még a beszédünkben se tüntessük fel őket állandóan megmaradóknak.

THEOD. Igazad van.

SOKR. Kivéve természetesen azt, édes Theodoros, hogy én azt mondtam, hogy *úgy* és *nem úgy*. Mert hát ezt az *úgy* szót sem szabad kimondanom; mert ez az *úgy* már állandóan megmaradó. De meg másrésről a *nem úgy*-ot sem, mivel ez sem változik. Ezért is azoknak, a kik a *mozgást* állítják, valami más nyelvet kell kitalálniok; mert eddigelé az ő feltevéseiknek nincsenek megfelelő kifejezéseik, sőt *meghatározott* kifejezéseiknek nem is

μάλιστα δ' οὕτως ἂν αὐτοῖς ἀρμόττοι, ἄπειρον λεγόμενον.

Θεο. Οἰκειοτάτη γοῦν διάλεκτος αὕτη αὐτοῖς.

Σω. Οὐκοῦν, ὦ Θεόδωρε, τοῦ τε σοῦ ἐταίρου ἀπηλλάγμεθα, καὶ οὐπω συγχωροῦμεν αὐτῷ πάντ' ἄνδρα πάντων χρημάτων C μέτρον εἶναι, ἂν μὴ φρόνιμός τις ἦ· ἐπιστήμην τε αἴσθησιν οὐ συγχωρησόμεθα κατὰ γε τὴν τοῦ πάντα κινεῖσθαι μέθοδον, εἰ μὴ τί πως ἄλλως Θεαίτητος ὅδε λέγει.

Θεο. Ἄριστ' εἴρηκας, ὦ Σώκρατες· τούτων γὰρ περανθέντων καὶ ἐμὲ δεῖ ἀπηλλάχθαι σοι ἀποκρινόμενον κατὰ τὰς συνθήκας, ἐπειδὴ τὸ περὶ τοῦ Πρωταγόρου λόγου τέλος σχοίη.

XXIX. Θεαί. Μὴ πρὶν γ' ἂν, ὦ Θεόδωρε, Σωκράτης τε D καὶ σὺ τοὺς φάσκοντας αὐτὸ πᾶν ἐστάναι διέλθῃτε, ὥσπερ ἄρτι προὔθεσθε.

Θεο. Νέος ὢν, ὦ Θεαίτητε, τοὺς πρεσβυτέρους ἀδικεῖν διδάσκεις ὁμολογίας παραβαίνοντας; ἀλλὰ παρασκευάζου ὅπως τῶν ἐπιλοίπων Σωκράτει δώσεις λόγον.

Θεαί. Ἐάνπερ γε βούληται. ἥδιστα μέντ' ἂν ἤκουσα περὶ ὧν λέγω.

Θεο. Ἰππέας εἰς πεδίον προκαλεῖ Σωκράτη εἰς λόγους προκαλούμενος· ἐρώτα οὖν καὶ ἀκούσει.

Σω. Ἀλλὰ μοι δοκῶ, ὦ Θεόδωρε, περὶ γε ὧν κελεύει Θεαίτητος οὐ πείσεσθαι αὐτῷ.

E Θεο. Τί δὴ οὖν οὐ πείσεσθαι;

Σω. Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ ἐν ἐστὸς λέγουσι τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος μὴ φορτικῶς σκοπῶμεν, ἥττον αἰσχύνομαι ἢ ἓνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται, τὸ τοῦ Ὀμήρου, αἰδοῖός τέ μοι ἅμα δεινός τε. συμπροσέμειξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτης, καὶ μοι ἐφάνη 184 βᾶθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον. φοβοῦμαι οὖν μὴ οὔτε

volna szabad lenniök. Ez felelne meg legjobban az ő állításaiknak, mivel olyan meghatározhatatlant állítanak.

THEOD. Persze, hogy ez volna a legillőbb beszédmód az ő számukra.

SOKR. A te barátoddal tehát végeztünk, édes Theodoros. S éppen nem értünk vele egyet abban, hogy *minden* dolognak *mértéke minden* ember, még ha nem is bír valamiben kellő belátással. S hogy a *tudás* (ismeret) *érzéklés*, ebbe sem egyezünk bele, C legalább a «*minden mozgásban van*» elmélet szerint nem. De hát ha még más valami feleletet tudna adni a mi Theaitetosunk ? !

THEOD. Nagyszerű, a mit mondasz, édes Sokrates. Mivel ez a kérdés már be van fejezve, én is lemondhatok a felelet-adásról ; akkor legalább úgy egyeztünk meg, hogy majd ha a Protagoras állításának fejtegetését befejezzük.

XXIX. THEAIT. Még nem édes Theodoros, a míg be nem fejezte veled Sokrates annak a kitűztétek kérdésnek a megvitatását is, D hogy minden *nyugvásban* van.

THEOD. Ilyen fiatal létedre már is jogtalanzkodásra és szerződés-szegésre akarod az öregebbet tanítani. Csak készülj, hogy felelhess majd a többiben Sokratesnek.

THEAIT. Jól van, ha ő akarja. Jobban szerettem volna ugyan töletek hallani az említettem dolgot.

THEOD. Mert a ki Sokratest vitatkozásra szólítja, az vitéz lovast szólít ám fel párosviadalra. Kérdezd csak és majd meghallod.

SOKR. És nekem úgy tetszik, hogy nem igen fogok hajtani a Theaitetos felszólítására, édes Theodoros. E

THEOD. S ugyan már miért ne hajtanal ?

SOKR. Mert attól félek, hogy csak félvállról találjuk megvizsgálni Melissost és a többieket, a kik azt állítják, hogy *minden egy és változatlan*. Különösen félek pedig ettől az egytől : Parmenidestől. Én ugyanis Parmenidest tiszteletet, de egyszersmind félelmet gerjesztő alaknak tartom, a milyennek Homeros is tartja. Társalogtam is vele, mikor már meglehetősen öreg ember volt, én pedig még igen fiatal ifjú. S nekem úgy tetszett, hogy szelleme igen kiváló mélységű. Attól félek tehát, hogy nem találjuk megérteni az ő állításait s jóval mögötte maradunk annak, 184

τὰ λεγόμενα ξυνιῶμεν, τί τε διανοοῦμενος εἶπε πολὺ πλεόν λειπώμεθα, καὶ τὸ μέγιστον, οὐδ' ἕνεκα ὁ λόγος ὥρμηται, ἐπιστήμης πέρι, τί ποτ' ἐστίν, ἄσκεπτον γένηται ὑπὸ τῶν ἐπεισχωμαζόντων λόγων, εἴ τις αὐτοῖς πείσεται· ἄλλως τε καὶ ὃν νῦν ἐγείρομεν πλήθει ἀμήχανον, εἴτε τις ἐν παρέργῳ σκέφεται, ἀνάξι' ἂν πάθοι, εἴτε ἱκανῶς, μηχαννόμενος τὸ τῆς ἐπιστήμης Β ἀφανιεῖ· δεῖ δὲ οὐδέτερα, ἀλλὰ Θεαίτητον ὦν κυεῖ περὶ ἐπιστήμης πειρᾶσθαι ἡμᾶς τῇ μαιευτικῇ τέχνῃ ἀπολῦσαι.

Θεο. Ἀλλὰ χρή, εἰ δοκεῖ, οὕτω ποιεῖν.

Σω. Ἔτι τοίνυν, ὦ Θεαίτητε, τοσόνδε περὶ τῶν εἰρημένων ἐπίσκεψαι. αἴσθησιν γάρ δὴ ἐπιστήμην ἀπεκρίνω· ἥ γάρ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Εἰ οὖν τίς σε ὥδ' ἐρωτῇ· τῷ τὰ λευκὰ καὶ μέλανα ὁρᾷ ἄνθρωπος καὶ τῷ τὰ ὀξεᾶ καὶ βαρέα ἀκούει; εἴποις ἂν, οἶμαι, ὅμμασί τε καὶ ὠσίν.

Θεαί. Ἐγώ γε.

Σω. Τὸ δὲ εὐχερὲς τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ μὴ δι' ἀκριβείας ἐξεταζόμενον τὰ μὲν πολλὰ οὐκ ἀγεννές, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τοῦτου ἐναντίον ἀνελεύθερον, ἔστι δὲ ὅτε ἀναγκαῖον, οἷον καὶ νῦν ἀνάγκη ἐπιλαβέσθαι τῆς ἀποκρίσεως ἣν ἀποκρίνει, ἥ οὐκ ὀρθή. σκόπει γάρ, ἀπόκρισις ποτέρᾳ ὀρθοτέρᾳ, ᾧ ὀρῶμεν, τοῦτο εἶναι ὀφθαλμούς, ἥ δι' οὐ ὀρῶμεν, καὶ ᾧ ἀκούομεν, ὦτα, ἥ δι' οὐ ἀκούομεν.

Θεαί. Δι' ὧν ἕκαστα αἰσθανόμεθα, ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, μᾶλλον ἢ οἷς.

Σω. Δεινὸν γάρ που, ὦ παῖ, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις, αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ ἰδέαν, εἴτε ψυχὴν εἴτε ὅ τι δεῖ καλεῖν,

a mit velők mondani akart s éppen ezért aztán a kérdésnek tulajdonképpen a velejét, hogy t. i. mi a tudás, nem fogjuk eldönthetni a fel-feltoluló vitakérdések miatt, ha ugyan követni akarjuk őket. Máskülönben pedig az éppen most érintettük vitakérdés is kimeríthetetlen a gazdagságánál fogva, úgy, hogy ha valaki mint mellesleges dolgot vizsgálná, igen méltatlanul bánna el vele, ha pedig töviről-hegyire, akkor meg túlságos terjeszkedésével a *tudás kérdését* borítaná homályba. Egyiknek sem szabad megtörténnie. Meg kell kísérlelnünk bábamesterségünkkel, hogy Theaitetost a *tudással* viselős állapotától megszabadítsuk.

THEOD. Valóban így kell tenned, ha helyesnek látod.

SOKR. Rajta tehát édes Theaitetos, a most tárgyaltuk kérdésre nézve vizsgálj meg még ezt is. Azt válaszoltad ugy-e, hogy a *tudás érzéklés*?

THEAIT. Ezt.

SOKR. S ha most azt kérdezné valaki tőled: mivel látja az ember a fehéret és a feketét és mivel hallja a magas és a mély hangot: azt hiszem legalább, hogy azt válaszolnád neki: a szemével és a füleivel?

THEAIT. Mindenesetre ezt.

SOKR. A szóokban és a kifejezésekben mutatkozó könnyedség s az a nem szörszálhasogató keresettség legnagyobb részt nem szükölködik minden kellem nélkül. Sőt ellenkezőleg a keresettség az, a mi olyan szolgálai szokott lenni. Néha ugyan okvetetlenül megkiváncsít. Így pl. a te adott feleletedet most azon a pontján kell megtámadnunk, a melyen hibás. Mert nézd csak, vajjon melyik a helyes felelet: a *mivel* látunk, az a szem, vagy a *min keresztül* látunk? S viszont a *mivel* hallunk, az a fül, vagy a *min keresztül* hallunk?

THEAIT. Én azt hiszem, édes Sokrates, hogy mind a két esetben a *min keresztül* érzékelünk és nem a *mivel* .

SOKR. Mert az ugyan igen különös volna, édes fiam, ha, D mint a trójai fa-lóban a fegyveresek, úgy feküdnének egymás mellett a mi sokféle érzékléseink s hogy valamennyien nem *egy* szellemi középpontban, nevezzük ezt *lélek*nek, vagy bárminek, egyesülnének, a melylyel azután mi ezeken, hogy úgy mondjam,

πάντα ταῦτα ξυντείνει, ἥ διὰ τούτων οἷον ὀργάνων αἰσθανόμεθα ὅσα αἰσθητά.

Θεαί. Ἀλλά μοι δοκεῖ οὕτω μᾶλλον ἢ ἐκείνως.

Σω. Τοῦ δέ τοι ἕνεκα αὐτά σοι διακριβοῦμαι; εἴ τι νι ἡμῶν αὐτῶν τῷ αὐτῷ διὰ μὲν ὀφθαλμῶν ἐφικνούμεθα λευκῶν τε καὶ με-
 E λάνων, διὰ δὲ τῶν ἄλλων ἐτέρων αὖ τινῶν καὶ ἕξεις ἐρωτώμενος πάντα τὰ τοιαῦτα εἰς τὸ σῶμα ἀναφέρεις; ἴσως δὲ βέλτιον σὲ λέγειν αὐτὰ ἀποκρινόμενον μᾶλλον ἢ ἐμὲ ὑπὲρ σοῦ πολυπραγμονεῖν. καὶ μοι λέγε· θερμὰ καὶ σκληρὰ καὶ κοῦφα καὶ γλυκέα δι' ὧν αἰσθάνει, ἄρα οὐ τοῦ σώματος ἕκαστα τίθης; ἢ ἄλλου τινός;

Θεαί. Οὐδενὸς ἄλλου.

Σω. Ἡ καὶ ἐθελήσεις ὁμολογεῖν, ἃ δι' ἐτέρας δυνάμεις
 185 αἰσθάνει, ἀδύνατον εἶναι δι' ἄλλης ταῦτ' αἰσθέσθαι, οἷον ἃ δι' ἀκοῆς, δι' ὄψεως, ἢ ἃ δι' ὄψεως, δι' ἀκοῆς;

Θεαί. Πῶς γὰρ οὐκ ἐθελήσω;

Σω. Εἴ τι ἄρα περὶ ἀμφοτέρων διανοεῖ, οὐκ ἂν διὰ γε τοῦ ἐτέρου ὀργάνου, οὐδ' αὖ διὰ τοῦ ἐτέρου περὶ ἀμφοτέρων αἰσθάνοι' ἂν.

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν.

Σω. Περὶ δὴ φωνῆς καὶ περὶ χροᾶς πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο περὶ ἀμφοτέρων ἢ διανοεῖ, ὅτι ἀμφοτέρω ἐστόν;

Θεαί. Ἐγώ γε.

Σω. Οὐκοῦν καὶ ὅτι ἐκάτερον ἐκατέρου μὲν ἕτερον, ἑαυτῷ δὲ ταῦτόν;

B Θεαί. Τί μῆν;

Σω. Καὶ ὅτι ἀμφοτέρω δύο, ἐκάτερον δὲ ἓν;

Θεαί. Καὶ τοῦτο.

C Σω. Οὐκοῦν καὶ εἴτε ἀνομοίω εἴτε ὁμοίω ἀλλήλοι, δυνατὸς εἶ ἐπισκέψασθαι;

Θεαί. Ἴσως.

Σω. Ταῦτα δὴ πάντα διὰ τίνος περὶ αὐτοῖν διανοεῖ; οὔτε γὰρ

mint segédeszközökön keresztül érzékelnők minden érzékletünket.

THEAIT. Éppen ezért látom én helyesebbnek *ezt*, mint *amazt*.

SOKR. S ugyan miért vizsgálom én mindezt teveled olyan töviről-hegyire? Vajjon mi egy és ugyanazon úton pl. most a szemeinken keresztül fogjuk fel a fehéret és a feketét, majd pedig másnemű érzék. E szervünkön keresztül jutunk másféle érzékleteinkhez? S vajjon te, ha megkérdeznek, nem vezeted-e mindezt a testre vissza? De talán jobb is volna, ha te magad mondanád el mindezt feleleteidben, minthogy én miattad mindenféle kerülőket csináljak? Mondd meg hát őszintén: minek a segítségével veszed észre a meleget, a keménységet, a könnyűt és az édeset? Nem a testnek tulajdonítod-e ezt a munkát, hanem talán más valaminek?

THEAIT. Éppen nem más valaminek.

SOKR. S azt helyesled-e, hogy ugyanazon érzékleteket, a melyeket egy bizonyos érzéknek a segítségével szerez meg az ember, lehetetlen volna egy más érzéknek a segítségével megszereznie? Így pl. a hallás érzékleteit a látás segítségével, vagy a látásait a halláséval? 185

THEAIT. Már hogyan helyeselném?

SOKR. Ha már most mind a kettőjéről gondolsz valamit, akkor ezt az érzékletet sem az egyiknek, sem a másiknak segítségével külön-külön nem szerezhetnéd meg mindkettőjéről, ugy-e?

THEAIT. Természetes, hogy nem.

SOKR. Így pl. a hangról és a színről nem azt gondolod-e legislegelőször is, hogy mind a kettő *létező* valami?

THEAIT. Mindenesetre ezt.

SOKR. S azután, hogy mindegyikök különbözik a másiktól, önnönmagával azonban mindegyikök azonos?

THEAIT. Persze, hogy ezt. B

SOKR. S hogy mind a kettő együttvéve kettő, külön-külön pedig egy?

THEAIT. Meg ezt.

SOKR. S azt meg tudnád-e vizsgálni, hogy hasonlóké, vagy nem hasonló egymáshoz?

THEAIT. Lehet, hogy meg.

SOKR. S ugyan minő érzéknek a segítségével szerezted

δι' ἀκοῆς οὔτε δι' ὄψεως οἶόν τε τὸ κοινὸν λαμβάνειν περὶ αὐτῶν. ἔτι δὲ καὶ τόδε τεκμήριον περὶ οὗ λέγομεν· εἰ γὰρ δυνατὸν εἶη ἀμφοτέρω σκέψασθαι, ἄρ' ἐστὸν ἀλμυρὸν ἢ οὐ, οἶσθ' ὅτι ἔξεις εἰπεῖν ὧς ἐπισκέψῃ, καὶ τοῦτο οὔτε ὄψις οὔτε ἀκοή φαίνεται, ἀλλὰ τι ἄλλο.

Θεαί. Τί δ' οὐ μέλλει, ἢ γε διὰ τῆς γλώττης δύναμις;

Σω. Καλῶς λέγεις. ἡ δὲ δὴ διὰ τίνος δύναμις τό τ' ἐπὶ πᾶσι κοινὸν καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις δηλοῖ σοι, ὧς τὸ ἔστιν ἐπονομάζεις καὶ τὸ οὐκ ἔστι καὶ ἃ νῦν δὴ ἡρωτῶμεν περὶ αὐτῶν; τούτοις πᾶσι ποῖα ἀποδώσεις ὄργανα, δι' ὧν αἰσθάνεται ἡμῶν τὸ αἰσθανόμενον ἕκαστα;

Θεαί. Οὐσίαν λέγεις καὶ τὸ μὴ εἶναι, καὶ ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα, καὶ τὸ ταῦτόν τε καὶ τὸ ἕτερον, ἔτι δὲ ἓν τε καὶ D τὸν ἄλλον ἀριθμὸν περὶ αὐτῶν. δηλὸν δὲ ὅτι καὶ ἄρτιόν τε καὶ περιττὸν ἐρωτᾷς, καὶ τᾶλλα ὅσα τούτοις ἔπεται, διὰ τίνος ποτὲ τῶν τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ αἰσθανόμεθα.

Σω. Ὑπέρβου, ὦ Θεαίτητε, ἀκολουθεῖς, καὶ ἔστιν ἃ ἐρωτῶ αὐτὰ ταῦτα.

Θεαί. Ἀλλὰ μὰ Δία, ὦ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ ἂν ἔχοιμι εἰπεῖν, πλὴν γ' ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τοιοῦτον οὐδὲν τούτοις ὄργανον ἴδιον ὥσπερ ἐκείνοις, ἀλλ' αὐτῇ E δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινὰ μοι φαίνεται περὶ πάντων ἐπισκοπεῖν.

Σω. Καλὸς γὰρ εἶ, ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐχ, ὥς ἔλεγε Θεόδωρος, αἰσχυρὸς· ὁ γὰρ καλῶς λέγων καλὸς τε καὶ ἀγαθός. πρὸς δὲ τῷ καλῷ εὖ ἐποίησάς με μάλα συχνοῦ λόγου ἀπαλλάξας, εἰ φαίνεται σοι τὰ μὲν αὐτῇ δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ ἐπισκοπεῖν, τὰ δὲ διὰ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων. τοῦτο γὰρ ἦν δ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, ἐβουλόμην δὲ καὶ σοὶ δόξαι.

róluk ezen gondolataidat? Hiszen sem a hallásod, sem pedig a látásod útján nem vagy képes mindezt együttesen megszerezni róluk. Azután meg a következő is bizonyítja állításomat; ha pl. lehetséges két dologról kikutatni azt, hogy mind a kettő sós-e, vagy nem, akkor csak meg tudod majd mondani nekem, hogy minek a segítségével fürkészed ezt ki s hogy ez a valami nem úgy tűnik fel, C mint látás, vagy hallás, hanem mint egészen más valami.

THEAIT. Persze, hogy más, még pedig a nyelvnek az érzéke.

SOKR. Igazad van. De melyik már most az az érzék, a melynek segítségével a valamennyiökben *közös dolog* s e közös dolgokban ismét a *közös* felfoghatóvá válik előtted? Melyiknek a segítségével tudod meg pl. hogy *létezik* és hogy *nem létezik* az éppen most kérdeztem valamennyi tünemény? Az ő számukra minő érzékeket fogsz elfogadni; azaz: hogy a testnek minő érzékeivel veszi őket észre a mi észrevevő erőnk?

THEAIT. A *létet* gondolod úgy-e és a *nem-létet*, a *hasonlóságot* és a *nem-hasonlóságot*, az *azonosságot* és a *különbözőséget*, továbbá az ő *egységeket*, vagy más valami *szám-viszonyukat*? S azután vilá- D gos, hogy ide sorozod az egyenesnek és a görbének a kérdezését, nemkülönben minden más ide tartozó sajátságot is, hogy t. i. a testnek melyik érzékével veszi mindezt észre a mi lelkünk?

SOKR. Kitünően tudsz következtetni, édes Theaitetos. Valóban ezekre gondoltam, mikor kérdeztelek.

THEAIT. Ezt már isten ucsse nem tudnám megmondani, édes Sokrates. Csupán csak annyit mondhatnék, hogy nekem úgy tetszik, mintha egyáltalában nem is volna nekik megfelelő érzékünk, úgy mint amazoknak volt, hanem a lelkünk *maga* a E saját erejéből fürkészné ki a *közös* dolgot valamennyiökben.

SOKR. Bizony isten szép vagy te édes Theaitetos, nem pedig csunya, a mint Theodoros mondá. Mert a ki szépen beszél, az szép és derék ember. S azonkívül, hogy szépnek találalak, még azt is kivitted nálam, hogy megszabadultam egy igen terjedelmes fejtegetéstől, a mennyiben elismerted azt, hogy maga a lélek néha a maga erejéből vizsgálódik, néha pedig a test érzékeinek segítségével. Ez a kérdés lebegett éppen a szemem előtt s szerettem volna, hogy te is így gondolkozzál.

186

Θεαί. Ἀλλὰ μὴν φαίνεται γε.

XXX. Σω. Ποτέρων οὖν τίθης τὴν οὐσίαν; τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐπὶ πάντων παρέπεται.

Θεαί. Ἐγὼ μὲν ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ καθ' αὐτὴν ἐπορέγεται.

Σω. Ἡ καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, καὶ τὸ ταῦτόν καὶ ἕτερον;

Θεαί. Ναί.

Σω. Τί δέ; καλὸν καὶ αἰσχρόν, καὶ ἀγαθὸν καὶ κακόν;

Θεαί. Καὶ τούτων μοι δοκεῖ ἐν τοῖς μάλιστα πρὸς ἄλληλα σκοπεῖσθαι τὴν οὐσίαν, ἀναλογιζομένη ἐν ἑαυτῇ τὰ γεγονότα καὶ τὰ παρόντα πρὸς τὰ μέλλοντα.

B Σω. Ἐχε δὴ ἄλλο τι τοῦ μὲν σκληροῦ τὴν σκληρότητα διὰ τῆς ἐπαφῆς αἰσθῆσεται, καὶ τοῦ μαλακοῦ τὴν μαλακότητα ὡσαύτως;

Θεαί. Ναί.

Σω. Τὴν δέ γε οὐσίαν καὶ ὃ τι ἐστὸν καὶ τὴν ἐναντιότητα πρὸς ἀλλήλω καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐναντιότητος αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐπανιοῦσα καὶ συμβάλλουσα πρὸς ἄλληλα κρίνειν πειράται ἡμῖν.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

C Σω. Οὐκοῦν τὰ μὲν εὐθὺς γενομένοις πάρεστι φύσει αἰσθάνεσθαι ἀνθρώποις τε καὶ θηρίοις, ὅσα διὰ τοῦ σώματος παθήματα ἐπὶ τὴν ψυχὴν τείνει· τὰ δὲ περὶ τούτων ἀναλογίσματα πρὸς τε οὐσίαν καὶ ὠφέλειαν μόγισ καὶ ἐν χρόνῳ διὰ πολλῶν πραγμάτων καὶ παιδείας παραγίνεται οἷς ἂν καὶ παραγίνηται.

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

Σω. Οἷόν τε οὖν ἀληθείας τυχεῖν, ὧς μὴδὲ οὐσίας;

Θεαί. Ἀδύνατον.

Σω. Οὐ δὲ ἀληθείας τις ἀτυχήσει, ποτὲ τούτου ἐπιστήμων ἔσται;

D Θεαί. Καὶ πῶς ἂν, ὦ Σώκρατες;

Σω. Ἐν μὲν ἄρα τοῖς παθήμασιν οὐκ ἔνι ἐπιστήμη, ἐν δὲ

THEAIT. Már mindenesetre így gondolkozom.

XXX. SOKR. S hova sorozod most már a *létet*? Mert főképpen ez az, a mi vele jár minden jelenséggel.

THEAIT. Én részemről azok közé a dolgok közé, a melyeket a lélek a saját maga erejéből fog fel.

SOKR. S a hasonlóságot és a nem-hasonlóságot, az azonos-
ságot és a különbözőséget?

THEAIT. Ezeket is azok közé.

SOKR. Hát a szépet és a rútat, a jót és a rosszat?

THEAIT. A mi ezeket illeti, szintén azt gondolom, hogy leg-
inkább a lélek vonatkoztatja egymásra az ő létüket, mennyiben
összehasonlítja benne a multat a jelennel és a jövővel.

B

SOKR. S most ide figyelj! A keménynek a keménységét s a
puhának a puhaságát kölcsönösen nem a tapintásánál fogva veszi-e
észre?

THEAIT. De igen.

SOKR. Az ő létüket és létök minőségét, egymással a szemben
mutatkozó ellentétöket s viszont ezen ellentétöknek a létét pedig
maga a lélek törekszik megítélni bennünk az által, hogy magába
vonul s őket egy a mással összehasonlítja?

THEAIT. Mindenesetre, a lélek.

SOKR. S nemde mindazon benyomásoknak a felfogására
melyek a testen keresztül jutnak a lélekhez, már természetöknél
fogva mindjárt születésöktől kezdve képesek az emberek és álla-
tok? Míg viszont belőlök az ő létökre és hasonlatosságukra követ-
keztetést vonni csakis idővel és nagysokára sok fáradság és nevelés
után tanulnak meg, már t. i. a kik megtanulnak.

C

THEAIT. Tökéletesen így van.

SOKR. Már pedig lehetséges-e az *igazi mibenléthez* eljutni
azon az úton, a melyen még csak a *léthez* sem lehet?

THEAIT. Nem lehet.

SOKR. Tud-e most már egyáltalában valaki valamit olyan
dologról, a melynek igazi mibenlétéhez el nem juthat?

THEAIT. Ugyan már hogy tudhatna, édes Sokrates?

D

SOKR. Ebből következik, hogy a tudás nem az érzéki be-
nyomásokban rejlik, hanem igenis a belőlök vont következtetésben.

τῷ περὶ ἐκείνων συλλογισμῷ· οὐσίας γὰρ καὶ ἀληθείας ἐνταῦθα μὲν, ὡς ἔοικε, δυνατόν ἄψασθαι, ἐκεῖ δὲ ἀδύνατον.

Θεαί. Φαίνεται.

Σω. Ἡ οὖν ταῦτόν ἐκείνό τε καὶ τοῦτο καλεῖς, τοσαύτας διαφορὰς ἔχοντες;

Θεαί. Οὐκ οὖν δὴ δίκαιόν γε.

Σω. Τί οὖν δὴ ἐκείνῳ ἀποδίδως ὄνομα, τῷ ὁρᾶν, ἀκούειν, ὁσφραίνεσθαι, ψύχεσθαι, θερμαίνεσθαι;

Ε θεαί. Αἰσθάνεσθαι ἔγωγε· τί γὰρ ἄλλο;

Σω. Εὐμπαν ἄρ' αὐτὸ καλεῖς αἰσθησιν;

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Ὡς γε, φαμέν, οὐ μέτεστιν ἀληθείας ἄψασθαι· οὐδὲ γὰρ οὐσίας.

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν.

Σω. Οὐδ' ἄρ' ἐπιστήμης.

Θεαί. Οὐ γάρ.

Σω. Οὐκ ἄρ' ἂν εἴη ποτέ, ὦ Θεαίτητε, αἰσθησίς τε καὶ ἐπιστήμη ταῦτόν.

Θεαί. Οὐ φαίνεται, ὦ Σώκρατες. καὶ μάλιστα γε νῦν καταφανέστατον γέγονεν ἄλλο ὃν αἰσθήσεως ἐπιστήμη.

187 Σω. Ἄλλ' οὐ τι μὲν δὴ τούτου γε ἔνεκα ἡρχόμεθα διαλεγόμενοι, ἵνα εὕρωμεν τί ποτ' οὐκ ἔστ' ἐπιστήμη, ἀλλὰ τί ἔστιν. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γε προβεβήκαμεν, ὥστε μὴ ζητεῖν αὐτὴν ἐν αἰσθήσει τὸ παράπαν, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι, ὃ τί ποτ' ἔχει ἡ ψυχὴ, ὅταν αὐτὴ καθ' αὐτὴν πραγματεύηται περὶ τὰ ὄντα.

Θεαί. Ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε καλεῖται, ὦ Σώκρατες, ὡς ἐγῶμαι, δοξάζειν.

Σω. Ὅρθῶς γὰρ οἶσι, ὦ φίλε. καὶ ὅρα δὴ νῦν πάλιν Β ἐξ ἀρχῆς, πάντα τὰ πρόσθεν ἐξαλείψας, εἴ τι μᾶλλον καθορᾶς, ἐπειδὴ ἐνταῦθα προελήλυθας. καὶ λέγε αὐθις τί ποτ' ἔστιν ἐπιστήμη.

XXXI. Θεαί. Δόξαν μὲν πᾶσαν εἶπειν, ὦ Σώκρατες, ἀδύ-

Mert hiszen a *létet* és a valódi *mibenlétet* felfogni — úgy látszik — csakis ebben lehet és nem a benyomásokban.

THEAIT. Azt hiszem, hogy ebben.

SOKR. S vajjon azonosnak nevezed-é ezt és azt a tevékenységet, mikor oly nagy közöttök a különbség?

THEAIT. Ezt nem jogosan tenném, ha tenném.

SOKR. S micsoda nevet adnál pl. a látás, a hallás, a szaglás, a hideg- és a melegérzés tevékenységének?

THEAIT. Érzéklés. Mit is adhatnék mást?

E

SOKR. E szerint valamennyiöket *érzéklésnek* hívod?

THEAIT. Szükségképpen.

SOKR. Ezzel pedig, a mint mondók, nem lehet a dolgok valódi *mibenléte*hez eljutni, mivel még a *léthez* sem lehet?

THEAIT. Egyáltalában nem.

SOKR. Ennélfogva a *tudáshoz* sem lehet.

THEAIT. Ahhoz sem.

SOKR. *Érzéklés* és *tudás* nem volnának tehát egy és ugyanazok, édes Theaitetos?

THEAIT. Úgy látszik, hogy nem, édes Sokrates. S különösen most jött csak napvilágra igazán, hogy más a tudás, mint az érzéklés.

SOKR. De mi nem azért fogtunk a társalgáshoz, hogy azt **187** határozzuk meg, micsoda *nem* a tudás (ismeret), hanem, hogy micsoda. Az igaz, hogy legalább már odáig eljutottunk, hogy a tudást nem keressük többé az *érzéklésben*, hanem abban a szóban, a melylyel a lelket elnevezzük akkor, mikor ő a saját magarejéből foglalalkozik a létező dolgokkal.

THEAIT. S ezt a foglalkozását, én legalább azt hiszem, édes Sokrates, úgy nevezik, hogy: *véleményt alkotni*.

SOKR. Igazad van, kedvesem. S most vizsgálj meg még egyszer elülről a dolgot; semmisítsd meg az összes eddigi állításokat; hátha te jobban a mélyére tudsz pillantani, hiszen már úgyis olyan messze eljutottál. Mondd meg hát újra, hogy ugyan mi a *tudás*?

XXXI. THEAIT. Mindenféle véleménynek az alkotását, az igaz, tudásnak nem lehet nevezni, édes Sokrates, mivel hát vannak

νατον, ἐπειδὴ καὶ ψευδῆς ἐστὶ δόξα· κινδυνεύει δὲ ἡ ἀληθῆς δόξα ἐπιστήμη εἶναι, καὶ μοι τοῦτο ἀποκεκρίσθω. ἐὰν γὰρ μὴ φανῇ προιοῦσιν, ὥσπερ τὸ νῦν, ἄλλο τι πειρασόμεθα λέγειν.

Σω. Οὕτω μέντοι χρή, ὦ Θεαίτητε, λέγειν προθύμως μᾶλλον, ἢ ὥς τὸ πρῶτον ὥκνεις ἀποκρίνεσθαι. ἐὰν γὰρ οὕτω δρῶμεν, δυοῖν θάτερα, ἢ εὐρήσομεν ἐφ' ὃ ἐρχόμεθα, ἢ ἦττον οἰησόμεθα
C εἰδέναι ὃ μηδαμῇ ἴσμεν· καὶ τοι οὐκ ἂν εἴη μεμπτὸς μισθὸς ὁ τοιοῦτος. καὶ δὴ καὶ νῦν τί φῆς; δυοῖν ὄντοιν εἰδέοιν δόξης, τοῦ μὲν ἀληθινοῦ, ψευδοῦς δὲ τοῦ ἐτέρου, τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην ὀρίζει;

Θεαί. Ἐγώ γε· τοῦτο γὰρ αὖ νῦν μοι φαίνεται.

Σω. Ἄρ' οὖν ἔτ' ἄξιον περὶ δόξης ἀναλαβεῖν πάλιν;

Θεαί. Τὸ ποῖον δὴ λέγεις;

Σω. Θράττει μέ πως νῦν τε καὶ ἄλλοτε δὴ πολλάκις,
D ὥστ' ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ πρὸς ἑμαυτὸν καὶ πρὸς ἄλλον γεγονέναι, οὐκ ἔχοντα εἰπεῖν τί ποτ' ἐστὶ τοῦτο τὸ πάθος παρ' ἡμῖν καὶ τίνα τρόπον ἐγγιγνόμενον.

Θεαί. Τὸ ποῖον δὴ;

Σω. Τὸ δοξάζειν τινὰ ψευδῆ. σκοπῶ δὲ καὶ νῦν ἔτι διστάζων, πότερον ἐάσωμεν αὐτὸ ἢ ἐπισκεψόμεθα ἄλλον τρόπον ἢ ὀλίγον πρότερον.

Θεαί. Τί μὴν, ὦ Σώκρατες, εἴ πέρ γε καὶ ὀπηροῦν φαίνεται δεῖν; ἄρτι γὰρ οὐ κακῶς γε σὺ καὶ Θεόδωρος ἐλέγετε σχολῆς πέρι, ὥς οὐδὲν ἐν τοῖς τοιοῖσδε κατεπεύγει.

E Σω. Ὅρθῶς ὑπέμνησας. ἴσως γὰρ οὐκ ἄπο καιροῦ πάλιν ὥσπερ ἔχνος μετελθεῖν. κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι.

Θεαί. Τί μὴν;

Σω. Πῶς οὖν; τί δὴ καὶ λέγομεν; ψευδῆ φαρμέν ἐκάστοτε

hamis vélemények is. Mégis úgy tetszik, hogy a helyes vélemény tudás. S ezért ezt vedd a feleletemnek. Ha azonban tovább haladva azt vennők észre, hogy nem ez, akkor, mint éppen most is, más valami módon iparkodunk majd meghatározni.

SOKR. Ilyen elfogulatlanul kell, lásd édes Theaitetos, beszélni, nem pedig húzódozni a felelettel, mint előbb tetted. Hiszen ha így cselekszünk, egyiket mindenesetre elérjük a kettő közül, t. i. vagy megtaláljuk, a mit keresünk, vagy legalább nem fogjuk annyira hinni, hogy tudjuk azt, a mit egyáltalában nem tudunk. S bizonyára ez sem megvetendő nyereség lenne. De különben mit is válaszolsz csak most? Mivel a véleményeknek két fajuk van: az egyik helyes, a másik nem-helyes: te a helyes véleményt nevezed tudásnak?

THEAIT. Igen ezt. Mert most viszont úgy látszik nekem, mintha így állana a dolog.

SOKR. S vajjon érdemes-e még egyszer újra megismételni a véleményről mondottakat?

THEAIT. Ugyan mit értesz ezen?

SOKR. Az bánt most engem, a mi már előbb is bántott, hogy t. i. nagy zavarban vagyok, mind magam, mind mások előtt, mert nem tudom megmondani, hogy tulajdonképpen mi-csoda állapot is ez bennünk és hogyan jön létre?

THEAIT. Már t. i. melyik?

SOKR. Hogy valaki helytelenül vélekedik. Éppen ezen gondolkodom most is, habozva, hogy hagyjuk-e abba, vagy talán más valami módon, mint kevésse előbb, vizsgáljuk meg újra.

THEAIT. Miért ne vizsgálónók, édes Sokrates, ha ugyan te-neked valamiképpen szükségesnek látszik? Hiszen éppen az imént igen jól mondottátok Theodorossal, hogy t. i. a mi a szabad időt illeti, az ily dolgokban az éppenséggel nem zavar bennünket.

SOKR. Helyes, hogy emlékeztetsz rá; mert talán éppen alkalomszerű is lesz rá térnünk a régi nyomra. Hiszen mégis csak jobb keveset, de jól, mint sokat, de rosszúl végezni.

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. De most aztán mit is mondjunk tulajdonképpen? Azt állítsuk-e, hogy minden vélemény hamis, vagy pedig azt, hogy

εἶναι δόξαν, καὶ τινα ἡμῶν δοξάζειν ψευδῆ, τὸν δ' αὖ ἀληθῆ, ὡς φύσει οὕτως ἐχόντων;

Θεαί. Φαμὲν γὰρ δῆ.

188 Σω. Οὐκοῦν τόδε γ' ἔσθ' ἡμῖν περὶ πάντα καὶ καθ' ἕκαστον, ἥτοι εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι; μανθάνειν γὰρ καὶ ἐπιλανθάνεσθαι μεταξὺ τούτων ὡς ὄντα χαίρειν λέγω ἐν τῇ παρόντι· νῦν γὰρ ἡμῖν πρὸς λόγον ἐστὶν οὐδέν.

Θεαί. Ἀλλὰ μὴν, ὦ Σώκρατες, ἄλλο γ' οὐδὲν λείπεται περὶ ἕκαστον πλὴν εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι.

Σω. Οὐκοῦν ἤδη ἀνάγκη τὸν δοξάζοντα δοξάζειν ἢ ὧν τι οἶδεν ἢ μὴ οἶδεν;

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Καὶ μὴν εἰδότα γε μὴ εἰδέναι τὸ αὐτὸ ἢ μὴ εἰδότα εἰδέναι ἀδύνατον.

B Θεαί. Πῶς δ' οὐ;

Σω. Ἄρ' οὖν ὁ τὰ ψευδῆ δοξάζων, ὃ οἶδε, ταῦτα οἶεται οὐ ταῦτα εἶναι ἀλλὰ ἕτερα ἅττα ὧν οἶδε, καὶ ἀμφοτέρω ἀγνοεῖ ἀμφοτέρω;

Θεαί. Ἀλλ' ἀδύνατον, ὦ Σώκρατες.

Σω. Ἀλλ' ἄρα, ὃ μὴ οἶδεν, ἡγεῖται αὐτὰ εἶναι ἕτερα ἅττα ὧν μὴ οἶδε, καὶ τοῦτ' ἔστι τῷ μήτε Θεαίτητον μήτε Σωκράτῃ εἰδότι εἰς τὴν διάνοιαν λαβεῖν ὡς ὁ Σωκράτης Θεαίτητος ἢ ὁ Θεαίτητος Σωκράτης;

C Θεαί. Καὶ πῶς ἄν;

Σω. Ἀλλ' οὐ μὴν, ἃ γέ τις οἶδεν, οἶεται ποῦ ἃ μὴ οἶδεν αὐτὰ εἶναι, οὐδ' αὖ ἃ μὴ οἶδεν, ἃ οἶδεν.

Θεαί. Τέρας γὰρ ἔσται.

Σω. Πῶς οὖν ἂν τις ἔτι ψευδῆ δοξάσειεν; ἐκτὸς γὰρ τούτων ἀδύνατόν ποῦ δοξάζειν, ἐπεὶ περ πάντ' ἢ ἴσμεν

némelyikünk hamisan, némelyikünk pedig helyesen vélekedik, a mint ez már a természettől is így van?

THEAIT. Mindenesetre ezt kell állítanunk.

SOKR. Nemde ez illik minden dologra együttesen és külön-188 külön, hogy vagy tudjuk, vagy nem tudjuk? A tanulást és az elfeledést, mivel közöttük levő állapotok, természetesen most nem veszem tekintetbe. Most éppen nem tartoznak úgy sem a kérdéshez.

THEAIT. Persze, hogy nem marad más hátra, édes Sokrates, mint minden egyes dologra azt fogadnunk el, hogy vagy tudjuk, vagy nem tudjuk.

SOKR. E szerint annak, a ki véleményt alkot, szükségképpen vagy olyan dologról kell véleményt alkotnia, a mit tud, vagy olyanról, a mit nem tud. Ugy-e bár?

THEAIT. Okvetetlenül.

SOKR. Az legalább lehetetlenség, hogy, a mikor tudja, ugyanakkor ne is tudná ugyanazt a dolgot, s a mikor nem tudja, hogy ugyanakkor tudná?

THEAIT. Hogyne volna lehetetlenség?

B

SOKR. S vajjon az, a ki hamisan vélekedik, mindazt, a mit tud, talán nem ugyanannak gondolja, hanem más valaminek, a mit szintén tud s így azután, jóllehet mind a két dolgot tudja, mégis mind a kettőt félreismeri?

THEAIT. Ez nem lehetséges, édes Sokrates.

SOKR. Vagy talán azt, a mit nem tud, egy más olyas valaminek gondolja, a mit szintén nem tud s így aztán lehetséges talán az is, hogy a ki sem Theaitetost sem Sokratest nem ismeri arra a gondolatra talál jönni, hogy Sokrates Theaitetos, vagy hogy Theaitetos Sokrates?

THEAIT. Ugyan, hogy gondolhatsz ilyet?

C

SOKR. De mégis, a ki valamit tud, azt nem fogja valahogy annak tartani, a mit nem tud, sem pedig azt, a mit nem tud, olyannak, a mit tud.

THEAIT. Ez csudával volna határos.

SOKR. Hogyan vélekedhetik most már egyáltalában hamisan valaki? Hiszen az elősoroltam eseteken kívül lehetetlenség neki még más valamiképpen véleményt alkotnia. Vagy tudunk mindent,

ἢ οὐκ ἴσμεν, ἐν δὲ τούτοις οὐδαμοῦ φαίνεται δυνατόν ψευδῇ δοξάσαι.

Θεαί. Ἀληθέστατα.

Σω. Ἄρ' οὖν οὐ ταύτῃ σκεπτεύον ὃ ζητοῦμεν, κατὰ τὸ εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι ἰόντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ μὴ;

D Θεαί. Πῶς λέγεις;

Σω. Μὴ ἀπλοῦν ἢ ὅτι ὁ τὰ μὴ ὄντα περὶ ὅτουσιν δοξάζων οὐκ ἔσθ' ὥς οὐ ψευδῇ δοξάσει, κἄν ὅπως οὖν ἄλλως τὰ τῆς διανοίας ἔχῃ.

Θεαί. Εἰκός γ' αὖ, ὦ Σώκρατες.

Σω. Πῶς οὖν; τί ἐροῦμεν, ὦ Θεαίτητε, ἐάν τις ἡμᾶς ἀνακρίνῃ· δυνατόν δὲ ὀτιοῦν ὃ λέγετε, καὶ τις ἀνθρώπων τὸ μὴ ἔν δοξάσει, εἴτε περὶ τῶν ὄντων του εἴτε αὐτὸ καθ' αἱτό; E καὶ ἡμεῖς δὴ, ὥς ἔοικε, πρὸς ταῦτα φήσομεν· ὅταν γὰρ μὴ ἀληθῆ οἴηται οἰόμενος· ἢ πῶς ἐροῦμεν;

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Ἡ οὖν καὶ ἄλλοθι που τὰ τοιοῦτόν ἐστιν;

Θεαί. Τὸ ποῖον;

Σω. Εἴ τις ὁρᾷ μὲν τι, ὁρᾷ δὲ οὐδέν.

Θεαί. Καὶ πῶς;

Σω. Ἀλλὰ μὴν εἰ ἔν γέ τι ὁρᾷ, τῶν ὄντων τι ὁρᾷ. ἢ σὺ οἶε ποτε τὸ ἐν ἐν τοῖς μὴ οὖσιν εἶναι;

Θεαί. Οὐκ ἔγωγε.

Σω. Ὁ ἄρα ἔν γέ τι ὁρῶν ὃν τι ὁρᾷ.

Θεαί. Φαίνεται.

189 Σω. Καὶ ὁ ἄρα τι ἀκούων ἔν γέ τι ἀκούει καὶ ὃν ἀκούει.

Θεαί. Ναί.

Σω. Καὶ ὁ ἀπτόμενος δὴ του, ἐνός γέ του ἄπτεται καὶ ὄντος, εἴπερ ἐνός;

Θεαί. Καὶ τοῦτο.

Σω. Ὁ δὲ δὴ δοξάζων οὐχ ἔν τι δοξάζει;

vagy nem tudunk. Mind a két esetben pedig lehetetlenségnek látszik, hogy valaki hamisan vélekedhessen.

THEAIT. Betüről betüre igaz.

SOKR. Vagy talán nem is ezen az úton t. i. a *tudás* és a *nem-tudás* útján kellene jelen vizsgálódásunkban haladnunk, hanem a *lét* és a *nem-lét* útján?

THEAIT. Hogy érted ezt?

D

SOKR. Nem csak úgy kell-e lennie egyszerűen a dolognak, hogy a ki *nem-létező* dolgokról vélekedik, az szükségképpen hamisan vélekedik, akárhogy van is különben a dolog az ő gondolatában?

THEAIT. Nagyon valószínű, édes Sokrates.

SOKR. S így most mit válaszolnánk arra, édes Theaitetos, ha valaki azt kérdezné tőlünk: de lehetséges dolog-e az, a mit ti állítottok? Vélekedhetik-e valaki *nem-létező* dologról, legyen ez valami közönséges tárgy, vagy maga a dolog a maga valóságában? Mi persze, úgy látszik, azt fogjuk válaszolni: csakis akkor, ha hamisan vélekedik. Vagy talán másképpen felelünk?

E

THEAIT. Nem, — úgy a hogy mondtottad.

SOKR. S vajjon előfordul-e ez más körülmények között is?

THEAIT. Micsoda?

SOKR. Hogy valaki valamit lát és még sem lát semmit.

THEAIT. Hogy lehet ez?

SOKR. Sőt inkább ha valaki *valamit* lát, akkor csak bizonyos *létező* dolgot lát. Vagy talán azt hiszed, hogy a *valami nem-létező* dolog?

THEAIT. Én bizony nem hiszem.

SOKR. A ki tehát *valamit* lát, *létező* dolgot lát?

THEAIT. Természetesen.

SOKR. S a ki *valamit* hall, az szintén *létező* dolgot hall, 189
ugy-e bár?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. S a ki *valamit* tapint, az szintén valami *létező* dolgot tapint már csak azért is, mivel *valamit* tapint, ugy-e?

THEAIT. Ez is igaz.

SOKR. Hát a ki vélekedik, az nem *valamiről* vélekedik?

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Ὁ δ' ἐν τι δοξάζων οὐκ ὄν τι;

Θεαί. Εὐγχωρῶ.

Σω. Ὁ ἄρα μὴ ὄν δοξάζων οὐδὲν δοξάζει.

Θεαί. Οὐ φαίνεται.

Σω. Ἀλλὰ μὴν ὁ γε μηδὲν δοξάζων τὸ παράπαν οὐδὲ δοξάζει.

Θεαί. Δῆλον, ὡς ἔοικεν.

B Σω. Οὐκ ἄρα οἶόν τε τὸ μὴ ὄν δοξάζειν, οὔτε περὶ τῶν ὄντων οὔτε αὐτὸ καθ' αὐτό.

Θεαί. Οὐ φαίνεται.

Σω. Ἄλλο τι ἄρ' ἐστὶ τὸ ψευδῇ δοξάζειν τοῦ τὰ μὴ ὄντα δοξάζειν.

Θεαί. Ἄλλο ἔοικεν.

Σω. Οὔτ' ἄρ' οὕτως οὔτε ὡς ὀλίγον πρότερον ἐσκοποῦμεν, ψευδῆς ἐστὶ δόξα ἐν ἡμῖν;

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν δῆ.

XXXII. Σω. Ἄλλ' ἄρα ὧδε γιγνόμενον τοῦτο προσαγορεύομεν;

Θεαί. Πῶς;

C Σω. Ἀλλοδοξίαν τινὰ οὔσαν ψευδῇ φαιμέν εἶναι δόξαν, ὅταν τίς τι τῶν ὄντων ἄλλο αὖ τῶν ὄντων, ἀνταλλαξάμενος τῇ διανοίᾳ, φῇ εἶναι. οὕτω γὰρ ὄν μὲν ἀεὶ δοξάζει, ἕτερον δὲ ἀνθ' ἐτέρου, καὶ ἁμαρτάνων οὐ ἐσκόπει δικαίως ἂν καλοῖτο ψευδῇ δοξάζων.

Θεαί. Ὅρθότατά μοι νῦν δοκεῖς εἰρηκέναι. ὅταν γάρ τις ἀντὶ καλοῦ αἰσχροῦ ἢ ἀντὶ αἰσχροῦ καλὸν δοξάζῃ, τότε ὡς ἀληθῶς δοξάζει ψευδῇ.

Σω. Δῆλος εἶ, ὦ Θεαίτητε, καταφρονῶν μου καὶ οὐ δεδιώς.

Θεαί. Τί μάλιστα;

THEAIT. Okvetetlenül.

SOKR. S a ki *valamiről* vélekedik, nemde *létező* dologról vélekedik?

THEAIT. Szerintem igen.

SOKR. Ennélfogva a ki *nem-létező* dologról vélekedik, az tulajdonképpen *semmiről* sem vélekedik.

THEAIT. Azt hiszem.

SOKR. Már pedig a ki *semmiről* sem vélekedik, az egyáltalán *nem* is vélekedik, ugy-e?

THEAIT. Ez egészen tiszta dolognak látszik.

SOKR. *Nem-létező* dolgokról vélekedni ennélfogva *nem* is B lehetséges, akár valami közönséges tárgy legyen is az, akár maga a dolog a maga valóságában?

THEAIT. Úgy látszik, hogy nem.

SOKR. Hamisan vélekedni nemde más valami tehát, mint *nem-létező* dologról vélekedni?

THEAIT. Azt hiszem, hogy más.

SOKR. Tehát sem így, sem a hogy az imént vizsgáltuk, nem jöhet-létre bennünk *hamis* vélemény?

THEAIT. Bizonyára nem.

XXXII. SOKR. Képzeljük hát azt, hogy ilyképpen jön létre.

THEAIT. Hogyan?

SOKR. Azt mondjuk, hogy a *hamis* vélemény *nem* más, mint egy bizonyos *velemény-csere*, mikor t. i. valaki valamely *létező* dolgot gondolatában egy más *létező* dologgal *cserél fel* s azt C mondja, hogy ez az. Mert ilyenkor mindég valamely *létező* dologról vélekedik, csakhogy az egyik helyett mindég egy másikról. S mivel a helyett, a melyre czélzott, hibásan mást állít, joggal mondhatni, hogy *hamisan* vélekedik.

THEAIT. Azt hiszem, hogy most találtad el igazán. Mert a mikor valaki a szép helyett rútat, vagy a rút helyett szépet gondol, akkor igazán hamisan vélekedik.

SOKR. Most már tisztán látom, édes Theaitetos, hogy ugyancsak gondtalanul és félelem nélkül viseled magad velem szemben.

THEAIT. S ugyan miért?

Σω. Οὐκ ἂν οἶμαι σοὶ δοκῶ τοῦ ἀληθῶς ψεύδους ἀντι-
 D λαβέσθαι, ἐρόμενος εἰ οἶόν τε ταχὺ βραδέως ἢ κοῦφον βαρέως
 ἢ ἄλλο τι ἐναντίον μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀλλὰ κατὰ τὴν
 τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. ἑαυτῷ ἐναντίως τοῦτο μὲν οὖν, ἵνα μὴ
 μάτην θαρρήσης, ἀφήμι. ἀρέσκει δέ, ὡς φῆς, τὸ τὰ ψευδῆ
 δοξάζειν ἀλλοδοξεῖν εἶναι;

Θεαί. Ἐμοιγε.

Σω. Ἐστὶν ἄρα κατὰ τὴν σὴν δόξαν ἕτερόν τι ὡς ἕτε-
 ρον καὶ μὴ ὡς ἐκεῖνο τῇ διανοίᾳ τίθεσθαι.

Θεαί. Ἐστὶ μέντοι.

Σω. Ὅταν οὖν τοῦθ' ἡ διάνοιά του δρᾷ, οὐ καὶ ἀνάγκη
 E αὐτὴν ἤτοι ἀμφοτέρω ἢ τὸ ἕτερον διανοεῖσθαι;

Θεαί. Ἀνάγκη μὲν οὖν.

Σω. Ἦτοι ἅμα γε ἢ ἐν μέρει;

Θεαί. Κάλλιστα.

Σω. Τὸ δὲ διανοεῖσθαι ἄρ' ὅ περ ἐγὼ καλεῖς;

Θεαί. Τί καλῶν;

Σω. Λόγον ὃν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται
 περὶ ὧν ἂν σκοπῇ. ὥς γε μὴ εἰδῶς σοὶ ἀποφαίνομαι.
 τοῦτο γάρ μοι ἰνδάλλεται διανοουμένη οὐκ ἄλλο τι ἢ δια-
 190 λέγεσθαι, αὐτὴ ἑαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ ἀποκρινομένη, καὶ
 φάσκουσα καὶ οὐ φάσκουσα. ὅταν δὲ ὀρίσασα, εἴτε βρα-
 δύτερον εἴτε καὶ ὀξύτερον ἐπαίξασα, τὸ αὐτὸ ἤδη φῆ καὶ
 μὴ διιστάζῃ, δόξαν ταύτην τίθεμεν αὐτῆς. ὥστ' ἔγωγε τὸ
 δοξάζειν λέγειν καλῶ καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον, οὐ
 μέντοι πρὸς ἄλλον οὐδὲ φωνῇ, ἀλλὰ σιγῇ πρὸς αὐτόν.
 σὺ δὲ τί;

Θεαί. Κἀγώ.

SOKR. Mert nem hiszed, — én legalább azt gondolom, — hogy én ezt a te *«igazán hamisan vélekedik»* állításodat megragadom s azt találok kérdezni tőled: lehetséges-e az, hogy a mi gyors, az lassúvá, vagy a mi könnyű, az súlyossá, vagy más valami ellenkezővé lehessen, még pedig nem is a saját természete, hanem az ő ellentétének természete szerint s önnönmagával ellentétben? De hogy ne hiába légy irántam bizalommal, hát elhagyom ezt a dolgot. Neked e szerint tetszik, — legalább ezt mondd, — hogy a hamis vélekedés nem más, mint *vélemény-csere*?

THEAIT. Tetszik.

SOKR. A te véleményed szerint tehát lehetséges egy bizonyos dolgot *más valaminek* és nem *ugyanannak* képzelni el a gondolkodásban?

THEAIT. Mindenesetre lehetséges.

SOKR. S vajjon mikor a gondolkodás ezt cselekszi, ugyanakkor nem kell-e szükségképpen elképzelnie vagy mind a kettőt, vagy csak az egyiket?

THEAIT. Szükségképp el kell.

SOKR. S vagy együtt, vagy külön-külön.

THEAIT. Tökéletesen igaz.

SOKR. S vajjon a *gondolkodást* más valaminek hívod-e, mint én?

THEAIT. Hogy hívod te?

SOKR. *Társalgásnak*, melyet a lélek önnönmagával folytat, ha valami dolgot meg akar vizsgálni. Persze, a nélkül, hogy tisztában volnék vele, közlöm ezt a dolgot veled. Mert nekem úgy rémlik, hogy mikor a lélek gondolkodik, nem cselekszik mást, mint önnönmagával társalkodik, meg-megkérdi önnönmagát s felelget is reá s állít vagy nem állít valamit. S ha azután lassabban vagy gyorsabban, de valamit egyszer eldöntött s minden ingadozás nélkül most már csak egy és ugyanazon dolgot állít, akkor ezt nevezzük az ő *véleményének*. Ezért is nevezem én a vélekedést *beszédnek*, és a véleményt *kimondott beszédnek*, nem ugyan egy más valaki előtt, még pedig hangosan kimondott, hanem csak némán, önnönmagához intézett beszédnek. S minek nevezed te?

THEAIT. Én is ennek.

Σω. Ὅταν ἄρα τις τὸ ἕτερον ἕτερον δοξάζῃ, καὶ φησὶν, ὡς ἔοικε, τὸ ἕτερον ἕτερον εἶναι πρὸς ἑαυτόν.

B Θεαί. Τί μήν;

Σω. Ἀναμινήσκου δὴ εἰ πώποτ' εἶπες πρὸς σεαυτὸν ὅτι παντὸς μᾶλλον τὸ τοι καλὸν αἰσχρὸν ἐστὶν ἢ τὸ ἄδικον δίκαιον, ἢ καί, τὸ πάντων κεφάλαιον, σκόπει εἰ ποτ' ἐπεχείρησας σεαυτὸν πείθειν ὡς παντὸς μᾶλλον τὸ ἕτερον ἕτερόν ἐστιν, ἢ πᾶν τοῦναντίον οὐδ' ἐν ὕπνῳ πώποτε ἐτόλμησας εἰπεῖν πρὸς σεαυτὸν ὡς παντάπασιν ἄρα τὰ περιττὰ ἄρτιά ἐστιν ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον.

Θεαί. Ἀληθῇ λέγεις.

C Σω. Ἄλλον δέ τινα οἶει ὑγιαίνοντα ἢ μαινόμενον τολμῆσαι σπουδῇ πρὸς ἑαυτόν εἰπεῖν, ἀναπειθόντα αὐτόν, ὡς ἀνάγκη τὸν βοῦν ἵππον εἶναι ἢ τὰ δύο ἓν:

Θεαί. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

Σω. Οὐκοῦν εἰ τὸ λέγειν πρὸς ἑαυτόν δοξάζειν ἐστίν, οὐδεὶς ἀμφοτέρᾳ γε λέγων καὶ δοξάζων καὶ ἐφαπτόμενος ἀμφοῖν τῇ ψυχῇ εἴποι ἂν καὶ δοξάσειεν ὡς τὸ ἕτερον ἕτερόν ἐστιν. ἐατέον δὲ καὶ σοὶ τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῶν ἐν μέρει, ἐπειδὴ τὸ ῥῆμα ἕτερον τῷ ἐτέρῳ κατὰ ῥῆμα ταῦτόν ἐστιν. λέγω γὰρ αὐτὸ τῇδε, μηδένα δοξάζειν ὡς τὸ αἰσχρὸν καλὸν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων.

D Θεαί. Ἄλλ' ὦ Σώκρατες, ἐὼ τε καὶ μοι δοκεῖ ὡς λέγεις.

Σω. Ἄμφω μὲν ἄρα δοξάζοντα ἀδύνατον τὸ γε ἕτερον ἕτερον δοξάζειν.

Θεαί. Ἔοικεν.

Σω. Ἀλλὰ μήν τὸ ἕτερόν γε μόνον δοξάζων, τὸ δὲ ἕτερον μηδαμῇ, οὐδέποτε δοξάσει τὸ ἕτερον ἕτερον εἶναι.

Θεαί. Ἀληθῇ λέγεις· ἀναγκάζοιτο γὰρ ἂν ἐφάπτεσθαι καὶ οὐ μὴ δοξάζει.

Σω. Οὐτ' ἄρ' ἀμφοτέρω οὔτε τὸ ἕτερον δοξάζοντι.

SOKR. Már pedig ha valaki valamit más valaminek vél, akkor, azt hiszem, mondja önnön magában, hogy ez más valami?

THEAIT. Hogyne mondaná?

B

SOKR. De gondolj csak vissza arra, hogy mondottad-e valaha azt önnönmagadban, hogy a szép mindenestre rút, vagy az igazságtalan dolog igazságos; vagy hogy éppenséggel csak a velejét mondjam a dolognak: gondold meg csak, meg merted-e valaha csak kísérteni is, hogy magadat meggyőzd arról, hogy valamely dolog mindenestre *egy másik*? Ellenkezőleg: még álmodban sem merted soha magadban azt állítani, hogy a görbe mindenestre egyenes, vagy más valami ilyenféle.

THEAIT. Igazad van.

SOKR. S azt hiszed, hogy egy más valaki, akár ép észszel, akár örültségében merészelné komolyan azt mondani magában: megvan róla győződve, hogy az ökök okvetetlenül nem más, mint ló, vagy hogy a mi kettő, az egy?

THEAIT. Ezt isten ucsse nem hiszem.

SOKR. Ha pedig önnönmagában beszélni annyi, mint vélekedni, akkor ugy-e: ha valaki *két* dologról beszél és vélekedik s elkében *mind a kettőt* elképzei, nem fogja sohasem azt mondani, vagy azt vélni, hogy az egyik annyi mint a másik? Ennek a kifejezésnek felváltva használt más egyéb jelentését azonban hagyj egészen figyelmeden kívül. Ez a kifejezés ugyanis: *«egyik annyi, mint a másik»* jelentésénél fogva azonosságot is fejezhet ki. Én azonban úgy értem ezt, hogy pl. senki sem véli a rútat szépnek vagy valami ilyennek.

D

THEAIT. Jól van; figyelmemen kívül hagyom, édes Sokrates; úgy értelmezem, a mint mondod.

SOKR. Ha tehát valaki mind a kettőt egyszerre véli, akkor lehetetlen, hogy az egyiket a másiknak vélje?

THEAIT. Azt hiszem, hogy lehetetlen.

SOKR. Ha pedig valaki csak az egyiket véli, a másikat pedig nem, akkor éppenséggel nem vélheti az egyiket a másiknak?

THEAIT. Igazat mondasz. Hiszen akkor szükségképpen azt is el kellene képzelnie, a mit éppenséggel nem vél.

SOKR. Ennélfogva sem annál, a ki mind a kettőről külön-

Ἐ ἐγχωρεῖ ἀλλοδοξεῖν. ὥστ' εἴ τις ὀριεῖται δόξαν εἶναι ψευδῇ τὸ ἑτεροδοξεῖν, οὐδὲν ἂν λέγοι· οὔτε γὰρ ταύτῃ οὔτε κατὰ τὰ πρότερα φαίνεται ψευδῆς ἐν ἡμῖν οὐσα δόξα.

Θεαί. Οὐκ ἔοικεν.

XXXIII. Σω. Ἀλλὰ μέντοι, ὦ Θεαίτητε, εἰ τοῦτο μὴ φανήσεται ὄν, πολλὰ ἀναγκασθησόμεθα ὁμολογεῖν καὶ ἄτοπα.

Θεαί. Τὰ ποῖα δῆ;

Σω. Οὐκ ἔρῳ σοι πρὶν ἂν πανταχῇ πειραθῶ σκοπῶν. αἰσχυνοίμην γὰρ ἂν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἀποροῦμην, 191 ἀναγκαζομένων ὁμολογεῖν οἷα λέγω. ἀλλ' ἐὰν εὗρωμεν καὶ ἐλεύθεροι γενώμεθα, τότε ἤδη περὶ τῶν ἄλλων ἐροῦμεν ὡς πασχόντων, αὐτοὶ ἐκτὸς τοῦ γελοίου ἐστῶτες· ἐὰν δὲ πάντῃ ἀπορήσωμεν, ταπεινωθέντες, οἶμαι, τῷ λόγῳ παρέξομεν ὡς ναυτιῶντες πατεῖν τε καὶ χρῆσθαι ὅ τι ἂν βούληται. ἥ οὖν ἔτι πόρον τινὰ εὕρισκω τοῦ ζητήματος ἡμῖν, ἄκουε.

Θεαί. Λέγε μόνον.

Σω. Οὐ φήσω ἡμᾶς ὀρθῶς ὁμολογεῖν, ἡνίκα ὁμολογήσαμεν, ἃ τις οἶδεν, ἀδύνατον δοξάσαι ἃ μὴ οἶδεν εἶναι. Β αὐτά, καὶ ψευσθῆναι· ἀλλὰ πῃ δυνατόν.

Θεαί. Ἄρα λέγεις ὃ καὶ ἐγὼ τότε ὑπώπτευσα ἡνίκ' αὐτὸ ἔφαμεν, τοιοῦτον εἶναι, ὅτι ἐνίοτ' ἐγὼ γινώσκων Σωκράτῃ, πόρρωθεν δὲ ὁρῶν ἄλλον ὄν οὐ γινώσκω, φήθην εἶναι Σωκράτῃ ὄν οἶδα; γίγνεται γὰρ δῆ ἐν τῷ τοιούτῳ οἷον λέγεις.

Σω. Οὐκοῦν ἀπέστημεν αὐτοῦ, ὅτι ἃ ἴσμεν ἐποίει ἡμᾶς εἰδότες μὴ εἰδέναι;

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

külön vélekedik, sem pedig annál, a ki csak az egyiket véli, nem fordulhatelé véleménycsere. Ha tehát valaki a *hamis* véleményt úgy E találná meghatározni, hogy *vélemény-csere*: akkor az ő egész meghatározása éppen annyi volna, mint a semmi. Mert sem ezen, sem pedig az előbbi módon nem jöhet létre *hamis* vélemény bennünk.

THEAIT. Úgy látszik, hogy nem.

XXXIII. SOKR. Már pedig, ha ez a dolog ki nem találna sülni, édes Theaitetos, még sok furcsaságot leszünk kénytelenek állítani.

THEAIT. Ugyan mit például?

SOKR. Nem mondom meg előbb, míg csak minden oldalról meg nem vizsgáltam a dolgot. Szégyelleném ám szörnyen, ha ebbeli zavarunkban olyas valamit volnánk kénytelenek állítani, a minőt gondolok. De ha megtaláljuk a dolog bibéjét s így kiju- 191 tunk a hinárból, akkor azután beszélünk majd róla, mint másokon megesett dologról, a mikor persze az a veszély sem érhet bennünket, hogy kinevetnek. De ha egyáltalában nem tudnánk magunkon segíteni, akkor, azt hiszem, legjobb ha meghajlunk és megadjuk magunkat a kérdésnek, mint a tengeri betegségben szenvedők betegségöknek s békességgel eltűrjük, hogy azt tegye velünk, a mit akar. De figyelj csak, hogy hol lehetne még egérútra találunk ebben a kérdésben.

THEAIT. Csak mondd, kérlek, mondd!

SZÓKR. Tagadom, hogy helyes volt a mi állításunk akkor, mikor azt mondtunk, hogy lehetetlen úgy vélekedni, hogy az, a mit valaki tud, tulajdonképpen olyas valami, a mit nem tud s így csalódik. Ellenkezőleg azt állítom, hogy bizonyos tekintetben lehetséges. B

THEAIT. Talán bizony úgy érted ezt úgy-e, a mint én már arról szoltunkban sejtettem, hogy t. i. megesik néha-néha, hogy én jól ismerve különben Sokratest, mikor messziről megpillantok egy más valakit, a kit nem ismerek, Sokratesnek nézem, a kit pedig jól ismerek. Csakis ilyenkor szokott megtörténni az, a mit te mondasz.

SOKR. Nem álltunk-e el már ettől, mivel azt eredményezte, hogy a mit tudunk, azt ugyanakkor, a mikor tudjuk, nem tudjuk.

THEAIT. De igen, elállottunk.

Σω. Μὴ γὰρ οὕτω τιθώμεν, ἀλλ' ὥδε ἴσως πῇ ἡμῖν συγχωρήσεται, ἴσως δὲ ἀντιτενεῖ. ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιούτῳ ἐχόμεθα, ἐν ᾧ ἀνάγκη πάντα μεταστρέφοντα λόγον βασανίζειν· σκόπει οὖν εἰ τί λέγω. ἄρα ἔστι μὴ εἰδότα τι πρότερον ὕστερον μαθεῖν;

Θεαί. Ἔστι μέντοι.

Σω. Οὐκοῦν καὶ αὐθις ἕτερον καὶ ἕτερον;

Θεαί. Τί δ' οὐ;

Σω. Θεὸς δὴ μοι λόγου ἕνεκα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνὸν κήρινον ἐκμαγεῖον, τῷ μὲν μείζον, τῷ δ' ἔλαττον, καὶ τῷ μὲν καθαρωτέρου κηροῦ, τῷ δὲ κοπρωδεστέρου, καὶ σκληροτέρου, ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου, ἔστι δ' οἷς μετρίως ἔχοντος.

Θεαί. Τίθῃμι.

Σω. Δῶρον τοίνυν αὐτὸ φῶμεν εἶναι τῆς τῶν Μουσῶν μητρὸς Μνημοσύνης, καὶ ἐς τοῦτο, ὅ τι ἂν βουλευθῶμεν μνημονεῦσαι ὧν ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν, ὑπέχοντας αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι, ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένους. καὶ ὁ μὲν ἂν ἐκμαγῇ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι, ἕως ἂν ἐνῇ τὸ εἶδωλον αὐτοῦ· ὁ δ' ἂν ἐξαλειφθῇ ἢ μὴ οἶόν τε γένηται ἐκμαγῆναι, Εἰ ἐπιτελεῖσθαι τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι.

Θεαί. Ἔστω οὕτως.

Σω. Ὁ τοίνυν ἐπιστάμενος μὲν αὐτά, σκοπῶν δέ τι ὧν ὁρᾷ ἢ ἀκούει, ἅθρει εἰ ἄρα τοιῷδε τρόπῳ ψευδῇ ἂν δοξάσαι.

Θεαί. Ποίῳ δὴ τινι;

Σω. Ἄ οἶδεν, οἴηθεις εἶναι τοτὲ μὲν ἃ οἶδε, τοτὲ δὲ ἃ μὴ. ταῦτα γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν οὐ καλῶς ὡμολογήσαμεν ὁμολογοῦντες ἀδύνατα.

Θεαί. Νῦν δὲ πῶς λέγεις;

192 Σω. Δεῖ ὥδε λέγεσθαι περὶ αὐτῶν, ἐξ ἀρχῆς διοριζομένους, ὅτι ὁ μὲν τις οἶδεν ἔχων αὐτοῦ μνημεῖον ἐν τῇ ψυχῇ,

SOKR. Ne úgy állítsuk fel tehát a kérdést, hanem talán így. Így talán csak majd megadja magát. Lehet ugyan, hogy újra ellen- C
szegül. Az igaz, hogy olyan kelepczébe jutottunk, hogy szükséges lesz az egész kérdést majd erről, majd arról az oldalról újra megvizsgálni. Gondold meg azért jól, hogy mit állítok. Lehetséges-e, hogy a ki valamit előbb nem tud, az ezt később megtanulja?

THEAIT. Persze, hogy lehetséges.

SOKR. S azután máskor ismét másat és újra másat tanuljon?

THEAIT. Mért ne volna lehetséges?

SOKR. Képzeld el most már a kérdésnek a kedvéért, mintha a mi lelkünkben egy viasztábla volna, kinek nagyobb, kinek kisebb, kinek tisztább, kinek piszkosabb viaszból; ezé keményebb, azé D
puhább, amazé pedig egészen megfelelő.

THEAIT. Elképzelem.

SOKR. Mondjuk, hogy ez a muzsák anyjának, Mnemosy-
nének az ajándéka. Mindazt most már, a mit emlékezetünkben megőrizni szeretnénk mindabból, a mit csak valaha láttunk, hal-
lottunk, vagy minmagunk kigondoltunk, erre a táblára véssük fel,
a mennyiben az érzékletekre és a gondolatokra bizzuk — éppen
úgy, n int mikor pecsét-gyűrűvel valahol pecsétet ütünk. A mi be-
léje van vésve, erre emlékszünk, ezt *tudjuk*, a míg csak a képe itt
megvan őrizve. De ha ez a kép egyszer elmosódott, vagy ha nem
volt képes megfelelően bevésődni, akkor azután elfelejtjük a dol-
got, azaz: *nem tudjuk*.

E

THEAIT. Tegyük fel, hogy csakugyan így van.

SOKR. S a ki mindezt tudva, valami olyanról gondolkodik,
a mit lát, vagy hall: vajjon az ilyennek — ezt vizsgáld meg most —
lehetnek-e ily módon *hamis* vélekedései?

THEAIT. S ugyan minő módon érted?

SOKR. Úgy, hogy azt, a mit tud, majd annak tartsa, a mit
tud, majd meg annak, a mit nem tud. Mert ez az, a mit kevéssel
előbb nem helyesen állítottunk, azt állítva róla, hogy *lehetetlen*.

THEAIT. És most minő véleményed van róla?

SOKR. Erről csakis akkor lehet beszélni, ha már jó-eleve 192
meghatározta az ember, hogy lehetetlen dolog-e az, hogy a ki va-
lamit tud, mivel az ő emlékeztető-képét hordozza lelkében, mégha

αἰσθάνεται δὲ αὐτὸ μὴ, τοῦτο οἰηθῆναι ἕτερόν τι ὧν οἶδεν, ἔχοντα καὶ ἐκείνου τύπον, αἰσθανόμενον δὲ μὴ, ἀδύνατον. καὶ ὃ γε οἶδεν αὐτὸ, οἰηθῆναι εἶναι ὃ μὴ οἶδε μηδ' ἔχει αὐτοῦ σφραγιδα· καὶ ὃ μὴ οἶδεν, ὃ μὴ οἶδεν αὐτὸ· καὶ ὃ μὴ οἶδεν, ὃ οἶδε· καὶ ὃ αἰσθάνεται γε, ἕτερόν τι ὧν αἰσθάνεται οἰηθῆναι εἶναι· καὶ ὃ αἰσθάνεται, ὧν τι μὴ αἰσθάνεται· καὶ ὃ μὴ αἰσθάνεται, ὧν μὴ αἰσθάνεται· καὶ ὃ μὴ αἰσθάνεται, ὧν αἰσθάνεται. καὶ ἔτι γε αὐτὸ ὧν οἶδε καὶ αἰσθάνεται καὶ ἔχει τὸ σημεῖον κατὰ τὴν αἴσθησιν, οἰηθῆναι αὐτὸ ἕτερόν τι ὧν οἶδε καὶ αἰσθάνεται καὶ ἔχει αὐτὸ καὶ ἐκείνου τὸ σημεῖον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἀδυνατώτερον ἔτι ἐκείνων, εἰ οἶόν τε. καὶ ὃ οἶδε καὶ ὃ αἰσθάνεται ἔχων τὸ μνημεῖον ὀρθῶς, ὃ οἶδεν οἰηθῆναι ἀδύνατον· καὶ ὃ οἶδε καὶ αἰσθάνεται ἔχων κατὰ ταῦτά, ὃ αἰσθάνεται· καὶ ὃ αὐτὸ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται, ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται· καὶ ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται, ὃ μὴ οἶδε· καὶ ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται, ὃ μὴ αἰσθάνεται· πάντα ταῦτα ὑπερβάλλει ἀδυναμία τοῦ ἐν αὐτοῖς ψευδῇ τινὰ δοξάσαι. λείπεται δὴ ἐν τοῖς τοιοῖσδε, εἴ πέρ που ἄλλοθι, τὸ τοιοῦτον γενέσθαι.

Θεαί. Ἐντίσι δὴ; ἐὰν ἄρα ἐξ αὐτῶν τι μᾶλλον μάθω· νῦν μὲν γὰρ οὐχ ἔπομαι.

Σω. Ἐν οἷς οἶδεν, οἰηθῆναι αὐτὰ ἕτερ' ἅττα εἶναι ὧν οἶδε καὶ αἰσθάνεται. ἢ ὧν μὴ οἶδεν, αἰσθάνεται δέ· ἢ ὧν οἶδε καὶ αἰσθάνεται, ὧν οἶδεν αὐτὸ καὶ αἰσθάνεται.

Θεαί. Νῦν πολὺ πλεῖον ἀπελείφθην ἢ τότε.

különben nem is érzékelné, ezt olyan más valaminek tartsa, a mit tud s a minek szintén megvan a képe benne s a mit szintén nem érzékel. Épp így lehetetlenség, hogy valaki viszont azt, a mit tud, olyas valaminek gondolja, a mit nem tud s a minek viszont nincs meg benne a lenyomata; nemkülönben hogy azt, a mit nem tud, olyannak, a mit szintén nem tud; vagy azt, a mit nem tud, olyan-
nak, a mit tud; s azt, a mit érzékel, ismét más olyas valaminek, a mit szintén érzékel, vagy, a mit érzékel, azt olyannak, a mit nem érzékel. Másrészről szintén lehetetlen az is, hogy a mit az ember B
nem érzékel, olyannak tartsa, a mit szintén nem érzékel, vagy a mit nem érzékel, azt annak, a mit érzékel. Szakasztott így ismét, hogy olyas dolgot, a mit tud, érzékel s a minek az érzéklésnek megfelelő képével is bír, olyas valami másnak tartson, a mit szintén tud és érzékel, a minek szintén megvan az érzéklésnek megfelelő képe ő benne. Ez mind talán még nagyobb lehetetlenség, mint az előbbiek; ha ugyan ilyes valami történhetik. Lehetetlen továbbá az is, hogy valaki azt, a mit tud, a mit érzékel s a minek helyes képével bír, más valaminek tartsa, a mit szintén tud. Ugy szintén, hogy azt, a mit az ember tud és érzékel, ugyanily körülmények között más olyas valaminek gondolja, a mit érzékel; más részről viszont, a mit nem tud és nem érzékel, olyannak, a mit nem tud és C
nem érzékel; s a mit ismét nem tud és nem érzékel, olyas valaminek, a mit nem tud; s ismét a mit nem tud s nem érzékel, olyannak, a mit nem érzékel. Ezekben az esetekben már a lehetetlenség is kézzel foghatóan bizonyítja, hogy bennök *hamis* vélekedésnek kell lennie. Ennélfogva tehát, ha valahol, akkor csakis a következő esetekben marad még fenn lehetőség arra, hogy így történhetik a dolog.

THEAIT. Mely esetekben? Hátha jobban megértem majd belőlök az egész dolgot. Mert most már nem birlak ám követni.

SOKR. Azokban, a mikor valaki valamit tud s azt más olyas valaminek tartja, a mit szintén tud és érzékel; vagy pedig mikor olyannak gondolja, a mit nem tud, de érzékel s végre mikor valamit, a mit tud és érzékel, olyas valaminek tart, a mit viszont tud és érzékel.

D

THEAIT. Most még jobban megáll az eszem, mint előbb.

XXXIV. Σω. Ὡδε δὴ ἀνάπαλιν ἄκουε. ἐγὼ εἰδὼς Θεόδωρον καὶ ἐν ἑμαυτῷ μεμνημένος οἷός ἐστι, καὶ Θεαίτητον κατὰ ταῦτά, ἄλλο τι ἐνίοτε μὲν ὀρῶ αὐτούς, ἐνίοτε δὲ οὐ, καὶ ἄπομαι ποτ' αὐτῶν, τοτὲ δ' οὐ, καὶ ἀκούω ἢ τινα ἄλλην αἰσθησιν αἰσθάνομαι, τοτὲ δ' αἰσθησιν μὲν οὐδεμίαν ἔχω περὶ ὑμῶν, μέμνημαι δὲ ὑμᾶς οὐδὲν ἥττον καὶ ἐπίσταμαι αὐτὸς ἐν ἑμαυτῷ;

Ε Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Τοῦτο τοίνυν πρῶτον μαθὲ ὦν βούλομαι δηλῶσαι, ὥς ἐστι μὲν ἃ οἶδε μὴ αἰσθάνεσθαι, ἐστι δὲ αἰσθάνεσθαι.

Θεαί. Ἀληθῆ.

Σω. Οὐκοῦν καὶ ἃ μὴ οἶδε, πολλάκις μὲν ἐστι μηδὲ αἰσθάνεσθαι, πολλάκις δὲ αἰσθάνεσθαι μόνον;

Θεαί. Ἔστι καὶ τοῦτο.

Σω. Ἴδὲ δὴ ἐάν τι μᾶλλον νῦν ἐπίσπη. Σωκράτης ἐπι-
193 γινώσκει Θεόδωρον καὶ Θεαίτητον, ὅρῳ δὲ μηδέτερον, μηδὲ ἄλλη αἰσθησις αὐτῷ πάρεστι περὶ αὐτῶν· οὐκ ἂν ποτε ἐν ἑαυτῷ δοξάσειεν ὥς ὁ Θεαίτητος ἐστὶ Θεόδωρος. λέγω τι ἢ οὐδέν;

Θεαί. Ναί, ἀληθῆ γε.

Σω. Τοῦτο μὲν τοίνυν ἐκείνων πρῶτον ἦν ὦν ἔλεγον.

Θεαί. Ἦν γάρ.

Σω. Δεύτερον τοίνυν, ὅτι τὸν μὲν γινώσκων ὑμῶν, τὸν δὲ μὴ γινώσκων, αἰσθανόμενος δὲ μηδέτερον, οὐκ ἂν ποτε αὐ οἰηθείην, ὃν οἶδα, εἶναι ὃν μὴ οἶδα.

Θεαί. Ὅρθῶς.

Σω. Τρίτον δέ, μηδέτερον γινώσκων μηδὲ αἰσθανόμε-
B νος οὐκ ἂν οἰηθείην, ὃν μὴ οἶδα, ἕτερόν τιν' εἶναι ὦν μὴ οἶδα, καὶ τᾶλλα τὰ πρότερα πάνθ' ἐξῆς νόμιζε πάλιν ἀκηκοέναι, ἐν οἷς οὐδέποτε ἐγὼ περὶ σοῦ καὶ Θεοδώρου τὰ ψευδῆ δοξάσω, οὔτε γινώσκων οὔτε ἀγνοῶν ἄμψω,

SOKR. Hallgasd meg hát még egyszer s talán így a dolgot. Én ismerem Theodorost s emlékezem az ő kinézésére. Szakasztott így vagyok Theaitetossal is. S egyszer látom őket, egyszer meg nem; néha tapinthatom, néha nem; olykor-olykor hallom is őket, vagy az érzéklésnek más valami módja szerint érzékelem, máskor viszont semmiféle érzékletem nincs rólok — s ime mégis éppen úgy emlékszem azért rátok s éppen úgy a tudatomban vagytok.

THEAIT. Mindenesetre úgy van.

E

SOKR. Ezek közül az esetek közül, a melyeket most megvilágítani szeretnék, először is azt figyeld meg most már, hogy van-e eset arra, hogy a mit az ember tud, azt néha nem érzékli, néha pedig érzékli.

THEAIT. Persze, hogy van.

SOKR. De nemde azt sem érzékli néha-néha az ember, a mit nem tud, máskor pedig *csakis* érzékli?

THEAIT. Ez is igaz.

SOKR. Lásd, most talán jobban tudsz követni. Sokrates ismeri Theodorost és Theaitetost, de nem látja egyiküket sem s **193** ezen kívül éppenséggel nincs semmiféle érzéklete róluk. S ennek daczára mégsem fog úgy vélekedni, hogy Theaitetos Theodoros. Igazam van-e, vagy nincs?

THEAIT. Persze, hogy igazad van.

SOKR. Ez pedig a felhozta esetek közül az első volt.

THEAIT. Igen, ez volt az első.

SOKR. A második most már az, a mikor t. i. egyikőtöket ismerem, a másikatokat pedig nem s éppen nem érzékellek benneteket. Ebben az esetben csak nem fogom talán valaha azt képzelni, hogy az, a kit ismerek, tulajdonképp a másik, a kit nem ismerek?

THEAIT. Bizony nem.

SOKR. A harmadik pedig, a mikor egyikőtöket sem ismerlek, s nem érzékellek. Vajjon ekkor azt, a kit nem ismerek, nem B fogom-e egy másiknak gondolni, a kit szintén nem ismerek? S éppen így képzeld el most már az imént felhozta összes eseteket, mintha pl. most sorjában újra végig hallgatnád valamennyiöket, a mikor is én te reád és Theodorosra nézve nem lehetek hamis vélekedésben, akár ismerlek benneteket, akár nem; s akár

οὔτε τὸν μὲν, τὸν δ' οὐ γινώσκων· καὶ περὶ αἰσθήσεων κατὰ ταῦτά, εἰ ἄρα ἔπει.

Θεαί. Ἐπομαι.

Σω. Λείπεται τοίνυν τὰ ψευδῆ δοξάσαι ἐν τῷδε, ὅταν γινώσκων σέ καὶ Θεόδωρον, καὶ ἔχων ἐν ἐκείνῃ τῇ C κηρίνῃ ὥσπερ δακτυλίῳ σφῶν ἄμφοιν τὰ σημεῖα, διὰ μακροῦ καὶ μὴ ἱκανῶς ὁρῶν ἄμφω προθυμηθῶ, τὸ οἰκεῖον ἑκατέρου σημεῖον ἀποδοῦς τῇ οἰκείᾳ ὅψει, ἐμβιβάσας προσαρμόσαι εἰς τὸ ἑαυτῆς ἔχνος, ἵνα γένηται ἀναγνώρισις, εἴτα τούτων ἀποτυχὼν καὶ ὥσπερ οἱ ἔμπαλιν ὑποδοῦμενοι παραλλάξας προσβάλω τὴν ἑκατέρου ὅψιν πρὸς τὸ ἀλλότριον σημεῖον, ἢ καὶ οἶα τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις τῆς ὀψews πάθη, δεξιὰ εἰς ἀριστερά μεταφερούσης, ταῦτόν παθὼν D διαμάρτω· τότε δὴ σύμβαίνει ἢ ἑτεροδοξία καὶ τὸ ψευδῆ δοξάζειν.

Θεαί. Ἔοικε γάρ, ὦ Σώκρατες· θαυμασίως ὥς λέγεις τὸ τῆς δόξης πάθος.

Σω. Ἐτι τοίνυν καὶ ὅταν ἀμφοτέρους γινώσκων τὸν μὲν πρὸς τῷ γινώσκειν αἰσθάνωμαι, τὸν δὲ μὴ, τὴν δὲ γνῶσιν τοῦ ἑτέρου μὴ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἔχω, ὃ ἐν τοῖς πρόσθεν οὕτως ἔλεγον καὶ μου τότε οὐκ ἐμάνθανες.

Θεαί. Οὐ γάρ οὖν.

Σω. Τοῦτο μὲν ἔλεγον, ὅτι γινώσκων τὸν ἕτερον καὶ E αἰσθανόμενος, καὶ τὴν γνῶσιν κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ ἔχων, οὐδέποτε οἰήσεται εἶναι αὐτὸν ἕτερόν τινα ὧν γινώσκει τε καὶ αἰσθάνεται καὶ τὴν γνῶσιν αὐτὴν [καὶ ἐκείνου ἔχει κατὰ τὴν αἴσθησιν. ἦν γὰρ τοῦτο;

Θεαί. Ναί.

Σω. Παρελείπετο δὲ γέ που τὸ νῦν λεγόμενον, ἐν ᾧ 194 δὴ φαμέν τὴν ψευδῆ δόξαν γίνεσθαι τὸ ἄμφω γινώσκοντα καὶ

csak az egyikötöket ismerem, másikótokat pedig nem. S szakasztott ekképpen vagyunk az érzékléssel is, ha ugyan most tudsz követni.

THEAIT. Tudlak.

SOKR. Hátra van még a hamis vélekedés lehetősége a következő esetben : ismerlek téged is, Theodorost is. S az említettem viasztáblán megvan mind a kettőtöknek a képe, akár csak pecsétgyűrűvel nyomták volna oda. Ha most már messziről s nem eléggé tisztán látva benneteket, azon töröm az eszemet, hogy mindkettőtöknek a tulajdon képét az ő rá vonatkozó látás-érzékléssel össze-
 vessem azzal a szándékkal, hogy az ő eredeti lenyomatával meg-
 egyeztetsem s így őt újra felismerhessem s ha azután ezt a lenyomatot eltévesztem, s mint a kik felcserélik felhuzás közben a
 czipőjüket, egyiknek a látás-érzéklétét a másiknak a képével össze-
 cserélem, vagy pedig abba a hibába esem, a melyet a tükörbeli képnél vehetni észre, hogy t. i. a jobb oldalt a balnak a helyére
 teszem : akkor származik az úgynevezett *vélemény-csere* és a *hamis*
vélekedés. C D

THEAIT. Igaz, édes Sokrates. Szinte csudálni való, úgy rajzoló a vélemény alakulását.

SOKR. Ez az eset áll továbbá akkor is, ha mind a két dolgot nem csupán csak ismerem, hanem az egyiket azon kívül, hogy ismerem, még érzékelem is, a másikat pedig nem ; s az ő rá vonatkozó ismeretem nem felel meg az én, őt illető érzékletemnek. Erről az esetről különben már az imént, a többiek felsorolásánál szóltam, de te nem értettél meg akkor engem.

THEAIT. Bizony nem.

SOKR. Akkor pedig ezt állítottam, hogy ha valaki egy bizonyos dolgot ismer és érzékel s az ő ismerete megfelel az illető
 dolog érzékletének, akkor ezt a dolgot sohasem fogja más olyan
 valaminek tartani, a mit szintén ismer és érzékel s a minek ismerete szintén megfelel az ő érzékletének. Nemde ezt mondtam
 akkor ? E

THEAIT. Igazán ezt.

SOKR. Így tehát csakis az éppen most említettem eset volt még hátra, hogy t. i. a mint állítottam, akkor keletkezik *hamis*
 vélemény, mikor valaki mind a két dolgot ismeri és látja, vagy 194

ἄμφω ὀρώντα ἢ τινὰ ἄλλην αἰσθησιν ἔχοντα ἀμφοῖν τὸ σημείον μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ αἰσθησιν ἐκότερον ἔχειν, ἀλλ' οἷον τοξότην φαῦλον ἰέντα παραλλάξαι τοῦ σκοποῦ καὶ ἁμαρτεῖν, ὃ δὴ καὶ ψεῦδος ἄρα ὠνόμασται.

Θεαί. Εἰκότως γε.

Σω. Καὶ ὅταν τοίνυν τῷ μὲν παρῇ αἰσθησις τῶν σημείων, τῷ δὲ μὴ, τὸ δὲ τῆς ἀπούσης αἰσθήσεως τῇ παρουσίᾳ προσαρμόσῃ, πάντῃ ταύτῃ ψεύδεται ἢ διάνοια. καὶ ἐνὶ λόγῳ, περὶ ὧν μὲν μὴ οἶδέ τις μὴδὲ ᾗσθητο πώποτε, οὐκ ἔστιν, ὡς Βῆοικεν, οὔτε ψεύδεσθαι οὔτε ψευδῆς δόξα, εἴ τι νῦν ἡμεῖς ὕγιες λέγομεν· περὶ δὲ ὧν ἴσμεν τε καὶ αἰσθανόμεθα, ἐν αὐτοῖς τούτοις στρέφεται καὶ ἐλίττεται ἢ δόξα ψευδῆς καὶ ἀληθῆς γιγνομένη, καταντικρὺ μὲν καὶ κατὰ τὸ εὐθὺ τὰ οἰκεία συνάγουσα ἀποτυπώματα καὶ τύπους ἀληθῆς, εἰς πλάγια δὲ καὶ σκολιὰ ψευδῆς.

Θεαί. Οὐκοῦν καλῶς, ὦ Σώκρατες, λέγεται;

C Σω. *Ετι τοίνυν καὶ τάδε ἀκούσας μᾶλλον αὐτὸ ἐρσεις. τὸ μὲν γὰρ τάληθές δοξάζειν καλόν. τὸ δὲ ψεύδεσθαι αἰσχρόν.

Θεαί. Πῶς δ' οὔ;

Σω. Ταῦτα τοίνυν φασὶν ἐνθένδε γίνεσθαι. ὅταν μὲν ὁ κηρός τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ὠργασμένος ᾗ, τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνσημαινόμενα εἰς τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς κέαρ, ὃ ἔφη Ὅμηρος αἰνιττόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοιότητα, τότε μὲν καὶ τούτοις καθαρὰ τὰ σημεῖα ἐγγιγνόμενα καὶ ἱκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα πολυχρόνιά τε γίνονται καὶ εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι πρῶτον μὲν εὐμαθεῖς, ἔπειτα μνήμονες, εἴτα οὐ παραλλάττουσι τῶν αἰσθήσεων τὰ σημεῖα ἀλλὰ δοξάζουσιν ἀληθῆ. σαφεῖ γὰρ καὶ ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντα ταχὺ διανέμουσιν ἐπὶ τὰ αὐτῶν ἕκαστα ἐκμαγεῖα, ἃ δὴ ὄντα καλεῖται, καὶ συφοὶ δὴ οὗτοι καλοῦνται· ἢ οὐ δοκεῖ σοι;

bármiképpen érzékli, de egyiknek a képe sem felel meg ő benne az ő saját érzékletüknek, hanem olyan, mint mikor a rossz lövő elnézi a czélt és máshova talál s mi azt mondjuk rá, hogy *«félre talál»*.

THEAIT. Valóban ilyen.

SOKR. Ha már most az egyik képnek megvan az ő érzéklete is, a másiknak pedig nincs, s azt a képet, a melynek hiányzik az érzéklete, a meglevő érzéklettel egyeztetjük össze, akkor ebben mindenesetre téved a gondolkodásunk. Egy szóval: olyan dologra nézve, a mit sem nem tud, sem nem érzékelt soha az ember, természetesen sem tévedni, sem *hamis* véleményt alkotni nem lehet — B ha ugyan van valami egészséges gondolat ebben az állításomban. Csakis abban a dologban, a mit tudunk és érzéklünk, fordulhat majd erre, majd arra a véleményünk s válhatik egyszer hamissá, egyszer meg igazzá. Igazzá, ha közvetetlenül és egyenesen egyeztetjük össze a megfelelő lenyomatokat és alakulatokat s hamissá, ha elforgatva és ferdén.

THEAIT. Ezt gyönyörűen magyarázod, édes Sokrates.

SOKR. S ha majd még a többit hallod, akkor fogod csak C ezt igazán mondani. Mert lásd, az igaz vélemény szép, a hamis pedig rút.

THEAIT. Persze, hogy az.

SOKR. S mondják, hogy ez innen van: ha valakinek a viasza jókora vastagságú, mennyiségű és simaságú a lelkében s megfelelően meg van puhítva, akkor az érzékletekből származó s a léleknek *magrába*³¹ bevésődő képek — a mint ezt Homeros a lélek *magvának viaszszerűsége* miatt olyan rejtvénytyszerűen mondja — az ilyen emberekben tisztákká lesznek, lesz elegendő mélységök és tartósságuk. Ezért is aztán az ilyen emberek először is jó felfogásuak és erős emlékező tehetséggel bírnak, azután pedig nem D cserélik össze az érzékletek lenyomatait, hanem helyesen vélekednek. Mivel ugyanis ezek a lenyomatok tiszták s van elegendő terök, éppen ezért megfelelő, eredeti képükkel, a melyeket *létezőknek* neveznek, igen könnyen egybeilleszkedhetnek. Az ilyen embereket hívják azután bölcseknek, vagy talán azt hiszed, hogy nem így van?

Θεαί. Ὑπερφυῶς μὲν οὖν.

- Ε Σω. Ὅταν τοίνυν λάσιόν του τὸ κέαρ ἦ, ὃ δὴ ἐπῆνεσεν ὃ πάντα σοφὸς ποιητής, ἢ ὅταν κοπρῶδες καὶ μὴ καθαροῦ τοῦ κηροῦ, ἢ ὑγρὸν σφόδρα ἢ σκληρόν, ὧν μὲν ὑγρὸν, εὐμαθεὶς μὲν, ἐπιλήσμονες δὲ γίνονται, ὧν δὲ σκληρόν, τάναντία. οἱ δὲ δὴ λάσιον καὶ τραχὺ λιθῶδές τε ἢ γῆς ἢ κόπρου συμμειγείσης ἔμπλεων ἔχοντες ἀσαφεῖ τὰ ἐκμαγεῖα ἴσχουσιν. ἀσαφεῖ δὲ καὶ οἱ τὰ σκληρά· βάθος γὰρ οὐκ ἔνι. ἀσαφεῖ δὲ καὶ οἱ τὰ ὑγρά·
- 195 ὑπὸ γὰρ τοῦ συγγεῖσθαι ταχὺ γίγνεται ἀμυδρά. ἐὰν δὲ πρὸς πᾶσι τούτοις ἐπ' ἀλλήλων συμπεπτωκότα ἢ ὑπὸ στενοχωρίας, ἐὰν του σμικρὸν ἢ τὸ φυχάριον, ἔτι ἀσαφέστερα ἐκείνων. πάντες οὖν οὗτοι γίνονται οἷοι δοξάζειν ψευδῇ. ὅταν γάρ τι ὁρώσιν ἢ ἀκούωσιν ἢ ἐπινοῶσιν, ἕκαστα ἀπονέμειν ταχὺ ἐκάστοις οὐ δυνάμενοι βραδεῖς τέ εἰσι καὶ ἀλλοτριονομοῦντες παρορῶσι τε καὶ παρακούουσι καὶ παρανοοῦσι πλεῖστα, καὶ καλοῦνται αὐτοὶ ἐφευσμένοι τε δὴ τῶν ὄντων καὶ ἀμαθεῖς.

- Β Θεαί. Ὅρθότατα ἀνθρώπων λέγεις, ὦ Σώκρατες.

Σω. Φῶμεν ἄρα ἐν ἡμῖν ψευδεῖς δόξας εἶναι;

Θεαί. Σφόδρα γε.

Σω. Καὶ ἀληθεῖς δὴ;

Θεαί. Καὶ ἀληθεῖς.

Σω. Ἥδη οὖν οἴομεθα ἱκανῶς ὡμολογήσθαι ὅτι παντὸς μᾶλλον ἐστὸν ἀμφοτέρα τούτῳ τῷ δόξᾳ;

Θεαί. Ὑπερφυῶς μὲν οὖν.

XXXV. Σω. Δεινὸν τε, ὦ Θεαίτητε, ὥς ἀληθῶς κινδυνεύει καὶ ἀηδὲς εἶναι ἀνὴρ ἀδολέσχης.

Θεαί. Τί δέ; πρὸς τί τοῦτ' εἶπες;

Σω. Τὴν ἐμαυτοῦ δυσμαθίαν δυσχεράνας καὶ ὥς

THEAIT. Csudálni való, hogy eltaláltad.

SOKR. Ha pedig valakinek szálas, — a mit pedig magas- E
talni szokott ez a minden tekintetben jeles költő — vagy valakinek
szemetes és nem tiszta viaszból van a lelke magva, vagy túlságos
puha, vagy túlságos kemény: akkor azok, a kiknek túlságosan
puha, könnyű felfogásúak lesznek ugyan, de egyszersmind feledé-
kenyek is; a kiknek pedig kemény, azok éppen az ellenkezők.
A kiknek pedig szálas, durva és kövecses a viaszuk, vagy pedig
földdel és szeméttel van tele keverve, azoknak homályosak a lenyo-
mataik. Nincs bennök semmi mélység. Homályosak még azoknak
is, a kiknek túlságosan puha viaszuk van. Mert igen könnyen
egymásba folynak a benyomásaik s így kivethetlenné 195
lesznek. Ha azonban e hiányokat nem számítva szűk terök miatt egy-
másba vésődnek a benyomások, ha t. i. valakinek igen kicsiny az
esze: akkor ezek még homályosabbakká lesznek, mint am azok
voltak. Az ilyen embereknek mindnyájoknak hamis lesz a vélemé-
nyök. Mert ha ők valamit látnak, hallanak, vagy kigondolnak, nem
lévén képesek minden egyes képet minden egyes lenyomattal
gyorsan összeegyeztetni, lassúak, hamisan egyeztetik össze a ké-
peket s a legtöbb esetben elnézik, rosszul hallják, vagy rosszul
gondolják a dolgot. S viszont az ilyen embereket aztán, a létező
dolgokat tekintve, értelmetleneknek és tudatlanoknak mondják.

THEAIT. Okosabban beszélsz, mint bárki, édes Sokrates. B

SOKR. Azt kérde most már, vannak-e bennünk is hamis
vélemények?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. És igazak?

THEAIT. Azok is.

SOKR. Higyük-e most már, hogy eléggé bebizonyítottuk,
hogy ez a két fajta a véleményeknek mindenesetre mind a kettő
létezik.

THEAIT. Kétségtelenül.

XXXV. SOKR. Egy fecsegő ember mégis csak igazán rettenetes és
kiállhatatlan valami, nemde, édes Theaitetos?

THEAIT. Hogy-hogy? Miért mondod ezt édes Sokrates?

SOKR. Azért, mert bosszankodom az én saját nehéz felfogá- C

ἀληθῶς ἀδολεσχίαν. τί γάρ ἂν τις ἄλλο θεῖτο ὄνομα, ὅταν ἄνω κάτω τοῦς λόγους ἔλκη τις ὑπὸ νωθείας οὐ δυνάμενος πεισθῆναι, καὶ ἥ δυσπαύλλακτος ἀφ' ἐκάστου λόγου;

Θεαί. Σὺ δὲ δὴ τί δυσχεραίνεις;

Σω. Οὐ δυσχεραίνω μόνον, ἀλλὰ καὶ δέδοικα ὃ τι ἀποκρινοῦμαι, ἂν τις ἔρηταί με· ὦ Σώκρατες, εὗρηκας δὴ ψευδῇ δόξαν, ὅτι οὔτε ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐστι πρὸς ἀλλήλας Δ οὗτ' ἐν ταῖς διανοαῖς, ἀλλ' ἐν τῇ συνάψει αἰσθήσεως πρὸς διάνοιαν; φήσω δὲ ἐγώ, οἶμαι, καλλωπιζόμενος ὥς τι εὗρηκόντων ἡμῶν καλόν.

Θεαί. Ἐμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, οὐκ αἰσχρὸν εἶναι τὸ νῦν ἀποδεδειγμένον.

Σω. Οὐκοῦν, φήσῃ, λέγεις ὅτι αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ὃν διανοοῦμεθα μόνον, ὁρῶμεν δ' οὐ, ἵππον οὐκ ἂν ποτε οἰηθῆναι εἶναι, ὃν αὐτὸ οὔτε ὁρῶμεν οὔτε ἀπτόμεθα, διανοοῦμεθα δὲ μόνον καὶ ἄλλ' οὐδὲν αἰσθανόμεθα περὶ αὐτοῦ; ταῦτα, οἶμαι, φήσω λέγειν.

Θεαί. Καὶ ὁρθῶς γε.

Ε Σω. Τί οὖν, φήσῃ, τὰ ἔνδεκα, ἃ μὴδὲν ἄλλο ἢ διανοεῖταιί τις, ἄλλο τι ἐκ τούτου τοῦ λόγου οὐκ ἂν ποτε οἰηθείη δώδεκα εἶναι, ἃ μόνον αὐτὸ διανοεῖται; ἔθι οὖν δὴ. σὺ ἀποκρίνου.

Θεαί. Ἄλλ' ἀποκρινοῦμαι, ὅτι ὁρῶν μὲν ἂν τις ἢ ἐφαπτόμενος οἰηθείη τὰ ἔνδεκα δώδεκα εἶναι, ἃ μέντοι ἐν τῇ διανοίᾳ ἔχει, οὐκ ἂν ποτε περὶ αὐτῶν ταῦτα δοξάσειεν οὕτως.

Σω. Τί οὖν; οἶσι τινὰ πώποτε αὐτὸν ἐν αὐτῷ πέντε 196 καὶ ἑπτὰ, λέγω δὲ μὴ ἀνθρώπους ἑπτὰ καὶ πέντε προθέμενον σκοπεῖν μὴθ' ἄλλο τοιοῦτον, ἀλλ' αὐτὰ πέντε καὶ ἑπτὰ, ἃ φαμεν ἐκεῖ μνημεῖα ἐν τῷ ἐκμαγείῳ εἶναι καὶ

somon s azon, hogy olyan rettentően tudok fecsegni. Mert hogyan is nevezze azt másképpen az ember, mikor valaki ide-oda csúri-csavargatja a szót s gondolkodásának lassúsága miatt nem képes sem ilyen, sem amolyan meggyőződésre jutni s nem bír az egyes kérdésektől megválni.

THEAIT. S ugyan mi okod van neked a bosszankodásra ?

SOKR. S nemcsak, hogy bosszankodom, de még félek is, hogy ugyan mit is válaszoljak, ha valaki azt találja kérdezni tőlem : ugyan édes Sokrates, megtaláltad-e már, hogy a hamis vélemény sem az érzékeknek egymáshoz való viszonyában, sem pedig a gondolkodásban nem gyökeredzik, hanem igenis az *érzékeknek a gondolkodáshoz való viszonyában* ? S én erre, azt hiszem, igennel felelnék abban a képzelődésben, hogy valami szép dologra bukantunk.

THEAIT. Biz' én nekem nem is látszik valami csúnyának ez a mi mostani fejtegetésünk, édes Sokrates ?

SOKR. Azt hiszed ugy-e — fogja az illető mondani — hogy egy olyan embert, a ki *csak* gondolatunkban van, de a kit különben nem látunk, sohasem tartanánk olyan lónak, a melyet viszont sem nem látunk, sem nem tapintunk, a melyet csak gondolunk a nélkül, hogy bármiképpen is érzékelnők ? S ezt én, azt hiszem, hogy igenleném.

THEAIT. S helyesen is tennéd.

SOKR. Micsoda ?! — feleli rá majd az illető — hiszen akkor azt a *tizenegyet*, a melyet *csak* gondol valaki, soha sem képzelteti ennél az állításnál fogva olyan *tizenkettőnek*, a melyet szintén *csak* gondol ? Rajta ! Felelj most te erre a kérdésre.

THEAIT. Jól van. Én azt felelem, hogy azt a *tizenegyet*, a melyet lát, vagy tapint valaki, gondolhatja *tizenkettőnek*, de arról, a melyik a gondolkodásában van, ilyképpen bizony sohasem vélekedhetik.

SOKR. Ugyan ?! Talán azt gondolod, hogy valaki önnön-magában az *ötöt* és a *hetet*, — nem gondolom azonban evvel, hogy ő azt képze- 196li, hogy öt vagy hét embert vizsgál, vagy éppen ilyes-
valamit tesz velök, hanem csakis az *ötöt* és a *hetet* gondolom önnönmagában, a melyek, a mint mondjuk, mint emlékeztető

ψευδῇ ἐν αὐτοῖς οὐκ εἶναι δοξάσαι, ταῦτα αὐτὰ εἴ τις ἀνθρώπων ἤδη πώποτε ἐσκέφατο λέγων πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτῶν πόσα ποτ' ἐστὶ, καὶ ὁ μὲν τις εἶπεν οἰηθεὶς ἔνδεκα αὐτὰ εἶναι, ὁ δὲ δώδεκα, ἣ πάντες λέγουσιν τε καὶ οἴονται δώδεκα αὐτὰ εἶναι;

B *Θεαί.* Οὐ μὰ τὸν Δία, ἀλλὰ πολλοὶ δὴ καὶ ἔνδεκα· ἐὰν δέ γε ἐν πλείονι ἀριθμῷ τις σκοπῇται, μᾶλλον σφάλλεται. οἶμαι γάρ σε περὶ παντὸς μᾶλλον ἀριθμοῦ λέγειν.

Σω. Ὅρθῶς γὰρ οἶει· καὶ ἐνθυμοῦ μή τι τότε γίγνεται ἄλλο ἢ αὐτὰ τὰ δώδεκα τὰ ἐν τῷ ἐκμαγεῖν ἔνδεκα οἰηθῆναι.

Θεαί. Ἔοικέ γε.

Σω. Οὐκοῦν εἰς τοὺς πρώτους πάλιν ἀνήκει λόγους; ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν, ὃ οἶδεν, ἕτερον αὐτὸ οἶεται εἶναι ὧν αὐτὸ οἶδεν· ὃ ἔφαμεν ἀδύνατον, καὶ τούτῳ αὐτῷ ἠναγκάζομεν μὴ
C εἶναι ψευδῇ δόξαν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ὁ αὐτὸς ἀναγκάξοιτο εἰδῶς μὴ εἰδέναι ἅμα.

Θεαί. Ἀληθέστατα.

Σω. Οὐκοῦν ἄλλ' ὅτιοῦν δεῖ ἀποφαίνειν τὸ τὰ ψευδῇ δοξάζειν ἢ διανοίας πρὸς αἴσθησιν παραλλαγήν. εἰ γὰρ τοῦτ' ἦν, οὐκ ἂν ποτε ἐν αὐτοῖς τοῖς διανοήμασιν ἐψευδόμεθα. νῦν δὲ ἦτοι οὐκ ἔστι ψευδῆς δόξα, ἣ ἅ τις οἶδεν, οἷόν τε μὴ εἰδέναι· καὶ τούτων πότρεα αἶρεϊ;

Θεαί. Ἀπορον αἵρεσιν προτιθήs, ὦ Σώκρατες.

D *Σω.* Ἀλλὰ μέντοι ἀμφοτέρᾳ γε κινδυνεύει ὁ λόγος οὐκ ἐάσειν. ὅμως δέ, πάντα γὰρ τολμητέον, τί εἰ ἐπιχειρήσαιμεν ἀναισχυντεῖν;

Θεαί. Πῶς;

Σω. Ἐθελήσαντες εἰπεῖν ποῖόν τί ποτ' ἐστὶ τὸ ἐπίστασθαι.

jelek vannak azon a viasztáblán, s a melyekben tagadjuk a hamis vélemények lehetőségét — ha tehát, mondom, ezt az ötöt és ezt a hetet magát venné vizsgálódása alá valaha valaki s így szólna önmagában ezt kérdezve magától, hogy ugyan mennyi is lehet ez együtt véve: akkor talán az egyik azt felelné, hogy azt hiszi: *tizenegy*, a másik pedig, hogy: *tizenkettő*. Vagy valamennyien azt állítanák, hogy azt hiszik: *tizenkettő*?

THEAIT. Isten ucssse nem. Vannak sokan, a kik azt hinnék, hogy: *tizenegy*. Sőt egyik is, másik is még bizonyosabban téved, B ha valami nagyobb számról van szó. Már pedig azt hiszem, hogy te nem meghatározott számot értesz, ugy-e?

SOKR. Eltaláltad. S fontold meg csak most a dolgot, vajjon más valami van-e ezzel mondva, minthogy magát a tizenketőt azon a viasz-táblán tartotta tizenegynek valaki?

THEAIT. Bizony úgy tetszik, mintha ez volna vele mondva.

SOKR. S ezzel most már nem a mi első állításunkhoz térünk-e újra vissza? Hiszen a ki ebbe a hibába esik, az azt, a mit tud, más, olyan valaminek tartja, a mit szintén tud. S ezt mi lehetetlennek állítottuk. S éppen ebből az okból nem akartuk egyáltalán megengedni a hamis vélemény lehetőségét, hogy ugyanaz az C ember valahogy kénytelen ne legyen *tudni* és *nem tudni* egyszerre ugyanazt a dolgot.

THEAIT. Nagyon igaz.

SOKR. Ennélfogva tehát azt kell most már kimutatnunk, hogy a hamis vélemény más valami s nem a gondolatnak az érzéklettel való felcserélése. Mert ha ez volna, akkor nem tévedhetnénk magukban a gondolatokban. Vagy nem létezik tehát hamis vélemény, vagy pedig lehetséges, hogy valaki azt, a mit tud, ugyanakkor nem tudja. Melyiket választod e kettő közül?

THEAIT. Nehéz választást szabsz elem, édes Sokrates?

SOKR. Mind a kettőt, úgy látszik, nem tűri meg a vizsgálódásunk. S mégis — hiszen az embernek mindent mernie kell — mi volna, ha egészen szemtelenül neki mennénk a kérdésnek?

THEAIT. Mit mondasz?!

SOKR. Ha hozzá látnánk, hogy megoldjuk, *milyen* is lehet csak az a tudás.

Θεαί. Καὶ τί τοῦτο ἀναίσχυντον;

Σω. Ὅμοιας οὐκ ἐννοεῖν, ὅτι πᾶς ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ζήτησις γέγονεν ἐπιστήμης, ὥς οὐκ εἰδῶσι τί ποτ' ἐστίν.

Θεαί. Ἐννοῶ μὲν οὖν.

Σω. Ἐπειτ' οὐκ ἀναιδὲς δοκεῖ, μὴ εἰδότας ἐπιστήμην ἀποφαίνεσθαι τὸ ἐπίστασθαι οἷόν ἐστιν; ἀλλὰ γάρ, ὦ Θεαί-
Ε τητε, πάλοι ἐσμὲν ἀνάπλεψ τοῦ μὴ καθαρῶς διαλέγεσθαι. μυριάκις γάρ εἰρήκαμεν τὸ γινώσκομεν καὶ οὐ γινώσκομεν, καὶ ἐπιστάμεθα καὶ οὐκ ἐπιστάμεθα, ὥς τι συνιέντες ἀλλήλων ἐν ᾧ ἔτι ἐπιστήμην ἀγνοοῦμεν· εἰ δὲ βούλει, καὶ νῦν ἐν τῷ παρόντι κεχρήμεθ' αὐτῷ ἀγνοεῖν τε καὶ συνιέναι, ὥς προσήκον αὐτοῖς χρῆσθαι, εἴπερ στερόμεθα ἐπιστήμης.

Θεαί. Ἀλλὰ τίνα τρόπον διαλέξει, ὦ Σώκρατες, τούτων ἀπεχομένος;

197 Σω. Οὐδένα ὧν γε ὁς εἰμί· εἰ μέντοι ἦν ἀντιλογικὸς οἷος ἀνὴρ εἰ καὶ νῦν παρῆν, τούτων τ' ἂν ἔφη ἀπέχεσθαι καὶ ἡμῖν σφόδρ' ἂν ἃ ἐγὼ λέγω ἐπέπληττεν. ἐπειδὴ οὖν ἐσμὲν φαῦλοι, βούλει τολμήσω εἰπεῖν οἷόν ἐστι τὸ ἐπίστασθαι; φαίνεται γάρ μοι προὔργου τι ἂν γενέσθαι.

Θεαί. Τόλμα τοίνυν νῆ Δία. τούτων δὲ μὴ ἀπεχομένῳ σοι ἔσται πολλή συγγνώμη.

XXXVI. Σω. Ἀκήκοας οὖν ὃ νῦν λέγουσι τὸ ἐπίστασθαι;

Θεαί. Ἰσως· οὐ μέντοι ἔν γε τῷ παρόντι μνημονεύω.

B Σω. Ἐπιστήμης που ἔξιν φασὶν αὐτὸ εἶναι.

Θεαί. Ἀληθῆ.

THEAIT. S mi ebben a szemtelenség ?

SOKR. Úgy látszik, már nem emlékszel arra, hogy a mi vizsgálódásunk elejétől kezdve a tudásnak a keresése volt, mivel nem tudtuk, hogy tulajdonképp micsoda.

THEAIT. De emlékszem.

SOKR. Ha emlékszel, hát nem látszik az neked szemtelennek, hogy a nélkül, hogy tudnók, *mi* a tudás, meg akarjuk magyarázni, hogy *milyen* a tudás ? Különben már régen hibáztunk abban, édes Theaitetos, hogy nem egészen világosan társalogtunk. Százszor meg százszor mondtuk már, hogy «*ismerjük*», és «*nem ismerjük*», «*tudjuk*» és «*nem tudjuk*», mintha csak tökéletesen értenők egymást, holott pedig még csak a *tudás* fogalmát sem ismerjük. Ha úgy tetszik, hát pl. épp ebben a perczben is használtuk a «*nem tudjuk*» és «*tudjuk*» kifejezéseket, mintha bizony lehetne használnunk, ha a *tudás* ismerete nélkül szükölködünk.

THEAIT. S ugyan mi módon akarsz társalogni, édes Sokrates, a nélkül, hogy e kifejezésekkel élnél.

SOKR. Éppenséggel sehogy, a míg csak vagyok és a míg 197 csak ilyen vagyok. De igenis akkor, ha olyan vitatkozni szerető ember volnék, a milyen pl. ha most itt jelen volna, rögtön azt mondaná, hogy tartózkodjunk ezektől a kifejezésektől, s ugyancsak erős szemrehányást tenne nekünk az említettem dolgok miatt. Mivel azonban csak olyan csendes vérű emberek vagyunk, hát nem bánod-e, ha neki bátorodom és megmondom, *milyen* tehát a *tudás* ? Úgy látszik nekem, mintha bizony ezt nagyon is megkivánná a fejtegetésünk.

THEAIT. Isten ucsese, csak bátorodjál neki. És az sem lesz nagy baj, ha nem találnál tartózkodni ezektől a kifejezésektől.

XXXVI. SOKR. Hallottad-e valaha, hogy most hogy szokták meghatározni a tudást ?

THEAIT. Úgy tetszik, hogy hallottam ; de éppen most nem jut az eszembe.

SOKR. Azt mondják, hogy nem más, mint ha valakinek ismerete van.

B

THEAIT. Igaz.

Σω. Ἡμεῖς τοίνυν σμικρὸν μεταθώμεθα καὶ εἵπωμεν ἐπιστήμης κτήσιν.

Θεαί. Τί οὖν δὴ φήσεις τοῦτο ἐκείνου διαφέρειν;

Σω. Ἴσως μὲν οὐδέν· ὃ δ' οὖν δοκεῖ, ἀκούσας συνδοκίμαζε.

Θεαί. Ἐάν πέρ γε οἶός τ' ᾧ.

Σω. Οὐ τοίνυν μοι ταῦτόν φαίνεται τῷ κεκτηῖσθαι τὸ ἔχειν. οἷον εἰ ἱμάτιον πριάμενός τις καὶ ἐγκρατὴς ὢν μὴ φοροῖ, ἔχειν μὲν οὐκ ἂν αὐτόν αὐτό, κεκτηῖσθαι δέ γε φαῖμεν.

Θεαί. Ὑρθὼς γε.

C Σω. Ὅρα δὴ καὶ ἐπιστήμην εἰ δυνατόν οὕτω κεκτημένον μὴ ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις ὄρνιθας ἀγρίας, περιστερὰς ἢ τι ἄλλο, θηρεύσας οἴκοι κατασκευασάμενος περιττερεῶνα τρέφοι. τρόπον μὲν γὰρ ἂν πού τινα φαῖμεν αὐτόν αὐτὰς ἀεὶ ἔχειν, ὅτι δὴ κέκτηται. ἢ γάρ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Τρόπον δέ γ' ἄλλον οὐδεμίαν ἔχειν, ἀλλὰ δύναμιν μὲν αὐτῷ περὶ αὐτὰς παραγεγονέναι, ἐπειδὴ ἐν οἰκείῳ περιβόλῳ ὑποχειρίους ἐποίησατο, λαβεῖν καὶ σχεῖν, ἐπειδὴ βούληται, θηρευσάμενῳ ἣν ἂν ἀεὶ ἐθέλῃ, καὶ πάλιν ἀφιέναι· καὶ τοῦτο ἐξεῖναι ποιεῖν, ὅποσάκις ἂν δοκῇ αὐτῷ.

Θεαί. Ἔστι ταῦτα.

Σω. Πάλιν δὴ, ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν κήρινόν τι ἐν ταῖς ψυχαῖς κατεσκευάζομεν οὐκ οἶδ' ὅ τι πλάσμα, νῦν αὖ ἐν ἐκάστη ψυχῇ ποιήσωμεν περιττερεῶνά τινα παντόδαπῶν ὀρνίθων, τὰς μὲν κατ' ἀγέλας οὔσας χωρὶς τῶν ἄλλων, τὰς δὲ κατ' ὀλίγας, ἑνίας δὲ μόνας διὰ πασῶν ὅπῃ ἂν τύχωσι πετομένας.

SOKR. Mi változtassuk meg ezt egy kissé; mondjuk, hogy nem más, mint ha valaki *ismerettel rendelkezik*.

THEAIT. S mit gondolsz, miben különbözik ez most már amattól?

SOKR. Lehet, hogy semmiben. De hallgasd meg csak, hogy mit akarok s azután ítélj.

THEAIT. Ha ugyan képes leszek reá.

SOKR. Énnekem «*van valakinek valamije*» és «*rendelkezik valamivel*» nem egy és ugyanazon dolgok. Ha pl. valaki köpenyt vesz magának s így birtokosa annak a köpenynek, de nem hordja: akkor nem mondhatni azt, hogy «*rendelkezik vele*», hanem csak, hogy «*van neki*».

THEAIT. Egészen helyes.

SOKR. Vizsgáld meg már most, vajjon lehetséges-e ilyképen ismerettel *rendelkezni* a nélkül, hogy *volna* valakinek, de úgy, mintha pl. valaki vadszárnyasokat, teszem azt: vadgalambokat, vagy más efféléket ejt hatalmába a vadászaton s azután haza vivén, ketreczben tartja őket. Ekkor ugyanis egy bizonyos tekintetben lehetne azt mondanunk, hogy ezek mindég az ő *birtokában vannak*, mivel *rendelkezik* velök. Nemde?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. Más tekintetben pedig tulajdonképp egyikök sincs az ő birtokában, hanem, mivel az ő saját ketreczébe zárva hatalmába kerítette őket, ő neki csak az a hatalma van meg felettök, hogy megfogja és legyenek az övéi, a mikor csak akarja, mivel azt oghatja el, a melyiket csak akarja, s ismét elbocsájthatja. S ezt D mindannyiszor teheti, a hányszor csak kedve jön hozzá.

THEAIT. Egészen így van.

SOKR. No most már képzeljünk bele minden egyes lélekbe, mint előbb egy-egy viasz-táblát — tulajdonképpen azonban nem is tudnám megmondani, hogy micsoda alakulat ez — most egy-egy, mindenféle szárnyasokkal telt, úgynevezett ketreczet, a mint néhányuk úgy csoportosan s a többiektől elkülönítve, néhányuk párosával s egy-néhányuk pedig úgy maga-magában repked ide s tova valamennyiök között, a hogy éppen a véletlen úgy hozza magával.

Ε Θεαί. Πεποιήσθω δὴ. ἀλλὰ τί τοῦντεῦθεν;

Σω. Παιδίων μὲν ὄντων φάναι χρή εἶναι τοῦτο τὸ ἀγ-
γεῖον κενόν, ἀντὶ δὲ τῶν ὀρνίθων ἐπιστήμας νοῆσαι· ἣν δ' ἂν
ἐπιστήμην κτησάμενος καθείρξῃ εἰς τὸν περίβολον, φάναι
αὐτὸν μεμαθηκέναι ἢ εἰρηκέναι τὸ πρᾶγμα οὐ ἣν αὕτη ἡ
ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἐπίστασθαι τοῦτ' εἶναι.

Θεαί. Ἔστω.

198 Σω. Τὸ τοίνυν πάλιν ἣν ἂν βούληται τῶν ἐπιστημῶν
θηρεῦειν καὶ λαβόντα ἴσχειν καὶ αὐθις ἀφιέναι, σκόπει τίνων
δεῖται ὀνομάτων, εἴτε τῶν αὐτῶν ὧν τὸ πρῶτον, ὅτε ἐκτάτο,
εἴτε ἐτέρων. μαθήσει δ' ἐντεῦθεν σαφέστερον τί λέγω. ἀριθμη-
τικὴν μὲν γὰρ λέγεις τέχνην;

Θεαί. Ναί.

Σω. Ταύτην δὴ ὑπόλαβε θήραν ἐπιστημῶν ἀρτίου τε
καὶ περιττοῦ παντός.

Θεαί. Ὑπολαμβάνω.

Σω. Ταύτη δὴ, οἶμαι, τῇ τέχνῃ αὐτός τε ὑποχειρίους τὰς
Β ἐπιστήμας τῶν ἀριθμῶν ἔχει καὶ ἄλλῃ παραδίδωσιν ὁ παραδιδούς.

Θεαί. Ναί.

Σω. Καὶ καλοῦμέν γε παραδιδόντα μὲν διδάσκειν, παρα-
λαμβάνοντα δὲ μανθάνειν, ἔχοντα δὲ δὴ τῷ κεκτῆσθαι ἐν τῷ
περιστερεῶνι ἐκείνῃ ἐπίστασθαι.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Τῷ δὲ δὴ ἐντεῦθεν ἤδη πρόσσχες τὸν νοῦν ἀριθ-
μητικὸς γὰρ ὧν τελέως ἄλλο τι πάντας ἀριθμοὺς ἐπίσταται;
πάντων γὰρ ἀριθμῶν εἰσὶν αὐτῷ ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμαι.

Θεαί. Τί μήν;

С Σω. Ἡ οὖν ὁ τοιοῦτος ἀριθμοὶ ἂν ποτέ τι ἢ

THEAIT. Tehát képzeljünk bele. De hova jutunk ezzel ? E

SOKR. A míg csak gyermekek vagyunk, addig azt kell mondanunk, hogy ez a ketrecz üres. A szárnyasokon persze itt ismereteket kell értenünk. Ha most már valaki ismereteket szerzett s a ketreczébe bezárta őket, akkor azt mondjuk róla, hogy megtanulta vagy megtalálta azt a dolgot, a melyre a szóban forgó ismeret vonatkozik. S ez azután a tudás.

THEAIT. Helyes.

SOKR. Az ismeretek közül természetesen azt, a melyet szeretne az ember, ismét vadászva kell elfognia s ha elfogta, tartania, majd meg újra eleresztenie. Vizsgáld meg tehát, vajjon micsoda új kifejezésekre lesz itt szükségünk ? Megtartjuk-e az előbbieket, a mikor *«rendelkezik valamivel»* az ember, vagy másokat használunk ? Ebből azután jobban is megérted majd, hogy tulajdonképpen mit gondolok. Mindenesetre megengeded, úgy-e, hogy van számolás-mesterség ? 198

THEAIT. Persze, hogy meg.

SOKR. Képzeld el most már, hogy ez nem más, mint mindenféle, határozott és határozatlan szám-ismeretekre való vadászás.

THEAIT. Elképzelem.

SOKR. Ezzel a mesterséggel — én legalább azt hiszem — nemcsak hogy maga az ember hatalmába keríti a szám-ismeretnek minden csinyját-binyját, hanem ezt egyuttal másokkal is közölheti, B ha különben szokta ezt tenni.

THEAIT. Úgy van.

SOKR. Nevezzük el most már a másokkal való közlést *tanításnak*, a közlés elfogadását *tanulásnak*, azt pedig, hogy valakinek van valamije úgy, hogy *rendelkezik* is vele az említettük ketreczben, *tudásnak*.

THEAIT. Egészen helyes.

SOKR. Most pedig fordítsd csak innen erre a figyelmedet : Egy tökéletes szám-mester ismer, úgy-e, minden számot ? Megvan ugyanis az ő lelkében minden számnak az ismerete ?

THEAIT. Persze, hogy megvan.

SOKR. S vajjon az ilyen szám-mester számol-e ki valaha C

αὐτὸς πρὸς αὐτὸν [αὐτὰ] ἢ ἄλλο τι τῶν ἔξω ὅσα ἔχει ἀριθμὸν;

Θεαί. Πῶς γὰρ οὐ;

Σω. Τὸ δὲ ἀριθμεῖν γε οὐκ ἄλλο τι θήσομεν τοῦ σκοπεῖσθαι πότος τις ἀριθμὸς τυγχάνει ὦν;

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Ὁ ἄρα ἐπίσταται, σκοπούμενος φαίνεται ὡς οὐκ εἰδώς, ὃν ὠμολογήκαμεν ἅπαντα ἀριθμὸν εἰδέναι. ἀκούεις γάρ που τὰς τοιαύτας ἀμφισβητήσεις.

Θεαί. Ἐγωγε.

D XXXVII. Σω. Οὐκοῦν ἡμεῖς ἀπεικάζοντες τῇ τῶν περιστερῶν κτήσει τε καὶ θήρᾳ ἐροῦμεν, ὅτι διττὴ ἦν ἡ θήρα, ἡ μὲν πρὶν κεκτῆσθαι τοῦ κεκτῆσθαι ἔνεκα· ἡ δὲ κεκτημένη τοῦ λαβεῖν καὶ ἔχειν ἐν ταῖς χερσὶν ἃ πάλαι ἐκέκτητο. οὕτω δὲ καὶ ὦν πάλαι ἐπιστήμαι ἦσαν αὐτῷ μαθόντι καὶ ἡπίστατο αὐτά, πάλιν ἔστι καταμανθάνειν ταῦτά ταῦτα ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου καὶ ἴσχοντα, ἣν ἐκέκτητο μὲν πάλαι, πρόχειρον δ' οὐκ εἶχε τῇ διανοίᾳ;

Θεαί. Ἀληθῆ.

E Σω. Τοῦτο δὴ ἄρτι ἡρώτων, ὅπως χρὴ τοῖς ὀνόμασι χρώμενον λέγειν περὶ αὐτῶν, ὅταν ἀριθμήσων ἔη ὁ ἀριθμητικός ἢ τι ἀναγνωσόμενος ὁ γραμματικός, ὡς ἐπιστάμενος ἄρα ἐν τῷ τοιοῦτῳ πάλιν ἔρχεται μαθησόμενος παρ' ἑαυτοῦ ἃ ἐπίσταται;

Θεαί. Ἄλλ' ἄτοπον, ὦ Σώκρατες.

Σω. Ἄλλ' ἃ οὐκ ἐπίσταται φῶμεν αὐτὸν ἀναγνώσεσθαι
199 καὶ ἀριθμήσειν, δεδωκότες αὐτῷ πάντα μὲν γράμματα, πάντα δὲ ἀριθμὸν ἐπίστασθαι;

Θεαί. Ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἄλογον.

Σω. Βούλει οὖν λέγωμεν ὅτι τῶν μὲν ὀνομάτων οὐδὲν ἡμῖν μέλει, ὅπῃ τις χαίρει ἔλκων τὸ ἐπίστασθαι

valamit maga-magában, vagy valami, rajta kívül eső dolgot, a mely szám-viszonyt fejez ki?

THEAIT. Már hogyan számolna?

SOKR. A számolást pedig csak nem fogjuk más valaminek képzelni, mint annak a meghatározásnak, hogy minő nagy szám lehet a kérdéses mennyiség?

THEAIT. Úgy van.

SOKR. E szerint, úgy látszik, ő nem tudja azt, — mert hiszen keresi — a mit tud. Abban állapotunk meg legalább, hogy minden számot *tud*. Hallottál-e már néha-néha ilyenféle vita-kérdésről?

THEAIT. Igen, hallottam.

XXXVII. SOKR. Mi pedig a galambokkal való rendelkezéssel és az utánok való vadászattal hasonlítva a dolgot össze, azt fogjuk mondani, hogy a vadászat kétféle szokott lenni: az egyik a rendelkezés céljából, a másik pedig a rendelkező számára oly értelemben, hogy megfoghassa és kezeiben tarthassa azt, a mivel már régen rendelkezik. Így lehetséges azután, hogy valaki olyas valamit, a miről már régóta ismeretei vannak, mivel tanulta és tudja, ismét megtanuljon, a mennyiben minden egyes oly dolognak az ismeretét, a melylyel különben már régóta rendelkezik ugyan, de a melyre ebben a pillanatban éppen nem gondolt, újra feléleszti és megőrzi.

THEAIT. Igazad van.

SOKR. Éppen ez az, a mit kérdeztem, hogy t. i. miféle kifeje-
sekkel élünk akkor, ha arról szólunk, hogy valamely szám-mester
valamely szám-műveletet készül végezni, vagy valamelyik írástudó
ember valamit olvasni, a mikor is az ilyen esetben, ámbár tudja a
dolgát, mégis azt, a mit tud, most magától készül újra meg-
tanulni?

THEAIT. Biz' ez különös eset, édes Sokrates.

SOKR. Talán azt mondjuk, hogy olyas valamit olvas és szá-
mol, a mit nem tud, mikor pedig már előre bocsájtottuk, hogy
minden betűt és számot tud?

THEAIT. Ennek ugyan nem volna semmi értelme.

SOKR. Vagy talán mondjuk úgy, ha akarod, hogy mi a
kifejezésekkel ugyan nem sokat törődünk, akár ide, akár oda csúri-

D

E

καὶ μανθάνειν, ἐπειδὴ δὲ ὠρισάμεθα ἕτερον μὲν τι τὸ κεκτῆ-
σθαι τὴν ἐπιστήμην, ἕτερον δὲ τὸ ἔχειν, ὃ μὲν τις κέκτηται
μὴ κεκτῆσθαι ἀδύνατόν φαμεν εἶναι, ὥστε οὐδέποτε συμβαίνει
ὅ τις οἶδε μὴ εἰδέναι, ψευδῇ μέντοι δόξαν οἶόν τ' εἶναι περὶ
B αὐτοῦ λαβεῖν; μὴ γὰρ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην τούτου οἶόν τε, ἀλλ'
ἐτέραν ἀντ' ἐκείνης, ὅταν θηρεύων τινὰ ἀπ' αὐτοῦ ἐπιστήμην
διαπετομένων ἀνθ' ἐτέρας ἐτέραν ἀμαρτῶν λάβῃ, ὅτε ἄρα τὰ
ἕνδεκα δώδεκα ᾤηθη εἶναι, τὴν τῶν ἕνδεκα ἐπιστήμην ἀντί
τῆς τῶν δώδεκα λαβὼν τὴν ἐν ἑαυτῷ οἶον φάτταν ἀντί περι-
στερᾶς.

Θεαί. Ἐχει γὰρ οὖν λόγον.

Σω. Ὅταν δέ γε ἦν ἐπιχειρεῖ λαβεῖν λάβῃ, ἀψευδεῖν
τε καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν τότε, καὶ οὕτω δὴ εἶναι ἀληθῆ τε
C καὶ ψευδῇ δόξαν, καὶ ὧν ἐν τοῖς πρόσθεν ἐδυσχεραίνομεν οὐδὲν
ἐμποδῶν γίνεσθαι; ἴσως οὖν μοι συμφήσεις. ἢ πῶς ποιήσεις;

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Καὶ γὰρ τοῦ μὲν ἃ ἐπίστανται μὴ ἐπίστασθαι
ἀπηλλάγμεθα· ἃ γὰρ κεκτῆμεθα μὴ κεκτῆσθαι οὐδαμοῦ ἔτι
συμβαίνει, οὔτε ψευσθεῖσί τινος οὔτε μὴ. δεινότερον μέντοι
πάθος ἄλλο παραφαίνεσθαι μοι δοκεῖ.

Θεαί. Τὸ ποῖον;

Σω. Εἰ ἡ τῶν ἐπιστημῶν μεταλλαγὴ ψευδῆς γενήσεται
ποτε δόξα.

Θεαί. Πῶς δὴ;

D Σω. Πρῶτον μὲν τό τινος ἔχοντα ἐπιστήμην τοῦτο αὐτὸ
ἀγνοεῖν, μὴ ἀγνωμοσύνη ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ ἐπιστήμῃ· ἔπειτα
ἕτερον αὖ τοῦτο δοξάζειν, τὸ δ' ἕτερον τοῦτο, πῶς οὐ πολλὴ
ἀλογία, ἐπιστήμης παραγενομένης γινῶναι μὲν τὴν ψυχὴν

csavarja is valaki kénye-kedve szerint a tudást és a tanulást. Mivel azonban az ismeretekkel *rendelkezést* és az ismeretekkel *bírást* más és más dolognak határoztuk meg, ezért is most azt állítjuk, hogy lehetetlenség, hogy valaki azzal, a mivel rendelkezik, ne rendelkezék, úgy hogy sohasem is eshetik meg ennél fogva, hogy ne tudná azt, a mit tud; de igenis lehetséges az, hogy neki hamis véleménye legyen ugyanarról a dologról. Mert az már lehetséges, hogy ne *erről* a dologról legyen neki ismerete, hanem e helyett egy más dologról. Mint mikor pl. valaki egyet el akar vadászva fogni az ő ismeretei közül s ezek keresztül-kasúl röpködnék s ő az egyik helyett tévedésből a másikat fogja el; mikor pl. a tizenegyet tizenkettőnek gondolta s így a tizenegyesnek ismerete helyett a tizenkettősét fogta el magában szakasztott úgy, mintha csak vadgalambot fogott volna örvös galamb helyett.

THEAIT. Ezt már el lehet fogadni.

SOKR. A mikor pedig azt fogja el az ember, a melyet e akart fogni, akkor nem csalódik, hanem *létező* dologról vélekedik. S így származik az *igaz* és a *hamis* vélemény. S vajjon mindaz, a mi nekünk az imént kellemetlenséget okozott, nem lesz-e most akadályunkra? Reménylem, hogy igazat adsz nekem; vagy nem?

THEAIT. Igazat adok.

SOKR. Így hát szerencsésen átestünk volna azon a kérdésen, hogy mi módon *nem* tud valaki valamit, a mit különben *tud*. Mert, hogy ne rendelkezniék avval, a mivel már rendelkezünk, az sehogysem eshetik meg, tévedjen bár valaki, vagy ne tévedjen. De azt hiszem, hogy egy más, veszedelmesebb következménye tűnik elé a dolognak.

THEAIT. Ugyan miféle?!

SOKR. Még pedig akkor, ha az ismeretek cseréjét fogadjuk el hamis véleményül.

THEAIT. Hogy-hogy?

SOKR. Úgy, hogy először is van valakinek valamiről ismerete s ezt magát még sem ismeri, még pedig nem is tudatlanságból, hanem éppen a saját ismereténél fogva. Azután meg, ha valaki ezt a dolgot pl. amannak, amazt pedig ennek véli: nem nagy bolondság-e, hogy a lélek, jöllehet megvan benne az ismeret, még-

μηδέν, ἀγνοῆσαι δὲ πάντα; ἐκ γὰρ τούτου τοῦ λόγου κωλύει οὐδὲν καὶ ἄγνοιαν παραγενομένην γινῶναι τι ποιῆσαι καὶ τυφλότητα ἰδεῖν, εἴπερ καὶ ἐπιστήμη ἀγνοῆσαί ποτέ τινα ποιήσει.

Ε *Θεαί.* Ἴσως γάρ, ὦ Σώκρατες, οὐ καλῶς τὰς ὀρνιθας ἐτίθεμεν ἐπιστήμας μόνον τιθέντες, ἔδει δὲ καὶ ἀνεπιστημοσύνας τι ἔναι ὁμοῦ συνδιαπετομένας ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν θηρεύοντα τοτὲ μὲν ἐπιστήμην λαμβάνοντα, τοτὲ δ' ἀνεπιστημοσύνην τοῦ αὐτοῦ περὶ ψευδῆ μὲν δοξάζειν τῇ ἀνεπιστημοσύνῃ, ἀληθῆ δὲ τῇ ἐπιστήμῃ.

Σω. Οὐ ράδιόν γε, ὦ Θεαίτητε, μὴ ἐπαινεῖν σε· ὁ μὲν-
τοι εἶπες, πάλιν ἐπίσκεισαι. ἔστω μὲν γὰρ ὡς λέγεις· ὁ
200 δὲ δὴ τὴν ἀνεπιστημοσύνην λαβὼν ψευδῆ μὲν, φῆς, δοξάσει.
ἢ γάρ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Οὐ δὴ που καὶ ἡγήσεται γε ψευδῆ δοξάζειν.

Θεαί. Πῶς γάρ;

Σω. Ἄλλ' ἀληθῆ γε, καὶ ὡς εἰδῶς διακρίσεται περὶ ὧν ἔψευσται.

Θεαί. Τί μήν;

Σω. Ἐπιστήμην ἄρα οἴησεται τεθηρευκῶς ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἀνεπιστημοσύνην.

Θεαί. Δῆλον.

Σω. Οὐκοῦν μακρὰν περιελθόντες πάλιν ἐπὶ τὴν πρώτην πάρεσμεν ἀπορίαν. ὁ γὰρ ἐλεγκτικὸς ἐκεῖνος γελάσας φήσει· Β πότερον, ὦ βέλτιστοι, ἀμφοτέρας τις εἰδῶς, ἐπιστήμην τε καὶ ἀνεπιστημοσύνην, ἣν οἶδεν, ἐτέραν αὐτὴν οἶσται τινα εἶναι ὧν οἶδεν; ἢ οὐδετέραν αὐτοῖν εἰδῶς, ἣν μὴ οἶδε, δοξάζει ἐτέραν ὧν οὐκ οἶδεν; ἢ τὴν μὲν εἰδῶς, τὴν δ' οὐ, ἣν οἶδεν, ἣν μὴ οἶδεν; ἢ ἣν μὴ οἶδεν, ἣν οἶδεν ἡγεῖται ἢ πάλιν αὖ μοι ἐρεῖτε ὅτι τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀνεπιστημοσυνῶν εἰσὶν αὖ ἐπιστήμαι, ἃς ὁ

sem ismer semmit, sőt mindent félreismer? Mert akkor, ennél az állításnál fogva, semmi sem gátolja azt, hogy ne a lélekben meglevő tudatlanság legyen a tudásnak előidézője, pl. a vakság a látásnak, ha ugyan már egyáltalán ismeret is szülhet nem-ismerést.

THEAIT. Talán bizony nem tettünk okosan, édes Sokrates, E hogy a szárnyasokat csak mint ismereteket határoztuk meg. Úgy kellett volna talán elképzelnünk, hogy a lélekben nem-ismeretek s röpködnek ide-oda s a vadászgató hol ismeretet, hol meg nem-ismeretet fog el ugyanabban a dologban. S így a hamis vélemény a nem-ismeretből, az igaz pedig az ismeretből eredne.

SOKR. Alig tudom megállani, hogy meg ne dicsérjelek, édes Theaitetos. De fontold meg csak jól még egyszer, hogy mit mondtál. Tegyük fel, hogy úgy van, a mint mondod: A ki nem-ismeretet fog el, annak hamis lesz a véleménye. Ezt mondtad, 200 ugy-e?

THEAIT. Ezt.

SOKR. De ő csak mégsem fogja talán azt hinni, hogy hamis a véleménye?

THEAIT. Már hogy is hihetné?!

SOKR. Hanem azt, hogy igaz, s úgy fogja magát viselni, mintha tudná azt, a mit nem tud?

THEAIT. Persze, hogy úgy.

SOKR. Azt fogja tehát hinni, hogy ismeretet fogott el — nem pedig nem-ismeretet?

THEAIT. Természetesen ezt.

SOKR. Ime, hosszú kerülő úton ismét a mi legelső nehézségünkre bukkantunk. Mert az a szenvedélyes vitázó mosolyog majd rajtunk és így szól: ugyan, drága barátom, ismeri-e mind a kettőt az ember: az ismeretet és a nem-ismeretet? S ismerve az egyiket, vajjon azt hiszi-e, hogy ez a másik, a melyet szintén ismer? Vagy talán egyikőjüket sem ismeri s az egyik ismeretlent a másik ismeretlennek gondolja? Vagy végre az egyiket ismeri s a másikat nem s az ismertet tartja az ismeretlennek, vagy megfordítva: az ismeretlent az ismeretesnek? Vagy talán ismét azt állítjátok nekem, hogy az ismereteknek és a nem-ismereteknek is megvannak viszont a maguk ismeretei, a melyeket az,

κεκτημένος ἐν ἑτέροις τισὶ γελοίοις περιστρεῶσιν ἢ κηρίοις
 C πλάσμασι καθείρξας, ἕως περ ἂν κεκτῇται, ἐπίσταται, καὶ ἐὰν
 μὴ προχείρους ἔχῃ ἐν τῇ ψυχῇ; καὶ οὕτω δὴ ἀναγκασθή-
 σεσθαι εἰς ταῦτόν περὶτρέχειν μυριάκις οὐδὲν πλέον ποιοῦντες;
 τί πρὸς ταῦτα, ὦ Θεαίτητε, ἀποκρινόμεθα;

Θεαί. Ἀλλὰ μὰ Δία, ὦ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ ἔχω τί
 χρὴ λέγειν.

Σω. Ἄρ' οὖν ἡμῖν, ὦ παῖ, καλῶς ὁ λόγος ἐπιπλήττει,
 καὶ ἐνδείκνυται ὅτι οὐκ ὀρθῶς ψευδῇ δόξαν προτέραν ζητοῦ-
 D μεν ἐπιστήμης, ἐκείνην ἀφέντες; τὸ δ' ἐστὶν ἀδύνατον γινῶναι,
 πρὶν ἂν τις ἐπιστήμην ἱκανῶς λάβῃ τί ποτ' ἐστίν.

Θεαί. Ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες, ἐν τῷ παρόντι ὡς λέγεις
 εἶσθαι.

XXXVIII. Σω. Τί οὖν τις ἐρεῖ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπιστή-
 μην; οὐ γάρ που ἀπεροῦμέν γέ πω.

Θεαί. Ἥκιστα, ἐάνπερ μὴ σύ γε ἀπαγορεύῃς.

Σω. Λέγε δὴ, τί ἂν αὐτὸ μάλιστα εἰπόντες ἦκιστ' ἂν
 ἡμῖν αὐτοῖς ἐναντιωθεῖμεν;

E Θεαί. Ὅπερ ἐπεχειροῦμεν, ὦ Σώκρατες, ἐν τῷ πρόσθεν·
 οὐ γάρ ἔχω ἔγωγε ἄλλο οὐδέν.

Σω. Τὸ ποῖον;

Θεαί. Τὴν ἀληθεῖ δόξαν ἐπιστήμην εἶναι. ἀναμάρτητόν γέ
 πού ἐστι τὸ δοξάζειν ἀληθεῖ, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γιγνόμενα πάντα
 καλὰ καὶ ἀγαθὰ γίγνεται.

Σω. Ὁ τὸν ποταμὸν καθηγούμενος, ὦ Θεαίτητε, ἔφη
 ἄρα δεῖξιν αὐτό· καὶ τοῦτο ἐὰν ἰόντες ἐρευνῶμεν, τάχ' ἂν
 201 ἐμπόδιον γενόμενον αὐτὸ φήνεις τὸ ζητούμενον, μένουσι δὴ
 δῆλον οὐδέν.

Θεαί. Ὅρθως λέγεις· ἀλλ' ἴωμέν γε καὶ σκο-
 πῶμεν.

a ki velök rendelkezik, más, valamiféle nevetséges ketreczekbe vagy viasz-táblák közé zárt, s a melyeket ismer is mindaddig, a míg csak velök rendelkezik, még ha abban a pillanatban nem is találna éppen rájuk gondolni a lelkében? És így vagytok ti kénytelenek ezerszer meg ezerszer körülfutni ugyanazt a pontot, a nélkül, hogy egyszer már tovább haladnátok? Mit felelünk mi majd erre, édes Theaitetos?

THEAIT. Én isten icsese nem tudnék rá mit felelni, édes Sokrates.

SOKR. Nem joggal hoz-e tehát fejünkre szemrehányást ez a mi fejtegetésünk? S bebizonyítja-e nekünk, hogy nem helyesen cselekszünk akkor, midőn a hamis véleményt előbb kutatjuk, mint a tudást, mivel ezt egészen figyelmünkön kívül hagyjuk? Hiszen azt nem lehet addig megértenünk, míg csak teljesen fel nem fogtuk, hogy mi a tudás.

THEAIT. Ebben már okvetetlenül igazat kell adnom szavadnak, édes Sokrates

XXXVIII. SOKR. Hogy határozzuk hát meg újból, legelülről a tudást? Mert talán csak abba mégsem hagyjuk a kérdést?

THEAIT. A világért sem, ha ugyan te fel nem hagysz a szolgálattal.

SOKR. Szólj hát, mit kellene mégis mondanunk, hogy legkevésbé se mondjunk ellent minmagunknak.

THEAIT. Azt, a mit már az előbb is megkísérlettünk, édes E Sokrates. Én legalább nem tudnék mást ajánlani.

SOKR. S micsoda az?

THEAIT. Hogy az igaz vélemény a tudás. Az igaz véleményben legalább nincs semmiféle tévedés; s a mi belőle következik, az mind szép és jó dolog.

SOKR. A kit útja folyón visz keresztül,³² azt szokta mondani, édes Theaitetos: majd csak partot érünk egyszer. Így, ha mi is tovább haladunk a nyomon, egyszer csak belebotlunk majd és elélünk, a mit kerestünk. De ha megállunk, nem is derülhet ki semmi.

THEAIT. Igazad van. Hát csak rajta, vizsgálódjunk.

Σω. Οὐκοῦν τοῦτό γε βραχείας σκέψεως. τέχνη γάρ σοι ὅλη σημαίνει μὴ εἶναι ἐπιστήμην αὐτό.

Θεαί. Πῶς δὴ; καὶ τίς αὕτη;

Σω. Ἡ τῶν μεγίστων εἰς σοφίαν, οὓς δὴ καλοῦσι ῥήτορας τε καὶ δικανικούς. οὗτοι γάρ που τῇ ἑαυτῶν τέχνῃ πείθουσιν οὐ διδάσκοντες, ἀλλὰ δοξάζειν ποιοῦντες ἃ ἂν βούλωνται. ἢ σὺ B οἶε δεινούς τινας οὕτω διδασκάλους εἶναι, ὥστε οἷς μὴ παρ-
γένοντό τινες ἀποστερουμένοις χρήματα ἢ τι ἄλλο βιαζομένοις, τούτους δύνασθαι πρὸς ὕδωρ σμικρὸν διδάξαι ἱκανῶς τῶν γενε-
μένων τὴν ἀλήθειαν;

Θεαί. Οὐδαμῶς ἔγωγε οἶμαι, ἀλλὰ πείσαι μέν.

Σω. Τὸ πείσαι δ' οὐχὶ δοξάζειν λέγεις ποιῆσαι;

Θεαί. Τί μήν;

Σω. Οὐκοῦν ὅταν δικαίως πεισθῶσι δικασταὶ περὶ ὧν
ἰδόντι μόνον ἔστιν εἰδέναι, ἄλλως δὲ μή, ταῦτα τότε ἐξ ἀκοῆς
C κρίνοντες, ἀληθῆ δόξαν λαβόντες, ἄνευ ἐπιστήμης ἔκριναν, ὀρθά
πεισθέντες, εἴπερ εὖ ἐδίκασαν;

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

Σω. Οὐκ ἄν, ὦ φίλε, εἴ γε ταῦτόν ἦν δόξα τε ἀλη-
θῆς [καὶ δικαστήρια] καὶ ἐπιστήμη, ὀρθά ποτ' ἂν δικαστῆς
ἄκρος ἐδόξαζεν ἄνευ ἐπιστήμης· νῦν δὲ ἔοικεν ἄλλο τι ἐκάτε-
ρον εἶναι.

Θεαί. Ὅγε ἐγώ, ὦ Σώκρατες, εἰπόντος του ἀκούσας ἐπε-
λελήσμεν, νῦν δ' ἐννοῶ· ἔφη δὲ τὴν μὲν μετὰ λόγου ἀληθῆ
D δόξαν ἐπιστήμην εἶναι, τὴν δὲ ἄλογον ἐκτὸς ἐπιστήμης· κα-
ὦν μὲν μή ἐστι λόγος, οὐκ ἐπιστητὰ εἶναι, οὕτως καὶ ὀνομά-
ζων, ἃ δ' ἔχει, ἐπιστητά.

Σω. Ἡ καλῶς λέγεις. τὰ δὲ δὴ ἐπιστητὰ ταῦτα

SOKR. Ez ugyan már meglehetősen rövid egy vizsgálódás lesz. Mert egy egész külön mesterség bizonyíthatja előtted, hogy az nem tudás.

THEAIT. Ugyan?! S melyik az a mesterség?

SOKR. Ez a legnagyobb bölcseséggel bíró emberek mester-sége; azoké, a kiket szónokoknak és jogtudósoknak neveznek. Ezek ugyanis képesek akár mire rávenni az embert az ő mester-ségökkel, de korántsem úgy, hogy felvilágosítanak, hanem, mivel olyan véleményeket tudnak az emberben ébreszteni, a melye-neket csak akarnak. Vagy talán bizony azt gondolod, hogy van akárhány olyan csuda mester, a ki a víz-óra egy-két vízcseppjének B lefolyása alatt képes volna tökéletesen bebizonyítani a történt dolgok igazi mibenlétét az olyanok előtt, a kik pl. a pénz-lopásnál, vagy más ilyen büntetteknel jelen sem voltak?

THEAIT. Ezt bizony sohasem teszik, azt gondolom, hanem csak ráveszik az embert.

SOKR. A rávétést pedig nem vélemény-ébresztésnek nevezed-e?

THEAIT. De bizony annak.

SOKR. E szerint, ha a bírakat annak a rendje és módja szerint rávette olyas valamire az ember, a mit csak akkor tudhat valaki, ha látta: akkor ők ezt, úgy-e, csak hallomásból s csakis képzelve, hogy helyes véleményben vannak, ítélik meg, de korántsem azért, mert tudják; úgy, hogy a rávétel csakis akkor helyes, ha ők is helyesen ítélték? C

THEAIT. Mindenesetre így van.

SOKR. Már pedig, ha a helyes vélemény és a tudás egy és ugyanazok volnának, édes barátom, akkor sohasem lehetne még a legjobb bírónak sem helyes véleménye tudás nélkül. De így világosan más az egyik és más a másik.

THEAIT. Ezt már hallottam valakitől, édes Sokrates, de elfelejtettem. Csak most jutott eszembe. Az az illető azt állította, hogy az okadatolt helyes vélemény azonos a tudással, a meg nem okolt pedig különbözik a tudástól. S a mire nem lehet okadatbeli alapot találni, az nem is tudható, — szakasztott így fejezte ki magát — a mire pedig lehet, az tudható. D

SOKR. Valóban szépen beszélsz. De azt mondd el, hogy ezt

καὶ μὴ πῇ διήρει, λέγε, εἰ ἄρα κατὰ ταῦτα σύ τε καὶ γὼ ἀκηκόαμεν.

Θεαί. Ἄλλ' οὐκ οἶδα εἰ ἐξευρήσω· λέγοντος μέντ' ἂν ἐτέροιο, ὥς ἐγῶμαι, ἀκολουθήσαιμι.

XXXIX. Σω. Ἄκουε δὴ ὄναρ ἀντὶ ὀνείρατος. ἐγὼ γάρ Ε αὖ ἐδόκουν ἀκούειν τινῶν, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα οἷον περὶ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἡμεῖς τε συγχείμεθα καὶ τᾶλλα, λόγον οὐκ ἔχοι. αὐτὸ γάρ καθ' αὐτὸ ἕκαστον ὀνομάσαι μόνον εἴη, προσειπεῖν δὲ 202 οὐδὲν ἄλλο δυνατόν, οὔθ' ὥς ἔστιν, οὔθ' ὥς οὐκ ἔστιν· ἥδη γάρ ἂν οὐσίαν ἢ μὴ οὐσίαν αὐτῷ προστίθεσθαι, δεῖν δὲ οὐδὲν προσφέρειν, εἴπερ αὐτὸ ἐκείνο μόνον τις ἔρει. ἐπεὶ οὐδὲ τὸ αὐτὸ οὐδὲ τὸ ἐκείνο οὐδὲ τὸ ἕκαστον οὐδὲ τὸ μόνον οὐδὲ τὸ τοῦτο προσοιστέον, οὐδ' ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα· ταῦτα μὲν γὰρ περιτρέχοντα πᾶσι προσφέρεισθαι, ἕτερα ὄντα ἐκείνων οἷς προστίθεται, δεῖν δέ, εἴπερ ἦν δυνατόν αὐτὸ λέγεσθαι καὶ εἶχεν οἰκείον αὐτοῦ λόγον, ἄνευ τῶν ἄλλων ἀπάντων λέγεσθαι. νῦν Β δὲ ἀδύνατον εἶναι ὁτιοῦν τῶν πρώτων ῥηθῆναι λόγῳ· οὐ γάρ εἶναι αὐτῷ ἄλλ' ἢ ὀνομάζεσθαι μόνον· ὄνομα γάρ μόνον ἔχειν· τὰ δὲ ἐκ τούτων ἥδη συγχείμενα, ὥσπερ αὐτὰ πέπλεκται, οὕτω καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν συμπλακέντα λόγον γεγονέναι· ὀνομάτων γάρ συμπλοκὴν εἶναι λόγου οὐσίαν. οὕτω δὴ τὰ μὲν στοιχεῖα ἄλογα καὶ ἄγνωστα εἶναι, αἰσθητὰ δέ· τὰς δὲ συλλαβάς γνωστάς τε καὶ ῥητάς καὶ ἀληθεῖ δόξῃ δοξαστάς. ὅταν μὲν οὖν ἄνευ λόγου τὴν ἀληθεῖ δόξαν τινός τις λάβῃ, ἀληθεύειν μὲν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν περὶ αὐτό, γινώσκειν δ' C οὐ· τὸν γάρ μὴ δυνάμενον δοῦναί τε καὶ δέξασθαι λόγον ἀνεπιστήμονα εἶναι περὶ τούτου· προσλαβόντα δὲ λόγον δυνατόν τε ταῦτα πάντα γεγονέναι καὶ τελείως πρὸς

a tudható és nem-tudható dolgot hogyan különböztette meg egymástól? Hátha én is úgy hallottam azt a dolgot, mint te?

THEAIT. Nem tudom, hogy kisüthetem-e. De ha más valaki mondaná el előttem, azt hiszem, hogy megérteném.

XXXIX. SOKR. Halld tehát; ime egy álom egy másik helyett. Ha ugyan jól emlékszem, már többektől hallottam, hogy a legelső dolgokat, mint ősalapokat, a melyekből velünk együtt valamennyi E más dolog alakulva van, megmagyarázni nem lehet. Mindegyiköket csakis önnön valóságában lehet megnevezni; azonban közelebbről meghatározni, pl. hogy léteznek-e, vagy nem léteznek, már lehetetlenség. Mert hiszen akkor már *léttel* és *nem-léttel* ruházná fel 202 őket az ember; pedig hozzájuk toldani semmit sem szabad, ha ugyan önnönmagokban akarja őket megnevezni az ember. Sem azt, hogy «ugyanaz», sem azt, hogy «amaz», sem hogy «mind-egyik», vagy hogy «csak ez», sem, hogy «ez», nem szabad velök összekapcsolni; s nem még sok más egyéb ilyen kifejezést sem. Ezek ugyanis olyan ide-oda röpkedő kifejezések, a melyeket minden dologhoz odafűznek, de a melyek mindig *más* valamik, mint azok, a mikhez hozzáfűzik. Azokról az ősalapokról azonban, ha ugyan lehetséges volna rólok önnönmagokban beszélni s nekik megfelelő magyarázatot adni, a többi összes dolgoknak bekeverése nélkül kellene szólni. Egyáltalában lehetetlen azonban bármelyik ősalapról is valami közelebbi meghatározást adni. Csakis egyetlen B egy dolgot lehet róluk állítani, hogy t. i. meg tudjuk nevezni őket. Mert csakis nevök van. Valamint azonban a belőlük összetett dolgok maguk egybe vannak szöve: éppen így az ő nevök is egygyéforrasztó kifejezéssé lett. E szók összekapcsolása alkotja ugyanis a magyarázat létét. Ennélfogva tehát az őselemek megmagyarázhatatlanok és megismerhetetlenek, — de igenis *érzékeltetők*. Az ő kapcsolataik azonban már megismerhetők, kifejezhetők és helyes vélemény szerint el is képzelhetők. Ha tehát valaki minden okadatolás nélkül helyes véleményre jutott valamely dologról, akkor az ő lelke tudhatja ugyan róla az igazat, de még sem ismeri őt. Mert a ki nem képes valamiről számot adni és valamit megokolni, az ezt a dolgot nem ismeri. A ki azonban még megokoló magyarázatot is tud rá találni, az otthon van a dologban s tökéletesen

ἐπιστήμην ἔχειν. οὕτως σὺ τὸ ἐνόηνιον ἢ ἄλλως ἀκήκοας ;

Θεαί. Οὕτω μὲν οὖν παντάπασιν.

Σω. Ἀρέσκει οὖν σε καὶ τίθεσαι ταύτην, δόξαν ἀληθῆ μετὰ λόγου ἐπιστήμην εἶναι ;

Θεαί. Κομιδῇ μὲν οὖν.

D Σω. Ἄρ', ὦ Θεαίτητε, νῦν οὕτω τῇδε τῇ ἡμέρᾳ εἰλήφαμεν ὃ πάλαι καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ζητοῦντες πρὶν εὑρεῖν κατεγέγρασαν ;

Θεαί. Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καλῶς λέγεσθαι τὸ νῦν ῥηθέν.

Σω. Καὶ εἰκὸς γε αὐτὸ τοῦτο οὕτως ἔχειν· τίς γὰρ ἂν καὶ ἔτι ἐπιστήμη εἴη χωρὶς τοῦ λόγου τε καὶ ὁρθῆς δόξης ; ἐν μέντοι τί με τῶν ῥηθέντων ἀπαρέσκει.

Θεαί. Τὸ ποῖον δῆ ;

Σω. Ὁ καὶ δοκεῖ λέγεσθαι κομφότατα, ὥς τὰ μὲν στοιχεῖα ἄγνωστα, τὸ δὲ τῶν συλλαβῶν γένος γνωστόν.

E Θεαί. Οὐκοῦν ὁρθῶς ;

Σω. Ἰστέον δῆ· ὥσπερ γὰρ ὁμήρους ἔχομεν τοῦ λόγου τὰ παραδείγματα, οἷς χρώμενος εἶπε πάντα ταῦτα.

Θεαί. Ποῖα δῆ ;

Σω. Τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖά τε καὶ συλλαβάς· ἢ οἷοι ἄλλοσέ ποι βλέποντα ταῦτα εἶπειν τὸν εἰπόντα ἃ λέγομεν ;

Θεαί. Οὐκ, ἀλλ' εἰς ταῦτα.

203 XL. Σω. Βασανίζωμεν δῆ αὐτὰ ἀναλαμβάνοντες, μᾶλλον δὲ ἡμᾶς αὐτούς, οὕτως ἢ οὐχ οὕτως γράμματα ἐμάθομεν. φέρε πρῶτον· ἄρ' αἱ μὲν συλλαβαὶ λόγον ἔχουσι, τὰ δὲ στοιχεῖα ἄλογα ;

Θεαί. Ἰσως.

Σω. Πάνυ μὲν οὖν καὶ ἐμοὶ φαίνεται. Σωκράτους γοῦν εἴ τις ἔροιτο τὴν πρώτην συλλαβὴν οὕτως· ὦ Θεαίτητε, λέγε τί ἐστὶ σω ; τί ἀποκρινεῖ ;

Θεαί. Ὅτι σῆμα καὶ ὦ.

Σω. Οὐκοῦν τοῦτον ἔχεις λόγον τῆς συλλαβῆς ;

eljutott az ő megismeréséig. Így hallottad te is ezt az álmot, vagy talán másképpen ?

THEAIT. Betűről betűre így.

SOKR. S tetszik-e neked ? Ezt állítod-e te is, hogy t. i. a tudás az a helyes vélemény, a mely meg van okolva ?

THEAIT. Tökéletesen ezt.

SOKR. Tehát végre valahára eljutottunk így a mai napon D ahhoz, a mit már régóta annyi sok bölcs keresett és, ámbár bele-
őszült, mégsem találta meg.

THEAIT. Nekem legalább úgy tetszik, édes Sokrates, hogy mind nagyon szép, a mit most eléadtál.

SOKR. S talán igazán így is van a dolog. Mert ugyan mi is lehetne más valami az ismeret, ha nem a megokolt helyes vélemény ? Csakis egy a bibéje szerintem a mondottam dolognak.

THEAIT. S ugyan melyik az ?

SOKR. Éppen az, a mi a legszebben van kigondolva a dologban, hogy t. i. az őselemek felismerhetetlenek, az ő össze-
kapcsolódásukból eredő alakok pedig felismerhetők. E

THEAIT. Tehát nem így van ?

SOKR. Majd meglátjuk. Kezeskednek ezért az állításért azok a példák, a melyekre támaszkodva ezt az az illető állította.

THEAIT. Miféle példák ?

SOKR. A betűknek hangelemei és kapcsolataik. Vagy talán azt hiszed, hogy az az illető más valamire gondolt, mikor ezt állította, az t. i. a ki az elmondottam dolgot állította ?

THEAIT. Oh nem ; csakis erre.

XL. SOKR. Vegyük elé hát még egyszer és vizsgáljuk meg ezt a 203 dolgot, azaz, hogy inkább csak minmagunkat, hogy vajjon így, vagy nem így tanultuk-e a betűket. Először is pl. igaz-e az, hogy a szótagoknak van magyarázatuk, a betűknek pedig nincs ?

THEAIT. Valószínűen.

SOKR. Nekem is épp úgy tetszik. Ha pl. valaki ilyenformán Sokratesnek, az első szótagát kérdezné tőled, mit mondanál neki édes Theaitetos ? Mi az a so ?

THEAIT. Azt, hogy sz meg o.

SOKR. S ezzel nemde meg is magyarázod a szótagot ?

Θεαί. Ἐγωγε.

B Σω. Ἴθι δὴ, οὕτως εἰπὲ καὶ τὸν τοῦ σῆγμα λόγον.

Θεαί. Καὶ πῶς τοῦ στοιχείου τις ἔρῃ στοιχεῖα; καὶ γὰρ δὴ, ὦ Σώκρατες, τό τε σῆγμα τῶν ἀφώνων ἐστί. φόφος τις μόνον, οἶον συριττούσης τῇ; γλώττης· τοῦ δ' αὖ βῆτα οὔτε φωνῇ οὔτε φόφος, οὐδὲ τῶν πλείστων στοιχείων· ὥστε πάνυ εὖ ἔχει τὸ λέγεσθαι αὐτὰ ἄλογα, ὧν γε τὰ ἐναργέστατα αὐτὰ τὰ ἐπτὰ φωνὴν μόνον ἔχει, λόγον δὲ οὐδ' ὄντιν οὖν.

Σω. Τοῦτ' ἐμὲν ἄρα, ὦ ἐταῖρε, κατωρθώκαμεν περὶ ἐπιστήμης.

Θεαί. Φαινόμεθα.

C Σω. Τί δέ; τὸ μὴ γνωστὸν εἶναι τὸ στοιχεῖον, ἀλλὰ τὴν συλλαβὴν, ἅρ' ὁρθῶς ἀποδεδείγμεθα;

Θεαί. Εἰκὸς γε.

Σω. Φέρε δὴ, τὴν συλλαβὴν πότερον λέγωμεν τὰ ἀμφοτέρω στοιχεῖα, καὶ ἐὰν πλείω ἢ ἢ δύο, τὰ πάντα, ἢ μίαν τινὰ ἰδέαν γεγонуῖαν συντεθέντων αὐτῶν;

Θεαί. Τὰ ἅπαντα ἔμοιγε δοκοῦμεν.

Σω. Ὅρα δὴ ἐπὶ δυοῖν, σῆγμα καὶ ὦ. ἀμφοτέρω ἐστὶν ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος. ἄλλο τι ὁ γινώσκων αὐτὴν τὰ ἀμφοτέρω γινώσκει;

D Θεαί. Τί μὴν;

Σω. Τὸ σῆγμα καὶ τὸ ὦ ἄρα γινώσκει.

Θεαί. Ναί.

Σω. Τί δέ; ἐκάτερον ἅρ' ἀγνοεῖ, καὶ οὐδέτερον εἰδὼς ἀμφοτέρω γινώσκει;

Θεαί. Ἀλλὰ δεῖνόν καὶ ἄλογον, ὦ Σώκρατες.

Σω. Ἀλλὰ μέντοι εἴ γε ἀνάγκη ἐκάτερον γινώσκειν, εἴπερ ἀμφοτέρω τις γινώσεται, προγινώσκειν τὰ στοιχεῖα ἅπαντα ἀνάγκη τῷ μέλλοντί ποτε γινώσεσθαι συλλαβὴν,

THEAIT. Persze, hogy meg.

SOKR. No most magyarázd meg ilyképpen az *sz*-et is. B

THEAIT. De ugyan hogy magyarázhatja meg valaki az elemnek elemeit? S hozzá még, édes Sokrates, az *sz* mássalhangzó is csak puszta sziszegés, még pedig a nyelvnek sziszegése. A *b* betű viszont már sem nem magánhangzós, sem nem sziszegős; s szakasztott ilyen a legtöbb betű is. Ennélfogva bátran állíthatni, hogy megmagyarázhatatlanok, sőt hogy maguk az ő legtisztábbjaik, t. i. a magánhangzók is csak bizonyos *hanggal* bírnak, de különben megmagyarázhatatlanok.

SOKR. Így hát szépen végeztünk volna is a tudással, édes barátom.

THEAIT. Úgy látszik, hogy igen.

SOKR. De vajjon helyesen állítottuk-e, hogy a betű meg- C ismerhetetlen, de a szótag igen?

THEAIT. Körülbelül helyesen.

SOKR. Jól van. S vajjon ha valamely szótag két betűből áll, azt mondjuk-e róla, hogy ő ez a két betű, vagy ha többől, hogy ő ez a több betű mind együttvéve, avvagy pedig azt, hogy ő ezeknek a betűknek összetételéből származott, *külön* egységes alak?

THEAIT. Szerintem, hogy ő az a több betű mind együttvéve.

SOKR. Vizsgáld meg pl. e két betű t. i. az *sz* meg az *o* dolgát. Ez a kettő alkotja az én nevemnek első szótagját. Nemde, a ki ezt ismeri, ismeri egyúttal mindkettejüket is?

THEAIT. Hogyne ismerné? D

SOKR. Ismeri tehát az *sz*-et meg az *o*-t is?

THEAIT. Mindenesetre.

SOKR. S mit szólsz ahhoz, hogy tehát mindegyiköket külön-külön nem ismeri s így külön-külön egyiköket sem ismerve, együttesen mégis valamennyiöket ismeri?

THEAIT. No ez ugyan balgaság, sőt esztelenség volna, édes Sokrates.

SOKR. Ennélfogva tehát, hogyha minden egyest külön-külön kell ismernie az embernek, hogy valamennyiöket együttesen is megismerhesse, szükséges egyszersmind az is, hogy előbb minden betűt külön-külön is ismerjen az, a ki valaha a szótagot

καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ καλὸς λόγος ἀποδεδρακῶς οἰχί-
σεται.

Ε Θεαί. Καὶ μάλα γε ἐξαίφνης.

Σω. Οὐ γὰρ καλῶς αὐτὸν φυλάττομεν. χρῆν γὰρ ἴσως
τὴν συλλαβὴν τίθεσθαι μὴ τὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων ἓν
τι γεγονὸς εἶδος, ἰδέαν μίαν αὐτὸ αὐτοῦ ἔχον, ἕτερον δὲ τῶν
στοιχείων.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν καὶ τάχα γ' ἂν μᾶλλον οὕτως ἢ
ἐκείνως ἔχοι.

Σω. Σκεπτέον, καὶ οὐ προδοτέον οὕτως ἀνάνδρως μέγαν
τε καὶ σεμνὸν λόγον.

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν.

204 Σω. Ἐχέτω δὴ, ὥς νῦν φαμέν, μία ἰδέα ἐξ ἐκάστων
τῶν συναρμωσθέντων στοιχείων γιγνομένη ἢ συλλαβή, ὁμοίως
ἓν τε γράμμασι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Οὐκοῦν μέρη αὐτῆς οὐ δεῖ εἶναι.

Θεαί. Τί δὴ;

Σω. Ὅτι οὐ ἂν ἦ μέρη, τὸ ὅλον ἀνάγκη τὰ πάντα
μέρη εἶναι. ἢ καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν λέγεις γεγονὸς ἓν τι
εἶδος ἕτερον τῶν πάντων μερῶν;

Θεαί. Ἐγώ γε.

Β Σω. Τὸ δὲ δὴ πᾶν καὶ τὸ ὅλον πότερον ταῦτόν καλεῖς
ἢ ἕτερον ἐκάτερον;

Θεαί. Ἐχω μὲν οὐδὲν σαφές, ὅτι δὲ κελεύεις προθύ-
μως ἀποκρίνασθαι, παρακινδυνεύων λέγω ὅτι ἕτερον.

Σω. Ἡ μὲν προθυμία, ὦ Θεαίτητε, ὀρθή· εἰ δὲ καὶ ἡ
ἀπόκρισις, σκεπτέον.

Θεαί. Δεῖ γε δὴ.

XLI. Σω. Οὐκοῦν διαφέροι ἂν τὸ ὅλον τοῦ παντός, ὥς
ὁ νῦν λόγος;

Θεαί. Ναί,

ismerni akarja. S így azután ugyancsak végképp elpárolog majd ez a nagyszerű állítás is előlünk.

THEAIT. Még pedig nagyon is egyszerre.

E

SOKR. De hát nem is jól viseljük a gondját. Hiszen azt kellett volna talán mondanunk, hogy a szótag nem is a betűknek összege, hanem hogy egy belőlök származott olyan dolog, a melynek önmagában *külön* alakja van, egészen különböző a betűktől?

THEAIT. Bizony ezt. S inkább is így van a dolog, mint amúgy.

SOKR. Majd megvizsgáljuk. Nem dobjuk ám el ilyen hebe-hurgyán ezt a nagyon fontos állítást.

THEAIT. De nem ám.

SOKR. Legyen tehát úgy, a mint most állítottuk, hogy t. i. 204 a szótag egy, az összes egymással összekapcsolt hangelemekből származott *külön* alak. S álljon ez úgy a betűkről, mint minden más dologról.

THEAIT. Tegyük fel tehát.

SOKR. E szerint nem szabad részekre oszolniok.

THEAIT. És miért nem?

SOKR. Mert a minek részei vannak, annak az ő összes részei szükségképpen az ő *egészét* alkotják. Avvagy talán azt állítod, hogy a részeknek *egésze* egészen más valami, *egységes* alakká lett, mint az összes részek külön-külön voltak?

THEAIT. Én bizony ezt.

SOKR. S vajjon az *összeget* és az *egészét* egy és ugyanazon dolognak tartod-e, vagy pedig egyiket is, másikat is különbözének?

B

THEAIT. Ezzel ugyan éppen nem vagyok tisztában, de mivel buzdítottál, hogy csak bátran feleljek, hát már csak meg is mondom ime bátran: *különbözőnek*.

SOKR. A bátorságod helyes, édes Theaitetos, de hogy a feleleted is az-e, ezt meg kell vizsgálnunk.

THEAIT. Okvetetlenül meg.

XLI. SOKR. A mostani állításodnál fogva tehát különbözik az *egész* az *összegetől*, ugy-e?

THEAIT. Különbözik.

Σω. Τί δὲ δὴ; τὰ πάντα καὶ τὸ πᾶν ἔσθ' ὅ τι διαφέρει; οἷον ἐπειδὴν λέγωμεν ἓν, δύο, τρία, τέτταρα, πέντε, ἕξ, καὶ ἐὰν C δις τρία ἢ τρίς δύο ἢ τέτταρά τε καὶ δύο ἢ τρία καὶ δύο καὶ ἓν [ἢ πέντε καὶ ἓν], πότερον ἐν πᾶσι τούτοις τὸ αὐτὸ ἢ ἕτερον λέγομεν;

Θεαί. Ταῦτόν.

Σω. Ἄρ' ἄλλο τι ἢ ἕξ;

Θεαί. Οὐδέν.

Σω. Οὐκοῦν ἐφ' ἐκάστης λέξεως τὰ πάντα ἕξ εἰρήκαμεν;

Θεαί. Ναί.

Σω. Πάλιν δ' οὐχ ἓν λέγομεν τὰ πάντα λέγοντες;

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Ἡ ἄλλο τι ἢ τὰ ἕξ;

Θεαί. Οὐδέν.

D Σω. Ταῦτόν ἄρα ἓν γε τοῖς ὅσα ἕξ ἀριθμοῦ ἐστί, τό τε πᾶν προσαγορεύομεν καὶ τὰ ἅπαντα;

Θεαί. Φαίνεται.

Σω. Ὡς δὲ δὴ περὶ αὐτῶν λέγωμεν. ὁ τοῦ πλέθρου ἀριθμὸς καὶ τὸ πλῆθρον ταῦτόν ἢ γάρ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Καὶ ὁ τοῦ σταδίου δὴ ὡσαύτως.

Θεαί. Ναί.

Σω. Καὶ μὴν καὶ ὁ τοῦ στρατοπέδου γε καὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως; ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς τὸ ὃν πᾶν ἕκαστον αὐτῶν ἐστίν.

Θεαί. Ναί.

Σω. Ὁ δὲ ἐκάστων ἀριθμὸς μὴν ἄλλο τι ἢ μέρη ἐστίν;

E Θεαί. Οὐδέν.

Σω. Ὅσα ἄρα ἔχει μέρη, ἐκ μερῶν ἂν εἴη;

Θεαί. Φαίνεται.

SOKR. Hát aztán az *összesség* és az *összeg* különbözik-e egy a mástól? Pl. ha azt mondjuk: egy, kettő, három, négy, öt, hat és kétszer három, vagy háromszor kettő, vagy négy meg kettő, vagy három, meg kettő, meg egy (vagy öt meg egy) — vajjon ezekben az esetekben mindég ugyanannak mondjuk-e az eredményt, vagy pedig más- és másnak?

THEAIT. Ugyanannak.

SOKR. S vajjon másnak-e mint *hat*?

THEAIT. Semmivel sem.

SOKR. S nemde minden egyes példában *hatnak* mondtuk az összességet?

THEAIT. Annyinak.

SOKR. Tehát nem *azon egy* dologról beszélünk-e ismét, ha az összességet állítjuk?

THEAIT. Szükségképpen *azon egyről*.

SOKR. S vajjon más valamiről-e, mint a *hatról*?

THEAIT. Semmivel sem másról.

SOKR. Tehát a számokból származó *összes* kifejezésekben D nem ugyanannak tartjuk-e az *összeget* és az *összességet*?

THEAIT. De úgy látszik, hogy igen.

SOKR. Folytassuk csak még így ezt a dolgot. Egy hold szántóföldnek a mennyisége és a hold egy és ugyanannyi, nemde?

THEAIT. Ugyanannyi.

SOKR. S áll ez a stadiumról is? ³³

THEAIT. Áll.

SOKR. S szakasztott így a sereg mennyisége is annyi, mint a nagy sereg; ugyanezt mondhatni minden ilyenféle dologról, hogy t. i. az ő *egész* mennyiségök azonos valamennyiök *egész* létével.

THEAIT. Ugyanezt.

SOKR. S valamennyiök *mennyisége* pedig talán más valami, mint az ő *részeik*? E

THEAIT. Éppen nem.

SOKR. S minden, a minek csak részei vannak, talán csak részekből is áll úgy-e?

THEAIT. Persze, hogy részekből.

Σω. Τὰ δέ γε πάντα μέρη τὸ πᾶν εἶναι ὁμολογεῖται, εἴπερ καὶ ὁ πᾶς ἀριθμὸς τὸ πᾶν ἔσται.

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Τὸ ὅλον ἄρ' οὐκ ἔστιν ἐκ μερῶν. πᾶν γὰρ ἂν εἴη, τὰ πάντα ὃν μέρη.

Θεαί. Οὐκ ἔοικεν.

Σω. Μέρος δ' ἔσθ' ὅτου ἄλλου ἐστὶν ὅπερ ἐστὶν ἢ τοῦ ὅλου ;

Θεαί. Τοῦ παντός γε.

205 Σω. Ἀνδρικῶς γε, ὦ Θεαίτητε, μάχει. τὸ πλν δὲ οὐχ ὅταν μηδὲν ἀπῇ, αὐτὸ τοῦτο τὸ πᾶν ἐστίν ;

Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Ὅλον δὲ οὐ ταῦτὸν τοῦτο ἔσται, οὐδ' ἂν μηδαμῇ μηδὲν ἀποστατῇ ; οὐδ' ἂν ἀποστατῇ, οὔτε ὅλον οὔτε πᾶν, ἅμα γενόμενον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτό ;

Θεαί. Δοκεῖ μοι νῦν οὐδὲν διαφέρειν πᾶν τε καὶ ὅλον.

Σω. Οὐκοῦν ἐλέγομεν ὅτι οὐδ' ἂν μέρη ἦ, τὸ ὅλον τε καὶ πᾶν τὰ πάντα μέρη ἔσται ;

Θεαί. Πάνυ γε.

Σω. Πάλιν δῆ, ὅπερ ἄρτι ἐπεχείρουν, οὐκ, εἴπερ ἡ συλ-
B λαβὴ μὴ τὰ στοιχεῖά ἐστιν, ἀνάγκη αὐτὴν μὴ ὡς μέρη ἔχειν
ἐαυτῆς τὰ στοιχεῖα, ἢ ταῦτὸν οὔσαν αὐτοῖς ὁμοίως ἐκείνοις
γνωστὴν εἶναι ;

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Οὐκοῦν τοῦτο ἵνα μὴ γένηται, ἕτερον αὐτῶν αὐτὴν ἐθέμεθα ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Τί δ' ; εἰ μὴ τὰ στοιχεῖα συλλαβῆς μέρη ἐστίν, ἔχεις ἄλλ' ἅττα εἰπεῖν, ἃ μέρη μὲν ἐστὶ συλλαβῆς, οὐ μέντοι στοιχεῖά γ' ἐκείνης ;

Θεαί. Οὐδαμῶς. εἰ γάρ, ὦ Σώκρατες, μόρια ταύτης

SOKR. Megegyeztünk pedig abban, hogy az *összes* részek együtt az *összeget* alkotják, — ha ugyan az *egész* mennyiség annyit jelent, mint *összeg*.

THEAIT. Úgy van.

SOKR. Az *egész* tehát nem állhat részekből. Különben nem volna más, mint *összeg*, mivel az *összességnek* vannak részei.

THEAIT. Persze, hogy nem.

SOKR. Lehet-e azonban egy bizonyos rész, úgy a hogy van, más valaminek a része, mint az *egésznek*?

THEAIT. Lehet, még pedig az *összegnek*.

SOKR. Most aztán már vitézül harczolsz, édes Theaitetos. 205
Az *összeg* pedig, ha ugyan belőle semmi sem hiányzik, nem maga az *egész* szóban forgó *összeg-e*?

THEAIT. Szükségképpen.

SOKR. S maga az *egész* is nem ugyanaz-e, a miből semmi-féle esetben semmi sem hiányzik? Hiszen a miből hiányzik, az sem nem *egész*, sem nem *összeg*, mivel egyike is, másika is ugyan-abból a forrásból fakad.

THEAIT. Most már úgy tetszik nekem, mintha sem az *összeg*, sem az *egész* épen nem különböznének egymástól.

SOKR. S nemde azt mondtuk, hogy a minék részei vannak, annak az *összes* részei az *egész*et és az *összeget* alkotják?

THEAIT. Igenis, azt.

SOKR. S hogy ismét arra térjek vissza, a mibe az imént fogtam: nemde a szótagnak, ha nem a betűkből áll, a betűket, B mint saját részeit, szükségképpen nem szabad magában foglalnia? Ha pedig ő velök egy és ugyanaz, akkor velök együtt megismerhetőnek kell lennie?

THEAIT. Igazad van.

SOKR. S hogy ez az eset be ne következze, nemde úgy határoztuk meg őt, hogy tőlük különböző?

THEAIT. Egészen úgy.

SOKR. De ha a hangelemek nem lehetnek a szótagnak részei, tudnál-e más valamit említeni, a mi része a szótagnak a nélkül, hogy egyszersmind az ő hangeleme ne volna?

THEAIT. Teljességgel nem. Hiszen ha elfogadnék részeket

συγχωροίην, γελοῖόν που τὰ στοιχεῖα ἀφέντα ἐπ' ἄλλα ἵεναι.

C Σω. Παντάπασι δὴ, ὦ Θεαίτητε, κατὰ τὸν νῦν λόγον μία τις ἰδέα ἀμέριστος συλλαβὴ ἂν εἴη.

Θεαί. Ἔοικεν.

Σω. Μέμνησαι οὖν, ὦ φίλε, ὅτι ὀλίγον ἐν τῷ πρόσθεν ἀπεδεχόμεθα ἡγούμενοι εὖ λέγεσθαι ὅτι τῶν πρώτων οὐκ εἴη λόγος, ἐξ ὧν τὰ ἄλλα σύγκειται, διότι αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἕκαστον εἴη ἀσύνθετον, καὶ οὐδὲ τὸ εἶναι περὶ αὐτοῦ ὀρθῶς ἔχει προσφέροντα εἰπεῖν, οὐδὲ τὸ τοῦτο, ὥς ἕτερα καὶ ἀλλότρια λεγόμενα, καὶ αὕτη δὴ ἡ αἰτία ἄλογον τε καὶ ἄγνωστον αὐτὸ ποιοῖ;

Θεαί. Μέμνημαι.

D Σω. Ἡ οὖν ἄλλη τις ἢ αὕτη ἡ αἰτία τοῦ μονοειδές τι καὶ ἀμέριστον αὐτὸ εἶναι; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶ ἀλλήν.

Θεαί. Οὐ γὰρ οὖν δὴ φαίνεται.

Σω. Οὐκοῦν εἰς ταῦτόν ἐμπέπτωκεν ἡ συλλαβὴ εἶδος ἐκεῖνφ, εἴπερ μέρη τε μὴ ἔχει καὶ μία ἐστὶν ἰδέα;

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

Σω. Εἰ μὲν ἄρα πολλὰ στοιχεῖα ἡ συλλαβὴ ἐστὶ καὶ ὅλον τι, μέρη δ' αὐτῆς ταῦτα, ὁμοίως αἷ τε συλλαβαὶ γνωσταὶ καὶ ῥηταὶ καὶ τὰ στοιχεῖα. ἐπείπερ τὰ πάντα μέρη τῷ ὅλφ ταῦτόν ἐφάνη.

E Θεαί. Καὶ μάλα.

Σω. Εἰ δέ γε ἓν τε καὶ ἀμερές, ὁμοίως μὲν συλλαβή, ὡσαύτως δὲ στοιχεῖον ἄλογόν τε καὶ ἄγνωστον· ἡ γὰρ αὕτη αἰτία ποιήσει αὐτὰ τοιαῦτα.

Θεαί. Οὐκ ἔχω ἄλλως εἰπεῖν.

benne, még pedig úgy, hogy a hangelemeket tekintetbe nem vennem, hanem más valamire térnék át, akkor ugyancsak nevetséges dolgot követnének el, édes Sokrates.

SOKR. Jelen állításunknál fogva tehát a szótag egy-egy *C o szthatatlan* alakot képez, úgy-e, édes Theaitetos?

THEAIT. Azt hiszem, hogy igen.

SOKR. De emlékszel-e már most arra, édes barátom, hogy csak az imént mennyire meg voltunk elégedve, mikor még helyesnek gondoltuk azt az állításunkat, hogy azokat az alapelemeket, a melyekből más dolgok alakulva vannak — mivel önnön magában mindegyikök *nem-összetett* — megmagyarázni nem lehet; sőt hogy jogosan még a *létet* sem lehetne róluk állítani, sem azt, hogy *ez*, vagy *amaz*, mivel már ez is valami más és nekik idegen állítás volna? S éppen ez azután az oka annak is, hogy ez az alapelem megmagyarázhatatlan és felismerhetetlen.

THEAIT. Igenis, emlékszem.

SOKR. Vagy talán bizony más valami annak az oka, hogy *D* ez az alapelem egyszerű és részekre nem osztható? Mert én részemről más okát nem látom.

THEAIT. Természetes, hogy nem, mert nem is lehet ám mást látni.

SOKR. S vajjon nem egy és ugyanazon osztályba jutott most már ezzel az alapelemmel a szótag, ha ugyan részekre nem osztható, egyetlenegy *külön* alak?

THEAIT. Tökéletesen oda.

SOKR. Ha pedig a szótag sok betűből (hangelemből) áll s az *ő egészöket* alkotja, míg viszont ezek az *ő* részei: akkor mind a szótagnak, mind a hangelemeknek felismerhetőeknek és meghatározhatóknak kell lenniök, mivel az *összes* részek és az *egész* egy és ugyanazon dolognak bizonyultak.

THEAIT. Természetesen.

E

SOKR. Ha pedig egyetlenegy és részekre nem osztható, akkor mind a szótagnak, mind a hangelemnek szintén meghatározhatatlannak és felismerhetetlennek kell lennie; mert hát mind a kettejüknek ugyanazon szülőökük van.

THEAIT. Nincs egyetlenegy szavam sem ellene.

Σω. Τοῦτο μὲν ἄρα μὴ ἀποδεχόμεθα, ὅς ἂν λέγῃ συλλαβὴν μὲν γνωστὸν καὶ ῥήτὸν, στοιχείον δὲ τοῦναντίον.

Θεαί. Μὴ γάρ, εἴπερ τῷ λόγῳ πειθόμεθα.

206 Σω. Τί δ' αὖ; τοῦναντίον λέγοντος ἄρ' οὐ μᾶλλον ἂν ἀποδέξαιο ἐξ ὧν αὐτὸς σύνοισθα σαυτῷ ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μαθήσει;

Θεαί. Τὸ ποῖον;

Σω. Ὡς οὐδὲν ἄλλο μανθάνων διετελέσας ἢ τὰ στοιχεῖα ἐν τε τῇ ὄψει διαγιγνώσκειν πειρώμενος καὶ ἐν τῇ ἀκροῇ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἔκαστον, ἵνα μὴ ἡ θέσις σε ταράττοι λεγομένων τε καὶ γραφομένων.

Θεαί. Ἀληθέστατα λέγεις.

Σω. Ἐν δὲ κιθαριστοῦ τελέως μεμαθηκέναι μὴ ἄλλο
B τι ἢν ἢ τὸ τῷ φθόγγῳ ἐκάστῳ δύνασθαι ἐπακολουθεῖν, ποίας χορδῆς εἴη· ἃ δὴ στοιχεῖα πᾶς ἂν ὁμολογήσειε μουσικῆς λέγεσθαι;

Θεαί. Οὐδὲν ἄλλο.

Σω. Ὡν μὲν ἄρ' αὐτοὶ ἔμπειροὶ ἐσμεν στοιχείων καὶ συλλαβῶν, εἰ δεῖ ἀπὸ τούτων τεκμαίρεσθαι καὶ εἰς τὰ ἄλλα, πολὺ τὸ τῶν στοιχείων γένος ἐναργεστέραν τε τὴν γνῶσιν ἔχειν φήσομεν καὶ κυριωτέραν τῆς συλλαβῆς πρὸς τὸ λαβεῖν τελέως ἕκαστον μάθημα, καὶ ἐὰν τις φῇ συλλαβὴν μὲν γνωστὸν, ἄγνωστον δὲ πεφυκέναι στοιχείον, ἐκόντα ἢ ἄκοντα παίζειν ἡγησόμεθ' αὐτόν.

Θεαί. Κομιδῇ μὲν οὖν.

C XLII. Σω. Ἀλλὰ δὴ τούτου μὲν ἔτι κἂν ἄλλαι φανεῖεν ἀποδείξεις, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ· τὸ δὲ προκείμενον μὴ ἐπιλαθόμεθα δι' αὐτὰ ἰδεῖν, ὅ τι δὴ ποτε καὶ λέγεται τὸ μετὰ δόξης ἀληθοῦς λόγον προσγενόμενον τὴν τελεωτάτην ἐπιστήμην γεγονέναι.

Θεαί. Οὐκοῦν χρὴ ὁρᾶν.

SOKR. Ezt az állítást tehát nem fogadjuk el, hogy t. i. a szótag megismerhető és meghatározható, de a hangelem nem.

THEAIT. Bizony nem, ha ugyan követjük eddigi fejtegetésünket.

SOKR. S vajjon, ha valaki az ellenkezőt állítaná, nem 206 adnál-e inkább ő neki igazat mindazon dolgok után, a melyeket a betűk tanulásánál tenmagad is tapasztaltál?

THEAIT. S mik azok?

SOKR. Mikor ugyanis a betűket tanultad, nem tettél mást, mint hogy azon törted a fejedet, hogy a betűket látásod és hallásod útján külön-külön megkülönböztethesd egymástól, hogy valahogy beszéd és írás közben az ő sorrendjüket össze ne zavarod.

THEAIT. Tökéletesen igazad van.

SOKR. S vajjon mi más lehetne pl. a czithera-játék tökéletes elsajátítása, ha nem az a képesség, hogy az ember minden egyes B hangot követni tudjon, bármelyik húron legyen is? Abban legalább mindenki igazat fog adni, hogy a zeneművészetnek ez az egész alapja.

THEAIT. Nem is lehet másképp.

SOKR. Ha tehát a már említettük alapelemekből és kapcsolataikból következtetést kellene vonnunk a többi esetekre, akkor mi az elemek csoportját könnyebben megismerhetőnek és fontosabbnak állítanók kapcsolataiknál abban a tekintetben, hogy minden egyes elsajátítani való dolgot tökéletesen magáévá tegyen az ember. S ha valaki azt találná állítani, hogy a kapcsolat megismerhető, de az alapelem megismerhetetlen, akkor azt gondolnók róla, hogy akarva vagy nem akarva, de mindenesetre csak tréfál.

THEAIT. Természetes, hogy ezt.

XLII. SOKR. Én azonban azt hiszem, hogy erre még másféle C bizonyítékokat is fel lehetne hozni. De ne feledjük el, hogy e jelen kérdést abból a szempontból kell tekintenünk, mely szerint azt állítják, hogy a megokoló magyarázattal párosult helyes vélemény teszi a legvalódiabb ismeretet.

THEAIT. Persze, hogy erre kell vigyáznunk.

Σω. Φέρε δή, τί ποτε βούλεται τὸν λόγον ἡμῖν σημαίνειν ; τριῶν γάρ ἓν τί μοι δοκεῖ λέγειν.

Θεαί. Τίνων δή ;

D Σω. Τὸ μὲν πρῶτον εἴη ἂν τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῇ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματος ῥοήν. ἢ οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιοῦτον λόγος εἶναι ;

Θεαί. Ἐμοιγε, τὸν γοῦν αὐτὸ ὁρῶντα λέγειν φαμέν.

Σω. Οὐκοῦν τοῦτό γε πᾶς ποιεῖν δυνατὸς θάπτεον ἢ σχολαίτερον, τὸ ἐνδείξασθαι τί δοκεῖ περὶ ἐκάστου αὐτῷ, ὃ μὴ ἐνεδὸς ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς· καὶ οὕτως ὅσοι τι ὀρθὸν δοξάζουσι, πάντες αὐτὸ μετὰ λόγου φανοῦνται ἔχοντες, καὶ οὐδαμῶς ἔτι ὀρθὴ δόξα χωρὶς ἐπιστήμης γενήσεται.

Θεαί. Ἀληθῆ.

Σω. Μὴ τοίνυν ῥαδίως καταγιγνώσκωμεν τὸ μηδὲν εἰρηκέναι τὸν ἀποφηνάμενον ἐπιστήμην ὃ νῦν σκοποῦμεν. ἴσως γάρ ὃ λέγων οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸ ἐρωτηθέντα τί ἕκαστον **207** ναιτὸν εἶναι τὴν ἀπόκρισιν διὰ τῶν στοιχείων ἀποδοῦναι τῷ ἐρομένῳ.

Θεαί. Οἷον τί λέγεις, ὦ Σώκρατες ;

Σω. Οἷον καὶ Ἡσίοδος περὶ ἀμάξης λέγει τὸ ἕκατὸν δέ τε δούραθ' ἀμάξης. ἃ ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν, οἶμαι δὲ οὐδὲ σύ· ἀλλ' ἀγαπῶμεν ἂν ἐρωτηθέντες ὃ τί ἐστὶν ἅμαξα, εἰ ἔχοιμεν εἰπεῖν τροχοί, ἄξων, ὑπερτερία, ἄντυγες, ζυγόν.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Ὁ δέ γε ἴσως οἶοιτ' ἂν ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν τὸ σὸν ὄνομα ἐρωτηθέντας καὶ ἀποκρινομένους κατὰ συλλαβὴν, γελοίους εἶναι, B ὀρθῶς μὲν δοξάζοντας καὶ λέγοντας ἃ λέγομεν. οἰομένους δὲ γραμματικούς εἶναι καὶ ἔχειν τε καὶ λέγειν γραμματικῶς τὸν τοῦ Θεαιτήτου ὀνόματος λόγον· τὸ δ' οὐκ εἶναι ἐπιστημόνως οὐδὲν λέγειν πρὶν

SOKR. De vajjon mit is jelenthet itt ez a kifejezés: *megokoló magyarázat*? Azt gondolom, hogy a három lehetséges eset közül jelenti valamelyiket.

THEAIT. Miféle három eset közül?

D

SOKR. Az első az volna, hogy az ember a saját gondolatait hangjával, igék és főnevek segítségével teszi felfoghatókká. A mikor is mint valami tükörben vagy vízben, úgy fejezi ki az ember szája áramlatában a véleményét. Avvagy te nem ilyes valaminek tartod a *magyarázatot*?

THEAIT. Én ilyennek. Arról legalább a ki így tesz, azt szoktuk mondani, hogy *«kimagyarázza magát»*.

SOKR. S vajjon többé-kevésbbé gyorsan nem mindenki képes-e minden egyes dologra nézve nyilvánítani a véleményét, a ki csak nem szélütött, vagy született süket-néma? Silyképpen azután ki-kí azt, a mit helyesnek gondol, legalább látszólag. megokoló magyarázattal E fogja gondolni, s így sohasem is lesz helyes vélemény ismeret nélkül.

THEAIT. Igaz.

SOKR. Mindennek a daczára ne ítéljük el olyan könnyen, hogy t. i. semmit sem mondott az, a ki az ismeretet az éppen most vizsgáltuk módon határozta meg. Hiszen talán nem is ezt gondolta, a mikor így szólott, hanem azt, hogy valaki, ha azt kérdezik tőle, hogy minden egyes dolog micsoda, képes az alapelemekkel felelni meg a kérdésre.

207

THEAIT. Hogy érted ezt, édes Sokrates?

SOKR. Úgy, a hogy pl. Hesiodos szól a szekérről, t. i. a szekérnek *száz* alkotó részéről. Ezeket pl. én már nem tudtam volna elésorolni s azt hiszem, hogy te sem. Mi megelégedtünk volna azzal, hogyha arra a kérdésre, miből áll a szekér, azt felelhetjük: kerekekből, tengelyekből, kasból, oldalakból, járomból.

THEAIT. Nagyon igaz.

SOKR. Ó ugyan talán nevetségeseknek találna bennünket, hogyha, mikor a te nevedet kérdeznék tőlünk, szótagolva felelünk; helyesen vélekedünk ugyanis és helyesen is mondjuk azt, a mit tudunk, de egyúttal azt hiszszük, hogy nyelvészek vagyunk s így a Theaitetos nevét nyelvészkedve is kell azután megmondanunk. Holott igazi tudással semmit sem mondhat az ember, a míg

B

ἂν διὰ τῶν στοιχείων μετὰ τῆς ἀληθοῦς δόξης ἕκαστον περαίνειη τις, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς πρόσθε που ἐρρήθη.

Θεαί. Ἐρρήθη γάρ.

Σω. Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ ἀμάξεως ἡμᾶς μὲν ὀρθὴν ἔχειν δόξαν. τὸ δὲ διὰ τῶν ἐκατὸν ἐκείνων δυνάμενον διελθεῖν αὐτῆς τὴν οὐσίαν, προσλαβόντα τοῦτο, λόγον τε προσειληφέναι τῇ ἀληθεὶ δόξει καὶ ἀντὶ δοξαστικοῦ τεχνικόν τε καὶ ἐπιστήμονα περὶ ἀμάξεως οὐσίας γεγονέναι, διὰ στοιχείων τὸ ὅλον περάναντα.

Θεαί. Οὐκοῦν εὖ δοκεῖ σοι, ὦ Σώκρατες;

Σω. Εἰ σοί, ὦ ἐταῖρε, δοκεῖ, καὶ ἀποδέχει τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον περὶ ἐκάστου λόγον εἶναι, τὴν δὲ κατὰ συλλαβάς ἢ καὶ κατὰ μείζον ἔτι ἀλογίαν, τοῦτό μοι λέγε, ἵν' αὐτὸ ἐπισκοπῶμεν.

D Θεαί. Ἀλλὰ πάννυ ἀποδέχομαι.

Σω. Πότερον ἡγούμενος ἐπιστήμονα εἶναι ὄντινον ὅτουον, ὅταν τὸ αὐτὸ ὅτε μὲν τοῦ αὐτοῦ δοκῇ αὐτῷ εἶναι. τοτὲ δὲ ἑτέρου, ἢ καὶ ὅταν τοῦ αὐτοῦ τοτὲ μὲν ἕτερον, τοτὲ δὲ ἕτερον δοξάζῃ;

Θεαί. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

Σω. Εἴτα ἀμνημονεῖς ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μαθήσει κατ' ἀρχὰς σαυτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους δρῶντας αὐτά;

Θεαί. Ἄρα λέγεις τῆς αὐτῆς συλλαβῆς τοτὲ μὲν ἕτερον, Ε τοτὲ δὲ ἕτερον ἡγουμένους γράμμα, καὶ τὸ αὐτὸ τοτὲ μὲν εἰς τὴν προσήκουσαν, τοτὲ δὲ εἰς ἄλλην τιθέντας συλλαβὴν;

Σω. Ταῦτα λέγω.

Θεαί. Μὰ Δί' οὐ τοίνυν ἀμνημονῶ, οὐδὲ γέ πω ἡγοῦμαι ἐπίστασθαι τοὺς οὕτως ἔχοντας.

Σω. Τί οὖν; ὅταν ἐν τῷ τοιούτῳ καιρῷ Θεαίτητον γράφων τις θῆτα καὶ εἰ οἴηταί τε δεῖν γράφειν καὶ 208 γράψῃ, καὶ αὐτὸ Θεόδωρον ἐπιχειρῶν γράφειν ταῦ καὶ εἰ

csak nem képes minden egyes dolgot, róla alkotott helyes véleményén kívül, még alapelemeiben is meghatározni, a mint ezt különben már az előbbieken is említettük valahol.

THEAIT. Igaz, említettük.

SOKR. Így pl. helyes véleményünk van ugyan nekünk is a szekérről, de, a ki az egész mibenlétét az említettük száz alkotó résznek megfelelően tudja meghatározni, abban már a helyes vélemény mellett megvan még a *megokoló magyarázat* is. S az ilyen ember a szekér mibenlétére nézve nemcsak a *vélemény* embere, hanem egyszersmind a *szakértelemé* és a *tudásé* is, mivel képes az egészet alapelemeinél fogva elésorolni.

THEAIT. S helyesnek tartod te ezt a nézetet, édes Sokrates ?

SOKR. Csak hogy te helyesnek tartod-e s elfogadod-e azt, hogy minden egyes dolognak az ő alapelemeivel való meghatározása a *megokoló magyarázat*, míg ellenben a szótagokkal, sőt a nagyobb részekkel való meghatározása viszont a *meg nem okolra magyarázás*. Erre felelj most, hogy megvizsgálhassuk a dolgot. D

THEAIT. Persze, hogy elfogadom.

SOKR. S mit gondolsz, van-e valakinek valamiről ismerete, ha egy és ugyanazt a dolgot majd ehhez, majd meg ahhoz tartozónak gondolja, vagy ha egy és ugyanazon dologról egyszer ezt, egyszer meg amazt képzei ?

THEAIT. Már én, isten bizony, azt hiszem, hogy nincs.

SOKR. S nem emlékszel már arra, hogy a betűk tanulásakor kezdetben veled is, de meg a többiekkel is, így történt a dolog ?

THEAIT. Azt érted ezen, úgy-e, hogy majd az egyik, majd meg a másik betűt tartottuk ugyanazon szótag alkotó részének és E hogy egy és ugyanazon betűt hol a megfelelő, hol meg egy más szótagba helyeztük ?

SOKR. Éppen ezt.

THEAIT. Biz' isten, jól emlékszem — és nem hiszem, hogy azok, a kiknek így áll a dolguk, ismernék a tárgyat.

SOKR. S vajjon ha ily esetben valaki, a mikor pl. a Theaitetos nevet akarja leírni, azt gondolja, hogy neki *th*-t és *e*-t kell írnia s le is írja őket, — azután pedig ha Theodorost akarja írni 208

οἷται τε δεῖν γράφειν καὶ γράφῃ, ἄρ' ἐπίστασθαι φήσομεν αὐτὸν τὴν πρώτην τῶν ὑμετέρων ὀνομάτων συλλαβὴν;

Θεαί. Ἄλλ' ἄρτι ὠμολόγησάμεν τὸν οὕτως ἔχοντα μήπω εἰδέναι.

Σω. Κωλύει οὖν τι καὶ περὶ τὴν δευτέραν συλλαβὴν καὶ τρίτην καὶ τετάρτην οὕτως ἔχειν τὸν αὐτόν;

Θεαί. Οὐδέν γε.

Σω. Ἄρ' οὖν τότε τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον ἔχων γράφει Θεαίτητον μετὰ ὀρθῆς δόξης, ὅταν ἐξῆς γράφῃ;

Θεαί. Δῆλον δῆ.

B Σω. Οὐκοῦν ἔτι ἀνεπιστήμων ὢν, ὀρθὰ δὲ δοξάζων, ὥς φαμεν;

Θεαί. Ναί.

Σω. Λόγον γε ἔχων μετὰ ὀρθῆς δόξης. τὴν γὰρ διὰ τοῦ στοιχείου ὁδὸν ἔχων ἔγραψεν. ἦν δὲ λόγον ὠμολογήσαμεν.

Θεαί. Ἀληθῆ.

Σω. Ἔστιν ἄρα, ὦ ἐταῖρε, μετὰ λόγου ὀρθῇ δόξῃ, ἦν οὕτω δεῖ ἐπιστήμην καλεῖν.

Θεαί. Κινδυνεύει.

XLIII. Σω. Ὅναρ δῆ, ὥς ἔοικεν, ἐπλουτήσαμεν οἰηθέντες ἔχειν τὸν ἀληθέστατον ἐπιστήμης λόγον. ἢ μήπω κατηγορῶμεν; ἴσως γὰρ οὐ τοῦτό τις αὐτὸν ὀριεῖται, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν εἶδος τῶν τριῶν, ὧν ἓν γέ τι ἔφαμεν λόγον θήσεσθαι τὸν ἐπιστήμην ὀριζόμενον δόξαν εἶναι ὀρθὴν μετὰ λόγου.

Θεαί. Ὅρθῳς ὑπέμνησας· ἔτι γὰρ ἓν λοιπόν. τὸ μὲν γὰρ ἦν διανοίας ἓν φωνῇ ὥσπερ εἶδωλον, τὸ δ' ἄρτι λε-

s azt hiszi, hogy *t-t* és *e-t* kell írnia s ezeket is leírja, — mondok, vajjon ilyen esetekben mondhatjuk-e, hogy az illető tudja a ti neveteknek első szótagát?

THEAIT. Nem. Hiszen éppen most állapodtunk meg abban, hogy a kivel így áll a dolog, az éppenséggel nem tudja.

SOKR. S vajjon miért ne állanánk az ilyen emberrel éppen így a második, a harmadik s a negyedik szótagra nézve is?

THEAIT. Én részemről semmi okot sem találok reá.

SOKR. S vajjon, ha az az illető ura az alapelemekkel való meghatározásnak, nem fogja-e egészen helyesen vélekedve írni ezt a szót: Theaitetos, a mikor pl. a megfelelő sorrendben írja?

THEAIT. Kétségtelenül így fogja.

SOKR. Tehát már nem *nem-tudva*, hanem, a mint mi mondanók, *helyesen vélekedve*?

THEAIT. Igenis, így.

SOKR. Még pedig úgy, hogy a helyes vélemény mellett bírna egyúttal a dolog *megokoló magyarázatával* is? Hiszen egészen az *alapelemeknek* megfelelő módon írta le a dolgot. Már pedig abban állapodtunk meg, hogy ez a *megokoló magyarázat*.

THEAIT. Igaz.

SOKR. Van tehát, ime édes barátom, helyes véleménynyel összekötött megokoló magyarázat is, a melyet pedig éppenséggel nem kell ismeretnek nevezni.

THEAIT. Úgy látszik, hogy van.

XLIII. SOKR. Úgy látszik tehát, hogy csak olyan álombeli gazdaság volt az, a mikor azt gondoltuk, hogy most már megtaláltuk a tudásnak legigazibb meghatározását. Vagy talán még ne ítéljünk ebben a dologban olyan hamar. Hátha talán valaki nem is így érti a meghatározást, hanem úgy, hogy ama három eset közül éppen a hátralevő. Mondottuk ugyanis, hogy ezek közül az esetek közül valamelyiket okvetetlenül helyeselnie kell annak, a ki úgy határozta meg a tudást (ismeretet), hogy *megokoló magyarázattal összekapcsolt helyes vélemény*.

THEAIT. Igazán jól emlékszel reá. Egy eset még csakugyan hátra van. Az első volt ugyanis a *gondolatnak hanggal való kifejezése*; a második, éppen most megbeszéltük eset pedig az *alapele-*

χθὲν διὰ στοιχείου ὁδὸς ἐπὶ τὸ ὅλον· τὸ δὲ δὴ τρίτον τί λέγεις ;

Σω. Ὅπερ ἂν οἱ πολλοὶ εἴποιεν, τὸ ἔχειν τι σημεῖον εἰπεῖν ἢ τῶν ἀπάντων διαφέρει τὸ ἐρωτηθέν.

Θεαί. Οἶον τίνα τίνος ἔχεις μοι λόγον εἰπεῖν ;

D Σω. Οἶον, εἰ βούλει, ἡλίου πέρι ἱκανὸν οἶμαί σοι εἶναι ἀποδέξασθαι, ὅτι τὸ λαμπρότατόν ἐστι τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἰόντων περὶ γῆν.

Θεαί. Πάνυ μὲν οὖν.

Σω. Λαβὲ δὴ οὐ χάριν εἴρηται. ἔστι δὲ ὅπερ ἄρτι ἐλέγομεν, ὥς ἄρα τὴν διαφορὰν ἐκάστου ἂν λαμβάνης ἢ τῶν ἄλλων διαφέρει, λόγον, ὥς φασί τινες, λήψει. ἕως δ' ἂν κοινὸν τινὸς ἐφάπτη, ἐκείνων πέρι σοι ἔσται ὁ λόγος ὧν ἂν ἡ κοινότης ᾖ.

E Θεαί. Μανθάνω· καὶ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν λόγον τὸ τοιοῦτον καλεῖν.

Σω. Ὅς δ' ἂν μετ' ὀρθῆς δόξης περὶ οὐτουοῦν τῶν ὄντων τὴν διαφορὰν τῶν ἄλλων προσλάβῃ, αὐτοῦ ἐπιστήμων γεγινὼς ἔσται, οὐ πρότερον ἢν δοξαστής.

Θεαί. Φαμέν γε μὴν οὕτως.

Σω. Νῦν δὴτα, ὦ Θεαίτητε, παντάπασιν ἔγωγε, ἐπειδὴ ἐγγὺς ὥσπερ σκιαγραφήματος γέγονα τοῦ λεγομένου, ξυνήμι οὐδὲ σμικρόν· ἕως δὲ ἀφυστήκη πόρρωθεν, ἐφαίνεται τί μοι λέγεσθαι.

Θεαί. Πῶς τί τοῦτο ;

209 Σω. Φράσω, ἐάν οἷός τε γένωμαι. ὀρθὴν ἔγωγε ἔχων δόξαν περὶ σοῦ, ἐάν μὲν προσλάβω τὸν σὸν λόγον, γινώσκω δὴ σε, εἰ δὲ μὴ, δοξάζω μόνον.

meken keresztül az egészhez való haladás. De melyik az a harmadik, a melyet most gondolsz?

SOKR. Az, a melyet a legtöbbben felhozhatnának, hogy t. i. olyan *ismertető jelt* kell említenünk, a mely a kérdéses dolgot minden mástól megkülönbözteti.

THEAIT. Ugyan tudnál-e nekem ilyen valami dolgot közelebbről meghatározni?

SOKR. Hát pl. ha már úgy akarod, a napot tekintve, azt D hiszem, csak elég ismertető jel volna az előtted, hogy ő a legfényesebb égitest, mely a föld körül az ég boltozatán mozog.³⁴

THEAIT. Nagyon igaz.

SOKR. S hallgasd csak, hogy miért szokták ezt mondani. Éppen a most említettük dolog miatt. Mert ha minden egyes dolognak megtaláltad azt a különbség-jelét, mely őt minden más dologtól megkülönbözteti: akkor már kezdedben van — némelyek ezt mondják legalább — a dolognak megokoló magyarázata is. A míg azonban csak valami közös sajátosságnál ragadsz, addig a te magyarázatod csakis azokra a dolgokra fog szólni, a melyeknek ez a közös sajátosságuk.

THEAIT. Értem. S azt hiszem, hogy ezt nagyon szépen lehetne megokoló magyarázatnak is venni. E

SOKR. A ki tehát bármely dologra nézve a *helyes véleményen* kívül még az ő minden mástól *megkülönböztető sajátosságát* is megtalálta, annak a kezében van azután, annak a dolognak az ismerete is, a melyről előbb csakis véleménye volt.

THEAIT. Igen, ezt állítjuk.

SOKR. S most már, hogy a szóban forgó dologhoz, mint valami nagy körvonalakban rajzolt alakhoz, egészen közel jöttem, nem értek belőle egy kukkot sem, édes Theaitetos. A míg még messzebb voltam tőle, addig úgy rémlett előttem, mintha még volna benne valami.

THEAIT. Hogy lehet ez?

SOKR. Megmagyarázom, ha ugyan birom. Feltéve, hogy 209 helyes véleményem van rólad s hozzá még megszerzem a rád szülő, megokoló magyarázatot is, akkor ismerlek téged; ha pedig nem, akkor csak vélekedem rólad.

Θεαί. Ναί.

Σω. Λόγος δέ γε ἦν ἡ τῆς σῆς διαφορότητος ἐρμηνεία.

Θεαί. Οὕτως.

Σω. Ἡνίκ' οὐκ ἐδόξαζον μόνον, ἄλλο τι ᾧ τῶν ἄλλων διαφέρεις, τούτων οὐδενὸς ἡπτόμην τῇ διανοίᾳ;

Θεαί. Οὐκ ἔοικεν.

Σω. Τῶν κοινῶν τι ἄρα διανοούμην, ὧν οὐδὲν σὺ μάλλον ἢ τις ἄλλος ἔχει.

B Θεαί. Ἀνάγκη.

Σω. Φέρε δὴ πρὸς Διός· πῶς ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ σὲ μάλλον ἐδόξαζον ἢ ἄλλον ὄντινούν; θές γάρ με διανοούμενον ὥς ἔστιν οὗτος Θεαίτητος, ὃς ἂν ἦ τε ἄνθρωπος καὶ ἔχῃ ῥίνα καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα καὶ οὕτω δὴ ἐν ἑκάστῳ τῶν μελῶν. αὕτη οὖν ἡ διάνοια ἔσθ' ὅ τι μάλλον ποιήσει με Θεαίτητον ἢ Θεόδωρον διανοεῖσθαι, ἢ τὸ λεγόμενον Μυσῶν τὸν ἔσχατον;

Θεαί. Τί γάρ;

C Σω. Ἄλλ' ἐὰν δὴ μὴ μόνον τὸν ἔχοντα ῥίνα καὶ ὀφθαλμοὺς διανοηθῶ, ἀλλὰ καὶ τὸν σιμόν τε καὶ ἐξόφθαλμον, μὴ τι σὲ αὖ μάλλον δοξάσω ἢ ἐμαυτὸν ἢ ὅσοι τοιοῦτοι;

Θεαί. Οὐδέν.

Σω. Ἄλλ' οὐ πρότερόν γε, οἶμαι, Θεαίτητος ἐν ἐμοὶ δοξασθήσεται, πρὶν ἂν ἡ σιμότης αὕτη τῶν ἄλλων σιμοτήτων ὧν ἐγὼ ἐώρακα διάφορόν τι μνημεῖον παρ' ἐμοὶ ἐνσημνημαμένη κατάθῃται, καὶ τᾶλλα οὕτως ἐξ ὧν εἰ σὺ ὁ ἐμέ, καὶ ἐὰν αὔριον ἀπαντήσω, ἀναμνήσει καὶ ποιήσει ὀρθὰ δοξάζειν περὶ σοῦ.

Θεαί. Ἀληθέστατα.

D Σω. Περὶ τὴν διαφορότητα ἄρα καὶ ἡ ὀρθὴ δόξα ἂν εἴη· ἐκάστου πέρι.

Θεαί. Φαίνεται γε.

THEAIT. Helyes.

SOKR. A megokoló magyarázat pedig a te megkülönböztető sajátosságodnak megtalálása volt.

THEAIT. Igenis, az.

SOKR. A míg tehát csakis vélekedtem rólad, addig, úgy-e, semmi olyas sajátosságot nem találtam gondolkodásomban, a mely téged a többiektől megkülönböztetne ?

THEAIT. Úgy látszik, hogy nem.

SOKR. Ennélfogva tehát csakis a közös tulajdonságokra gondoltam, a melyek éppen úgy meg vannak te benned, mint más valakiben ?

THEAIT. Szükségképpen.

B

SOKR. De hát akkor — az isten szerelmére — hogyan vélekedtem éppen te rólad és nem más valakiről ? Mert feltéve, hogy így gondolkoztam magamban : ez a Theaitetos bizonyosan valami ember, a kinek van orra, szeme, szája s így tovább minden egyes része, vajjon akkor ez a gondolat *maga* képes-e azt eredményezni, hogy én inkább Theaitetosra, mint Theodorosra gondoljak, vagy éppen a leghitványabb teremtésre,³⁵ a mint mondani szokták ?

THEAIT. Már hogy volna képes ?

SOKR. Ha pedig nem csak azt gondolom, hogy orra és szeme van neki, hanem még azt is, hogy pisze orra és kiülő szeme : C akkor meg éppen úgy gondolhatlak téged, mint enmagamat, vagy más valakit, a ki ilyen.

THEAIT. Éppen úgy.

SOKR. Így tehát véleményem szerint nem is juthat az eszembe előbb Theaitetos, mint a míg az ő pisze orru volta a valaha csak láttam egyének pisze orru voltától megkülönböztető sajátosságot nem alakít ki bennem. S éppen így áll a dolog a többi alkotó részekre nézve is. S ez a sajátosság jut majd az eszembe holnap is, ha veled találkozom, s ez lesz az oka annak, hogy helyesen vélekedem majd rólad.

THEAIT. Tökéletesen igaz.

SOKR. Így tehát minden egyes dologról való helyes véleményünk is a különbségre vonatkozik ?

THEAIT. Persze, hogy arra.

THEAIT. Persze, hogy arra.

Σω. Τὸ οὖν προσλαβεῖν λόγον τῇ ὀρθῇ δόξῃ τί ἂν εἴη; εἰ μὲν γὰρ προσδοξάσαι λέγει ἢ διαφέρει τί τῶν ἄλλων, πάνυ γελοία γίνεται ἢ ἐπίταξις.

Θεαί. Πῶς;

Σω. Ὡς ὀρθὴν δόξαν ἔχομεν ἢ τῶν ἄλλων διαφέρει, τούτων προσλαβεῖν κελεύει ἡμᾶς ὀρθὴν δόξαν ἢ τῶν ἄλλων διαφέρει. Εἰ καὶ οὕτως ἢ μὲν σκυτάλης ἢ ὑπέρου ἢ ὅτου δὴ λέγεται περιτροπὴ πρὸς ταύτην τὴν ἐπίταξιν οὐδὲν ἂν λέγοι, τυφλοῦ δὲ παρακέλευσις ἂν καλοῖτο δικαιότερον· τὸ γάρ, ἃ ἔχομεν, ταῦτα προσλαβεῖν κελεύειν, ἵνα μάθωμεν ἃ δοξάζομεν, πάνυ γενναίως ἔοικεν ἐσκοτωμένῳ.

Θεαί. Εἰπέ δὴ, τί νῦν δὴ ὥς ἐρῶν ἐπύθου;

Σω. Εἰ τὸ λόγον, ὦ παῖ, προσλαβεῖν γνῶναι κελεύει, ἀλλὰ μὴ δοξάσαι τὴν διαφορότητα, ἥδὺ χρῆμ' ἂν εἴη τοῦ καλλίστου τῶν περὶ ἐπιστήμης λόγου. τὸ γὰρ γνῶναι ἐπιστήμην
210 που λαβεῖν ἐστίν. ἢ γάρ;

Θεαί. Ναί.

Σω. Οὐκοῦν ἐρωτηθεὶς, ὥς ἔοικε, τί ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀποκρινεῖται ὅτι δόξα ὀρθὴ μετὰ ἐπιστήμης διαφορότητος. λόγου γὰρ πρόσληψις τοῦτ' ἂν εἴη κατ' ἐκεῖνον.

Θεαί. Ἐοικεν.

Σω. Καὶ παντάπασί γε εὐηθες, ζητούντων ἡμῶν ἐπιστήμην, δόξαν φάναι ὀρθὴν εἶναι μετ' ἐπιστήμης εἴτε διαφορότητος εἴτε ὁμοιοῦς. οὔτε ἄρα αἰσθησις, ὦ Θεαίτητε, οὔτε δόξα ἀληθοῦς οὔτε μετ' ἀληθοῦς δόξης λόγος προσγιγνόμενος ἐπιστήμη ἂν εἴη.

SOKR. Mit jelent tehát most már az: a helyes véleményt megokoló magyarázattal kapcsolni össze? Hiszen ha ez azt jelenti, hogy még oda kell azt is képzelnünk, a miben valami a többi mástól különbözik: akkor ez ugyan nagyon nevetséges egy feladat volna.

THEAIT. Hogy-hogy?

SOKR. Mert ez azt kívánná tőlünk, hogy arról, a miről már helyes véleményünk van, t. i. olyan, melynél fogva őt a többi mástól megkülönböztetjük, ehhez még olyan helyes véleményt szerezzünk magunknak, a melylyel valamennyi mástól különbözik. S ez szakasztott olyan volna, mint a titkos irású, páros pálcza,³⁶ vagy az alul-felül egyforma mozsártörő, vagy bármi más, a mi E ugyanazon sorrendben újra ismétlődik. Sőt talán még helyesebb volna azt mondani: olyan mint egy vaknak a buzdítgatása. Mert csakugyan arra buzdítani bennünket, hogy azt szerezzük meg még magunknak, a mink már van és hogy azt ismerjük meg, a miről csak vélekedünk, nagyon is szépen illik egy vak emberhez.

THEAIT. De hát mondd csak: mit is akartál ezzel a kérdéssel megvilágítani?

SOKR. Azt, hogy, ha a megokoló magyarázat megszerzése annyit akar kifejezni, édes fiam, mint: *megismerés*, nem pedig, mint: a különbség elképzelése: akkor pompás dolog volna ám ez a *tudásra* vonatkozó, gyönyörű magyarázat. Mert hát *megismerni* valamit, annyi úgy-e, mint *tudásra* tenni szert valamiben?

210

THEAIT. Persze, hogy annyi.

SOKR. Erre a kérdésre tehát, hogy mi a *tudás*, úgy látszik azt lehetne felelni: helyes vélemény a különbség *tudásával* kapcsolatban. Mert azt jelentené a fenti meghatározás szerint a megokoló magyarázat megszerzése.

THEAIT. Úgy látszik, hogy ezt.

SOKR. Már pedig az mindenesetre együgyűség, hogy a mikor azt keressük, mi a *tudás*, egyúttal azt feleljük rá, helyes vélemény, akár a különbségnek, akár más ilyen valaminek a *tudásával* kapcsolatban. Tehát sem érzéki észrevevés (érzéklés), sem helyes vélemény, sem a helyes véleménynyel összekapcsolt megokoló magyarázat nem volna e szerint a *tudás* (ismeret). édes B Theaitetos.

Θεαί. Οὐκ ἔοικεν.

Σω. Ἡ οὖν ἔτι κυοῦμέν τι καὶ ὠδίνομεν, ὦ φίλε, περ ἐπιστήμης, ἣ πάντα ἐκτετόκαμεν;

Θεαί. Καὶ ναὶ μὰ Δί' ἔγωγε πλείω ἢ ὅσα εἶχον ἐν ἐμαιυτῷ διὰ σέ εἴρηκα.

Σω. Οὐκοῦν ταῦτα μὲν πάντα ἡ μαιευτικὴ ἡμῖν τέχνη ἀνεμικαῖα φησι γεγενῆσθαι καὶ οὐκ ἄξια τροφῆς;

Θεαί. Παντάπασι μὲν οὖν.

XLIV. Σω. Ἐάν τοίνυν ἄλλων μετὰ ταῦτα ἐγκύμων ἐπι-
C χειρῆς γίνεσθαι, ὦ Θεαίτητε, ἐάν τε γίγνη, βελτιόνων ἔσει πλή-
ρης διὰ τὴν νῦν ἐξέτασιν, ἐάν τε κενὸς ᾗς, ἥττον ἔσει βαρὺς τοῖς
συνούσι καὶ ἡμερώτερος σωφρόνως οὐκ οἰόμενος εἰδέναι ἅ μὴ οἶσθα.
τοσοῦτον γὰρ μόνον ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται, πλεον δὲ οὐδέν, οὐδὲ τι
οἶδα ὧν οἱ ἄλλοι, ὅσοι μεγάλοι καὶ θαυμάσιοι ἄνδρες εἰσὶ τε
καὶ γεγόνασι. τὴν δὲ μαιεῖαν ταύτην ἐγὼ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐκ
D θεοῦ ἐλάχομεν, ἡ μὲν τῶν γυναικῶν, ἐγὼ δὲ τῶν νέων τε καὶ
γενναίων καὶ ὅσοι καλοί. νῦν μὲν οὖν ἀπαντητέον μοι εἰς τὴν
τοῦ βασιλέως στοὰν ἐπὶ τὴν Μελήτου γραφήν, ἣν με γέγρα-
πται· ἔωθεν δέ, ὦ Θεόδωρε, δεῦρο πάλιν ἀπαντῶμεν.

THEAIT. Nem, a mint látszik.

SOKR. S vajjon már most viselősek vagyunk-e és vajúdunk-e még a *tudásra* nézve, édes barátom, vagy talán már meg is szültünk mindent?

THEAIT. Biz' isten mondhatom, hogy még többet is szültem a te segítségeddel, mint a mennyit magamban rejtegettem.

SOKR. S nemde az én bába-mesterségem meg is mutatta ám mindezekben a dolgokban, hogy csak korcs-szülöttek s nem méltók a felnevelésre?

THEAIT. Kétségtelenül meg.

XLIV. SOKR. Ha tehát majd máskor más dolgokkal szeretnél viselő lenni, édes Theaitetos, s valóban lenni is találsz, akkor majd csak jobbakkal légy tele e mostani vizsgálódásunknál fogva. Ha pedig meddő maradnál, akkor legalább kevésbbé leszel terhükre társaidnak s hozzá még csendesebb is maradsz s egészen bölcsen nem gondolod majd, hogy tudod azt, a mit nem tudsz. Mert csakis ennyit bír az én mesterségem keresztülvinni, de többet nem. S hozzá még nem is konyítok azokhoz a dolgokhoz, a melyekhez az a sok nagygyá és csudálni valóvá lett férfiú ért. Ezt a bába-mesterségemet pedig én is, meg az anyám is, az istentől kaptuk, ő a nők számára, én pedig a nemesen gondolkodó és szép lelkű ifjak számára. De most már a vizsgáló bíró hivatalába kell mennem a Meletos vádjá ügyében, a melyet ellenem emelt. Holnap azonban ismét ide jövünk majd, édes Theodoros.

JEGYZETEK.

1. *Erinos* dóriai város volt a Kephissos folyó mellett. Azt tartották róla, hogy itt kellett Hadesnek az alvilágba leszállania, mikor Persephonét elrabolta.

2. . . . *a tudástól*. A tudást Platon azonegynek tartotta az ismerettel. Az ő filozófiai álláspontjának naiv volta nem engedte, hogy oly élesen elválaszsa őket egymástól, mint ezt pl. az ujkori filozófiában találhatni. Az ismeret-elméletet Locke állapította meg. Sőt maga az «ismeret-elmélet» név még fiatalabb származású. Kant korában «Az ész kritikája», Reinholdnál «az ismerő tehetség elmélete», Fichténél «tudománytan», Krugnál pedig «ismerettan» nevet viselt. Ez a név maradt meg minálunk is. Az ismeret-elmélet nevet Zeller hozta forgalomba. Azóta szelvében használják a filozófusok.

3. . . . *leguggol majd számárnak*. A görög eredetiben: szamarat ül majd. A scholiasta szerint, a kit a labdajátékban legyőztek, azt számárra szokták ültetni. A kép a fordításban a magyar játéktól van véve. Mikor is a legyőzött fiu leguggol számárnak s a győző a hátára ül s jól meghajtja őt maga alatt, mint szamarát.

4. . . . *az egy négyszög-lábnyi területű négyzettel*. Ha t. i. egy három négyszög-lábnyi és egy öt négyszög-lábnyi területű négyzetem van, akkor az ő oldalaik nem felelnek meg hosszúságukra nézve az egységnek, vagy az egység, valamely más egész számmal való szorzatának, hanem csakis törtszámok lehetnek. Mert, mint négyzetnek, minden oldaluknak egyenlőnek kell lennie. A hol azonban a két egyenlő oldal szorzata három vagy öt, ott az egyes oldalak külön-külön csakis törtszámot alkotnak hosszúságukra nézve.

5. (*Rajzbeli*) *alakját tekintve*. A számokkal kifejezett területet rajzban is meg lehet világítani. Pl. a négy lábnyi területű négyzetet meg is rajzolhatjuk olyképpen, ha egy olyan négyszöget rajzolunk, a melynek minden oldala két-két láb hosszú. S ebben az esetben a kettős szám

csakugyan *egyenlő* oldalú, vagyis *négyszetalkotó* szám, mert a két láb hosszú oldalakkal bíró *négyszög egyenlő* oldalú, vagyis *négyszet*.

6. . . . *hosszukás (négyszöget alkotó) számnak neveztük el.* Ha egy *három* vagy *öt* *négyszög* lábnyi területtel bíró *négyszöget* kell lerajzolnunk, azaz a *hármast* és az *ötöst* rajzban kell kifejeznünk, akkor láthatjuk, hogy a *négyszög* alapoldala pl. *három* vagy *öt* láb hosszú, magasság-oldala pedig *egy* láb hosszú lehet. Más szóval, az ilyen *négyszögnek* az egyik oldala már mindég hosszabb, mint a másik. Csakis ekkor rajzolhatók le ugyanis pontosan, azaz *egész* számoknak megfelelő területtel. Ezért is azután a *három* vagy *öt* *hosszukás (négyszöget alkotó) számnak* nevezhető.

7. . . . *elneveztük mértékvonalaknak.* A mennyiben ugyanis minden oldal *egyenlő*, annyiban az egyik oldalnak a hosszúsága *alapmértéke* valamennyinek úgy, mint magának az egész területnek is, a mely nem más, mint önnönmagának az oldalnak a szorzata.

8. . . . *szorzatvonalaknak.* Egyikök sem szolgál ugyanis a másik oldal *alapmértéke*ül, hanem csakis egymással *szorozva* alkotják a *négyszög* területét s így az eredményben (a terület-szorzatban) egyikök sem közös *alapmérték*, hanem csakis mint egy a másra szoruló tényező szerepel a terület-számításban.

9. . . . *hiszen Protagoras is ezt mondta.* Protagoras szofista volt Abderában. Kezdetben grammatikát és retorikát tanult s csak később szánta magát a filozófiára. Szofistának hivatta magát s pénzért tanított. Körülbelül 443 Kr. e. érte el virágzása korát. Tanát a következőkben foglalhatni össze: Το πᾶν κίνησις καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδέν (Minden mozgás és rajta kívül nincs semmi más). Ἐξ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ πράξεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται πάντα, ἃ δὴ φαμεν εἶναι οὐκ ὀρθῶς προσαγορεύοντες. (Minden, a miről nem helyesen vélekedve, azt állítjuk, hogy *létezik*, csakis forgásból, mozgásból s egy a mással való egyesülésből származik.) Ὅτι μὲν γὰρ οὐδέποτε οὐδέν, καὶ δὲ γίγνεται. (Nem *létezik* ugyanis semmi soha, folyton-folyvást csak *létesülésben* van.) Ez a három állítása nagyon rokon Herakleitos tanával, mely szerint «minden folyásban van». Ebből az örök mozgásból azután azt következteteti Protagoras, hogy minden tudás csak *szubjektív*. Ezzel persze tág tért nyitott a dialektika játékának. Ontologailag körülbelül ennyiben lehetne tanát összefoglalni: a) semmi sincs; b) minden van s c) minden van s nincs egyszersmind. Dialektikailag pedig: a) semmiféle nézetnek nem lehet ellenemondani; b) minden nézetnek az ellenkezőjét is lehet állítani. Körülbelül hetven éves korában halt meg, miután mint szofista negyven évig tanított.

10. *Parmenidest kivéve.* Parmenides a Xenophanes alapította

eleai iskolának második híres filozófusa volt. Körülbelül 550 körül virágzott Kr. e. Egyedüli munkája περί φύσεως (a természetről) hexameterben írt tanköltemény. A lét egységéről szól benne. Tana rokon Xenophanes tanával. Tagadja a lét sokaságát és változó voltát s mindent egyre vezet vissza. «Csak a lét van, a nem-lét nincs.» Ebből következik a lét fogalma, hogy t. i. csak egy, osztatlan, önmagával egyenlő, mert sehol sem több vagy kevesebb; állandó s önmagában befejezett (tökéletes), mert kivülről semmi sincs, a miben mozogna s a mire szüksége volna. Ezért is a létet egy teljesen gömbölyű és abszolút egyensúlyban lebegő golyóhoz hasonlítja. Éppen így azután öröktől való és nem muló a lét. Mindég csak jelen, mert soha sem más, mint a mi. A mi pedig a nem-létet illeti, — már az előbbiekből következik — ez lehetetlen. Nincs átmenet a nem-létből a létbe, vagy a létből a nem-létbe. Sem létesülés vagy elmulás, sem pedig nem-lét által határolt (részleges) lét nincs. Ez csak érzékesalódás; ez tükröztetni csak vissza a lét sokaságát és változását. Az igazság útján haladó gondolkodás azonban semmit sem tud erről. E szerint a lét megismerése lehetetlen, mert különböző volna a léttől. A gondolkodás és a gondolt pedig ugyanazok, mert mindkettő csak annyiban van, a mennyiben lét.

11. *Herakleitos* Ephesusból való volt. Ő a legelső igazi filozófus. Körülbelül 500 körül élt Kr. e. Munkájából περί φύσεως (a természetről) csakis töredékek maradtak fenn. Ő a lét alapjául egy állandó törvények szerint mozgó erőt vesz fel. Ez az erő nyilvánul a világtévékenységben mindenütt, még pedig olyképpen, hogy kizár minden állandó, kész létet, minden nyugvást. A dolgok létalapja a szakadatlan mozgás, az örök létesülés: πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει. A forrongás az ősalapja (πατήρ πάντων) mindennek. De a létesülésben folytonosan benne marad a λόγος, mint az egésznek összetartó harmoniája. A mennyiben azonban az ősalap, az erő, az anyag legyőzésében jut érvényre, annyiban a jelenségeknek örök keletkezését és megsemmisülését hozza létre. S ez jellemzi őt. Az csak érzék-csalódás, hogy a jelenségek nyugalmat és állandóságot mutatnak. S ezt az örök változást a tűz teszi legtisztábban érzékelhetővé. Herakleitos előtt tehát a mindenség nem más, mint a létesülésnek folyamata, folytonos át- meg átalakulás különféle létformákba. Míg Thales, Anaximander és Anaximenes szerint egy őanyag is létezik s ez változik át új meg új alakulatokká.

12. *Empedokles* Agrigentumból való, 450 körül élt Kr. e. Szerinte az őanyag négy elemből áll: tűzből, vízből, levegőből és földből. Erre a négy elemre bomlik szét az egy, ὁ σπῆρος; s így keletkezik az anyagi jelenségeknek tarka világa. Ezen az egyen belül két erő uralkodik: ὁ

νείκος (a taszítás), ἡ φιλία (a vonzás). Ez az anyagban rejlő erő. A νείκος szakadást szül a σπάρκος-ban s így hozza létre az egyedi jelenségeket; a φιλία pedig újra egy egészszé forrasztja őket össze. Empedokles tehát az egy öslét helyett az öslétezőknek egész sokaságát tételezi fel. Ezek szolgálnak nála alapelemekül. Hogy pedig a világalakulást megmagyarázhassa, az ősalapot változatlanak gondolja. S így ennek nem szabad a változásban szerepelnie. Empedokles tana e szerint az eleaiak és Herakleitos tanából van kombinálva. Még pedig ez a kombináció csakis külső. Sem annak a négy ősanyagnak a viszonyát ahhoz a két erőhöz, sem pedig annak az egynek a viszonyát az őselemekhez nem bírta érzékeltetni.

13. *Epicharmos* a dór-sicíliai vígjáték újjáteremtője. Vígjátékainak tárgyát a mythológiából kölcsönözte s az isteneket és a hősöket parodizálta és travesztálta bennök. Különös tekintettel volt azonban a sicíliai és a póriai nemzeti jellemre s a görög életre, a mint ez Siciliában nyilvánult. Különösen a pompa-szeretet és a fényűzés szolgált gúnyjának tárgyául. Élesen ostromozgatta a sicíliai görögök falánkságát és ingyenczségét.

14. *Azon az aranylánczon* . . . Ilias VIII. é. 18. stb. v.

Hogyha aranylánczot függesztvén földre az égből
Istenek, istennők, neki mennétek nagy erővel:
Mégsem húznátok le — hiába — az égből a földre
Zeust, a világ örét! Kicsiny erre ti összes erőtök!

15. *Az egész világ a feje tetejére állana.* A görög eredetiben így van: minden alulról felfelé lenne.

16. *A nyelvünket ugyan megczáfolták, de a gondolatunk megczáfolatlan.* Egy akkoriban széltében idézgetett mondatnak: ἡ γλῶσσ' ἄμωμος, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμωτος (a nyelv esküdött, de eskü nélkül maradt a szív) a parodiája.

17. *A ki Irist Thaumás gyermekének mondá.* Hesiodos így szól Theogoniájában: Θάυμαςτος θυγατὴρ πόδας ὠχέα Ἴρις (Thaumas leánya a gyorslábu Iris). E mondatot csakis így lehet megérteni. Kiváltképpen a filozófusnak a szokása az, hogy csudálkozik. Ez a filozófia kezdete. Helyesen mondotta e szerint Irist, azt a bölcs és ügyes istenasszonyt, a ki minden dolgot szerencsés és okos eredményre vezet (tehát a filozófusok istenasszonyát) Thaumás leányának Hesiodos, mert Thaumás a θαυμάζω (csudálkozom) igéből származik. S ezért csudálkoznak úgy a filozófusok A szójátékot magyarra nem lehet lefordítani.

18. *Elhallásnak vagy elnezésnek.* A magyar ember azt szokta mondani, ha valamit nem jól nézett meg s így hibás ismeretet szerzett valamiről: ezt ugyan elnéztem. Erre a példára alkottam itt az elhallás és elnezés szót, mint hibás hallást és hibás nézést.

19. *Köröskörül az ő keresztelő szertartását.* A görög kép teljesen magyarrá van változtatva.

20. *S ne tegyük ki...* arra a görögöknél dívó szokásra czéloz Sokrates, hogy a beteges gyermeket a Taigetosról le szokták dobni, azaz megölik. S ez különösen annak az anyának fáj, a ki először szült.

21. *Igazsága kiindulópontjául.* Többek állítása szerint Protagoras könyvet írt az igazságról. Erre czéloz itt Platon.

22. *«Ha a szíved akarja, az enyémet se marja».* A «σοὶ φίλον οὐδ' ἐμοὶ ἐχθρόν» közmondásos kifejezést (ha neked kedvedre van, nekem sincs kedvem ellen) magyaros, bár csinált közmondással iparkodtam visszaadni.

23. *Felbérelt vitázó.* A görög kép egészen magyarral van visszaadva. Különben alig volna magyarul valami értelme. Ugyanis könnyű fegyverzetű és zsoldos katonáról van a görög eredetiben szó s e helyett pusztán szókkal hadakozó és felbérelt vitázót kellett a *vita* kedvéért tennem.

24. *Skeiront.* Skeiron (Skiron) Megaris és Attika határán megmértámadta az utazókat s miután valamennyiöket kifosztogatta, arra kényszeríté, hogy a skiróniai sziklán megmossák a lábát. És ekkor valamennyiöket a tengerbe dobta, a hol azután holttestüket egy teknősbéka felfalta. Végre Theseusnak sikerült őt megölnie.

25. *Antaios* Poseidonnak és Gének a fia, Libya uralkodója, egy rettenetes óriás, a kit mindaddig, míg anyját, a földet, érintette, birkózásban nem lehetett legyőzni. Minden idegent birokra kényszerített s azután megölte őket. Heraklesnek sikerült őt megfojtani, mikor a földrőlfelemelte.

26. *Elmondhatom Homerossal:* Odyss. XVI. é. 121. v. «S száz-ezer ellenség lepi el tüstént a lakását.»

27. *S különösen Ioniában.* Ionia volt ugyanis hazája az Ephesosban született Herakleitosnak s itt voltak neki a legtöbb tanítványai is. Tanukkal, hogy t. i. minden mozgásban van, éppen ellentéte voltak az eleaiaknak nagy Görögországban, vagy déli Itáliában, a hol viszont Parmenides azt tanította, hogy csak *egy* lét van és semmi más.

28. *Melissos* államférfiu és filozófus Samosban, Parmenides tanítványa s az eleai iskolának a híve. Körülbelül az ötödik században élt Kr. e. Főmunkája: περί τοῦ ὄντος vagy περί φύσεως elveszett, csakis néhány töredéke maradt fenn Aristotelesnél és másoknál.

29. *Két szék között a földre ültünk,* magyaros kifejezése a görög λεγόμεν ἀμφοτέρων εἰς τὸ μέσον πεπτωκότας (észrevétlenül két párt között maradtunk) gondolatnak.

30. *A kik vívóiskolában azt játszszaák...* Pollux így írja le ezt a

játékot: két-két csoportban egy bizonyos határvonalon keresztül iparkodnak húzni egymást a fiuk, a míg csak az erősebbik a gyöngébbet magához nem húzza. Az igaz, hogy így nem igen találó Platonnak e hasonlata. Ezért is némelyek még azt gondolják, hogy ezalatt egy harmadik fiúnak talán át kellett közöttük szaladnia, úgy, hogy a győztesnek ezt is a maga oldalára kellett húznia. Kétes esetekben ez persze közöttük maradt.

31. *A léleknek magvába . . .* A görög szójátékot itt nem lehet lefordítani. *Κέαρ*, *κῆρ* (szív) és *κηρός* (viasz) rokon hangzású szók. Ezért mondja Platon, hogy talán ez a rokon hangzás vitte rá Homerost arra, hogy a *κηρός*-t rejtvényyszerűen *κῆρ*-nek mondja. Magyarul *ψυχῆς κέαρ* a lélek *magra* és *ἡ τοῦ κηροῦ ὁμοιότης* a lélek *magvának viaszszerűsége*.

32. *A kit útja folyón víz keresztül* stb. A scholiasta azt mondja erről a helyről: arra vonatkozik ez, a mit tapasztalat útján lehet megismerni. Mikor ugyanis egyesek a folyóba lépnek s kérdik a legelsőtől, mély-e a víz, ez azt feleli rá, majd megvállik, majd megmutatja maga a víz. A fordító az egész hasonlatot megváltoztatta.

33. *S áll ez a stadiumról is . .* Hatszázhuszonöt láb, vagyis százhuszonöt lépés tett ki egy stadiumot. Nyolcz stadium pedig egy méröldet alkotott.

34. *Mely a föld körül az ég boltozatán mozog.* Tudni való, hogy a régiek ebben a nézetben voltak a napról.

35. *A leghitványabb teremtsére.* A görög eredetiben a leghitványabb mysiaira. Mysia lakóit a görögök nagyon lenézték és hitványaknak tartották. Magyarúl csak általános kifejezést lehetett használni.

36. *Titkos írású páros pálcza.* Σκυτάλη, levelező pálcza, a melyet különösen Spartában használtak üzenetek küldésére. Minden állami tisztviselő, különösen pedig hadvezér, ha nyilvános szereplése volt idegen földön, egy ilyen pálczát hordozott magával. Ennek a párja a városban volt az ephoroknál. Ha most már hírt akart küldeni a külföldről haza, akkor egy keskeny fehér szíjat vett s ezt erősen s úgy, hogy oldalszélei szorosan egymáshoz simuljanak, körütekerte a pálczája körül s azután keresztben tele írta. S mikor ezzel készen volt, levette a pálczáról s elküldötte haza. Otthon aztán az ő pálczájával tökéletesen egyforma pálczára újra feltekerték s elolvasták. Az egész hasonlat itt csakis azt akarja jelenteni, hogy *circulus vitiosus*, azaz útvesztő volna az okoskodásban. Mert az egyik állítás éppen olyan, mint a másik.

A THEAITETOS FILOZÓFIAI TERMINOLÓGIÁJA.

VIII. FEJEZET.

Αἰσθάνεσθαι, érzékelni, érzékeinkkel észrevenni. Τὸ αἰσθάνεσθαι, a érzéklés.

Ἐπίστασθαι, tudni, ismerni.

Ἡ αἴσθησις, az érzéklés, érzéki észrevevés.

Ἡ ἐπιστήμη, az ismeret, a tudás. Platonnál teljesen azonosak.

Τὸ φαίνεται, a feltűnés, a tünemény.

Τὸ ὄν, a lét.

Γίγνεσθαι, létesülni (alakulóban, átalakulóban lenni).

Εἶναι, létezni.

IX. FEJEZET.

Τὸ εἶναι δοκοῦν, a látszólagos létezés.

X. FEJEZET.

Αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἐν ὃν τίθῃμι, felteszem, hogy valami önnönmagában a maga valóságában) egy (egység).

XI. FEJEZET.

Τὸ φάντασμα, a jelenség.

Ἴσον αὐτὸ ἑαυτῷ, önnönmagával azonos.

XII. FEJEZET.

Ἡ πράξις, a tevékenység.

Ἡ γένεσις, a létesülés.

Τὸ πᾶν κίνησις, minden mozgás.

Τὰ κινήσεως εἶδη, a mozgás fajai.

Τὸ δύναμιν ἔχον ποιεῖν, a cselekvő erő.

Τὸ δύναμιν πάσχειν ἔχον, a szenvedő erő.

Φέρεσθαι, forogni.

Ἡ φορά, a forgás.

Αὐτὸ καὶ αὐτὸ μηδὲν ἐστίν, önnönmagában semmi sem létezik.

Ἡ πρὸς ἄλληλᾳ ὀμιλία, az egy a mással való kölcsönös összefüggés.

Τὸ ποιοῦν, a cselekvő.

Τὸ πάσχον, a szenvedő.

Τὸ γιγνόμενον, a létesülő.

Τὸ ἀπολλύμενον, a megsemmisülő.

Τὸ ποιούμενον, a létesült.

Τὸ ἀλλοιούμενον, az elváltozó.

XIII. FEJEZET.

Τὸ δόγμα, a képzet, a nézet.

XIV. FEJEZET.

Τὸ ὅμοιον, a hasonló.

Τὸ ἀνόμοιον, a nem-hasonló.

Τὸ ἕτερον, a különböző.

Τὸ περὶ τοῦ ποιεῖν, a mi tevékenynek van teremtvé.

Ὁὐ τὸ αὐτό, nem azonos.

XX. FEJEZET.

Τὸ φαινόμενον, a jelenség.

XXII. FEJEZET.

Ἀληθὴς διάνοια, igaz gondolat.

Ψευδὴς δόξα, hamis képzelet.

Τὸ δοξάζειν, a képzelet.

XXVI. FEJEZET.

Ἡ φερομένη οὐσία, a változó lét.

Τὸ ὄνομα, a szó.

Τὸ πρᾶγμα, ὃ ὀνομαζόμενον θεωρεῖται, a szóban kifejezett dolog.
 Τὸ εἶδος, (a faj,) a fogalom.

XVII. FEJEZET.

Ἀκίνητον, mereven nyugvó.

Οἱ τοῦ ὅλου στασιῶται, a «minden mereven álló» hirdetői; a «minden egy»-nek szövetséges társai.

Τὰ πάντα κινεῖται, minden mozgásban van.

XXVIII. FEJEZET.

Δύο εἶδη κινήσεως· ἀλλοιώσεις καὶ περιφορά, a mozgásnak két neme van, változás és helyváltztatás.

Τὸ φερόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, a mi helyet változtat és megváltozik.
 Κινούμενα καὶ ἐστῶτα, mozgásban levő és mereven álló.

Τὸ πάσχον αἰσθητὸν ἀλλ' οὐκ αἰσθησιν γίνεσθαι, a szenvedő érzékletté válik és nem érzéklessé.

Τὸ ποιοῦν ποιόν τι, ἀλλ', οὐ ποιότητα γίνεσθαι, a cselekvő bizonyos minőségűvé, de nem bizonyos minőséggé válik.

Ἀρρόν λεγόμενον, általános (absztrakt) használatában.

Κατὰ μέρη λεγόμενον, egyedi (konkrét) jelentésében.

Αὐτὸ καὶ αὐτό, a maga valóságában.

Ἐξ ἀμφοτέρων πρὸς ἄλληλα συγγιγνομένων, mind a kettejüknek egy a másra való közös hatásából.

Πάντα κινεῖται καὶ ῥεῖ, minden mozgásban és folyásban van.

XXIX. FEJEZET.

Τὸ πᾶν ἐστάναι, minden nyugalomban van (változatlan).

Ἡ ψυχὴ, a lélek.

Τ' ἐπὶ πᾶσι κοινόν, a valamennyiökben közös dolog.

Ὅργανον, érzék, érzékszerv.

Ἡ οὐσία, a lét.

Τὸ μὴ εἶναι, a nem-lét.

Ὅμοιότης καὶ ἀνομοιότης, hasonlóság és nem-hasonlóság.

Τὸ ταυτὸν καὶ τὸ ἕτερον, az azonosság és a különbözőség.

Αὕτη δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινὰ περὶ πάντων ἐπισκοπεῖ, lelkünk maga a saját erejéből fürkészi ki a valamennyiökben közös dolgot.

XXX. FEJEZET.

Τοῦ σκληροῦ ἢ σκληρότης καὶ τοῦ μαλακοῦ ἢ μαλακότης, a keménynek a keménysége és a puhának a puhasága.

Διὰ τῆς ἐπαφῆς αἰσθάνομαι, tapintásommal veszem észre.

Ἡ οὐσία καὶ ὅ τι ἐστὶν καὶ ἡ ἐναντιότης πρὸς ἀλλήλῳ, a lét és a lét minősége s egymással szemben mutatkozó ellentétök.

Ἡ οὐσία τῆς ἐναντιότητος, az ellentét léte.

Συμβάλλω πρὸς ἀλλήλα, egy a mással összehasonlítom.

Τὸ πάθημα, a benyomás, az érzéki benyomás.

Τὰ περὶ τούτων ἀναλογίσματα πρὸς τε οὐσίαν καὶ ὠφέλειαν, a belőlők az ő létökre és hasonlóságukra vont következtetések.

Ἡ ἀλήθεια, az igazi mibenlét.

Ἐπιστήμῳν τινός εἰμι, valamiről tudok, tudomásom van róla.

Ὁ περὶ παθημάτων συλλογισμός, az érzéki benyomásokból vont következtetés.

Ἡ διαφορά, a különbség.

Δοξάζειν, véleményt alkotni.

XXXI. FEJEZET.

Ἀληθὲς δόξα ἐπιστήμη ἐστίν, a helyes vélemény tudás (ismeret).

Ψευδὲς δόξα, hamis vélemény.

Τὸ δοξάζειν ψευδῆ, a hamis vélemény.

Τὸ ἐν ἐν τοῖς μὴ οὐσίῳ ἐστίν, a valami nem-létező dolog; a mi valami, az annyi, mint a nem-létező dolog.

Τὸ μὴ ὄν, a nem-létező dolog.

XXXII. FEJEZET.

Ἀλλοδοξία, vélemény-csere.

Τὸ ἀλλοδοξεῖν, a vélemény-csere.

Λόγος, ὃν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται, a léleknek önmagával folytatott társalgása.

Τὸ δοξάζειν λέγειν καλῶ, a vélekedést beszédnek nevezem.

Τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον καλῶ, a véleményt kimondott beszédnek mondom.

Τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῶν ἐν μέρει, a kifejezésnek felváltva használt más egyéb jelentése.

XXXIII. FEJEZET.

Ἐννοια, gondolat.

Ἐχειν μνημεῖόν τινος ἐν τῇ ψυχῇ, valaminek emlékeztető képét hordozni lelkében.

Ἦ σφραγίς, a lenyomat.

Ἐχω σφραγῖδά τινος, valaminek megvan bennem a lenyomata.

Ἐχω τὸ σημεῖον κατὰ τὴν ἀσθῆσιν, megvan bennem valaminek az érzékléssel megegyező képe.

XXV. FEJEZET.

Γινώσκειν, ismerni.

Ἄγνοεῖν, nem tudni.

Συνιέναι, tudni.

XXXVI. FEJEZET.

Τὸ ἐπίστασθαι, ἐπιστήμης ἔξις, ismerettel bírás.

Ἐπιστήμης κτήσις, ismerettel való rendelkezés.

Κεκτῆσθαι, rendelkezni valamivel.

Ἐχειν, bírni valamivel.

Τὸ πλᾶσμα, az alakulat.

Τὸ ἐπίστασθαι τοῦτ' (ἐπιστήμην) εἶναι, s ez (az ismeret) azután a tudás

Τὸ εἰδέναι, a tudás.

XXXVIII. FEJEZET.

Τὸ πείθειν, a rávevés, rábeszélés, meggyőzés.

Τὸ δοξάζειν ποιεῖν, a vélemény-ébresztés.

Ἦ μετὰ λόγου ἀληθὴς δόξα, az okadatolt helyes vélemény.

Ἦ ἄλογος δόξα, a meg nem okolt vélemény.

Τίνος ἐστὶ λόγος, valamire lehet okadatolást (okadatbeli alapot) találni.

Τὰ ἐπιστητά, a mi tudható.

XXXIX. FEJEZET.

Λόγον ἔχειν, megmagyarázhatónak lenni.

Λόγος, megokoló magyarázat.

XL. FEJEZET.

Τὸ στοιχεῖον, az elem, az alapelem.

Τὸ πᾶν, az összeg.

Τὸ ὅλον, az egész.

XLI. FEJEZET.

Τὰ πάντα, az összesség.

XLII. FEJEZET.

Τὸ ῥῆμα, az ige.

Τὸ ὄνομα, a főnév.

Λέγειν, kimagyarázni magát.

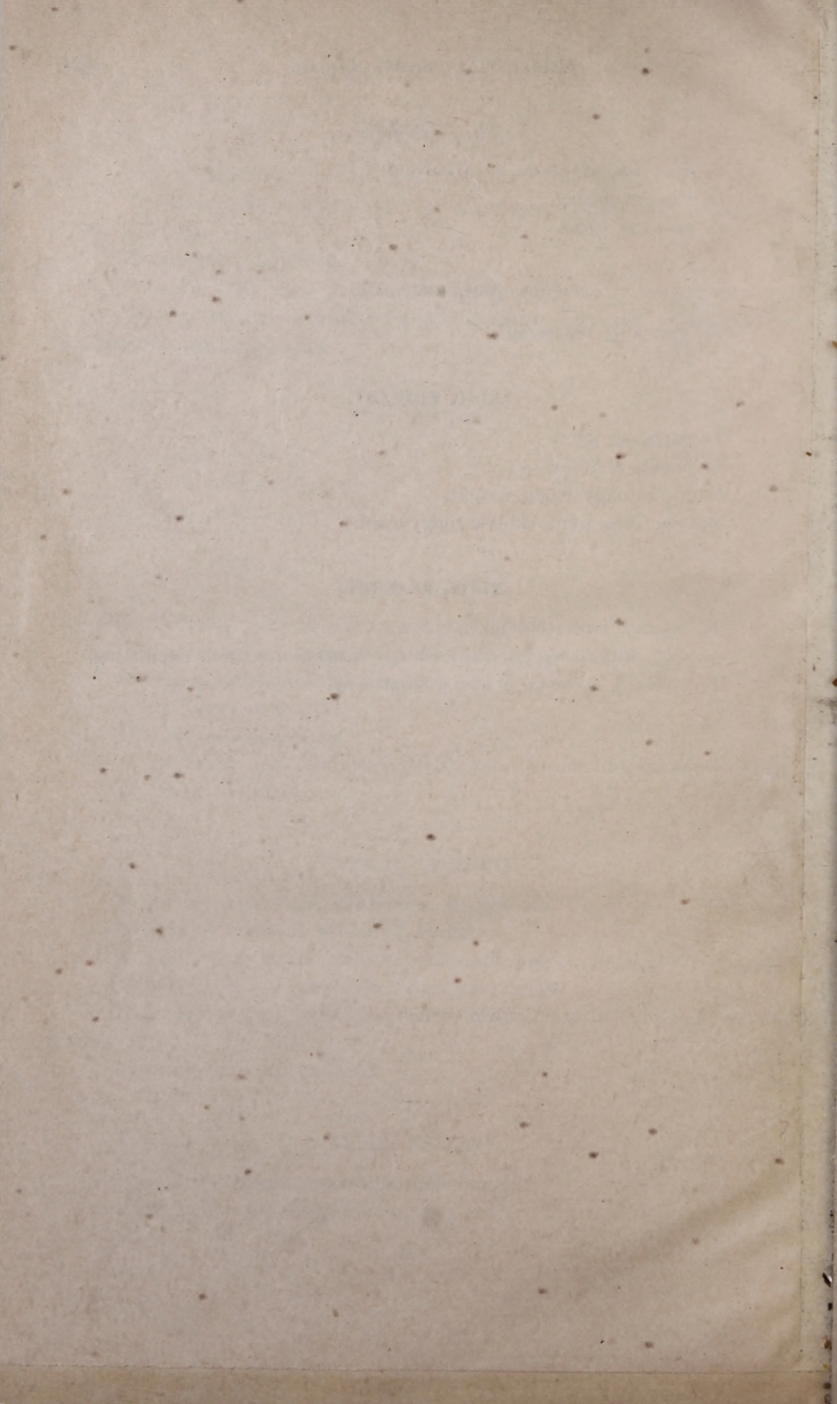
Ἀλογία, meg nem okolva magyarázás.

XLIII. FEJEZET.

Τὸ σημεῖον, ismertető jel.

Διὰφορά, különbség-jel, (különbség) megkülönböztető sajátosság.

Τὸ κοινόν, ἢ κοινότης, a közös sajátosság.

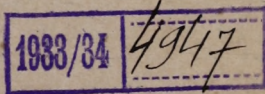

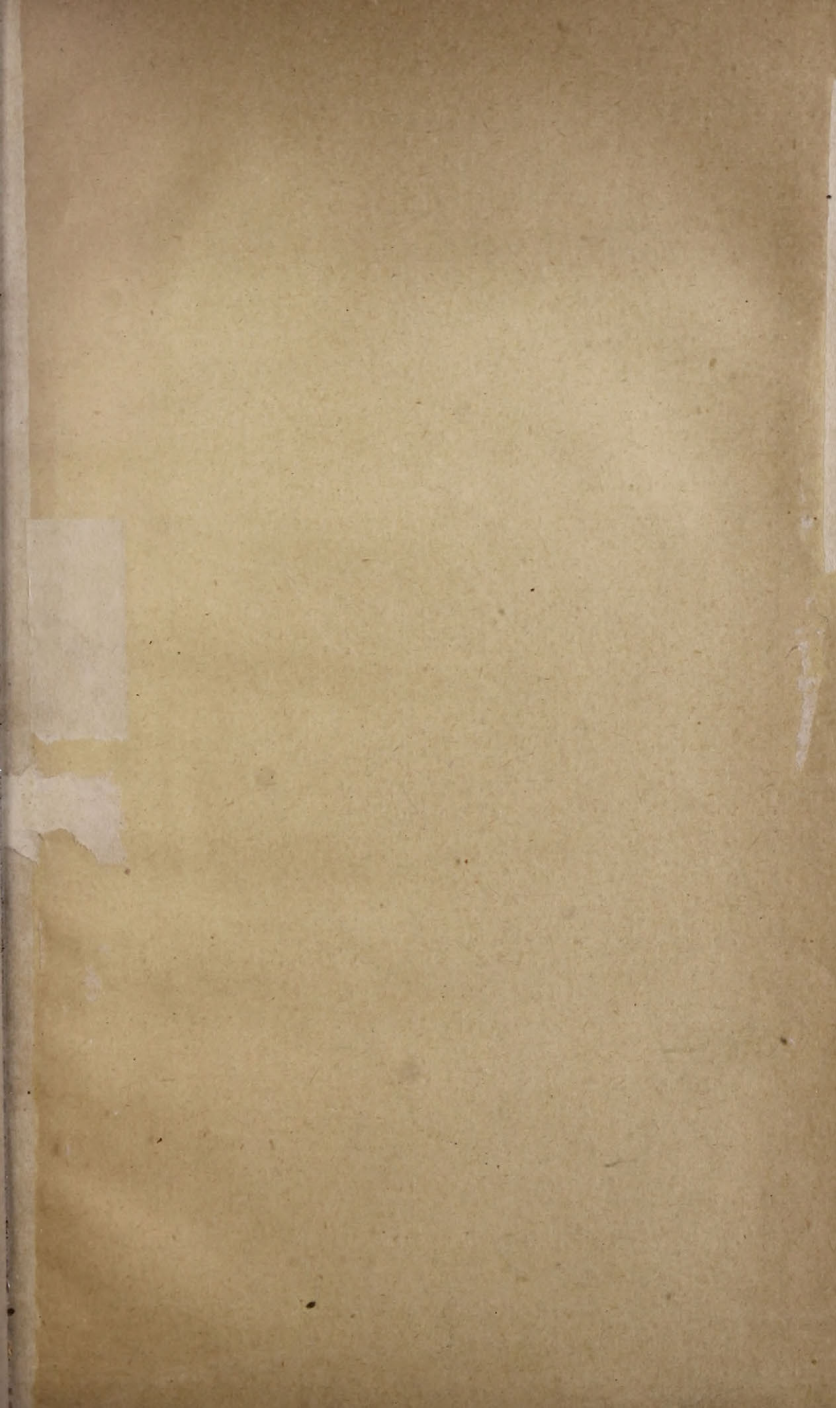
TARTALOM

A G Ö R Ö G R É S Z H E Z.

	Lap
I. Fejezet	2
II. „	6
III. „	10
IV. „	14
V. „	18
VI. „	20
VII. „	26
VIII. „	30
IX. „	34
X. „	36
XI. „	40
XII. „	42
XIII. „	46
XIV. „	50
XV. „	56
XVI. „	58
XVII. „	62
XVIII. „	64
XIX. „	70
XX. „	72
XXI. „	80
XXII. „	82
XXIII. „	90
XXIV. „	94
XXV. „	99
XXVI. „	105
XXVII. „	111
XXVIII. „	115

XXIX. Fejezet	Lap
XXX.	123
XXXI.	131
XXXII.	132
XXXIII.	140
XXXIV.	146
XXXV.	152
XXXVI.	158
XXXVII.	164
XXXVIII.	170
XXXIX.	176
XL.	180
XLI.	182
XLII.	186
XLIII.	194
XLIV.	200
	208

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

GÖRÖG ÉS LATÍN REMEKÍRÓK.

Kiadja a m. tud. Akadémiának classica-philologiai bizottsága.

ANAKREON

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

PONORI THEWREWK EMIL.

Ára füzve 1 frt 60 kr. — Görögül és magyarul. Ára füzve 2 frt.

CICERO A KÖTELESSÉGEKRŐL.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

CSENGERI JÁNOS.

Ára füzve 1 frt — Latinul és magyarul. Ára füzve 1 frt 60 kr.

GAIUS RÓMAI JOGI INSTITUTIÓINAK NÉGY KÖNYVE.

Magyarra fordította s jegyzetekkel kísérté

Dr. BOZÓKY ALAJOS.

Ára füzve 2 frt. — Latinul és magyarul. Ára füzve 3 frt.

THUKYDIDES

fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

ZSOLDOS BENŐ.

I. kötet. I., II. és III. könyv --- 1 frt 40 kr. Görögül és magyarul 2 frt 40 kr.
II. kötet. IV. és V. könyv --- — frt 80 kr. Görögül és magyarul 1 frt 40 kr.
III. kötet. VI., VII. és VIII. könyv 1 frt — kr. Görögül és magyarul 2 frt — kr.
Mind a három kötet egy kötetbe füzve magyarul. Iskolai kiadás 2 frt 40 kr.

PUBLIUS VERGILIUS MARO AENEISE.

Fordította és jegyzetekkel ellátta

Dr. BARNÁK IGNÁCZ.

Bevezetéssel ellátta

Dr. NÉMETH GÉZA.

Ára füzve 2 frt — Latinul és magyarul. Ára füzve 3 frt.

PLATON THEAITETOSA.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

SIMON JÓZSEF SÁNDOR.

Ára füzve 60 kr. — Görögül és magyarul 1 frt 20 kr.

GÖRÖG ANTHOLOGIALBELI EPIGRAMMÁK.

- Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

PONORI THEWREWK EMIL.

Ára füzve 1 frt — Görögül és magyarul 2 frt